MEDICINA SALERNITANA.

Id eſt,

CONSERVANDÆ BONAE VALETVDINIS præcepta.

Cum luculenta & ſuccincta ARNOLDI VILLANOVANI *in ſingula capita Exegeſi.*

Per IOANNEM CVRIONEM recognita & repurgata.

NOVA EDITIO *melior, & aliquot Medicis Opuſculis (quæ ſequens pagella exhibet) auctior.*

Cum Gratia & Priuilegio Imper.

Anno CIↃ. IↃ. XCIV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Sum ex libris
Johannis Egberti
Auricany Frisie

Ao a partu Virginis 1657
10 die calendar Junij

12 - 13 - A - 15

Digitized by Google

EVERENDO VIRO
PIENTIA, ERVDITIONE
virtute præſtantiſsimo D. Do-
ri HENNINGO HOPFF, Iuris
equarum legum conſultiſs. Ec-
ſiæ maioris Deiparæ Virgini a-
l inclytam Erphordiam ſacræ
epoſito & Seniori, &c. compa-
ac Mecœnati ſuo plurimùm
obſeruando, Ioannes Cu-
rio Berckenſis
ὑγιαίνειν.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

POSTQVAM *reuerendus in Chriſto pater ac ſumma pietate ſpectabilis D. Ioannes Picus, Regij monaſterij Montis S. Pe- pud inclytā Erphordiam Abbas longiſsimus anno ſuperiore è vita. ex-*

 ceßit,

ceſſit, obſcurum humanitati tuæ nō fuit, quantoperè hoc tanto viro, tam ſyncero amico, tam candido monitore, támque liberali Mecœnate atque incomparabili patrono amiſſo, animus meus conſternatus fuerit. Erat vir ille in omni diſciplinarum genere non infeliciter verſatus, ſed Theologico ſtudiò præ cæteris tanta pertinacia addictus, vt Biblia ſacroſancta aſſidua lectione non ſolùm memoriter ad vnguem pronunciare, ſed eadem fratribus quoque ſuis feliciſſimè interpretari poſſet: eoq́; rem deduxerat, vt niſi immatura mors conſilium eius præueniſſet, Doctoris iam nomine haud dubiè conſeretur. Hic talis ac tantus vir, quamuis grauioribus interea curis diſtineretur, nihilominus tamen ſucciſiuis horis in medicorum etiam vireta diuertendum ſibi duxit, quo nimirum ea quoque, quæ ad ſanitatē tuendam neceſſaria viderentur, theſauro rerum omnium memo-

mo-

moria in tempus opportunum concrederet, vnde illud etiam conſecutus eſt, vt quotieſcunq; incideret mentio aliqua de rebus ad medicinam propriè ſpectantibus (incidebat autem ſæpiſſimè) non ſecus ac ſi in medicorum ſcholis duntaxat verſatus fuiſſet, de ipſis diſſereret. Benignitas verò eius in iuuandis & prouehendis ingenuorum adoleſcentũ ſtudijs non obſcura, ſed cuiuis obuia et expoſita fuit. Ac ne longius quidem abeam, Ecquis inuentus eſt vnquam, qui dum firmo adhuc & vegeto corporis robore frueretur, liberalior ac munificentior in Academiã noſtram extiterit? Reliquorum εὐεργετήματα, quotquot huc ab initio dimanarunt, ſi paucula quædam excipias, à teſtamentorum executoribus ad id ſubordinata prius fuerunt. At noſter hic Picus ...tis incitatione magis, atq; ſponte ſua, ...àm aliorum hortatu, munificus eſſe vo...t. Qua re iuxta augurum obſeruatio-

nes, ὅτι δέξι᾽ ἔπλη ἡμῖν, οἰωνόν τε παρέσχεν ἄειστον. *Cui, vtinam, reliqui quoq; auium greges conſimiles aliquando volatus meditentur. Porrò autem qualis item erga me extiterit, fugere neminem arbitror, quippe cùm in oculis ferè omniū poſitum fuerit. Familiaritatē ſemel mecum initam non fictè ſimulatéq;, ſed piè admodum & ſanctè coluit, eamq; diſſolui atq; reſcindi, licèt hoc ſtrenuè ſanè à quibuſdam ipſi ſuggereretur, ægerrimè paſſus eſt. Bone Deus, quàm amicè ac ſedulò, ſi quæ ad vitæ honeſtatem, aut ad rei familiaris incremētum facere viderentur, ea mihi inculcabat omnia. Ad poſtremū verò quæ in me cōtulit beneficia, tot ac tanta fuerūt, vt moleſtū humanitati tuæ fore putē, ſi ea hîc ſingula recenſere pergā. Vnum tamen ſilentio non facilè prætermiſerim, nempe ſine repulſa me ſemper obtinuiſſe quicquid ab ipſo peterē. Meritò igitur ac optimo quidem iure, tam*

imma-

*immaturo atq; inexpectato eius obitu a-
nimus mihi vſquequaque demiſſus atq;
magno adeò mœrore hactenus confectus
eſt. Sed hunc tu mihi, vir humaniſſime,
iam magna ex parte (haud ſcio an ali-
quo etiã meo merito) erexiſti, doloremq;
profectò omnem abſterſiſti: qui me vltrò
ſtatim ſimul ac tali patrono orbatũ vi-
diſti, in tuam fidem & clientelam ſingu-
lari quodam modo ſuſceperis. Nam etſi
ab eo vſq; die, quo Erphordiam primùm
eni, in amicis me ſemper habueris, ac
naximis interea beneficijs obſtrinxeris,
deoq; primus omnium obnixè χερσίν τε
οσίν τε contenderis, vt ſummis honorum
radibus onerarer: nunquam tamen pro-
nſiorem in me ſenſi animi tui volunta
m, quàm vbi ſingularis ille Mecœnas
eſenti vitæ ſubductus eſt. Hîc reueren-
humanitas tua apertè demũ atq; pa-
i indicauit, quo antea in me fuiſſet a-
io, vt quæ nullũ omnino prætermiſe-*

 rit

rit amicitiæ officium, quin cumulatiſſimè in Curionem ſuum detulerit. Nam quæſo te, quid Pici morte ademptum eſt, quod tu vir humaniſſime nō αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, vt eſt apud Heſiodum, compenſaueris? Nunquā quidem triſtem me à conſpectu tuo, ſiue conſilio, ſiue auxilio opus eſſet, diſcedere memini. In quo ſanè animum agnoſco verè liberalem, & primario viro dignum, ac mei amantiſſimū: Cui, dÿ faxint, vt officÿs mutuò reſpondere quandoq; valeā. Præterea verò, cùm hoc mihi fatale quodammodo ſit, vt ex ÿs, qui ſeſe amicorum nomine apud me venditant, permultos in dies experiar mihi χρηστοὺς μὲν λόγοις, πολεμίους δὲ τοῖς τρόποις, qui coràm blandiantur quidem, ſed abſentes mordeant, tu in firma tamē & perpetua amicitia præſens abſensq; idem ſemper, hoc eſt, ex animo amicus, vereq; beneuolus ac fidelis permanens, innocentiam meam ſtrenuè tueris atq; defendis.

Cùm

Cùm igitur ſæpe & multum mecum cogitarem, quo tandem officio pro tot tantiſq; in me meritis Reuerendam H.T. viciſſim demererer, neq; vllum ſatis idoneũ inuenirẽ, ac triſtis interim eſſem & conturbatior, timeremq; ne contumelioſiſſimum mihi τῆς ἀχαρισίας aliquando obijceretur conuicium: Ecce cõmodùm mihi literæ ab excellẽtiſſimo D. Adamo Lonicero Imperialis vrbis Francofortẽſis Medico phyſico, amico & fautore meo ſingulari allatæ ſunt. Is obnixè me honeſtiſſimæ ſocrus ſuæ nomine rogabat, vt libellũ Scholæ Salernitanæ, quem ipſa rurſus ob diuendita ac diſtracta proximæ editionis exemplaria, prelo iamiam cõmiſſura eſſet, denuò quàm diligentiſſimè perlegere atque à mendis vindicare non grauarer. Cui, quòd honeſta ac vtilia eſſent quæ peteret, refragari equidẽ nec volui, nec debui. Libello itaq; ἐκ κεφαλῆς ἐς πόδας, καὶ πάλιν ἐκ τῶν ποδῶν ἐς τὴν κεφαλὴν, vt dici

ſolet, reuiſo ac perlecto, dij boni, quot paſſim occurrerunt mendæ, partim quidem operarum incuria, partim verò mea ipſius etiam (vt apparet) ἀπειεργίᾳ commiſſa. Quæ ſanè quanta potui diligentia correxi: nonnulla quoq; vt ſuperflua & ἀπροσδιόνυσα exempla reieci: quædam ex Græcis minus commodè reddita dilucidius explicui: inſuper & alia quædam lectu non indigna ad finem adiunxi. Ea igitur omnia, cùm ſuo iam deſtituta ſint Mecœnate, adeoq; ſine patrono, in manus ſtudioſorum redire vereantur: ſub reuerendi nominis tui patrocinio, vir humaniſſime ac vnicè mihi in perpetuum obſeruande compater, in publicum emittere placuit. Ac primò quidē, vt, cui in collocandis beneficijs par ſemper fueris, eidem remunerationis quoq; honore exæquareris. Deinde verò, vt pro ingentibus beneficijs, quibus me hactenus deuinxiſti, viciſſim gratitudinis meæ aliquod haberes

heres μνημόσυνον. Hoc ergo, vir humaniſſime, munuſculum, ſi non nominis tui ſplendori ac virtuti par, ſaltem ab homine tui ſtudioſiſſimo atq; obſeruantiſſimo profectum, porrectiore fronte accipias, & donantis potius animum, quàm muneris magnitudinem ponderes, patrociniòq; demum tuo, atq; fauore à vitilitigatorum & ſycophantarum calumnijs tutum reddas, etiam atq; etiam rogo. Ego hoc viciſſim reuerendæ H.T. polliceor, me, quæcunq; ſanitati dignitatiq; tuæ conducere arbitrabor, tanto ſtudio eſſe facturum, quanto ſemper tu & ſtudio & officio in meis rebus fuiſti. Vale nobis quàm diutiſſimè incolumis, & Curionem tuum, qui H.T. plurimi facit, amare perge. Erphordiæ 3.
Non. Auguſt.

Tractatus, qui in hoc opuſculo continentur.

I. Emiſsi ſanguinis obſeruatio, ex Ioãnis Fernelij de vacuãdi ratione cap.20. pag.402
II. Dioclis Caryſtij aurea ad Antigonum Aſiæ regẽ epiſtola, de morborum præſagijs & eorundem extẽporaneis auxilijs. 406
III. De ſalubri diæta incerti autoris liber, Hippocrati quondam falſò adſcriptus. 413
IV. De ratiõe victus ſalutaris poſt inciſam venam & emiſſum ſanguinem ad Armatum, Epigramma Anaſtaſij. 421

V. Vi-

v. Victus & cultus ratio expoſita quaternis in ſingulos menſes verſibus: per Ioachimum Camerarium. ibid.

vi. De moderatione cibi & potus, itemq; ſomni & vigiliarum, ex Ph. Mel. 423

vii. Nonnulla de regimine ſanitatis iuxta ſex res nō naturales Placita ex Hippocratis & Galeni libris deprompta per Io. Katzſchium Hallenſem Doctorem Medicum.
~~472.~~ 427

ANTONII MVSAE Braſauoli de præſenti libello iudicium.

VVLGATVS Salernitarum de tuenda valetudine libellus, his qui legũt non parũ vtilitatis præſtat, illisque multò maiorem, qui libelli præcepta obſeruant.

GALENVS Lib. 6. cap. 10. de Sanitate tuenda.

ARs quæ ſanitati tuendæ præſidet, ijs qui ſibi paruerint, conſtantem ſanitatẽ promittit. Qui verò parere recuſant, ijs perinde eſt ac ſi omnino non eſſet. Recuſant autem alij ab ipſa in præſens voluptate victi, quos incontinentes intemperantesq; nominãt: alij ab ambitione, quam Græci hodie κενοδοξίαν, id eſt, vanam gloriam vocant.

M. MAR.

M. MARCVS FRYTSCHIVS LAVBANVS, CANDIDO Lectori S.

QViſquis es, & medicam non planè reſpuis artem,
Hunc ſtudioſe librũ (ſic quia dignus) ama.
Qui nouus egrediens, vitio purgatus ab omni,
Liberius Clarias geſtit adire domos.
Curio fatidici decus inſuperabile Phœbi
Edidit hoc plenum frugis & artis opus.
Vlnis ipſum igitur cõplectere vtriſq; iuuentus,
Ac bene de merito dic bona vota viro.
Nam quib. inſtructus ſine morbis mẽbra tueri
Poſſit homo, liber hic dogmata certa tenet.
Magnanimo Anglorũ regi quæ dedita quondã,
Iam renouata tibi Teutonis ora vides.
Tuq; cohors iuuenũ, teneris quæ ꝓtinus annis
Sedula das operam verba Latina loqui,
Incolumem, moneo, ſi geſtis ducere vitam,
Membrorumq; cupis proſperitate frui:
Curio manè tibi, tibi Curio nocte legatur,
Non imitabilis eſt abſq; labore labor.
Exiguum certè, quo pagina venditur, æs eſt,
Quæ diſces, magnæ commoditatis erunt.
Nam docet, affectus qua ſint ratione regendi,
Omnis ab exceſſu ſemina morbus habet.

Vini,

,epuliq́; modum preſcribit, Cypridis vſum
'emperat, & quæ ſint ſana lauacra monet:
corpus nimio repletum ſanguine turget,
ıciſis venis euacuare iubet.
er ait ſomnum capiendum, nanq; diurno
'empore qui dormit, multa pericla ciet.
us in febrim dilabitur, atq; catarrhum
ılligit, & toto corpore languet iners.
quoq; certa leges anni diſcrimina, nanq;
iuerſos radios ardor & algor habent.
eadem Veri, Meßi, Autumnoq́;, Hyemiq́;
onueniunt, tribui vult ſibi quodq; ſuum.
d ſibi quodq; velit, q̄d quælibet exigat ætas
urio monſtrabit, ſi tibi lectus erit.
pis ergo, moras tollens ſtudioſa iuuentus,
'unc tibi emes (paruo venditur ære) librũ.
per Autori, grato pro pignore, fata
ptabis Pylio non citiora ſene.
ibi nõ deerunt qui ſcripta ſalubria cõdant,
lateria ingenijs conueniente ſuis.
e vale, atq; bono feliciter vtere ſeclo,
ſtalium ad fontem iam via trita patet.
pora quæ forſan ſubitò ventura ſequẽtur,
on ita fœcundæ conditionis erunt. (nes.
pis ergo, tibi hæc quos porrigit, arripe cri-
In bona vel mala ſint ſecla futura latet.

b EIDEM

EIDEM HENRICVS SPINAEVS BERCL-zenſis S.

QVòd malè curarent homines languentia membra,
Viderat ex alto pulcher Apollo loco.
Territus exclamat: quæ morbis quæritis ægri
Pharmaca mortales? quæ medicina datur?
Tenditis in mortem tali ratione medendi.
Corruit, & labens non reparatur opus.
Reſtitui in melius ſi vultis corpora læſa,
Viuendiq́; frui commodiore via:
Huic operi vigiles oculos imponite claro,
Voluite tam doctum tẽpus in omne librum.
Diſcitis hinc certas medicandi ſaucia leges,
Integra quòve modo ſit retinenda ſalus.
Præſtitit hoc artis medicæ tibi Curio Doctor,
Curio Apollinei gloria magna chori.
Extendi vitam qui longum vultis in æuum,
Curio Tithoni, dicite, viue dies.

ODE

DE M. LVDOVICI HELMBOLDI MVL-huſini.

Vlla vis virtusq; manet perennis
Rebus his, quæ viribus extruuntur
poris: quæ mens operatur omni
Tempore durant.
nc ager, vel ſylua, vel eſt rubetum,
od fuit quondam Phrygij aula Regis,
x ſit econtrà modo Carolea,
Quod ſeges olim.
ma ſunt, fidemq; ſibi tuentur
men & famam documenta, quorum
ıtor eſt Phœbus ſine honore nunquam
Commemorandus.
lis res eſt medicina, totum
ſtinet mundum: niſi ſalua nanque
embra ſint, præceps domui vniuerſæ
Turbo minatur.
aret idcirco Podaliriana
ma, nec laus Hippocratis remittit,
emulus fertur volucrum per alta
Aſtra Galenus.
os duces, hos ſigniferos ſecutus
urio excellit ſimul, & referri

Inter heroas medicos profunda
Mente meretur.
Mentis hic index liber eſt, amomum
Plantat, extirpat tribulos, venena
Enecat, morbos fugat atque ſanos
Protegit artus.
Sanitas curæ ſua ſit cuiuis,
Huic viam monſtrans igitur tuendæ,
Gratijs omnem comitatus ibit,
Curio in orbem.

EPI-

EPIGRAMMA DOCTISSIMI VIRI DOMINI MAGIſtri Hieronymi Oſij.

PRæſidium humanæ ſunt artes vtile vitæ,
Hoc rerum dubius languor aſylon habet.
Quo ſine tempeſtatum exercita mole laborat,
Et vexata gemit publica clade, ſalus.
Atque togata quies violata tyrannidis auſu,
Exutum patriæ luget honore decus.
Barbaries magnũ imperio tunc occupat orbem,
Et regnum populat viribus omne feris.
Tunc calcata iacet Pietas cum Iure ſub armis,
Iuſtitiaq; decor debile robur habet.
Tũc furor arma mouet, dominatu fulta ꝑteruo,
Viſq; aliena mali ſceptra timore gerit.
Et feritas animos patiente Cyclopica fato,
Cædis in aduerſum raptat amore ſcelus.
Mentibus inſidunt cùm cæca obliuio legum,
Atque redit ſtudijs gratia nulla pijs.
Pieriæ cœtus cùm deditus exulat arti,
Ingenij precium vileq; cultor habet.
Ceu neruos rerum Deus edidit vſibus artes,
Ordo quibus læto duret in orbe ſtatu.
Corporaq; innumeris cùm ſint obnoxia morbis,
Quæ labor admiſſa labe caduca facit.

Ne ſubitis morti ſuccumbat vita periclis,
Pharmaca munificus prodidit arte Deus.
Quam fauor humanæ diuinus amore ſalutis
Edocet, ingenio qui valuêre viros.
Morborum vt trepidos valeant ſanare dolores,
Artifici cauſas & remouere manu. (chri
Katzſchius hac expers vir nomē ab arte ſepul-
Et dignum meruit nobilitate decus.
Laurea Doctoris cui tempora læta coronat,
Quam naſcens titulo plurimus ambit honos.
Edidit hic vitæ regimen de ſoſpitis vſu,
Et bene viuendi de ratione librum.
Qui, quo cuiq; ſalus maiori propria curæ eſt,
Auſpicio debet carior eſſe ſuo.
Concinno ſiquidem præcepta volumine vitæ
Tradat, alenda quibus ſana diæta fuit.
Ergo qui doctos hoc donat munere cœtus,
Gratia erat tali digna labore viro.
Cui, quò plura queat cura illius edere, votis,
Aſpirante Deo, fata ſecunda precor.

INDEX SVMMATIM COMPREHENDENS EA, quæ hoc Libello tra-ctantur.

A

ACeti proprietates 228
Aëris electio 124
Aeſtatis cibus 141
Albica piſcis marinus 183
Allij facultates 114
Aluum blandè & facilè reſoluentia 409
Amarellus auis aquatica 178
Anguillæ eſus calculoſis noxius 191
Anguillarum & Lampredarum coctio. ibid.
Animalium viſcera 232
Animæ accidentia 472
Aniſi vtilitates 236
Anni tempora quatuor 316.435
Aqua crapulæ confert 165
Aqua inter cutem 32
Aquæ potus nocumenta 162
Auditus grauitas 297
Aues eſui aptæ 167
Aurium tinnitus cauſæ 297.298

B

BRaßica temulentiam curat 261
Butyri proprietates 203
Butyrum quid conducat. 202

C

Caluitiem cepe emendat 276
Cancrum curat chærefolium 283
Capitis dolor 23.315
Capo,ſiue gallus caſtratus 169
Caput purgat ſinapi 277
Capitis morborum inſtantium præſagia 407
Capitis morborum remedia 407
Capitis accidentia ex neglectis remedijs. ibid.
Caro
- bouina 67
- caprina 68
- ceruina 65
- leporina 66
- porcina 96.158
- vitulina 167
- ſalſa 65

Carpio piſcis ſquamoſus 183
Caſei eſus 63
Caſei facultates 205
Caſeus recens 94
Catarrhus 25
Caulium effectus 259
Ceparum effectus 275
Ceparum vſus 115
Cerebri confortatio 11
Ceraſorum eſus commoda 216
Cereuiſiæ confectio 226
Cereuiſiæ potus 137.138.139.226
Chærefolij herbæ effectus 283
Chelidonia 289

Chole-

Cholerica complexio 345
Cibi bene nutrientes 78.91
Cibi & potus alteratio 193
Cibi melancholici vitandi 56
Cibus iucundus 9
Cibandi tempus 445
Cibi & potus moderatio 423
Cibi & ſomni ordo 426
Cibi ſubſtantia 437
Cibi omnibus hominibus vitandi 440
Cibi quantitas. *ibid.*
Cibi qualitas 443
Cœna parca 36
Colorum hominis indicia 355
Columba cibus cholericus 172
Colica paßio 34
Condimenta generalia 149
Conſpicilia vitrea 19
Conſuetudo altera natura 250
Conſuetudo varianda nonnunquam 254
Corporis partes quatuor 407
Corporis ſitus per ſomnum 470
Coturnix, ſiue Quiſcula 173
Croci proprietates. 292

D

DEntes à putredine, &c. conſeruandi modus 14
Dentium dolori conducentia 308
Dentium immundities 13
Diætæ adminiſtratio 236

Diætæ habenda ratio 250
Diæta moderata 10
Diætæ ſalubris liber 413
Diſpoſitio cibi, edendi item ac ciborum ratio 47
Dormiendi ratio 29.30

E

EBrietatis incommoda 128
Edendi & bibendi modus 209
Enula campana 285
Epilepſiæ medela 278
de Euacuatione 455
Excrementorum retentio. 7

F

FAmes duplex 49
Febris cauſa 22
Ficuum proprietates 222
Ficuum vſus in cibis. ibid.
Fiſtulæ curatio 313
Flatuum in aluo retentorum nocumenta 31
Fœniculi ſemen 235
Fons oculos recreat 17
Frictio 466
Frictionis quatuor præcipua genera. ibid.
Frigellus auis cibo accommoda. 176

G

GAlbio piſcis marinus 184
Gallinæ commendatio in cibo 168
Gaudij repentini commoda 8
Gornus piſcis marinus albus. 183.

Humo-

H

HVmores quatuor in homine 325
Hydrops 33
Hyemis cibi 145
Hyſſopi virtutes. 282

I

IRa 4
Iraſci vtile quibus 5
Iura è carnibus. 89

L

LAc 94
Lactis electio 199
Lactis eſus 60
Lætitia valetudini confert 8
Lotij retentio 6
Lucius piſcium tyrannus. 181

M

MAluæ facultates 263
Manuum lotio 12
Manuum lotio calida vermes generat. ibid.
Manuum lotionis vtilitas 152
Manuum tremor 268
Medulla oſſium 97
Melancholica complexio 350
Mentha 265
Merula auis 174
Meſpilorum vtilitates 224
Mictio nocturna. ibid.
Motus & quies 462
Muſti potionis nocumenta 160

Muta-

Mutatio ſubita nociua. 252

N

NAſturtium herba 287
Nauſeam marinam quæ prohibeant 147
Nocturna repletio noxia 6
Nuces contra venena 123
Nuces poſt piſces. 211

O

ORtygometra 175
Oſſa, nerui, & dentes homini quot 322
Ouis, gallina ſylueſtris 177
Oua ſorbilia 98
Ouorum differentiæ. 78

P

PAndiculationis vtilitas 12
Panis calidus nociuus 153
Panis cruſta 157
Panis electio & ratio. ibid.
Pectere crines vtile 13
Perca piſcis ſquamoſus 181
Perdicis in cibo vſus 175
Perſica, paſſulæ 220
Perſica prima menſa edenda 56
Phaſianus gallus ſylueſtris 174
Phlebotomiæ effectus 376
Phlebotomiæ impedimenta 364
Phlebotomia & venæ ſectio 358
Phlebotomia quibus menſibus conueniat 363
Phlebotomia quibus morbis & ætatibus cõueniat, & quantũ ſanguinis quoquo tempore

detra-

detrahendum 384
poſt Phlebotomiam conſideranda quæ 383
circa Phlebotomiam quæ obſeruanda 373
de Phlebotomia & ſcarificatione 459
Phlegmatica complexio 348
Pigrities 23
Piper nigrum 295
Piſa 195
Piſorum coctio 198
Piſces qui, & quibus conducant 185
Piſces ſaliti 189
Plagitia piſcis 183
Pomorum eſus 58
Porri effectus 294
Potus mali correctio 146
Potus triplex 193
Pruna 218
Pulegij effectus 286
Pulices fugari quomodo ſoleant 273
Pyra ſylueſtria contra venena valent 119
Pyrorum nutrimentum. 59.214

R

RApa 230
Raphanus ſatiuus viperarum ictus diſcutit 119
Repletio & Euacuatio 454
Res ſeptem naturales 428
Res ſex non naturales 431
Rheumatis remedia 310
Ruta contra venena valet 117

Ruta

Ruta cruda, ſaleq́ue condîta, viſus aciem exacuit 117
Rutæ duo genera. *ibid.*
Rutæ facultates. 272

S

SAl 240
Salicis effectus 290
Saluia potus malitiam emendat 146
Saluiæ operationes & effectus 266
Salis commendatio in cibis 240
Saluatellæ ſectionis commoda 394
Sanguinea complexio 341
Sanguinis emiſſi obſeruatio 402
Sanitatis regimẽ iuxta ſex res nõ naturales 427
Sapores, & eorum qualitates 243
Saxatilis piſcis 182
Serpentes fugat ſinapi ſuffitum 277
Serum lactis 204
Sinapis effectus 277
Sitis aqua extinguenda 162
Situs corporis per ſomnum 470
Somni tempus conuenientiſſimum nocturnum 28.29
Somni quantitas 470
Somnus meridianus 6.22
Somnus diurnus 25
Spaſmus 31
Speculum oculorum aciem excitat 18
Spodium 238
Sturnus cibo commendatur. 170

Te-

T

Teneſmus 7
Tencha, vel tinca, piſcis glaber 183
Teſticuli gallorum 95
Theriaca contra venena auxilio eſt 121
Thoraci impendentium morborum ſigna 408
Thoracis morborum remedia. ibid.
Thoracis incōmoda ex neglectis præſidijs 408
Timor 3
Tranquillitas ſanitati confert 10
Tremor manuum 267
Tremulus auis 178
Triſtari vtile quibus 4
Triſtitia nocet valetudini 2
Truta 184
Turtur boni alimenti. 169

V

Vapores ſtomachi prohibentia 149
Venæ ſciſſura quanta 379
circa Venæ ſectionem quæ conſideranda 373
Venenorum lethalium remedia 113
de Venere 474
Ventris morborum futurorum indicia 409
Vermes progenerantia 12
Vertigo 35
Veſicæ morborum propinquantium ſigna 410
Victus ratio quolibet anni tempore vtilis 140
Victus ſalutaris poſt inciſam venā & emiſſum ſanguinem ratio 421
Vina theologica 88

Vini boni proprietates 104
Vini differentiæ 84
Vini nimia potatio 128
Vini iuuamenta 452
Vino parcè vtendum 5
Vinum dilutum 135
Vinum enulatum 285
Vinum eſt lac ſenum 137
Vinum melius 133
Vinum ſaluiatum 268
Vinum vetus 134
Violæ effectus 278
Vippa quid. 249
Viridia oculis dant releuamen 19
Viſum conſeruantia 307
Viſus nocumenta 302. & deinceps
Viſus recreatio 17
Vocis raucedinis cauſæ 309
Vomitus 458
Vrticæ effectus 280
Vuæ paſſæ. 103

FINIS INDICIS.

DE CONSERVANDA BONA VALETVDINE, LIBER SCHOLAE SALERNITANAE.

DE ANIMI PATHEMATIS, & remedijs quibuſdam generalibus.

CAPVT I.

ANglorum Regi ſcribit Schola tota Salerni.
Si vis incolumem, ſi vis te reddere ſanum,
Curas tolle graueis, iraſci crede profanũ,
Parce mero, cœnato parum, non ſit tibi vanum
Surgere poſt epulas, ſomnum fuge meridianum.
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene ſi ſerues, tu longo tempore viues.

PRÆSENS hic liber, à Doctoribus Scholæ Salernitanę in gratiam Regis Angliæ conſcriptus, multa & varia conſeruandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc autẽ capite octo imprimis generatim referuntur, quæ nos ſingulatim deinde, ac ſuo

quodq; ordine explicabimus. *Primum* ergo eſt, vt tuendæ ſanitatis ſuæ ſtudioſus anxiferas, graueis & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. *Curæ* enim corpus vehementer extenuant & exiccant, ſomnum impediunt, perpetuisq; vigilijs conficiunt, vires deſtruunt, febres etiam accendunt, ac grauiſſimis valetudinibus initia præbent: ipſæ quoque Melancholiam generant, pariterq; calorem innatum reſoluunt & extinguunt, & magis, ſi diutius durarint, Autor Galenus cùm multis alijs locis, tum præcipuè Aphor. libro 2. comment. 28. & lib. 3. commen. 31. & de tuenda ſanitate lib. 1. cap. 11.

Curæ.

Sub eodem præcepto comprehendi debent & *Triſtitiæ*, quæ & ipſæ corporis naturam frigiditate & ſiccitate corrumpunt: id quod Salomon quoque capite 17. Prouerbiorum ſuorum atteſtatur: Spiritus triſtis, inquit, exiccat oſſa. Sed cùm omnis mœſtitia generãdæ melancholiæ vim habeat, quò tamen vehementior ac diuturnior hęc affectio fuerit, eò plus adfert periculi. Nam præterquam quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipſum immodicè conſtringit, ſpiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obſcurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus, vti à Nemeſio capite viceſimo de natura hominis, ex tertio libro Demonſtrationum Galeni refertur: biliosa quædam ſuperfluitas conſueuit in ventriculũ defluere, & multò magis quũ p ſe ipſe male affectus fuerit: quæ ſanè moleſtiam exhibet, vt non prius à mœſtitia & cruciatu ceſſet, quàm ſuperfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiã Aphoriſ. li. 6. cõment. 50. teſtatur.

Triſtitia.

Galenus de parua pila exercitio, capite 1.

Idem

Idem de timore quoque intelligendum: nam & ipſe intrò & ad principium tum ſpiritum, tum ſanguinem vnà cum refrigeratione eorum quæ in ſummo corpore ſunt, abducit ac contrahit: itaque etiam pulſus tum arteriarum, tum cordis, ijs qui timent, minimi ac maximè imbecilli ſunt: partes in ſuperficie poſitæ algent, corpúſque palleſcit, tremor incidit, vox interrumpitur, & vires denique conuelluntur omnes. Quod autem in triſtitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, diſſidentibus ſcilicet inter ſe paſſionibus ijs non toto genere, ſed magnitudine & vehementia. Itaq; etiam ob timorem & immenſum mœrorem nõnulli repentina morte interierunt, quòd ſcilicet imbecilla ſuapte natura animula eorum ſub valido affectu oppreſſa confertim extincta & ſuffocata ſit, quemadmodum luculenter & perſpicuè docet Galenus, libro 2. capite 5. de cauſis ſympt. Quippe extingui eam accidit propter affectus ipſius naturam, vt cuius generatio in refrigerando cõſiſtat: Suffocari autem, eò quòd totus ſanguis vnà commeet, atq; ad principium deferatur. Cuius ſanè rei inſignia exempla extant apud Plinium, libro 7. cap. 36. naturalis hiſtoriæ. Quocirca eam qui ſanitatis ſuæ tuendæ curam ſuſceperit, cane peius & angue omnia illa, quæ non aſpectu & auditu modò, verùm & mentis agitatione triſtia exiſtunt, fugere oportebit. Quod Ariſtoteles quoq; innuiſſe videtur, quum problemate 5. ſect. 7. ſcribit, in λειποθυμίαν incidiſſe quandoque qui homines ſuffocari laqueo vidiſſent ſolùm. Lege plura apud Stephanum Athenienſem in librum 1. ad Glauconem comment. *Timor.*

Triſtari quibus vtile. 12. *Hoc tamen* ignorandum non eſt, quòd obeſis nõnullis quibus corpus immodicè plenum eſt, ac ijs etiam qui ſpiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile ſit, ſi curis, timore, & triſtitijs cõficiantur: quò nimirum ſpiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte atq; auferatur: id quod vno ore confirmant Paulus Ægineta libro 1. cap. 57. Aëtius libro 4. capite 32. & Rhazes lib. 4. cap. 9. ad Almanſorem.

Ira. *Secundum*, vt ab ira temperet. Nam cùm ira ſit feruor quidam ac vehemens motus caloris in ipſo cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffunditur, vt eam planè diluc-cideq; Galenus libro 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de cauſis morborum, cap. 2. definit, neceſſariò corpus ipſum immodicè calfacit & exiccat: quo fit, vt febrim nonnunquam accendat, in ijs præſertim corporibus, quæ in ſe admiſſam caliditatem longo tempore retinere apta nata ſunt. Etſi enim motus cordis ſedetur, in hiſce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiã ira commoti, quaſi attoniti ac extra ſe poſiti videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuoſius cõcitatos in ἀποπληξίαν incurriſſe multos, repenteq; animam expiraſſe, nonnullos verò furore, comitialis morbi acceſſione, παραλύσεσι, conuulſione, podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore comprehenſos concidiſſe tradant. Obſtat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira præſente nihil rectè fieri poteſt. Offenduntur autem.

tem ab ira potiſſimum, qui temperaturam corporis totius calidiorē quam par ſit, aut morbo, aut natura cōſequuti ſunt: præcipuè quando cor & caput naturali intemperie immoderatè ferueńt, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitijs, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præſidium adfert. Innatum enim calorem in ipſis iam torpeſcentem excitat adaugetque. Quod Hippocrates etiam libro 2. Epidem. partic. 4. in eum ſcribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda eſt, vt excandeſcentia inducatur, & coloris reparandi, & ſanguinis in vaſa ſubter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipſa à perfrigeratis, pallido colore præditis & καχεξίᾳ laborantibus ex quibuſdā interuallis & temporibus opportunis aſſumenda eſt: non ſanè ita continenter, vt facultas offendatur: ſed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes non immoderatas facere oportet, ſed tum opportunè, tum moderatè aſſumere, ita & excandeſcentiam, ſi clariſſimis Medicinæ Scriptoribus Galen. lib. 3. cap. 10. de difficul. reſpir. Paulo lib. 1. cap. 58. & Aëtio lib. 4. capite 33. credendum eſt.

Quibus iraſci vtile.

Tertium, vt moderatè vino vtatur. Vinum enim modicè hauſtum natiuum calorem adauget, teſte Galeno cap. 4. de cauſis morborū. Vbi verò immoderatius bibitur, quàm vt vinci poſſit, tantum abeſt vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodū copioſè Galenus libro 3. capite 5. de temperamentis oſtendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græci

Vinum.

caron & comata vocant, neruorum reſolutio, comitiales morbi, conuulſiones, tetani, & debilitas ventriculi ac reliquorum membrorum omnium immodicum vini potum comitãtur, quorum vnumquodque frigidum eſt vitium. Sed de his plura infrà capite decimoquinto.

Cœna. *Quartum*, vt in cœna modico cibo vtatur: exigûus nanque cibus à facultate vinci perfectè & facilè poteſt. Qui verò noctu multum ingerunt, ventriculumque nimio cibo onerant, dolorem primùm & anguſtiam perpetiuntur, deinde nec probè dormire, nec rectè concoquere poſſunt, quòd nimia copia facultas aggrauetur, ceu nimio pondere preſſa, ſubindeque ſuperare ingeſtum cibum nequeat, id quod & infrà ca. 5. vberius ac fuſius declarabimus.

Quintum, vt ſtatim à ſumpto cibo ſurgat: hoc enim ad concoctionẽ facit, quia cibus ſumptus ita facilius deſcendit in imum vẽtriculi, in quo, Gal. lib. 5. cap. 5. de locis affect. teſte, coctionis opus perficitur. Infrà cap. 2 & 76.

Somnus meridianus. *Sextum*, ne à prandio ſomno indulgeat. Is nanque ſomnus, qui cibum ſtatim excipit, fumoſis exhalationibus caput replet, deſtillationesq; parit. Sed de hoc vberius infrà cap. 3.

Lotij retentio. *Septimum*, ne lotium diutius, quàm natura fert remoretur: hinc enim interdum oriuntur δυσυρία καὶ ἰσχυρία, hoc eſt, vitia in quibus vrina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totũ ſupprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua inter cutem gigni perhibentur, neque aliud quidquam æquè veſicam lædit, atque longior vltra mingendi voluntatem lotij retentio, id quod teſtantur cum primis Galenus

lenus lib.6.cap.4. de loc.affect. Rhazes lib.4.ca. 6.ad Alman. & Auicen.Fen.19.3.tract.2 cap 6.

Excrementorum retentio.

Octauum, ne compreſſis natibus ventris onus ſupprimere & retinere tentet: ita nanque indurantur fæces in inteſtinis, ob continuam ſuctionem venarum meſaraicarum, quæ cum inteſtinis continuatæ omnem humiditatem è fæcibus exugunt: quo fit, vt illæ exiccatæ difficilioris exitus inteſtina obſtruant oppilentque: oppilationem verò, ob flatuum eductionis præcluſionem & aliarum cõſequentium fæcum coaceruationem, nocumenta ſequantur cùm illa quæ cap.4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celſo lib.1.cap.3. Ex vẽtre, inquit, ſuppreſſo inflammationes, caligines, capitis dolores, aliaq; ſuperioris partis mala increſcunt. Quibus accedunt etiam, vt Rhazes teſtatur, τεινεσμος & cibi faſtidium, quod malum Græci ἀνορεξίαν, Latini verò appetentiæ amiſſionem vocant.

Summoperè præterea cauendum, ne in exoneranda aluo nimio conatu vtatur: nam & hinc nõ rarò ſequi ſolet τεινεσμὸς, hoc eſt, crebra & inanis egerendi voluntas, aut exitus inteſtini, quod ab oſſe ſacro ad anum vſque pertinet, Græcis, ἀπευθυσμένον ἔντερον καὶ ἀρχὸς dicitur, Latinis longanon rectum, & princeps, teſte Andrea Vaſalio lib.5. fabricæ humani corporis.

Vltimo tandem loco ſubiungitur, longiſſimo tempore victurum, quicunque hæc præcepta ſtudioſe & diligenter obſeruauerit.

Si tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ

in defectu Medici vicem eius cùm apud alios, tum nobiles maximè & excellentes viros ſupplere poſſint.

Mens hilaris.

Galenus de parua pila exercitio capite 1.

Primum, Animus hilaris ac lætus: lætitia enim calorem excitat naturalem, ſpiritus temperat & puriores reddit, virtutem corroborat, ætatem floridam facit, iuuenile corpus diu cõſeruat, vitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotijs quibuſlibet obeundis aptiorem reddit. Conuenit autem vt hæc ipſa lætitia ſiue gaudiũ bonæ valetudini commodum, ſit temperatum, non excedens modum, neque repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus libr. 2. cap. 5. de Symptomatôn cauſis, & Alexander Aphrodiſæus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt virtus vitalis vnà cum innato calore tota egeratur ac diſſipetur, adeoque ſyncope nonnunquam & repentina mors conſequatur. Atque huius quidem rei extant horribilia ac pertimeſcenda exempla apud T. Liuium Deca. 3. libr. 2. Val. Maximum libro 9. cap. 12. Plinium lib. 7. cap. 32. & 53. & A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cùm iuxta tritiſſimum ſcholis medicorum dictum contraria contrarijs curentur ac depellantur, illis potiſſimum gaudium adſciſcendum eſt, qui triſtioribus animi pathematis immodicè conficiũtur. Quod ſanè per illa cum primis conſequentur, quæ principes facultatum partes corroborant, ſanguinem bonum generant, & ſpiritus inſtaurant: eadem quippe & menti, Auicenna 4. 1. capite 1. & 11. 3. tract. 2. cap. 10. teſte, gaudium & lætitiam conciliant adiunguntq;. Huiuſmodi porrò ſunt cibi ſuaues & boni ſucci, vinum ſubtile

Gal comment. 5. in 6. de morbis vulg. aphor. 9.

ac

ac delectabile, boni & fragrantes odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuerſatio. Quare, vt Eobanus noſter diſertè canẽs admonet:

Vtere conuiuis non triſtibus, vtere amicis,
Quos nugæ, & riſus, & ioca ſalſa iuuant.
Quem non blanda iuuent varij modulamina cantus?
Huic iecur & renes, ægraq́, corda ſtupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melica nobile vocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulciſonum reficit triſtia corda melos.

Atque hinc inde adeò eſt, quod grauiſſimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando ſedandoq; ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Muſicam adhibere ſolitum. Sic Saul quoq; per Dauid pſallentem à ſpiritu maligno liberatum legimus. His ſimilia & ſcitu non indigna libro 1. & 14. Dipnoſophiſtôn Athenæus refert. Atque hactenus quidem dicta magna ex parte hiſce etiam verſibus ex Hieronymo Fracaſtorio complexi ſumus: *Samuelis 1. cap. 18. & 19.*

Tu tamen interea effugito quæ triſtia mentem
Sollicitant, procul eſſe iube curaſq́, metumq́,
Pallentem, vltrices iras: ſint omnia læta.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq́, læta iuuabunt
Munera, ſic dulces epulæ, ſic copia rerum,
Sic vrbis, ſic ruris opes, & ſumma voluptas,
Viſere ſæpe amnes nitidos iucundaq́, Tempe,
Et placidas ſummis ſectari in montibus auras,
Accedant iuuenumq́, chori miſtæq́, puellæ.

Secundum, Animi tranquillitas: nobiles enim *Tranquillitas animi.*

& excellentes viri, ob maximas & diuerſas curas quas ſuſtinent(ſi ipſis cætera omnia antè pariter adfuerint)mentis inquietudine magis quã mediocris conditionis homines,læduntur.Nam ſi quid aliud,hæc maximè ſomnum impedit,qui nobilibus, cùm bilioſæ ferè & ſiccioris naturæ ſint,inprimis conueniebat. Vigiliæ verò,vt Galenus lib.7.cap.6. Therapeu.metho.autor eſt,magis adhuc totum corporis habitum ſiccant, adeoq; ijs qui alioquin ex ſiccitate laborant,infeſtiſſimæ ſunt. Vel *requies* hìc ad corporis quietẽ, quæ motui opponitur, referenda eſt. Nam & hæc quoque ad valetudinem neceſſariò adhibetur.Calorem enim naturalem aſſiduis laboribus fractum ac diſſipatum reuocat, vires exhauſtas ac penè perditas recuperat, adeoq; præſtat vt animal ſe colligat,ac durare poſſit. Quod disertè admodum apud Ouidium lib.1 epiſt.4.

Quod caret alterna requie, durabile non eſt,
Hæc reparat vires, feſſaq; membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat: ſicut enim non ſemper laborare, ita nec ſemper quieſcere expedit.

Diæta moderata. *Tertium*, Moderata diæta,id eſt, modus ſeu ratio viuendi, Græcis communiter δίαιτα dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus diætam ſcribere maluerunt, vulgus Regimẽ ſanitatis,ſiue regulam victus appellat. Complectitur autem in ſe non modò quæ ad cibi & potus rationem attinent,ſed reliquas etiam res omnes,quas non naturales Medici vno ore vocare ſolent. Harum enim commodus & moderatus vſus ſaluberrimus eſt,& corporis cõſtitutionem

nem conſeruat: intempeſtiuus verò & immodicus ſanitatem, adeoq; naturã hominis, corrumpit. Vt igitur vita morbis omnium minimè obnoxia ſit, harum legitimus vſus ſolicitè ac diligenter ſeruandus eſt. Plura infrà cap. 55.

DE CONFORTATIONE Cerebri.

CAPVT II.

Lumina manè, manus ſurgens gelida lauet vnda,
Hâc illâc modicum pergat, modicum ſua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet: iſta
Confortant cerebrum, confortant cætera membra
Lote cale, ſta pranſe, vel i, frigeſce minute.

Hic traduntur ſex præcepta de confortatione tum cerebri, tum reliquorũ membrorũ omniũ.

Primum, vt ſingulis diebus manè oculi ieiuno lauentur: à ſordibus enim & lemis, quæ in ipſis noctu coaceruantur & palpebris adhæreſcunt, ne inde læſionem percipiant aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idq; aqua clara, viridi, & frigida inſperſa potiùs quàm per manus admota faciendum eſt, vel certè in eadem aperti ambo quo ad poterunt immergendi, ac longiore deinde temporis ſpacio ſupprimẽdi ſunt. Hoc enim non abſtergit modò ac claros nitidosq; reddit, ſed ſanos etiam conſeruat, viſumq; acuit & cõfortat, & maximè in iuuentute, quẽadmodum Paulus Æginet. libro 1. capite 31. Rhazes libro 4. capite 22. ad Almanſ. & Auic. 33. Tract. 1. capit. 5. & 3. 3. Tract. 4. cap. 3. fideliſſimè tradunt. Cur autem frigida magis quàm calida lauari debeant, ratio hæc eſt, quòd vt Galenus cùm alibi ſæpe, tùm maximè aph. libro 1. commen- *Viſum conſeruantia.*

men-

mentario 16. & libro tertio, capite 41. de aliment. facul. & capite 86. artis medicinalis teſtatur, conſeruatio in temperatis ſemper per ſimilia fiat. Oculi verò, vt lib. 5. cap. 1. de genera. animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in lib. de ſenſu & ſenſibili ca. 2. Ariſtot. ſcribit, ſunt de natura aquæ, hoc eſt, frigidi, quare etiam frigida potius, quã calidâ lauari debent. De recreatione & confortatione viſus paulò pòſt, & infrà capite 79.

Manuum lotio. *Secundum*, vt manus quoq; lauẽtur: cùm enim inſtrumenta ſint, quibus emundantur organa ſuperfluitatum cerebri, aures nimirum, oculi, nares, & os, conueniet ſanè & ipſas cumprimis eſſe mundas. Lauandæ igitur ſunt, ſed frigidâ magis, quàm calidâ: & hoc quidem cùm alias ob cauſas, tum maximè quòd lotio manuum in aqua calida, & præcipuè poſt cibi ſumptionẽ, Auicenna 16. 3. Tract. 5. cap. 1. teſte, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionẽ operatur, per eiuſmodi lotionẽ ad exteriora retrahitur, itaq; imperfecta fit concoctio, quæ potiſſima generationis vermium cauſa exiſtit. Plura de lotione manuum infrà cap. 23.

Calida manuum lotio vermes generat.

Motio. *Tertium*, vt poſtquã è ſomno experrectus ſurrexerit, paulatim inambulando ſe moueat, vt primæ & ſecundæ concoctionis excrementorũ redundantiæ, quæ ſunt fæces & vrina, deſcendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

Pandiculari. *Quartum*, vt ſub idem tempus pandiculetur, hoc eſt, manus, pedes, & ſimul totum corpus extendat: quò videlicet ſpiritus vitales vnà cum ſan-

ſanguine,qui per ſomnum intrò magis fugiunt, vt libro 6.part.5.Epid.aph.29.doctiſſimè & breuiſſimè Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur,eoq; modo ſpiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Quintum,vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in ſomno collecti ab oculis ad ſuperiora alliciuntur ac diſſipantur, & ſpiritus temperantur, ſubtilioresq; fiunt. Pectinis igitur ſupra caput adminiſtratio ſenſuum inſtrumenta & corpus reliquum corroborat,viſum acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoq; ob id ipſum interdiu ſæpius reuocanda eſt, veluti Auicēna 3.3. Tract. 4.cap.3. copioſè ſcribit. Atq; huic ſanè inſtituto pecten eburneus probè politus & læuigatus tutiſſimum præſtabit vſum, moderatè à fronte ceruicem verſus quadragies ductus, Marſilio Ficino lib.1.de vita,cap.8.teſte. *Pectere crines.*

Sextum, vt dentes fricet ac mundet: immundities enim dentium præterquàm quòd oris graueolentiam parit, ſpiritus etiam fœtidos,impuros,& turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipſi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ & in ventriculum delatæ cibum ipſum ſæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium eſt:nam & huic adhærentes ſordes,ne in ventriculum deferantur, diligenter abſtergendæ ſunt. Quare os manè experrecto gargarizandum,& (niſi hyems ſit) multa aqua frigida,cui aceti nonnihil admiſtum ſit, fouendum eſt,vt eleganter admodum lib.1. cap. 2.Cornelius Celſus præcipit. Nihil autē dentibus æquè nocet,ac frequentior lactis eſus, velu- *Dentium immundities.*

ti Galenus lib.3.cap.14.de alim.facult.diſertè & copioſè ſcribens admonet. Nocet, inquit, lactis eſus aſſiduus dentibus, & circundatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidas, dentes verò putrefactioni & eroſioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte,os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, ſi mellis etiam quidpiam ipſi inieceris. Ita nanque omne caſeoſum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circunfixum fuerit abſtergetur.Quòd ſi etiam cuipiam tam robuſtum ſit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis conſuluerit: veruntamē & mel vino permiſtum miſturam ex vtroq; reddit meliorem. Illud verò dentium incolumitati tutiſſimum aduerſus lactis iniurias fuerit præſidium, ſi quis poſt ſumptum ipſum primò melicrato, deinde vino adſtringente os colluat. Hæc ille: Porro modus quo dentes à putredine, eroſione, dolore, & graueolentia vindicari poſſint, optimus nobis à Dioſcoride libro 4. capite 144. Plinio lib 26.capite 8. Galeno libr. 8. capite 36. de ſimp.medic.fac.& libro 5. de compoſ. phar. ſec. loc. capite 18. & Auicenna 7.3. cap. 2. præſtituitur: vt os ſingulis menſibus vino, vel aceto, in quo Tithymali radix ad dimidias decocta ſit, bis colluatur. Hoc enim non ſolùm dentium ac oris commendat odorem, ſed eorundem etiam dolori auxiliatur, & ſanitatem conſeruat. Plura infrà capite 80. Aures quoq; bene à ſuis redundantijs exonerandæ ſunt, neq; ſolùm eorum excrementorum quę manifeſtè per certos meatus, ſed omnium etiam, quæ occultè exeunt, vacuatio laceſſenda & molienda eſt.

Lotio præſeruans à dolore dētium.

Vlti-

Vltimus verſus tria præcepta ſaluberrima com- pleſtitur. *Primum*, vt balneo lotus atq; æſtuans omni cura & diligentia aduerſus ambientis cœli frigidiorem intemperiem ſeſe muniat & defendat: ne illa ſcilicet per poros à balneo apertos in omne corpus permanans, ibidem mali quidpiam ingeneret. A contrario ſiquidem ad contrarium repentina & inordinata tranſgreſſio, Galeno aph. lib. 3. com. 22. teſte, periculoſa admodum exiſtit, præſertim cùm facta ad frigiditatem ſubita commutatio eos, qui antea difflabantur & per ſudores euacuabantur, humores iam in profundum corporis repellat, adeóque partes etiam ad ventriculum atque inteſtina attinentes offendat. *Balneorum regimen.*

Obſeruandum etiam, ne à recens accepto cibo balneo ſtatim vtatur, neque protinus poſt lotionem comedat aut bibat: qui enim paulò antè bibit, huic caput repletur: qui verò cibum ſumpſit, huic non caput modò, verùm & corpus totum alimoniam ad ſe, priuſquàm concocta fuerit, trahit, adeoq; crudis & inconcoctis humoribus impletur. Statim verò poſt lotionem cibum vel potum ſumere, caput replet, deuoratumq; interdum ſuperfluitare facit, quemadmodum copioſè in 3. lib. de vict rat. in morbis acutis, comment. 55. & 56. & in lib de Maraſmo cap. 14. Galenus oſtendit. De potu idem confirmat etiam Cornel. Celſ. qui lib. 1. cap. 3. in eum ſcribit modum: Illud noſſe oportet, quòd ex labore ſudanti frigida potio pernicioſiſſima eſt, atque etiam (cùm ſudor ſe remiſit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoq; venientibus Aſclepiades inutilem eam iudicauit. Atq; ex hac quidem cauſa,

quo-

quomodocunq; ſudanti adhuc, frigidum bibendum non eſt. Cauendum etiam, ne in ipſo balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio oblæditur, & naturæ pugna cietur, dum ſanguis, ſpiritus, & calor naturalis adſcititio balnei calore ad exteriora allecti & protenſi ad interiora retrahuntur, & in profundum ſecedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, vt in alijs ſomnis, concoquuntur, ſed longè plures fiunt inconcocti permanentes. Somnus verò à balneo vtiliſſimè conceditur. Nihil enim eſt, vt Galenus lib.4, cap.9. de Sanitate tuenda ſcribit, quod æquè concoquat ea quę concoqui poſſunt, & malos ſuccos per halitũ digerat, vt ſomnus à balneo.

Stare à cibo, aut leuiter inambulare.

Secundum, vt pauliſper à cibi ſumptione erecto corpore conſiſtat: quò cibus ingeſtus in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina eſt, æquabiliter deſcendens promptiùs concoquatur: ac raro deinde, nec ita longo inceſſu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus diſſipetur, adeoq; cibi præpediatur concoctio. Plura infrà capite 76.

Statim à ſecta vena frigus captare.

Tertium, vt poſt venæ ſectionem frigeſcat, quod eſt, in paulò frigidiore ambiẽtis nos aëris conſtitutione tantiſper immoretur, ſiue decumbat, dum ſanguis & ſpiritus per phlebotomiam exagitati ſedentur & conquieſcant. Atque huic quidem interpretationi aſtipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione cap.19. in hunc modum ſcribit: Neque igitur ad conſueta munia properet, neque celeriùs in-

ambulet,neque vllo exercitationis genere ſe fatiget,neque vtatur Venere, neque protinus loca calidiora ingrediatur, neque in balneum deſcendat:quandoquidem ſanguis & ſpiritus vehementius incitati, ne diſſipentur aut incaleſcant, ſedandi comprimendique ſunt.Hactenus ille.Vel *Minutè*, aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod eſt parum ſiue pauliſper, vt referatur ſcilicet ad ea quæ immediatè præcedunt, & ſit hic ſenſus:Sumpto cibo cœlo frigidiori te pauliſper exponito:quò calor innatus,propter circunſtantem extrinſecus frigiditatem ad interiora refugiens & ſecedens,meliorem tum concoctionem & ſanguificationem, tum etiam nutritionem operetur Experientia ſiquidem conſtat, calorem per ſeipſum ac ſpontè quidem poſt cibi ſumptionem,vt eum mutet facilius ac concoquat,in profundum refugere:atq; hinc adeò fit,vt exteriora corporis membra,quæ antè vtcumq; calida ſentiebantur,à prandio atq; cœna frigore & tremore concutiantur. Quare naturæ in eo quod rectè operatur opitulandum eſt.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio.

FOns,Speculum,Gramen,hæc dant oculis releuamen.
Manè igitur montes,ſub ſerum inquirito fontes.

Tria hoc loco recenſentur, quæ inſita naturæ vi & ſubſtantiæ quadam ſimilitudine oculos recreant,& viſum maximè conſolantur.

Primum,Fons:per quem qualibet pura & perſpicua aqua,ſiue ea ſit fontium, ſiue fluuiorum, ſiue etiam puteorum intelligenda eſt. Hæc enim ob cognationem & ſimilitudinem,quam cum

oculis habet, viſum citra violentiam congregans ad naturam reducit & recreat. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ἀεὶ χρῄζει τῶν ὁμοίων, inquit Galenus aphor. lib. 1. comment. 16. Oculi autem frigidi & humidi, perſpicui atque omnium partium nitidiſſimi, & pulchrè politi ſunt, perinde atque aqua, quocirca ab eiuſdem aſpectu eos corroborari ſimul ac refici conſentaneum eſt. Atque hoc ſanè cōſilio Ariſtoteles Alexandrum illum cognomento Magnum inſtituens ei præcepiſſe videtur, vti frequentes ac diutius aquam viridem, claram & perſpicuam intueretur, oculosq; in ipſam ſubmergeret: eiusq; rei teſtem habemus non contemnendum Ioannem Meſuen in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cæterùm ſi nulla fontium aut fluuiorū inſpiciendorum facultas fuerit, oculis profectò ex aquæ frigidæ, claræ & perſpicuæ in peluim viridem infuſæ contuitu eadem accedet commoditas.

Speculum. *Secundum*, Speculum, quod & ipſum vtique oculorum aciem eadem ratione excitare putandum eſt. Oculus nanque læuis eſt & lucidus, ac ſplendens inſtar ſpeculi: quod tum experientia inter omnes conſtat, tum à Plin. quoque libr. 11. cap. 37. oſtenditur. Oculis, inquit, abſoluta vis ſpeculi, adeoq; vt tam parua illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt, vt pleraq; alitum è manibus hominum oculos potiſſimum appetant, quòd effigiem ſuam in ijs cernentes, velut ad cognata deſideria ſua tendunt. Cauſa etiam cur ſpeculi inſpectione oculorum acies excitetur, adeoq; viſus ſubſtantia conſeruetur, hæc adſignari poteſt, quòd radij in ſuperficie ſpeculi collecti, cùm ob denſitatem & duri-

tiem eius vlterius procedere non poſſint, minimè diſſoluantur ac diſſipentur, ob æqualitatem læuitatemque ſeruentur infracti. ob nitorem verò augeantur. & multo quàm prius erant reddantur fortiores: quod nec ipſum ſanè Ariſtoteles, Meſue referente, ignorauit, cùm eundem illum Alexandrum abhortaretur, vti ſe ſubinde ad terſum & directum ſpeculum contueretur, & longiori deinde temporis ſpatio oculorum aciem in ipſum defigeret.

Conſpicilia vitrea.

Vitrea quoque vocata conſpicilia viſus ſubſtantiam conſeruant. adeoque præſtant ne oculi minutioribus rebus contuendis victi fatiſcant, neue ſpiritus reſoluantur. Atque hinc certè gemmarum ſculptores & aurifices ſubtiliter quidpiam ac ingenioſè ſculpturi eiuſmodi vtuntur conſpicilijs, aut ſanè per phialam ex tenui, puro, atq; albo vitro conflatam eamq; clara & perſpicua aqua plenam, oculorum aciem rei ſculpendæ intendunt. Cur verò ita viſus non defatigetur, in cauſa eſt, quòd ſpecies de medio clariori ad denſius permeātes maiores ſimul & craſſiores appareant, adeoq; viſum conſeruent.

Viridia.

Tertium, Gramen, per quod quarumlibet herbarum frondiumq; ac aliarum etiam rerum virentium contuitus accipiendus eſt. Oculis enim iucundiſſimum ſpectrum viriditas eſt Atq; hinc ſanè Ariſtoteles problemate 20. Sect. 31. quærit: Quamobrem cùm cæteras intuemur res, conſpectus noſter peius afficiatur atq; fatiſcat, cùm ad virides herbaceiq; coloris inſpicimus, vt olera, cæteraq; his ſimilia, recreetur, meliorq; euadat? An, inquit, conſpectum in alba nigraue intendere minime poſſumus, propterea quòd vtrunque

id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquieſcunt, medium albi nigriq; obtinent, itaque aſpectus cùm mediocri leniq; obuio afficiatur, nihil debilitatur: imò verò corroboratur atq; reficitur. Hæc ille. Quanquam autem viridia omnia, vtpote temperatiſſima, viſum maximè colligant, atq; oculos reficiant: inter ipſa tamen alia alijs efficaciora, inueniuntur. Sic certè nullius aſpectus Smaragdo iucundior eſt. Quod Plin. lib. 37. cap. 5. diſertè ijs ſignificauit verbis: Herbas virentes, inquiens, frondesq; auidè ſpectamus: Smaragdos verò tantò libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant. Cùm & ab intentione alia obſcurata aſpectu Smaragdi recreatur acies, Scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio eſt: ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. Idem ferè lib. 29. cap. 6. de ſcarabeo viridi ſcriptum reliquit. Scarabei, inquit, viridis natura contuentium viſum exacuit. Itaq; gemmarum ſculptores contuitu eorum acquieſcunt. Neq; obſtat quod Galenus cap. 2. & 6. lib. 1. de Symptomatôn cauſis, vbi ex profeſſo de ijs agit, quæ oculos aut moleſtant aut offendunt, & lib. 10. cap. 3. de vſu part. cœruleo & fuſco recreandi & reficiendi viſus quàm maximam vim ineſſe ſcribit. Sunt enim & hi colores medij atq; temperati, adeoq; ob id oculis gratum & iucundum ſpectaculum præbent, viſumq; morbo affectum aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnibus ſanè coloribus ad medium inclinantibus commune eſt. Hoc igitur prouidentes pictores, quando in albis corijs &

con-

conſimilibus rebus quibus facile viſus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuſcos apponunt, in quos ſubinde intuentes recreant oculos ac reficiunt. Atque etiam ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; arguit: fuſca verò ac cœrulea ſine dolore intuentur. Quæ hactenus dicta ſunt, ea omnia Marſil. Ficin. libr. 2. cap. 14. de producēda vita, planiùs & dilucidiùs ijs verbis expreſſit. Cauſam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis viſum præ cæteris foueat, ſalubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturam viſus eſſe lucidam, ac lucis amicam, volatilem tamen ac facile diſſipabilem. Idcirco dum per lucem ſe dilatat velut amicam, interdum nimio lucis exceſſu rapitur prorſus, & vehementi dilatatione diſſoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit, ideoq; radios in anguſtum inde retrahit. Optat verò viſus ita perfrui lumine, vt per amicum hoc ſuum amplificetur quidem, nec tamen interim diſſipetur. Iam verò in quocunq; colore plus admodum tenebrarum ſiue nigredinis eſt, quàm lucis, non dilatatur radius viſus ad votum, nec illo proinde oculus delectatur. Vbi viciſſim plus admodum ſplendidi coloris eſt quàm nigri, ſpargitur latius, noxia quadam voluptate diſtractus: Quamobrem color viridis maximè omnium nigrum cum candido temperans præſtat vtrumque, delectans pariter atq; conſeruans, & molli inſuper & adhuc tenera qualitate, ſicut & aqua radijs oculorum abſq; offenſione reſiſtit, ne abeuntes longius diſperdantur. Quæ enim dura ſunt ſimul & aſpera, frangunt quodam modo radios. Quæ vero rariſſima ſunt, diſſolutioni adi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

tum patefaciunt. Sed quæ ſoliditatē aliquam habent, læuemq́; ſimul æqualitatem, ſicut ſpecularia corpora nec ipſa quidem frangunt, neq; longius diſperdi permittunt. Quæ deniq; præter hæc beneficia tenera quoq; ſunt & mollia, ſicut aqua, resq́; virides, liquidis oculorū radijs mollitia blandiuntur. Deniq; viſus radius quidam eſt in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accenſus, ac temperatum lumen in aqua quodammodo reſiſtente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur ſpeculis ſimilibus, viridibus oblectatur. Hactenus ille. Addit Meſues, Exercitationem quoq; legendi ſcripta maiuſculis literis exarata viſum corroborare, adeoq́; non parū ad tuendam oculorum ſanitatem conducere.

Poſteriore verſu innuitur, Oculos matutino quidem tempore montium, veſpertino verò fontium colluſtratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facilè elici poteſt. Per montes porrò viridaria, hoc eſt, loca herbis & plantis virentibus conſita intelligenda ſunt. De conferentibus viſui plura infrà, cap. 79. De nocentibus verò, cap. 78.

DE DIVRNO SIVE MERIDIANO ſomno.

CAPVT III.

SIt breuis, aut nullus tibi ſomnus meridianus.
Febres, pigrities, capitis dolor, atq; catarrhus,
Hæc tibi proueniunt ex ſomno meridiano.

Quatuor diurni ſiue meridiani ſomni incommoda hic referuntur.

Febris cauſa. *Primum*, febris, quæ dupliciter per ſomnum diurnum accendi poteſt: vno quidem modo in

ſpiri-

ſpiritibus, altero verò in humoribus. In ſpiritibus quidem, quia acres & fumoſæ exhalationes, quæ vigilijs diſpergi ſolent, ſomno diurno non modò retinentur, ſed etiam augentur: ijs itaque retentis, ac vnà cum ſpiritibus permiſtis, cōtingit vt calor inde præter naturam collectus febrilis fiat: atq; hæc ſanè febris, cùm nihil ſtabile, nihil firmum habeat, ſed vti celeriter generatur, ita ſoluatur etiam, ἐφήμερος Græcis, hoc eſt, diaria vocata eſt, quòd ferè diem nō excedat. In humoribus autē tum hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatuum qui ex cruditate proueniunt, tum etiam putrida per ſomnū diurnum accenditur: quòd calore & ſpiritibus interdiu ad exteriora protenſis virtus concoctrix debilitetur. Perfecta enim & abſoluta cōcoctio fit, quando calor & ſpiritus cohibētur, & in profundum corporis ſecedunt. Ob eum namq; motum calor naturalis incenſus auctiorq; redditus optimè cibos, non ſolùm in ventriculo, verumetiam per vniuerſū corporis habitum conficit: quod noctu potiſſimum fieri rationi conſonum videtur. Etenim tunc calor propter circunſtantem extrinſecus aëris frigiditatem ad interiora refugiens cibum facillime mutat, concoquit, & in membra diſtribuit. Interdiu verò contrà ad exteriora eductus & expaſſus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo naſcitur, ex putredine tandem humorum ad cor effumantiū febris putrida accenditur, quemadmodum Auicenna 1. 4. tract. 1. 2. cap. 1 copioſè docet.

Secundum, pigritie s, quæ & ipſa eodem ex fon- *Pigrities.*

te manat ac funditur. Ex craſſa nanq; & inconcocta materia in ventre vaporoſi ac craſſi exhalantur ſpiritus, qui ad caput elati plus æquo cerebrum humectant: eo autem humectato, nerui quoq; qui à cerebro propagati per corporis partes prorepunt, plurima humiditate opplentur: exuperantia præterea humiditatum, quę ad muſculos, tendines & articulos cōfluere ſolent, tantum abeſt vt ſomno diurno diſſipetur, vt multò pertinaciùs etiam hærens augeatur. Neceſſe igitur eſt ex eiuſmodi ſubinde ſomno in omnibus motibus voluntarijs pigritiam ſequi, & veluti in ſeipſo diſſolutum hominē apparere, quemadmodum diſertè Galenus aphor. libro 3. comment. 5. oſtendit. Contra verò vigiliæ diurnæ hoc præcipuè nomine cōmendantur, quòd non modò exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoq; ſpiritus extenuent ac temperēt, ſed certè corpori ſimul atq; animo promptitudinē quandam & robur ad ſolitos motus addant.

Dolor capitis. *Tertium*, Dolor capitis, qui & ipſe ab ijſdem initijs proficiſcitur. Ex cibo nanque inconcocto in ventre vapores craſſi excitati in caput feruntur, qui ibidem ob dictas cauſas retenti nimia humiditate, quam potius vigilijs exiccantibus abſumere conueniebat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbāt, eiusq; dolorem, grauedinem & frigidos morbos pariunt: paululum verò inde moti ſi ad cutim peruenerint, faciem vitiato colore inficiunt. Materia enim praua exiſtente, neceſſe eſt, quicquid inde defluit, eſſe prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. cōment. 14. ita ſcribens innuere voluit: Oportet ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt quando humida

da atq; aërea ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſum eſt atq; ſuaue, &c.

Quartum, catarrhus: qua quidem voce generatim hoc loco, tametſi minus propriè, omne ῥεῦμα, hoc eſt, qualibet excrementitij humoris ex capite ad ſubiectas partes prolapſio ſignificatur. Quæ iuxta partium, ad quas defluit, diuerſitatem diuerſa quoq; nomina ſortitur, quemadmodum Galenus lib 3. cap. 4 de Symptom. cauſis. Paulus lib. 3 cap. 28 & Aëtius lib. 8 cap. 53. diſertè ſcribunt. Vbi enim ad os ac fauces, & mox ad ſtomachum ſiue gulam, atq; inde in ventriculum defluxus cõtingit, ſimplici vocabulo Græcis κατάῤῥοος & contractè κατάῤῥους, Latinis diſtillatio dicitur. Dum ad nares irruit, κόρυζα Græcis, Latinis grauedo vocatur. Vbi verò ad palatum & aſperam arteriam delabitur, vt etiam membranã, quæ hanc intrinſecus ambit, exaſperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malũ Græcè βράγχος, Latinis raucitas, ſiue raucedo, id quod ex hiſce etiam verſiculis, qui infrà cap. 82 habentur, manifeſtò apparet. *Catarrhus.*

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catarrhus:
Si ad fauces, Branchus: ſi ad nares, eſto Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem reſolui ac diſſipari ſolent, ſomno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum humores in ſubiecta refundens, ῥεῦμα progignit. *Somnus diurnus.*

Præter hæc & alia nonnulla ſomni diurni ma-

la Auicenna 3.1 doc.2 cap.9. enumerat. Nam & frigidas atq; humidas ægritudines, παραλύσεις nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigilię reſoluere ac diſſipare ſolent, nonnunquam procreat. Genuinũ faciei colorem, velut paulò antè etiam dictum eſt, corrumpit. In ſanguine enim excrementitias atq; aqueas humiditates lotio ſimiles multiplicat: quæ cùm ſuo tempore per vigilias non diſſipentur, vnà cum ſanguine ad cutem expulſæ ipſam deprauant, adeoq; ſubtumidam & decoloratam reddunt. Induratam adhæc ſplenis affectionem gignit in corporibus in eiuſmodi affectionem propenſis. Craſſus nanq; & melancholicus humor, ſomno diurno in ſplene retentus, huic malo initium præbet. Quemadmodum enim vigilantia motum ac liberum craſſi humoris tranſitum per anguſtos meatus, ſiue canales, Solis calore vias aperiente, promouere: ſic contrà, eundem ſomnus & præcipuè diurnus, tranſitu prohibere ſolet. Melancholia enim interdiu nullo negocio per canales ſuos tranſit, & illàc cumprimis, quà excitandæ appetentiæ cauſa à ſplene ad orificium ventriculi męatus protenditur. Etenim ſplen recrementa & redundantias ſuas per eum expellit atq; eijcit, adeoq; ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdiu potius, quàm nocturno tempore fieri par eſt. Quin etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno ſomno plurimum debilitatur & reſtinguitur, idq; partim ob prohibitionem reſolutionis, quæ eſt prima cauſa famis, partim verò ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac ſaturan-

ſaturantib. His accedit nõnunquã ἀποστημάτων,
ſiue abſceſſuum generatio: ſuperfluitates nanq;
ex ſomno diurno multiplicatæ ſæpius in mem-
bro aliquo coaceruantur, ipſumq; tumidum red
dunt. Plane igitur ex his omnibus conſtat, ſom-
num diurnum ſiue meridianum à ſanitatis tute-
la procul abeſſe debere. Duas porrò cauſas,
cur potiſſimum lædat, Paulus lib. 1. cap. 97. & A-
uicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. aſſignant. Quarum pri
ma quidem eſt, quod citò & antè horam ſuam
interrumpatur. Calor enim natiuus per ſomnũ
ad partes interiores recedit, cõtrà verò calor So-
lis eundem tanquã ſibi affinem ad membra ex-
teriora educit atq; expandit: vnde ſanguinis &
ſpirituum exagitationem, quæ ſomnum inter-
rumpat, cieri neceſſe eſt. Cõſulitur ergo, ſi quan-
do neceſſitas per id tempus dormire coegerit, vt
in vmbra & tenebroſo loco, & antè poti⁹, quam
poſt cibum, hoc fiat. Secunda verò, quòd natu-
ram ſtupidam quaſiq; perterritam reddat, adeò
vt retrahatur ab eo, in quo erat, nimirum à cibo-
rum concoctione. Tempus itaq; quo obdor-
miſcunt ad abſolutam ciborum concoctionem
non ſufficit: quo fit vt à meridie reſurgẽtes ſub-
inde acidos ructus edant, & flatibus repleantur:
nonnulli verò fluctuatione ventris infeſtentur.
Cæterùm optimus ſomnus eſt nocturnus, quo- *Somnus no-*
niam nox naturali humiditate ſilentioque ani- *cturnus.*
mum in ſomnum deducens, abſolutam molitur
concoctionem. Poſt ſomnum item nocturnum
plurima parte ad excretionem recrementorum
inſtigamur. ILLVD tamen ignorandum non
eſt, quod licet ſomnus diurnus in vniuerſum im
probetur, nocturnus verò, vt præſtãtiſſimus com

men-

mendetur: ex diurno tamen minus offendat, qui capitur à prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro ſecundo proguoſtic. aphoriſmo 11. clariſſimè oſtendit. De ſomno inquit, quemadmodum ſecundum naturam nobis in conſuetudine eſt, interdiu vigilare, noctu dormire conuenit: ſi tamen hoc tranſgreſſum fuerit, deterius eſt. Minimè verò nocebit, ſi dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam ſententiam Galenus explicans ita ſcriptum reliquit: Quod conſuetum eſt, bonum eſt: inſuetum verò malum eſt. At verò temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in conſuetudine. Nunc verò diuites è contrario agunt, tum in quibuſdam alijs, tum etiam in ſomno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, vt ſomnus minus lædere poſſit, quinq; conditiones, Bertrutio autore, obſeruandæ ſunt. *Prima*, vt ſit in conſuetudine. Ex multo enim tempore conſueta etiamſi deteriora fuerint, inſuetis minus moleſtare ſolent, Aphor. 50. lib. 2. *Secunda*, ne ſtatim à ſumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depreſſo, ſed erecto nonnihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuoſa & ſubita ab ipſo, ſed lenis & modeſta fiat expergefactio. Porrò quod ab Hippocrate dictum eſt, à prima luce ad tertiam diei partem cõuenire ſomnum, id ſpacium eſt ab ortu ſolis quatuor aut quinq; horarum. Nam dies ſignificat ſpatium temporis, quo ſol tranſit noſtrum hemiſphærium, vt etiam diſtinguitur contra noctem. Quemadmodum Chriſtophorus à Vega fuſius in comment. declarat.

Additio.

Tempus itaq; ſomni conuenientiſſimum eſt veſpertinum, aut nocturnum: ſemperq; cauendum, ne ſtatim à cœna ineatur, ſed vnius minimum, aut duarum horarum interuallo diſcludatur. Ingeſtus enim cibus, quem ſtatim ſomnus excipit, in ſuprema ventriculi parte ſupernatãs, probe concoqui non poteſt, Galeno libro 5. capite 5. de loc. affect. teſte. Neq; enim ventriculus tum poteſt cibum arcte cõplecti, quod idem lib. 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cumprimis neceſſarium eſſe ſcribit: quare multos vapores, qui multitudine ſua caput repleant, gigni neceſſe eſt, vt rectiſſimè idem Galenus cõment. 67 aphor. libr. 4. dixerit: A cibo ad ſomnum conuerſis, hoc eſt, qui ſumpto cibo ſtatim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiuſmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua ſimili, leuiſſima tamen exercitatione corpus dimoueri opus eſt, priuſquàm ſomno indulgeatur, vt cibus in imũ ventriculi paulatim deſcendat. Ibi enim, vt ſuprà ex Galeno dictum eſt, concoctionis opus potiſſimum perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire inſtrumenta muſica, cantus, facetias, & hiſtorias iucundas, ac conferre ſermones cum amiculis de rebus lætioribus, donec cibus ſubſediſſe videatur. Ceruicali vtendum eſt ſatis elato & eminenti, vt quoad eius fieri poteſt erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus qui planè nondum ſubſedit, facilius ad inferiores ventriculi partes deſcendet, probiusque concoquetur. Inter dormiendum corpus pro

am-

ambientis aëris conſtitutione decenter tegendum eſt; ne calore & ſpiritibus circa interiora detentis externæ corporis partes à frigore oblædantur. Caput quoq; noctu conuenienti tegumento (quod καπνοδόχην habeat, hoc eſt, foramen inſtar infumibuli eliciendis vaporibus aptum) operiendum eſt. Calceatis verò ſiue veſtitis pedibus dormiendum non eſt: Hoc enim, ſi quid Magnino excellentiſſimo medico credimus, viſum debilitat, memoriam lædit & totum corpus extraneo calore æſtuare facit ob vaporũ reflexum. Supra dextrum latus ſomnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius per ſtomachum gulámue in ventriculum deſcendit. Nam etſi gula exactè ſupra mediam ceruicis vertebrarum & quatuor primarum thoracis ſedem in neutram partem inclinet, ad principiũ tamen quintæ thoracis vertebræ, vt ampliori magnę arteriæ trunco ſecundum dorſi vertebras inferiora corpora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus à media vertebrarum regione abſcedit. Deinde primo ſomno finito reuoluendũ eſt corpus, ſupraq; ſiniſtrum latus redormiendum, quò ſcilicet à iecore ventriculo incumbente ventriculi calor augeatur, eiusq; concoctio adiuuetur. Hinc rurſus poſt breue temporis interuallum in dextro latere ad conſuetum ſurgendi tempus continuandus eſt. Pronus decubitus temperatis corporibus non conuenit, ventriculi enim contorſionem & repreſſionem facit, adeoq; oculos oblædit: Sed & ita cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maximè ſi fuerint natura debiliores. Iis tamen quibus ingeſtus cibus tardius in ventriculo conficitur interdum conceden-

cedendus eſt, quòd calorem naturalem arctiùs comprehendens retinere atq; augere poſſit. Supinus verò grauiſſimis ægritudinibus, lepræ nimirum, maniæ, incubo, epilepſiæ, apoplexiæ, ſtupori, neruorumq; reſolutioni, & ſimilibus initia præbet. Nam ob ſuperfluitatum ad poſteriora fluorem non poteſt iuſta per nares & palatum earundem fieri expulſio. Plinius lib. 28. cap. 4. pronos decubitus tuſſibus conducere, at ſupinos oculis tradit. Idem ex Theophraſto refert celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à ſupinis. Duratio autẽ ſomni ex alimentorum perfecta concoctione æſtimanda eſt, ita quidem vt ſeptem horarum ſpacio non ſit minor, neq; octo, vel ad ſummum nouem excedat, vt colligitur ex Galeni de ſanitate tuendâ lib. 6. cap. 6. Plura habentur apud Auicennã 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap. 7. & noſtræ ætatis doctiſſimum Medicæ artis ſcriptorem Leonhartum Fuchſium, lib. 2. Sect. 4. cap. 3. Inſtitutionum medicinæ. Ex ijs itaque, quæ conueniunt in hunc locum ſtudioſi transferent.

DE FLATV IN ALVO detento.

CAPVT IIII.

Qvattuor ex vento veniunt in ventre retento.
Spaſmus hydrops, colica, & vertigo: hoc res probat ipſa.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Primum eſt σπασμὸς Græcè, Latinis conuulſio dicta. Flatus enim retenti influxu ſuo ſæpe neruos plus iuſto refarciunt: illos verò ita repletos,

Gale-

Galeno lib.2.cap.2. de ſympt. cauſis teſte, tendi primùm, ac deinde in conuulſionem incidere contingit. Ea porrò ibidem à Galeno in hunc modum definitur: Conuulſio malum eſt, quod neruos muſculosq; ad eundem cogit affectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum ſeruarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem aphor. libro 6. comment. 39. definit. Conuulſio eſt paſſio inuoluntaria, in qua nerui atq; muſculi præter voluntatem conuelluntur, in eumq; affectum veniunt, quem etiam in motibus ſecundùm arbitrium factis aſſumebant. In hoc enim malo nerui atq; muſculi in eas partes attrahuntur, quibus innaſcuntur. Attractio nanque fieri non poteſt, niſi muſculus ad ſuam originem retrahatur.

Quod ad cauſas eius conuulſionis, quæ primigenia affectio eſt, attinet, animaduertẽdum eſt, Hippocratem aphor. 39. lib 6. duas duntaxat ſtatuiſſe, πλήρωσιν & κένωσιν, hoc eſt, plenitudinem & inanitionem neruoſorum corporum. In conuulſione ſiquidem à plenitudine membrũ craſſis & glutinoſis humoribus impletum extenditur, & extenſione conuellitur, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, vbi multa madent humiditate, & hæc ſubitò contingit. In ea verò quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum exiccatur & ad ſeipſum conuellitur, adeoq; ſecundum longitudinem ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit, cùm igni apponuntur: & hæc ſanè paulatim & ex longiori temporis interuallo accidere ſolet. Plura Galen. locis iam citatis, & libro 2. capite 2. & libro 3. capite 5. & libro 6. capite 5. de

loc.

loc. affect. & lib. 8. cap. 3. de compoſ. medic. local. & alibi ſæpius.

Secundum, ὕδρωψ. quod malùm Latini aquam intercutẽ nominãt, & definitur à Bertrutio, Sect. 3. tract. 2. cap. 4. in hunc modum: Hydrops eſt morbus materialis, ex re frigida, extranea, plurima ingrediente & membra omnia manifeſtè, aut loca vacua partium, in quibus cibi & humorum concoctio perficitur, inflante procreatus. Eadem ferè habet Auicenna 14. 3. Tract. 4. cap. 4. vel aliter, ſicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9. cap 1. definitur. Aqua intercutem & ipſa longus quidam affectus eſt, iecore adeò refrigerato proueniens, vt ipſum non amplius deinceps cibos in ſanguinem, ſed in aliam qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum tranſmutare poſſit. Quod certè & Galenus aphoriſ. lib. 6. comment. 12. ijs verbis confirmat: Aqua inter cutem fit, cum ſanguinis generatio fruſtratur. Et huius quidem cùm tres ſint ſpecies: (vna enim Græcis ἀσκίτης, alia τυμπανίτης, & tertia ἀνασάρκα, ὑποσάρκα, σαρκίτης & λευκοφλεγματίας dicitur, non de omnibus promiſcuè hoc ſecundum nocumentum, ſed de tympanite tantùm intelligendum eſt. Quæ quidem accidit, quum flatus ac ſpiritus ſuperuacuus plurimus cum humidi momento intra membranam, quæ περιτόναιον Græcè, Arabibus verò communi membranarum nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod ijdem Mirach nominant, colligitur. Stomacho nanque & iecore frigida intemperie laborantibus, fieri non poteſt vt cibus ingeſtus in χυλὸν benignum, aut ſanguinem mutetur: conuertitur

Hydrops.

ergo in materiam flatulentam, quæ cùm neque per ſuperiora ructu, neq; per inferiora crepitu, nec aliunde, obſtante viarum obſtructione, vel ſecretrice,& expultrice ſupfluitatū vi debili exiſtente,aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percuſſum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

Colica paſſio. *Tertium*,Colica paſſio: quæ grauis quidam ac vehementiſſimi doloris morbus eſt. Perinde enim ac ſi terebra partes perforentur, aut palus infixus ſit,moleſtare ſolet, Galeno libr. 2.capite 1.de locis affect. teſte. Contingit autem in pleniore & laxiore inteſtino,quod κῶλον Græcè vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit.Denſum enim,craſſum,& neruoſum eſt, ac nihil quod in illud confluit,facilè diſcuti poteſt. Et quemadmodum in hoc κωλικὴ ὀδύνη, ita in gracili ac ſuperiore inteſtino, quod Galeno,Iulio Polluci, & alijs Græcis λεπτὸν vocatur, ſimilis morbus exiſtit, grauiſſimos & lethales dolores inferens: Hippocrates in aphoriſmis, & paſſim alijs in locis εἰλεὸν appellat, quemadmodum etiam Galenus vbique, & potiſſimū lib. 6. cap.2. de locis affect. à circumactione nimirū doloris.Quippe εἰλεῖσθαι circumagi,& conuolui ſignificat. Ideo conuoluulus etiā Latinis hoc malum nominatur. Rationi porrò conſentaneum eſt, flatuoſum & frigidum ſpiritum in dictis inteſtinis retentum & egredi nequeuntem hæc mala plurimū progignere,id quod Galenus etiam loco paulò ante citato monſtrat.

Quar-

Quartum, Vertigo: Flatuoſus enim ſpiritus *Vertigo.* incluſus ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur: quo ſit, vt obtenebrationes hebetudinesque oculis obuerſentur, & omnia circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16. 3. tract. 4. capite 29. Epilepſiam quoq; adiungit, *Epilepſia.* cuius eadem omnino cum præcedenti ratio eſt. Porrò quonam modo hæc retentio in ſingulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrimè ex Galeni lib. 3. de Sympt. cauſis, ca. 1. demōſtrari poteſt. Crepitus enim qui ad ſedem defertur, ac vel in foro, vel alio quopiam loco exiſtentibus; aut negotio aliquo, quod deſerere non liceat, diſtentis violenter retinetur, rurſus ſurſum reducitur, ventremq; mordet, ac caput vaporando implet, principio quidem ab animali organo ſphinctere, id eſt, muſculo ad imum inteſtinum accepto: hinc verò vnoquoque inteſtino retrò illum à ſe ad ſupra ſe poſitum trudente, ſimili modo ac prius in præceps trudebat: atque ita quidem hæc retentio, præſertim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectiſſimè ab Hippocrate libro 2. prognoſt. aphor. 24. in hunc modum ſcribitur: Flatum ſine ſonitu aut crepitu exire optimum eſt. Melius autem eſt cum ſonitu exire, quàm reuolui. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæſar dicitur meditatus edictum, quo veniam daret eiflatum crepitumq; ventris in conuiuio emittendi, cùm periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperiſſet. Autor Suetonius in eius vita, cap. 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 28. cap. 2. confirmat per menſas mundiciarum cauſa, deflare vetabant. Extat etiam lepidiſſim à Ni-

carchi ἐπορδὴν Epigramma, quo peſtiferam retenti flatus vim deſcribit. Id eſt huiuſmodi:

Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα,
 Πορδὴ καὶ σώζει τραυλὸν ἱεῖσα μέλος.
Οὐκοῦν εἰ σώζει καὶ ἀποκτείνει πάλι πορδή,
 Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν.

Quos verſus quoniam eleganter admodum Ioannes Laſcaris Latinos fecit, placuit hic adſcribere.

Interimit crepitus ventris detentus in aluo,
 Et ſeruat, blæſum dum canit ille melos.
Ergo ſi perimit crepitus, ſeruatq́; canendo,
 Regibus imperium par habet hic crepitus.

Atque hæc ſanè cùm ita ſe habeant, ſatius fuerit iuxta D. Eraſmi Roterodami preſcriptum natura incitante aut ſecedere, ſi liceat, aut deuorato pudore iuxta vetuſtiſſimum prouerbium, tuſſi potius crepitũ diſſimulare, quàm comprimendo morbum accerſere. Rectéq; Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epiſt. famil. 22. ſcribit, crepitus aiũt æquè liberos ac ructus eſſe oportere.

DE COENA. CAPVT V.

EX magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
 Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

Præcipitur hoc loco ſanitatis ſuæ ſtudioſis, vt inſtante ſomni tempore frugali cœna contenti ventriculum vario ciborum genere non diſtendant, ſed ea copia ingerant, quæ vires haud grauet. Nam qui noctu multum ingerunt, primùm quidem ſomno deſtituti corporis inquietudine agitantur: deinde verò puſtulas faciei, grauedinem capitis, graueolentiam oris, coli calculiq́; dolo-

Cœna parcior.

dolores & podagram ſibi accerſunt. Neque ſolùm immodica hæc ſub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, ſed aliàs etiam quælibet, vt quæ cruditatem incoctionemque, obſtructiones, putredines, febres, apoſtemata, & lepram haud rarò generet. Atque eius ſanè rei grauiſſimus teſtis eſt Auicenna, qui 13. 3. Tract. 1. capite 36. ſcribit: Ex rebus ventriculum maximè lædentibus eſſe immoderatam cibi ac potus ingeſtionem, & ob id fieri non poſſe, vt intemperantium vinoſorumq;, ac ventri gulæq; deditorum corpora alantur atque augeſcant. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita neceſſariò humorum cruditatem efficit. Cruda verò tantùm abeſt vt incrementum corpori ſufficiãt, vt omnino ne alere quidem poſſint: quo fit, vt per vitam varijs etiam ægritudinibus conflictentur. Qui verò temperantes in victus ratione frugalitatem ſectantur, ij inculpatam vſquequaq; ciborum appetentiam conſeruant, optimeque non in ventriculo modò, verumetiam per vniuerſi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnicè erit, ne venter torqueatur, adeoq; ingeſtis diſtendatur, vt pulſus velocior fiat, & vix ſpirare liceat. Cui enim ad iſtum modum vorare in delitijs eſt, variis ſeſe periculis exponit. Simili modo & nauſeoſa ſatietas, non ex craſſis & prauis ſolùm, ſed etiam ſubtilibus & boni ſucci alimentis vitanda eſt. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apoſtemata: illa verò articulorum & renum dolores, podagram, aſthma, hepatis atq; lienis obſtructionem ac σκίῤῥον & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere ſolet.

Proinde optimo quidem iure non nocturna ſolùm, ſed quælibet etiam ad nauſeam vſque progrediens ſatietas à ſanitatis tutela excludenda eſt. Summoperè igitur hoc ſemper curandum, ne deſiderium edendi penitus repleatur, ſed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoq; 3.1. doct. ſecunda capit 7. præcipiens in hanc ferè ſententiam ſcribit: Cibo nemo ita replendus eſt, vt nihil loci ſit reliquum, ſed à menſa ſemper cum fame recedendum eſt. Huic ſimile etiam vulgo dicitur: Nunquam adeò ventrem cibis expleo, quin apud amicos edendi cella mihi ſuperſit vacua. Et hoc præceptum eos cumprimis tangit, qui natura vehemẽtiorem ad cibos auiditatem conſecuti ſunt. Quibus verò hæc debilior exiſtit, ijs fortaſſe concedi poteſt, vt largius paulò ingerant, quàm appetunt. Apparandi autem, ex ſententia Cornelij Celſi libro 3. capite 6. & Aëtij libro 9. cap. 20. cibi plures & varij, ac optimo apparatu, & vltra dulcedinem etiam illicientes, & appetitũ irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam ſuprà cap. 1.

Vſitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæſtio: Vtrum videlicet vberiùs quidem prandendum, parciùs verò cœnandum ſit. Quæ ſanè cùm ad hanc materiam propriè pertineat, prætereunda non eſt. Breuiter igitur hîc ſubiungemus, primò quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio aſſumendũ eſſe probat: deinde verò Leonharti Fuchſij, quibus è diuerſo colligit, cœnam vt plurimum prandio pleniorem eſſe debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc ferè modum ſcribit: Iuxta corporum

porum diuerſitatem maior minórue cibi copia exhibenda eſt. Illa etenim aut iam in morbum lapſa ſunt aut ſub latitudine ſanitatis adhuc exiſtunt: in morbum verò lapſa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si ſine humoris vitio fuerint, tum liberius eſt cœnandum. Natura enim in eis ciborum cōcoctioni ſolummodo, non etiam ſuperfluitatum, quibus carent, maturationi intenta eſt: Sin verò humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum eſt. Quod Auicenna 1.3. Tract. 5. capite 11. ijs verbis ſignificare voluit: ille, inquiens, cuius conſuetudo non ſuſtinet, vt ſolùm ſemel in die reficiatur, diuidat cibum ſuum in tres partes, & ſumat duas tertias in prandio & reliquam tertiam, ſcilicet partem, in cœna poſt leue exercitium. Eo nanq; tempore, quo calor ſolaris viuificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & maior ſuperfluitatum fit reſolutio, vberior cibus ſumendus eſt. Hoc autem circa horam prandij magis, quàm cœnæ contingere ſolet. Ergo, &c. Ad hæc interdiu, ob præſentiam caloris vitalis Solis & lucis melior fit cōcoctio. Sol enim, Ariſtotele lib. 2. cap. 2. phyſicôn, & libro 2. capite 10. de generat. & corrupt. teſte, eſt vitæ principium. Concoctio itaq; diurna duplex habet calidum, nocturna verò non; in eiuſmodi etiam natura noctu circa ſuperfluorum concoctionem magis occupata eſt, quare multi cibi exhibitione impedienda non eſt: Et quamuis calor noctu ſpirituum ad interiora retractione & ſomni reductione in quibuſdam cōfortetur, duo tamen ſimul, alimentum videlicet & ſuperfluitates, conficere non poteſt: in his itaq; cœ-

Gal. de puero epileptico ca. 4. oppoſitum tenet.

næ nonnihil ſubtrahendum eſt. Corporibus verò, quæ ſub latitudine ſanitatis adhuc robuſta & ſufficienter ſana cõſiſtunt, ac ſenſibilibus ſuperfluitatibus carent, cùm eas proprijs meatib. omnes expellant, vberiore cœna vti expedit: vel quòd eorum natura ciborum concoctioni tantùm, non etiam ſuperfluitatum quibus carent maturationi intenta ſit, vel quòd ſoli corporis robori ſtudeant. Hoc autem noctu magis acquiritur: tum enim amplior fit & ſanguificatio & diſtributio, atq; hinc deinde ſpirituum generatio. Corpora verò ſi à prædicto temperamento ac robore nonnihil receſſerint, ſicuti plurima in ægritudinem vſque nunc prolapſa, eiuſmodi aut fatigantur exercitio laborioſo, vehemẽti & continuo, aut non. Si quidem fatigantur, vt ſunt eorum qui victum manibus quærunt, ipſis largius prandere, quàm cœnare conuenit. Expetitur enim alimentum, non tantùm vt nutriat, ſed etiam humectet & irriget membra, ne areſiant ex forti motu, & vt reſolutioni ex caloris incendio prouenienti reſiſtat. In prandio igitur vberior cibus aſſumendus eſt, eiuſmodi enim corpora, propterea quòd ita conſueuerint, ob exercitia à concoctionis opere non ceſſant. Conſuetudo nanq; in eis addit magnam partem, inquit Galenus in libr. de diſſolutione continua, capite 1. Calor enim ex motu auctior redditus, concoctionem in ipſis accelerat. Quare ter in die illiciente appetentia cibum ingerunt, & ingeſtum probè conficiunt. Sin verò laborioſo, vehementi & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc in præſentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum ſolum

modò

modò & non cõtinuò fatigantur,aut debili tantùm vtuntur,quod vtiq; ſuperfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi ac laborioſo vtantur,ſicuti viri complures ciuiles & plebeij circa fortunæ bona negotiantes, haud ſanitatis conſeruationi intenti,vehementi nonnunquam & laborioſo exercitio, diu nimirum equitando,iter pedibus faciendo, vel aliud quiddã à conſuetó fortius agendo,fatigantur, his largiori vtiq; cœnæ,quã prandio indulgendum eſt. Nam ſi prandium augerẽt,cùm,ſicuti priores illi conſueti non ſint exercitio adeò vehementi ac laborioſo agitari, concoctio ipſorum impedita prauos humores generaret: horum etiam calor ſuperfluo motu diſſipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potiſſima fortitudinis & concoctionis cauſa exiſtit. Hæc autem noctu magis quàm interdiu cõtingit: quare cœna inſtante nocte copioſius alimentum expetit. Eorundem etiam corpora, propterea quòd tam vehementi motu antè agitari minimè ſoleant, humiditatib. referta ſunt, ipſis itaq; ad reſiſtendum reſolutioni & exiccationi,quæ per motum interdiu occurrentem fiunt, paruus cibus ſufficit. Sin verò exercitijs & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum eſt eis, vt vberius prandeant,quàm cœnent. Et ratio eius eadem eſt cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta eſt. Hi nanque cùm debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce ſolis plurimum adiumenti percipiunt.Inde enim ſpiritus propter ſuum ſimile confortatur. Ipſe enim,vt teſtis eſt Auicenna in libro de viribus cordis.tract.1.cap.2.& lib.6.natura-

turalium par. 4. eſt lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum etiam ex eo percipiunt, quòd ſuperfluitates interdiu poris apertis melius quam noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu vel ob id multo cibo diſtendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos ſomnus maximè conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen eſſe non poteſt vt ſimul & cibum & ſuperfluitates ſuperare queat. Inſuper quoque animaduertendum eſt, in exhibitione copioſioris aut minoris cibi in prandio, quàm cœna, nonnihil etiam dandum eſſe conſuetudini. Hæc enim cùm in tuenda ſanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet, Hippocrate lib. 2 de vict. rat. in morbis acut. aphor. 20. & ſequentibus, & ibidem Galeno, teſtibus. Quod vel ex eo oſtenditur, quòd omnis ſubita mutatio, ſi modũ excesſerit, non paruam læſionem afferat. Hinc non temerè Damaſc. apho. 57. ita ſcriptum reliquit: Mutare conſuetudinem, præſertim veterem, & noxium & peſtilentiſſimum habetur. Quare malas & prauas conſuetudines corrigere oportet, ſed paulatim ac ſenſim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quę ſubitò fiunt alterationes. Gal cap. 16. artis medicinalis. Plura Rhazes libr. 4. 10. ad Alman. & infrà cap. 55. Et ſic in vniuerſum patet largiùs prandendum, quàm cœnandũ, cùm plurimæ ægritudines ſint materiales & corpora plurima lapſa. Attamen ſi ſemel tantùm in die comedatur, melius eſt cœnare, niſi oculi aut cerebrum afficiantur: tunc enim, Halyabbate 1. pract. 13. teſte, melius eſt pran-

Conſuetudini quid tribuendum.

prandere: aliàs non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Exigua namq; cœna capiti confert & oculis, Manardo lib. 6. epiſt. 4. teſte. Hactenus ex Conciliatore adducta Medici excellentiſſimi Odus de Odis Patauinus duobus libris de cœnæ & prandij portione, Hieronymus Cardanus lib. 1. Contradicentium tract. 5. contradic. 18. & Leonhartus Fuchſius libr. 2. paradox. cap 21. magna ex parte falſa eſſe firmiſſimis rationibus conuincunt. Ex quibus Leonharti Fuchſij rationes hic in oppoſitum ſubiungere placuit, vt ſanitatis ſuæ ſtudioſis planè conſtaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut ſequi debeant. Nemo eſt, inquit ille, qui hodie medendi methodum præſcribentium libros vel à limine ſalutauit, qui neſciat vulgatum atque tritum hoc illis eſſe decretum, vt nunquam non prandio cœna minor ſit. Quantum verò aberrent, facilè deprehendet qui rem altius expendet. Cœnam enim in omnibus, demptis ijs qui morbis nocturnis & catarrhis ſeu diſtillationibus affliguntur, prandio pleniorem eſſe conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omnino modica ſit, tenuis, ſicca, ac præter aliorum morem, noctemq; præueniens oportet, vt ingruentibus ſcilicet morbis natura ab omnib. alijs munijs libera vnius morbi cõcoctioni operam nauare queat. Sunt & qui conſueuerunt minus in cœna ciborum aſſumere, quàm in prandio: horum certè conſuetudo non temerè etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore conſueta ſunt, vt ait Hippocrates 2. Aphor. 50. etſi deteriora ſint, inſuetis minus moleſtare ſolent. Cur autem in alijs omnibus

nibus

nibus plenior cœna ſalubrior ſit,multa in cauſa ſunt. Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinſecus circunſtans calorem natiuũ in profundum ſecedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit,ita vt neceſſariò ciborum tùm melior fiat concoctio.Et certè idem poteſt noctis frigiditas,quod aliàs anni tempus hybernũ,aut regio frigida poteſt. Horum enim vnumquodque calorem natiuum adaugere potis eſt. Teſtis Hippocrates,qui libro 6. epidem. Tom.6.aphoriſ.6 ſic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. Sed & in 1. aphor. 15. ventres hyeme & vere natura calidiſſimos eſſe aſſerit. Deinceps eſt ſomnus, qui cœnam ſubſequitur: hic enim mirũ in modum concoctionem adiuuat. Sanguis enim in ſomno ad interiora magis refugit,vt teſtatur Hippocrates 6.epidem.Tom.5.aphor.29. Cùm itaq; ſanguis cumq; eo calor natiuus per ſomnum ad interiora ſecedat, quid mirum ſi calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectiſſimè Hippoc.lib.6.epidem. Tom.5.aphor. 10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus verò ac ſomnus viſceribus prodeſt. Somnum quoque optimè cibum concoquere teſtatur Galenus lib.1.de ſympto.cauſis cap.8. ita ſcribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quieſcere,naturalis verò validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies,tùm quòd ipſa,ſi quando laborauerit, poſt ſomnum robuſtior euadit, idq; maximè, cùm à modico cibo ſomnum admittimus, tum etiam quòd per ſomnum cibus optimè concoquitur, non ſolùm in ventriculo, verùm etiam per vni-

uerſi corporis habitum. Cui ſubſcribit quoque Paulus Ægineta lib. 1. ca. 97. dicens: Somnus eſt animalium facultatum quies, ab vtili humore cerebrum madefaciente proueniens: hunc qui ritè capeſſit, multa conſequitur cōmoda: cibos enim conficit, humores digerit. Quòd autem hac ratione plenior cœna eſſe debeat, teſtatur Galenus, vel quiſquis tandem eius libri autor fuit, in libro de diſſolutione continua, in hanc ſententiā ſcribens: Antiqui cœnā prandio præferebant, præcipientes plus ciborum in cœna ſumendum eſſe, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate & per ſomnū factam: calor nanq; in ſomno ad interiora corporis reuocatur, eademq; calefacit, perinde vt in vigilia contrarium planè accidit. Id quod Hippocrates etiam epidem. 6. Tom. 4. aphor 12. ijs verbis indicauit. Planè vigilans calidior circa exteriora, frigidior verò circa interiora: dormiens contrà. Sed hîc reclamabūt quidam, plenioremq; cœnā ideo damnabunt, quòd pleno ventre ingrata ſit quies, atq; adeò ſomnus minus conueniens His ita reſponſum volo. Nemo eſt tam ſine ſenſu cōmuni, qui neſciat inter cœnā & ſomnū aliquid tēporis interuenire debere, neq; quemadmodū in brutis nullam aliam niſi vorandi ac mox dormiendi viciſſitudinem eſſe, quum omnium Medicorum conſenſu conſultum ſit, quò aut hora, aut amplius interſit. Neq; etiam eſt vt pleniorē cœnam quis eam eſſe putet qua multa ingeruntur tanta voracitate, vt vix ſpirare liceat, & periculum ſit, ne vel crepent qui ita ſeſe replent, ſed frugalem potiùs, talem tamē in qua plus, quàm in prandio abſumitur ciborum. Quòd ſi tamen

his

hîc peccatũ fuerit, meliùs certè in cœna, quàm in prandio fertur, quòd ſomnus poſt cœnam nõ diu ſubſequens, faciliùs delictum quàm vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In ſomno enim, vt diximus, calor interiora petit, & qui illic ſunt cibis concoquendis ſolis vacat. Interdiu verò ad exteriora protrahitur, neque iis quæ intus ſunt proſpicere poteſt, adeò vt veriſſimè dixerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia vehemẽs cruditatem, incoctionemq; ciborum, tum potionis efficit. Porrò cur cœnam prandio pleniorem eſſe oporteat, & hæc ratio eſt: quòd rara admodũ exiſtat corporis facultas, quæ paulò liberalius prandium, ſpatio vel quinq; vel ſex horarũ, quod ferè inter prandiũ & cœnã intereſt, conficere poſſit. Quantum autem incommodi adfert, ſi quis nondũ planè concocto eo quod prius ingeſtum fuit, aliud ingerit? morbum nimirum facit. Vbi enim cibus præter naturam plus ingeſtus eſt, vt ait Hippocrates lib. 2 aphor. 17. hic morbum facit. Et ſi quis denuò obiecerit: vtcunq; ſomnum à cœna differamus, tamen fieri non poſſe, quin ad ſomnum cõuerſis, quòd materia tum ad interiora tendat, caput impleatur: huic Galen. quidem reſpondebit, qui libro 4. aphoriſ. 67. ita ſcribit. Et quidem ſicuti à cibo ad ſomnũ cõuerſis impletur caput, ſic in plethoricis diſpoſitionib. ſomni ipſum replentes aggrauant cerebrũ. Et ſomni videlicet ſemp. nocerent, quatenus ad profundum & viſcera materia confluit, niſi coctionis ratione plus afferrẽt vtilitatis, quàm ſit damnũ, quod ex motu ad interiora conſequitur. Et hæc ad vulgarem multisq; communem errorem explodendum ſufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE cibi ſumptionem edendi item atq; ciborum ratione.

CAPVT VI.

TV nunquam comedas, ſtomachum ni noueris eſſe
Purgatum vacuumq; cibo, quem ſumpſeris antè,
Ex deſiderio id poteris cognoſcere certò:
Hæc ſint ſigna tibi, ſubtilis in ore diæta.

Hic traduntur præcepta quędam ante cibi ſumptionem ſeruanda.

Primum: ne ſumatur cibus, cùm ventriculus quibuſdam humorib. vitioſis adhuc plenus extiterit. Corrumpitur enim ſimul alimentum, quod inſuper ingeritur vnà cum prauis humoribus qui prius ſunt in corpore, ita vt ipſorũ quidem quantitas augeatur, qualitas verò ſeruetur. Eos igitur, vt libro 6. capite 9. de ſanitate tuenda Galenus autor eſt, vomitione, in ijs qui ſuapte natura facilè vomere poſsũt, expellere prius quàm cibus ingeratur oportet, Impura nanque corpora & vitioſis humoribus referta, vacuatione potius, quàm ea quæ per cibos fit refectione egere teſtatur cumprimis Hippocrates aphor. 8, & 10. lib. 2. & ibidem Galenus in comment. Ventriculum verò vitioſis humoribus eſſe plenum è nidoribus & ructibus deprehendi poteſt, quemadmodum copioſè admodum Galenus libro 1. capite 4. de loc. affect. docet, ad quem ſanè lectorem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concocto necdum in aluum demiſſo alius ſumatur: qui enim eo modo ſuperreditur, naturâ a prius ingeſti concoctione deturbat, quo fit vt quicquid eius conf-

confectum ex ventre à venis meſaraicis in hepar deducitur. reliqua ſtatim omnia etiam incõcocta ſecum in corruptionem trahat, adeoque tum vaſa ipſa, tum totum corporis habitũ cruditatibus & vitioſorum humorum multitudine repleat, ac ob id ipſum morbis non rarò tentet. Proinde rectiſſimè Galenus lib. 7. cap. 6. meth. meden. præcipit, vt vacuus purusque ventriculus ſecundum cibum excipiat. Quinetiam Auicen. 3.1.doct. 2.c.7. idem præſcribens, ita ferè inquit: nemo ſanitatis ſuæ ſtudioſus aliquid comedat, niſi ad hoc certo prius inuitante deſiderio, & ventriculo vnà cum reliquis ſuperioribus inteſtinis à præſumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo nondum concocto alium inſuper ingerere corpori pernicioſum eſt. Porrò ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente, ventriculi tumore iam ſubmiſſo, recrementorum deiectione, & vrinarum coloratione licebit conijcere, num prior cibus ad vnguem confectus ac in aluum demiſſus ſit, quemadmodum Galenus libro 7. cap. 6. meth. meden. & poſt eum Paulus libro 1. cap. 97. luculenter & perſpicuè docuerũt. Vrina enim quæ aquæ ſpeciem præ ſe fert, crudũ adhuc in venis ſuccũ eſſe indicat eum qui à ventre ſubmittitur. Quæ verò fulua bilioſaque eſt, iamdudum concoctum eſſe huiuſmodi ſuccum portendit. Quæ modicè pallet, peractæ modò ſecundæ concoctionis eſt ſignum, quemadmodum eleganter Galenus lib. 2. de ſanitat. tuend. cap. 4. Cornelius Celſus lib. 1. cap. 2. & Plin. lib. 28. cap. 6. docuerunt. Imperfectæ aũt concoctionis, vt teſtis eſt 6. ſectio. apho. commen. 1. Galenus acidus ructus certũ indicium eſt. Signa etiã

Galen. in lib. de diſſolut. continui. ca. 1.

qui-

quibus certò comprehendi poſſit, vtrum à vitioſis illis humoribus ac prius ingeſto cibo vacuus ſit venter nec ne, & hic ſubiunguntur.

Primum, deſiderium certum, hoc eſt, vehementior & vera noui alimenti appetentia ſiue fames. Nam de Medicorum ferè omniũ ſententia duplex fames eſt, vna quidem vera & naturalis, altera verò mendoſa. Veram deſcribit Galenus apho.lib.2.cõment.16. ſic inquiẽs: Fameſcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam eſuritionem perueniunt. Idem libro 1.cap.7.de cauſis ſympto. diſertè admodũ & copioſe harum appetentiarum rationem & diuerſitatem deſcribit, quem locum, vtpote ſcitu dignißimum, hic integrum ſubijcere placuit. Nam quoniam, inquit, cutetenus vnumquodque animal in ambientem aërem digeritur, accidit vt membra quæ ſub ea ſunt prima vacuentur: quorum ingenita vis ex proximis ſibi alimentũ trahit, id ſcilicet quod vacuatur reficiens: deinde rurſus illa, ex ijs quę ſibi ſunt proxima: ſicut quę tertio loco ſunt poſita, ab ijs quæ ſibi. Atq; ita ſemper per continuũ, veluti in choro quopiam trãſlatione celerrimè facta, ad venas quæ ad ventriculum pertinent vacuatio peruenit. Hæc verò & ſolent pariter, & natæ ſunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde vt ſtirpium radices, quæ in terrã ſunt demiſſæ, ab ea. Cum enim hoc opus vniuerſum naturale ſit, non animale, ſimiliter in ſtirpibus & animalib. perficitur. Ac ſtirpibus quidem terra ventriculi vicẽ præſtat, perpetuo promptum copioſumq; ſuppeditans alimentum, quandiu cœlitus temporũ ſtatus pro

Fames duplex.

ceſſu ſiccatus eſt humor, ſtirpes nutrimenti penuria marceſcunt. Animalibus autem vtpote terræ non affixis, præter vtiq; pauca quædam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum ſtirpibus terrā. Dedit autem animalibus & penuriæ ſenſum: quo ſcilicet ad cibum potionemq; proritata in tempore expleantur, vocaturq; eiuſmodi implendi deſiderium, appetentia. Fit autem ex penuriæ ſenſu, cùm ſcilicet venę ex ipſo ventriculo veluti emulgentes ſugentesq; aliquid trahunt. Non ferens autem eum ſuctum ventriculus, ſed veluti diuulſus, offenſæ eius medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur, atq; ex ijs nutrimentum trahunt, nequaquā ex ventriculo. Fitq; poſt cibi ſumptionem, vt & venæ ſimul ad cibos ſe conuertant, & ventriculus ex ijs quantum priùs per venas eſt exhauſtum in ſeipſum trahat. Ac ſuctus quidem ipſius ſenſus, fames eſt. Hæc Galenus. Cùm igitur ventriculus non appetit, ſignum eſt, membra nondum refectione indigere, ſed ſatis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certè & ipſum Galenus libro 3. capite 13. de facult. natural. innuere voluit, inquiens: venter ſi melius paratiusq; nutrimentum habet, externum non poſtulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda eſt: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porrò mendoſa fames, eſt cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, vt idem Galenus libro 1. cap. 7. de cauſis ſympto. docet, tum maximè fieri ſolet, cùm acidus quiſpiam vitioſus ſuccus ventriculū mordet. Vitioſus nanque ſuccus, qui frigidus eſt, ſimilem

milem ſuctui morſum infert: appetentiam verò proritat, naturalis affectus ſimilitudine. Alimenti autem, non potus deſiderium excitat, propter frigus. At vitioſo ſucco, qui ſalſus & bilioſus fit, ventrem mordente, potio magis, quàm cibus expetitur. Præterquam enim quòd calefiat ſicceturq; ab eo ventriculus, quæ vtique ſitis cauſa ſunt, etiam liquari fundiq; tum in eo, tum venis ſuccos contingit. Fundendorum autem ſuccorum ſymptoma ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad eſuriem frigiditas eorum quæ in ventre habentur cõfert. Cùm & corpora eorum tunicasq; vacuet, & cogendo conſtringendoque ad appetentiam irritet. Atque ita quidem vitioſus ſuccus acidus, ſtypticus & frigidus mendoſæ famis exiſtit cauſa.

Secundum veræ famis ſignum, eſt ſubtilis diæta, videlicet præcedens, hoc eſt, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc fames ſequitur, tunc illam & veram & naturalem eſſe ſignificatur. Vnicè igitur ſemper cauendum, vt nunquam neque prandeatur, neque cœnetur, niſi conſueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nociua eſt, niſi ſuſpectus ſit eſſe mendoſus, qualis ebriorum & faſtidio laborantium eſſe ſolet. Nam ſi ventriculus alimentum poſtulat, vt Galenus libr. 3. capite 13 de facul. natural. autor eſt, nec eius copia eſt, excrementis impletur. Ea ſunt ſanies quædam bilioſæ pituitoſæque, atque ſeroſæ, quas ſolas trahenti illi, tum ſcilicet cum nutrimento indiget, iecur remittit. Hinc non temere hactenus hoc vſurpatum eſt. Diutius to-

lerare famem, ventriculum malis ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad ſe loco cibi. Et hoc quidem experientia conſtat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem auiditate quadam ad cibos inuitari ſolemus, ſed illis denegatis nullam omnino appetentiã poſtero die percipimus. Vnde ſatis liquet, ventriculum, & maximè orificium eius, iamdudum vitioſis humoribus eſſe plenum, quæ tamen non vera, ſed mendoſa repletio eſt, & ob id pauco aſſumpto cibo regreditur ſtatim appetẽtia. Cauendum etiam ne cibus aſſumatur non præeunte corporis exercitio. Neque enim temerè ab Hippocrate 6. epid. part. 4. aphoriſ. 28 dictum eſt, πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν, i. Labores cibos præcedant. Nam qui cibus manè, antequàm prior deſcenderit, vel paulò ante exercitationem ingeritur, is, Galeno libro 3. cap. 1. de cauſis ſympto. teſte, & intempeſtiuè ſumitur, & cruditatis etiam cauſa exiſtit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum Inſtitut. medicinæ libr. 2. Sec. 2. cap. 7. Leonhartus Fuchſius diligenter admonet, id quoque vnicè obſeruandum, ne illi præpoſtero ordine ingerantur, id quod fiet, ſi concoctu facilia ijs quæ difficulter concoquuntur, præmittantur, & ſi liquida ſolidis & aridis, & lubricantia aſtringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, prępoſterus erit, ſi cotonea aut punica mala primùm ingerantur, poſtremùm autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti quæ facilè & nullo fermè labore ſubſidunt, vt ſunt liquida: quæ verò tenacius hærent & difficulter labuntur, vt ſolida & acida, poſtremò: idq; ſi ventriculus naturaliter ſe l[illegible] [illegible]t. N[illegible] ſi cui ventriculus ſit natura laxior,

xior, huic præſtiterit adſtringentia magis laxantibus præpoſuiſſe, quò ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere poſſit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celſus libro 1. capite 2. & Galenus libro 2. capite 11. de alimentorum facultatibus. Iam verò cautio etiam ſit, ne in vna eademq; refectione multi ſimul & varij aſſumantur cibi, ac tempus deinde comedendo vltra quàm ſatis eſt producatur, præſertim ſi ex diuerſis illi conſtent facultatibus. Ex eo autem genere cumprimis fuerint cibi variæ ſubſtantię, vt exempli cauſa ab Auicenna proponuntur, carnes & piſces, vel pulli & ſuilla, &c. Nam quæ ad iſtum ingeruntur modum, variè corpus pro ſuccorum diuerſitate afficiunt, & concoctionem nō vt par eſt ſortiuntur. Poſtremo enim accedente cibo, iam primi incepta concoctio eſt, atque ita partes quidem in coquendo redduntur diſſimiles adeo, vt primo loco ingeſtæ cōfectæ ferè ſint prius, quàm ad extremum ſumptæ medium concoctionis ſuæ attingant, vnde ſæpenumerò poſterius coquendorū ſequitur corruptio. Id quidem Auicenna quoq; innuere voluit 3.1. doc. 2. capite 7. in hanc fermè ſententiam ſcribens: Nil quidem deterius eſt, quàm ſi multa ac varia ciborum genera coniungantur, atque iuſto longiùs deinde in comedendo tempus protrahatur: cùm enim poſtremum accedit nutrimentū, primum iam aliquo modo confectum eſt, partes ergo in coquendo non adſimilantur. Atque inde ſanè morborum ſcaturigo, qui ex repugnantium ſibi humorum diſcordia naſcuntur. Iam ipſius quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit: vt ſi in eadem

Hippocr. in lib. de flatibus. Gale. comment. 18. libr. 1. & com. 35. libr. 3. de morb. ac. Aetius lib. 1. cap. 239. Paulus lib. 1, cap. 73.

dem refectione multi elixi, frixi, & aſſi cibi ſæpius inuicem modò liquidi, modò ſolidi & aridi miniſtrentur. Atque hinc eſt quod Horatius libro 2. Serm. Sat. 2. vbi victũ frugalem ac ſimplicem pro dignitate laudauit, hanc ſaporum condimentorumq; aceruationem, vt pernicioſam, his verſibus deteſtatus eſt:

Accipe nunc victus tenuis quæ, quantaq́, ſecum
Adſerat imprimis valeas bene: nam variæ res
Vt noceant homini, credas, memor illius eſcæ,
Quæ ſimplex olim tibi ſederit, ac ſimul aſſis
Miſcueris elixa ſimul conchylia turdis,
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoq́, tumultum
Lenta feret pituita. vides vt pallidus omnis
Cœna deſurgat dubia? quin corpus onuſtum
Heſternis vitiis animum quoq, prægrauat vnà,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Pari modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc ſaporum aceruationem damnauit: Homini, inquiens cibus vtiliſſimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſiora. Atqui hìc nobis fortaſſe obtrudet quiſpiam pleroſq; ventri & gulæ mirificè deditos, qui ſeſe à primo ſtatim diluculo ad ſummam vſque noctem multo varioq; cibo & potu non impleant ſolùm, ſed etiam diſtendant, adeoque cibum cibo excipiant, & toti ſint in compotationibus, cùm nihil tamen inde mali percipiant, imò verò multis incommodis difficultatibusque afficiantur, ſi vel minimum ab iſta conſuetudine deflexerint. Huic Galenus quidem reſpondebit, qui in libro de cibis boni & mali ſucci cap. 21. ita ſcriptum reliquit. Hæc enim quamuis protinus nullam iuuenũ corporibus ſenſibilem læſionem infe-

Oribaſius libr. 1. cap. 5. ad Eunapiũ.

inferat, ſenſim tamen occulteq; creſcente vitio, cùm iam ætas progreſſu temporis inclinarit, articulos neruosq; & viſcera ijs morbis vexāt, qui vel difficulter admodum, vel omnino tolli non poſſunt, neq; id quidem temerè: nanq; ea pars corporis quæ natura imbecilliſſima eſt, à lædente quolibet patitur. Quod autem vitioſi humores morbique gignantur, cruditas aſſidua in cauſa maximè eſt, ſiue ea ex boni, ſiue ex mali ſucci oriatur cibis. Quin Auicenna quoq; 3.1. doc.2. cap. 7. idem confirmans ſic ferme inquit: Ille cui mala nutrimenta concoquuntur, nō gaudeat ex hoc. Noxa enim etſi ad tempus fortaſſe delitescit, temporis tamen ſucceſſu ſeſe exerit, & grauiſſimā certiſſimamq; neglectæ artis medicę pœnam adfert. Atq; hinc adeo pauci eorum qui iſtum viuendi modum ſectantur, deſtinatā ſenectutis metam contingunt, ſed crudis ex intemperantia aceruatis ſuccis podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, alijsque id genus malis prius torti vitam cum morte cōmutant. Præſtat igitur, vt diſertè à Fuchſio noſtro ſcribitur, temperantia & parcitate animū corpusq; vegetum ac ſanum ſeruare, quàm crapula crebrisq; compotationibus & immoderatione infirmum, morboſum, Deoq; & hominibus odioſum reddere. Ac ne illud quidem ſilentio prætereundum hoc loco, quod protracta ad vnam ferè horam mora, ac iuſtę commanducationis & deglutitionis gratia comeſtioni interpoſita, nō laudabilis modò, ſed ad tuendam etiam valetudinē vtiliſſima cenſeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur, extenuatur, & molitur, ac ſenſim deinde atq; tardè deglutitur, & ſi imperfectam ac

Gal. li. 2. cap. 6. de aliment. fac. & in li. de diſſolut. con. capite 6. Auic. 3. 1. doc. 2. cap. 8.

modicam omnino, aliquam tamen, vt in ſuo genere æſtimandum, alterationem in ore cõſequitur, quemadmodum lib.3. cap.7. de natural facult. Galeno, & Auicennæ 1.1.doct. 4. c.2. viſum eſt. Cæterùm imperfecta cõmanducatio vt concoctioni contumax eſt, ita etiam horrorem quendam & inſuauitatem adferens ciborum appetentiam auertit. Mora verò quæ inter edendum multis vltrò citroq; ſermonibus collocutionibusq; interpoſitis ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia eſt, eamque nocumenta hactenus enumerata ſequuntur.

Vltimus verſus in quibuſdem exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hæc ſint ſigna tibi ſubtilis in ore ſaliua.

Nec malè quidem. Nam ſaliua quæ ſubtilis & nulla qualitate infecta, ſed perinde quaſi aquoſa guſtui offertur, tum concoctionis, tum abſolutæ ſanitatis etiam indicia oſtendit, Galeno lib. 3. cap.6. de locis affectis teſte.

DE VITANDIS CIBIS.

CAPVT VII.

Perſica, poma, pyra, & lac, caſeus, & caro ſalſa:
Et caro ceruina, & leporina, bouina, caprina.
Atra hæc bile nocent, ſuntq; infirmis inimica.

Hic recenſentur decem ciborum genera, quæ ſanguinem ſeroſum & melancholicum efficiũt, eoq; infirmis nocent.

Perſica. *Primum*, perſica: de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facult. diſertè ita Galenus ſcribit: Ipſorum ſuccus & veluti caro facilè corrũpitur, prauaq; omnino eſt. Quocirca (quod quidam facere ſolent) non ſunt poſt alios cibos mandenda:

cor-

corrumpuntur enim in ſuperficie natantia: ſed in omnib. quæ praui quidem ſunt ſucci, verùm humida ſunt ac lubrica, & quæ ſubduci facilè queant, id communiter tenendum, ea ob hoc ipſum ante alios cibos eſſe ſumenda. Ita enim fiet, vt & citius ſubducantur, & alijs cibis viam muniant. Quæ ſi ſumpta poſtrema fuerint, vnà ſecum alia quoque corrumpent. Atque inde ſanè patet, hoc dictum de ijs intelligendum perſicis, quæ matura poſt alios cibos vltima eduntur. Præſumpta enim ſtomacho conferunt ventrem leniunt, & ciborum appetentiam præſtant. Dioſcorides etiam libr. 1. cap. 128. idem teſtatur, in eum modum ſcribens: Perſica matura tam ſtomacho, quàm ventri vtilia ſunt: acerba aluũ cohibent, ſed ſicca vehementius: decoctum è ſiccis alui ſtomachiq; fluxiones ſiſtit. Simeon quoque Sethi de perſicis hæc refert: Perſica, inquit, quidam in tertio ordine refrigerantium humectantiumq; poſuerunt, alij in primo, alij verò in ſecundo, quod etiam certius eſt. Phlegma generant, non facilè concoquuntur, celerrimè in ventriculo corrumpuntur: propterea qui crebrius ad ſatietatem his vtuntur, in febres incidunt: lędunt & neruos proprietate quadam. Oportet verò hæc ante cætera cibaria aſſumere, & ſuper his meracum bibere. Quæ ex his matura ſunt, ventrem ducunt, immatura contrà, ſiſtunt, eoq; efficacius ſicca. Foliorum ſuccus in potu ſumptus, lumbricos ventris perimit: idem perficit, ſi cum folijs vmbilico apponatur. Suſcitant quoque ciborum appetentiam perſica, proſunt & inflãmato ventriculo, & genitali ſemini adijciunt, ſeroſum tamen ſanguinẽ parant ſæpiusq;

poſt vnum vel alterum menſem ob putredinem febres tum longiores tum etiam difficulter ſolubiles gignunt.

Illud etiam obſeruare oportet, ne ſuper hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr.4 cap.43. de re medica, perſicorum folijs ſiccis, & in puluerem redactis, plagas cruentorum vulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipſis etiam perſicis ſiccis attribuit. Quanquam autem perſica iam dictis viribus prædita ſunt, quia tamen humor inde genitus facilè corrumpitur & putreſcit, noxia ſunt infirmis, & maximè ſi præpoſtero ordine ac intempeſtiuè ſumantur. infrà cap.42.

Poma.

Secundum, poma ſiue mala: In quibus, autore Simeone Sethi, multa differentia eſt: quæcunque enim adſtringunt, frigidum habent & terreum ſuccũ. Quæ acida ſunt, frigidum quidem, verùm tenuem illum habent. Medij autem temperamenti ſunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura non ſunt. Dicuntur & lapidem ſeu calculum gignere ijs, qui ad ſatietatem ipſis vtuntur. Verùm vtilia ſunt ad λειποθυμίας, id eſt, animi deliquia, & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in ſecunda concoctione generant, eoq; infirmis nocent, ſicuti de pyris mox dicetur. Et hoc de crudis maximè intelligendum eſt. Neq; verò ab his ſolùm fructibus, ſed ab omnibus etiam quæ ſanguinem ſeroſo ac ebulliente ſucco replent, ægrotos abſtinere conuenit. Eiuſmodi planè ſunt recentes, & qui ante perfectam maturitatem eduntur: cùm enim humidius alimen-

mentum, ob idque excrementoſius præbeant, non ſecus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel vuis expreſſum eſt, in dolijs: & hoc quidem ob caliditatem ipſis à Sole, cùm matureſcerent, ingenitam, quemadmodum libr. 4. capite 3. de vſu partium Galenus atteſtatur. Et hoc certè Auicenna 3. I doct. 2 cap. 7. teſte, commune eſt omnibus cibarijs, quæ ſanguinem ſeroſo ſucco implent. Porrò etſi verò hoc interim ſpacio, quo manduntur, humectent, ob ſucci tamen ebullitionem promptè in ventriculo corrumpuntur, & ſanguini putrido gignendo accommodatiſſimi ſunt: qua de cauſa non temerè Auicenna I. 4. tract. 2. cap. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus libr. 2. cap. 21. de alimen. facul. & infrà cap. 39.

Tertium, pyra: quæ ſanè, perinde vt & alij fructus recentes ac crudi, communiter hoc poſſident, vt ſeroſo ebullienteque ſucco ſanguinem expleant, eumq; putrefactioni obnoxium reddant: quo fit vt eorum cibus, Plinio libro 23. capite 7. teſte, non ægrotis ſolùm, ſed valentibus etiam oneroſus ſit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius eſitata colicos affectus ſuſcitant. Sed innoxia fiunt, ſi vnà cum carminatiuis vulgo dictis, hoc eſt, calfacientibus, tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel ſuper his vinum vetus & odoratum bibatur. Quod Galen. lib. I. cap. 26. de alim. fac. palàm etiam ita ſcribens confirmat: Quicquid omnibus cibarijs ineſt flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas ineſt, vt inter cæteros fructus quàm maximè *Pyra.*

impinguent

impingent: quare ſues ipſorum eſu magis quàm quorundam aliorum fructuũ pingueſcunt. Laudatiora ſunt odorata & dulcia, & ex ipſis cocta quàm cruda meliora. Coquẽda verò cum fœniculo, aniſo & ſaccharo. Infra cap. 13. & 39.

Lac. *Quartum*, lac: hoc enim facilè corrumpitur, inq; nidorem aciditatémue in impuro ventriculo tranſit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non eſt, quia plurimo calori conuerſatum in nidorem ſtatim abit. Huc accedit, quòd in ventriculo febricitantiũ haud concoquitur, ſed potiùs corrumpitur, adeoq; febres auget. Caput quoque dolentibus malum eſt, quod confirmat Galenus, qui libro 3. de alimen. fac. cap. 14. lac capiti, niſi quis ipſum habeat admodum firmum, non eſſe accommodum tradit. Cuius rei cauſa alia nòn eſt, quàm quòd lac ſit nidoroſum, ac facilè euaporet, caputq; petat, adeoq; dolorem augeat. Nocet præterea [illegible]ibundis & alijs nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthiſi tamen, hectica, & alijs quibuſdam paſſionibus, vt Hippocrates loco iam citato autor eſt, vtiliſſimè conceditur. Qua de re copioſius infrà cap. 34. Quanquam autem lac infirmis ex vſu nõ ſit, in ſanis tamen ad bonos humores gignendos, ex ijs præſertim animalibus quæ bono corporis habitu ſunt, probatiſſimum habetur. Et hoc quidem ſi in ventriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc enim mordaces ſuccos quoſcunque inuenerit expurgat, qua de cauſa in vrinæ difficultate & acri egeſtione alui non ſolùm bibere conducit, ſed etiam infernè per clyſterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxiones

nes

nes commodiſſimum eſt, non ſolum abluens ipſas de partibus infeſtatis, atque hoc per extersoriam humiditatem, quam in ſeroſa ſui parte complectitur, ſed etiam craſſitie ac pinguitudine ſua corporibus oblitum ac inductum, non ſinit influxum acrem nudis ipſis allabi. Ad pulmonis itaque ac inteſtinorum vlcera, item renum, veſicæ, ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis aſperitates conuenientiſſimum eſt in potu, adeoque cutem ipſam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinæ meatu fiunt, compeſcit. Item ad eos qui cantharidas hauſerunt, aut bupreſtin, & in ſumma ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoſcyamũ velut peculiare remedium eſt. Nam ſtatim reſipiſcere affectos facit. Cæterùm in gutturis exulcerationibus, quæ cùm alias ob cauſas multas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum ſumpſerunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris inſidet, vtiliſſimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimẽti ſummittit, probum ſuccum generat, bonã carnem longè meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen in primis cauere debet qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abſtineat, donec concoctum ſit ac ſeceſſerit. Si enim ante eius cõcoctionem alium cibum quis ſumat neceſſe eſt & ipſum lac corrumpi, & cibum qui ſuperingeſtus eſt. Præſtat autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahere, quietè ac ſenſim ambulare & in

terim ceſſare, citra ſomni admiſſionem. Qui e-nim hoc modo ſe geſſerit, potum lac excernet, idque inutilia ſecum educet. Opus eſt enim, ſi quid aliud, primum acceptum ſecedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur ſecedit aluo commodè purgans, nõ totam corporis molem, ſed quæ in aluo & inteſtinis ſunt partibusq; vicinis. Poſt hæc in venas defertur, optimeq; nutrit, & non amplius ſecedit, ſed ventrem ſiſtit. Corporibus verò diſtemperatis infeſtum inimicumq; eſt. In calidioribus enim citò in nidorem atq; bilem, in frigidioribus verò in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis ſciendum, pro ipſorum animalium ſpecie haud paruam eſſe differentiam. Boum nanq; lac craſſiſſimum ac pinguiſſimum, & concoctu difficile eſt, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarumq; obſtructionem parit. Liquidiſſimum autem ac minimè pingue eſt camelorum, mox equarum, deinde aſinarum, mediæ autem conſiſtentiæ eſt caprarum, hoc craſſius ouium. Lac igitur caprarum, cùm inter cætera lactis genera moderatè ſe habeat, neq; pingue admodum, neque craſſum ſit, meritò in victus ſalubris ratione præfertur. Quin & caprarũ inter ſe inuicemq; collatarum, & ſecundùm anni tempora non parua differentia eſt. Earum enim quæ modò pepererunt lac liquidiſſimum, ſed temporis progreſſu magis ſemper ac magis incraſſeſcit. Æſtate verò media ipſum etiam in medio ſuæ naturæ conſiſtit, poſt id tẽpus ſenſim iam incraſſeſcit, quoad penitus deficiat. Vere autem vt liquidiſſimum, ita etiam copioſiſſimũ eſt. Quo fit, vt eligendum ſit lac caprarum, non

quidem prægnantium, ſed enixarum. quæ tamẽ, quod ad partum ipſum attinet, mediocriter ſe habeant, hoc eſt, quæ neque nuper enixæ ſint, neque multum à partu receſſerint: hoc interim non neglecto, vt ipſis etiam alimẽta propria affatim ſuppetant. Ac ne illud quidem ſilentio prætereundum hoc loco, quod etiam lac caprinum ſine melle ſumptum haud citra periculum ſit. Pleriſque enim qui purum illud hauſerunt coactum eſt in vẽtriculo in ſpeciem caſei: quod quidem cùm accidit, mirum eſt quàm aggrauet hominem ac ſtranguler. Ob eam cauſam lac vbi ſumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur mellis, aquæ & ſalis nonnihil admiſcent. Atq; hæc quidem hoc loco de lacte ſufficiant. Plura Galenus lib. 3. cap. 14. de alim. fac. & lib. 10. cap. 7. de medic. ſimpl. fac. & in lib. de cibis boni & mali ſucci cap. 6. Oribaſius lib. 4. Synopſeôs ad Euſtathium cap. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. cap. 86. & 87. Aëtius lib. 2. cap. 92. & 93.

Quintum, Caſeus, quod quidem, cùm de omni caſeorum genere, tum de inueterato cumprimis intelligendum eſt. Hic enim ob coaguli & ſalis, dum prępararetur, iniectionem, temporis progreſſu acrimoniã aſſumpſit, humiditatemq; omnem depoſuit: quare ſe ipſo etiam acrior & manifeſtè calidior atq; ardentior euaſit, & ob id ipſum peioris quoq; & craſſioris ſucci, & ægrè concoctilis effectus eſt: præſumptorum quidem concoctionem adiuuat certè, ſed ipſe difficilius concoquitur, vnde vulgo dici ſolet: *Caſeus*

Caſeus eſt nequam, quia concoquit omnia, ſe quàm.

Nutrimentum habet exile, ſtomacho nocet: & vbi forte fortuna in corpore ſupercalefactus ſuo-

fuerit, quemadmodum diſertè Galenus libro 3. capite 6. de loc. affect. ſcribit facilè melancholicum humorē parit: recente flatuoſus quidem minus eſt, ſed ventrem magis ſiſtit, magiſque ſiticuloſus & æſtuoſus eſt, nec ad calculorum in renibus procreationem minus exiſtit noxius. Deterrimum præterea edulium eſt ijs, (quemadmodum hoc ipſum Hippocrates lib. 4. de vict. rat. in morbis acu. apho. 92. clariſſimè oſtendit) qui ſe potu repleuerunt. Grauat quidem os ventris, primumq́; corrumpitur, & alia deinceps ſecum corrumpit. Fugiendus igitur eſt eiuſmodi, vt qui nihil conferat, neque ad coctionem, neque ad diſtributionem, neque ad mouendam vrinam, neque ad ventris deiectionem, ceu vtiq; nec ad ſucci probitatem. Porrò recens ac mollis caſeus frigidi humidiq́; temperamenti eſt, & duro ſiccoque flatuoſior exiſtit, ſed eo minus aſtringit, minuſq́; craſſi ſucci eſt: nihilominus tamen ægrè conficitur, obſtruitq́; & calculos gignit. At verò qui inter vtrunque recentem nimirum & inueteratū, glutinoſum & friabilem, durum ac mollem, rarum, laxúmve & valdè denſum coactúmve medius exiſtit, quiq́; dulcedine nonnulla participat, modiceq́; ſalſus eſt, neque lachrymas cùm inciditur profundit, neque tardius aluo ſecedit, ſed odore & ſapore iucundus, moderateq́; pinguis eſt, atque ex bono lacte pulcherrimè elaboratus, is vtique reliquis omnibus longè multumq́ue præſtat. Verùm poſt alios cibos vltimo loco & exigua planè copia ingerendus eſt, alioquin & ipſe, nihilo ſecius ac reliqui caſei, ventriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, & craſſos humores gen-

tus in corpore lapidemque in renibus parit. Solus igitur

Caſeus ille bonus, quem dat auara manus.

Plura de hoc apud Galen. lib. 3. cap. 16. de alim. facul. & lib. 10. cap. 9. de ſimpl. medic. fac. & in lib. de cibis boni & mali ſucci, cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aëtium lib. 2. cap. 101.

Sextum, Caro ſalſa. Caro enim ſale condita, atque Sole deinde aut vento, ſiue fumo exarefacta, cuiuſcunque ea generis vel animalis fuerit, ſubſtantia cùm duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore conſtat, & tardiùs permeat. Alimentum quoq; corpori præbet exiguum & mali ſucci, ideoque ſanguis inde generatus craſſus exiſtit atque melancholicus, ac proinde, ſi frequens eius vſus fuerit, non ſolùm infirmis, verumetiam ſanis officit, quemadmodum id ipſum ex Galeni libro 3. capite 6 de loc. affect. & cōment. 18. lib. 2. aphor. & poſt eum ex Auicennæ 2. 1. doct. 2. ſum. 1. in fine capitis 15. apertè colligitur. *Caro ſalſa.*

Septimum, Caro ceruina, cui & ipſi ſanè cum omnibus duris & ſiccioribus carnibus hoc commune eſt, vt ſuccum vitioſum, concoctu difficilem ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib de renum affect. digno. & medic. cap. 26. clariſſimè oſtendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura ſit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi ſcribit: vnicè cauendum, ne quis carne veſcatur ceruorum, qui per æſtatem capiuntur, quòd eo nimirum tempore viperas ſæpè & ſerpentes deuorent, atq; ideo ſitibundi admodū fiant: attamen cùm naturæ inſtinctu edo- *Caro ceruina.*

cti nouerint ſibi futurum exitio, ſi ante illorum concoctionem aquam hauſerint, fortiter ſitim tolerant, eaq; incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore venenoſæ ac valde noxiæ ſunt: & idcirco obſeruandum, ne quis eis per æſtatem veſcatur. At verò hyeme tutiùs ſumuntur, meliusq; ab innato calore ſuperantur. Niſi enim probè concoquantur, craſſum humorem generant, iecurque & ſplenem obſepiunt obſtruuntque. Quinetiam corpus tremulum atq; infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius vſu traditur.

Caro leporina. *Octauum*, Caro leporina. Hanc Paulus, Pſellus, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi quaſi collig ẽs quæcunq; à veteribus dicta erant, in hunc modum de ea ſcribit: Leporũ carnes his qui exiccare corpus volunt ſunt valde vtiles: qui verò temperatura ſunt ſicciore, minus conferunt: ſanguinem enim craſſarum partium & melancholicum gignunt, aluum cohibent, & vrinam proritant. Quòd ſi tamen probè concoctæ fuerint, non omnino malè nutriunt. Contra verò obſtructionem hepati ac ſpleni efficiunt, pulmoniq; nocent, & immodicis torquent vigilijs. Iſaacus in diætis vniuerſalibus leporinam pro pharmaco potius quàm alimento habendã cenſet. At ne hoc quidem ignorandum, quòd tum hæc caro, tum cervina quoque, ſi fuerint animalium ætate declinantium, ſimpliciter ſint euitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei ſanè partui propinquiores, nempe iuniores ſunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum ſiccitas ab ætate temperetur. Eadem ratione & pinguiores longè exte-

cæteris antecellunt. Siccitas nanq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiuſmodi animalibus infiectitur. Verum de hac ipſa Ioanne Manar. lib 13. epiſt. 4 diligentius nemo diſſeruit.

Nonum, caro bouina. circa quam notandum imprimis, & fœminam ipſam, quæ vacca dicitur, & vtrunque marem, tam eum qui caſtratus eſt, quàm eum etiam qui integer ad ſpeciei propagationem reſeruatus taurus nominatur, communi hac boum appellatione ſignificari. Atque hi ſanè non parum inter ſe ætatis ratione differunt. Extremæ nanque ætates, vt in alijs non paucis, ita in his quoque vitioſæ ſunt: mediæ verò optimæ & ſaluberrimæ. Vitulorum igitur recèns editorum caro nimis mucoſa & excrementitia eſt. Bimeſtres autem, quiq; paulo vltra citráve eam ætatem conſiſtunt, temperamento viciniores ſunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus præſtantiores, & multum alimenti corporibus exhibent, bonique ſucci habentur. Prouectiores verò, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperamẽto ſunt quàm ſenes minus ſicco, magisq; ijs iuuenibus conueniunt, qui bono ſunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boues valentius quidem alunt, ſed ægriùs tum concoquuntur, tum in membra diſtrahuntur. Porrò ad ſenium vergentium atque ipſorum etiam ſenum carnes duræ, ſiccæ, neruoſæ concoctioniq; rebelles ſunt, & melancholicum humorem efficiunt, ſolisq; ventriculos habentibus calidiores, atq; illis inſuper qui vehementer ſeſe atque immoderatius exercent concedi poſſunt. Quod libro 4. de vict. rat in morb. acut. aphoriſ. 99. Hippocrates etiam

Caro bouina.

ita ſcribens atteſtatur: Bubulæ carnes melancholica proritant παθήματα. Nempe harum natura inſuperabilis eſt, nec quiuis ventriculus eas concoquere poteſt. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem ijs ferè confirmat verbis: Carnes bubulæ alimentum quidem & ipſæ corpori ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatu facile: ſanguinem tamen generant quàm conueniat craſſiorem. Quòd ſi quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, ſi largiùs his veſcatur. Affectus autem melancholici ſunt, cancer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien item quibuſdam à tali ſucco intumeſcit, quam rem καχεξία, id eſt, prauus habitus & hydropes ſæpenumerò conſequuntur. Cæterùm qua ratione incommodis quæ frequentiorē earum vſum excipere ſolent prouidendum ſit, luculenter & perſpicuè Simeon Sethi in hunc modum ſcribens edocuit: Si quis eas edere velit, ſummaq; cupiditatē appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumento quod inde futurum ſperatur, aceto & allijs cum ruta intingēs. Idem quoque autor eſt, earundem iure ſiue brodio ζωμῷ Græcis appellato fluxus vētris ex flaua bile cohiberi.

Vaccina. Vaccinæ cùm præter ſucci prauitatem etiam ſexus ratione frigidiores ſint, meritò à ſanitatis tutela eximuntur. Non tamē ab eis, quemadmodum nec ab alijs quæ hactenus dicta ſunt ex toto abſtinendum eſt: ſed omnibus interdum, optimis verò quantū fieri poteſt ſæpius vtendū.

Caro caprina. *Decimum*, caro caprina: de qua idem fermè quod

quod de bouina dicendum. Hœdi enim perinde ac vituli carnes ad conficiendum perfectis corpris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderatè nutriunt ſanguinemq; tenuem & humidum gignunt. Præſtantiores & probioris ſucci ſunt lactentes adhuc, & maximè ſi neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes verò rubros in nigrum inclinantes ac pingues præfert. Baldacho fœmellæ quàm maſculi carnem temperatiorẽ & à ſiccitate remotiorem eſſe placet. Mirificè calidis & ſiccis temperaturis, atque inſuper delicatis & ocioſæ vitæ deditis conferunt. Hirci carnem quidem habent minimùm humidam, pituitoſam ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam & ſtomacho inimicam, ægrè concoquitur, & ad ſuccum bonum generandum parum idonea eſt. Hanc ſequitur arietum, pòſt taurorum. Porrò in ijs omnibus carnes caſtratorum ſunt præſtantiores: ſenum autem peſſimæ. Caprina in tota valetudinis cura obſeruationeq; vitanda eſt. Nam Hippocrate libro 4. de vict. ratione in morbis acut. teſte, habet mala quæ in bubulis ſunt omnia, & cruditatem, eſtq; flatuoſior, & ructus magis generat, acris eſt. malumq; ſuccum efficit. Ineunte tamen æſtate, & circa eius medium capræ meliùs agunt, longeq; ſeipſis in cibo præſtantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum ſurculi & germina, quæ ijs maximè idoneam præbent alimoniam, frequentiſſima ſunt. Ac proinde habitiores etiam ac pinguiores, nobisq; alendis accommodatiores fiunt. Quòd autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum poſſit,

argumento ſunt euidentiſſimo vulpes, quæ autumno probatiſſimam ob vuas habent carnem. Sic paſſer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnē obtinet. De caprina plura Galenus, lib.3. cap.1. de aliment. facult. & de attenuante diæta cap. 6. & comment. 101. & 102. in lib.4. Hippocr. de vict. ratione in morb.acut. & Paulus lib.1. cap. 84. & Aëtius lib.2.ca. 121. Atq; hactenus quidē de cibis & carnibus vitandis.

Exigit nunc ordo, vt de electione alimenti, quod partim à iam dictis, partim verò ab alijs quibuſdam animalibus ſumitur, nōnihil etiam dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipſos artis medicæ Scriptores controuerſia eſt. Galenus enim, vt & alij nonnulli, porcinæ palmam detulit: Rhazes verò, Auicenna & Auerrhoes hœdinam prætulerunt. Sunt etiam quibus vitulina præſtantior videatur. Porrò electio hæc & prȩſtantia multipliciter attendi poteſt. Et primò quidem ratione tum ſimilitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus, tum maioris quoque & diſcuſſu difficilioris alimenti. Quo ſanè modo porcina cæteris omnibus lōgè antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore ſimilitudo eſt, quemadmodum Galenus libro 3. de alim.facult.cap.1. diſertè ijs verbis oſtendit: Suillæ carnis ſimilitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quòd quidam carnes humanas pro ſuillis ſine vlla in guſtu vel olfactu ſuſpicione comederūt: id enim ab improbis hoſpitibus & alijs quibuſdam factum fuiſſe iam compertum eſt. Idem lib.10. de ſimpl. med. fac. cap.2. Sanguis, inquit, ſuillus humano maximè tempe sie ſimilis eſt. Siquidem & carnes ſuum huma-

nis

nis ſunt ſimiles. Cōperti enim ſunt hoſpites & coqui complures, qui humanas carnes pro ſuillis venderent: tametſi qui eas ediſſent, nullum omnino diſcrimen percipere potuerint. Quin & ipſe narrantes audiui viros fide dignos, ſeſe in diuerſorio publico ius eſitaſſe delicatū cum carnibus ſuauiſſimis: cæterùm cùm iam penè ſaturi eſſent, inueniſſe digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem eſt, quo perculſi ac metuentes eos qui agebant in diuerſorio, ne ſcilicet ſe quoque vorarent, ceu ei rei aſſueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuò ingreſſi ſunt. Sed & in ipſo facinore homines mactantes deprehenſos, non ita multò pòſt referebant. Itaque iure quiſpiam exiſtimet ſuillam carnem humanæ eſſe ſimillimam. Quòd deinde ſuillam carnem validiſſimè nutrire diximus, hoc Galenus lib. 1. ca. 1. de alim. facult. in eum modum ſcribens confirmat: Omnium ciborum ſuum caro potentiſſimè nutrit. Cuius rei athletæ certiſſimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diem comederint, poſtero die ſtatim ſentiēt ſeſe redditos imbecilliores. Quòd ſi pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modò, verumetiam alimēti penuria macilentiores palàm conſpiciuntur. Idem lib. 7. method. medend. cap. 6. ijs etiam teſtatur verbis: Omnium quos nouimus ciborum maximè nutriens ſuilla caro eſt. Quin & ipſe Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. aphor. 4. quum iam corpus ex multis exercitijs conciderit, ſuillas carnes aſſatas exhibere præcipit. Porrò alimentū quod inde ſumitur

firmum eſſe, neque diſſipatu facile, ſatis confirmat Galenus in libro de attenuāte diæta, cap. 6. vbi ſic ſcriptum reliquit: Suum domeſticorum caro omnium aliorum ciborum firmiſſimè nutrit. Multum enim in ſeipſa habet lentorem, tum propter vitam deſidioſam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et ſimiliter in libro de renum affect. dignot. & medic. cap. 26. E pedeſtribus optimi ſucci eſt caro ſuilla, & hominibus maximoperè familiaris, maximeq; tum nutribilis, tum corroborans: ſed glutinoſum quiddam habet & craſſum. Ob id qui diutius ea victitant, iecoris & renum obſtructione corripiuntur, quibus hæc à natura adſtrictos meatus habent, eoq; longiori ab ea interuallo abſtinendum. Quia verò glutinoſum, vt dictum eſt, & craſſum ſuccum generat, ideo Hippocrates aſſatam exhibere iuſſit: quo nimirùm viſcoſitate ac craſſitie ab ignis caliditate nonnihil conſumpta, minus humida ac glutinoſa edatur. Idē lib. 4. de vict. ratione in morbis acut. aph. 103. eiuſmodi carnem abſque pelle, hoc eſt, cute, mandendam eſſe docuit. Cutis enim animalis, vtpote frigidior, carni ſimiliter concoqui nata non eſt. Quæ autem ob aſſationem ambuſta eſt, tum ad ſucci bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis exiſtit, choleramque parit, propter eam quæ huic accedit acrimoniam. Ibidem pinguiſſimam quoque ſuum carnem, ea quam medij & bene carnoſi habent, deteriorem exiſtimat, ſuſpicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne ſui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem exiſtit. De ſuilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni

ni & mali ſucci cap. 4. Suilla caro, ſi exactè in ventriculo concoquatur, tum in ſanguinem à iecinore conuertatur, probatiſſimos humores gignit. Quod intelligendum vtique, non de carne ſuum vetuſtiſſimorum: (ea enim ob ſiccitatem & duritiem ægrè concoquitur, ac ſuccum vitioſum generat) neque porculorum lactentium: (ſiquidem hi terreſtrium ferè omnium quæ vorãt homines animalium, maximè humidam & excrementitiam obtinent carnem: atq; eam ob rem plurima inde generatur pituita.) Sed ætate mediocrium, anniculorum videlicet, vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulò antè citato, capite duodecimo atteſtatur: Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptiſſima eſt, ſues mediocris ætatis habentur: qui enim ad ſummum creuerint, hominibus vigentis ætatis ſeque exercentibus: qui verò adhuc increſcunt, ijs quorum ætas inclinat, idonei ſunt. Caro ex porcellis paruulis excrementis ſcatet. Quare ex pedeſtribus animãtibus ſuilla caro probatiſſimus cibus eſt. Et hoc quidem tametſi in vtroque genere tam domeſticorum, quàm agreſtium verè dicatur, agreſtes tamen à Galeno longè cæteris anteferuntur. Atque hinc adeò in lib. de attenu. diæta, cap. 6. ſic inquit: Apri ſuibus domeſticis in cibo ſunt anteponendi Et lib. 8. method. meden. cap. 2. Ex ipſis ſuillis carnibus optima eſt montana. Cuius cauſam Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 13. hanc eſſe tradit: Domeſtici, inquit, ſues temperie humidiores ſunt, quàm agreſtes, tum ob aëris in quo degunt humiditatem, tum verò etiam ob vitæ ignauiam. Qui verò in montibus

degunt, multum exercentur ac fatigantur: præterea in aere ſicciore viuunt: quapropter eorum caro eſt durior, nulliuſque prorſus pinguedinis aut pauciſſimæ particeps: & alimentum quod inde prouenit, minus habet excrementi: contrà excrementitium eſt quod à domeſticis ſumitur. Neceſſe igitur eſt alimentum eiuſmodi nutrire valentiùs, quàm alterum, ſuccumque gignere multò meliorem. Addit præterea Auicenna libro 2. cano. cap. 145. eoſdem hyeme meliorem ſanguinis habitum conſequi, longeque ſeipſis in cibo euadere præſtantiores. Ex omnibus hactenus adductis ſatis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, ſanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, vtpote foſſoribus, agricolis, meſſoribus, cæteriſq; id genus operarijs, modò ab oppilationibus puri atque vacui ſint, ac denique ijs etiam qui impinguari cupiūt, ſuillam potiſſimùm exhibendam. Ad eiuſmodi enim corporum conſeruationem alimento plurimo, firmo atque ægrè diſſipabili opus eſt. Rectè itaq; Rhazes lib. 3.ad Alman.cap.9. craſſa, inquit, caro multū ſeſe exercentibus conuenit: ijs verò qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, ſubtilis & extenuans. Quod Auicenna quoque 3.1.doc.2.cap.7. ita fermè ſcribens confirmat: Vehementer ſeſe exercentes multoq; labore fatigati firma magis & craſſa alimenta requirunt.

Secunda verò carnium electio à temperamento, concoctione, & ſucci inde geniti probitate ſumitur: atq; ea quidem ratione hœdinæ longè cæteris præferuntur. Nam vt Rhazes loco paulò antè citato autor eſt, temperatura ſunt medio-

cri,nullius prauitatis participes, facilè concoquuntur, necnon & ſanguinem inter ſubtilem & craſſum, calidum ac frigidum temperatū efficiunt. Illis tamē qui multum exercentur, in cibo minus idoneæ ſunt: ſiquidem alimentum quod corpori ſummittunt, forti exercitio ſiue labore celeriter diſcutitur, iuuenibus temperatis mediocri exercitio vtentibus, quemadmodum & illis quoque de quibus ſuprà dictum eſt magis conueniunt. Porrò quemadmodum hac ratione inter animalia domeſtica caro hœdina præſtantior eſt, ſic inter agreſtia quoq; capreoli facilè primas obtinēt: poſt hœdinam autem ſecundum locum arietina ſibi vendicat, ſi quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus. Quorum ille quidem libro 3. ad Alman.cap. 9 ita ſcriptū reliquit: Caro arietina quàm hœdina craſſior eſt, viresq; magis auget, ſed plures efficit ſuperfluitates,in bonitate tamen hœdinam ſequitur carnem. Hic verò libro 5. ſuorum collecta. cap. 32. de eodem hæc ferè prodidit. Poſt carnem, inquit,hœdinam eſt arietina, atq; ita omnes propè medici ſentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur.perſuaſum enim habet, vitulinam arietina longè melioris eſſe nutrimenti. Sed.Galenus forſan hanc præſtantiam ex eo attendit,quòd vitulina plurimum nutriat, & nutrimentum eius ægrius diſſipetur: arietina verò inſigni humiditate prædita ſit. Nam humidius alimentum vt diſtribuitur, ita etiam diſcutitur celerius.Locus Galeni quem Auerrhoës citat eſt (ni fallor) in libro de cibis boni & mali ſucci cap. 12. Verba Galeni ſic habent: Ex pedeſtribus animantibus caro ſuilla probatiſſimus

cibus

cibus eſt, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina verò humida, lentoremque ac mucorem in ſe habere cenſetur. Quod idem in libro de attenuante diæta cap. 7. velut repetens inquit: Ex terreſtribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium ac caprarum, non vndequaque laudabilis ſunt alimenti. Solis autem hœdis innoxiè vtare. Agnorum eſus propter inſignem humiditatem eſt fugiendus. Ex quibus vtiq; locis fit hoc etiam perſpicuum, apud Rhazen atque Auerrhoën agnos maſculos qui aliquantulum increuerint, per arietes eſſe intelligendos. Id quod ipſemet Auerrhoes his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertia demum carnium electio ſiue præſtantia in eo ſita eſt, vt neq; inſuaue, neque mali odoris, neque glutinoſum quicquam guſtu repræſentent. Tales autem inprimis vitulinæ ſunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato his ferè verbis oſtendit: Carnes, inquit, vitulinæ bonæ ſunt, minus enim quàm boum ætate declinantium carnes habent tum viſcoſitatis, tum frigiditatis ac ſiccitatis, ac odore quoque cæteris carnibus ſuauiores & iucundiores ſunt. Qua certè conſideratione ipſis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muccago, hoc eſt, lentor ſiue viſcoſitas quædam deprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis ſucci probitate præſtant. Ex omnibus, quę haſtenus adducta ſunt, liquidò iam conſtat, non eſſe tantam inter Medicos de carnium electione controuerſiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque ſcire in vniuerſum oportet,

portet,quòd ſiccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior eſt, præſtantiores ſunt, & minori momento conficiuntur: cùm verò adoleuerint, ob ſiccitatem ægre concoquuntur. Contrà humidioribus animalibus carnes, progreſſu temporis conſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad cōcoquendum & ad nutriendum fiunt. Quod Galenus etiã lib.3.de aliment. facult. cap. 1. in hunc ſcribens modum innuere voluit: Iis, inquit, animalibus quæ natura temperamēto ſunt ſicciore, adoleſcens ætas ad mediocritatem ipſam confert: humidiorũ verò natura quod ſibi ad probam ac conuenientē temperiem deeſt, id ab ætate florenti adſumit. Non modò itaq; vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præſtantiores, ſed etiam hœdi capris: velut contrà verueces anniculi agnis lactentibus, & porci anniculi vel bimi porculis paruis. Hinc non temerè ab Auicenna 3.1. doct.2.cap.7 dictum eſt. Oportet vt cibus, nimirum ſanitati conueniens, ſit, qualis caro eſt, præcipuè hœdorum, vitulorum lactentiũ, & agnorum anniculorum, &c.

Ex quibus omnibus ſequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, boum atque verrium antiquorum non vndequaque laudabilis eſſe alimenti. Carnes verò vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & maialium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ eſſe accommodatiſſimas. Hoc quoq; ignorandum non eſt, quòd carnes naturali temperamento ſicciores ſint elixandæ, quò nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: (elixatio enim ſiccitatem temperat) humidiores verò aſ-

ſandæ,

ſandæ, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata nonnihil atque imminuta, mediocritatem conſequantur. Aſſatio enim ex Galeni ſententia humiditatem moderatur. Quo fit vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorumque, boum, & capreolorum elixæ, porcellorum verò ac veruecum aſſæ ſint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atque anni conſtitutionibus humidis, ſicciores & aſſæ carnes magis conueniunt: in ſiccioribus verò humidæ atque elixæ.

DE CIBIS BENE NVtrientibus.

CAPVT VIII.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum ſimila pura, natura ſunt valitura.

Tria alimentorum genera exigua mole plurimum nutrientia his verſibus cõprehenduntur.

Oua. *Primum*, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. in hunc ſcribit modum: Oua recentia veteribus plurimum præſtant, quippe optima ſunt recentiſſima, vetuſtiſſima autem peſſima. Quæ verò in horum medio ſunt, proportione receſſus ab extremis, bonitate aut prauitate inter ſe differunt. Idem, lib. 1. aphoriſm. comment. 4. oua inter alimenta pleni victus numerauit. Quam ſententiam Auicenna quoq; cùm alijs pleriſq; locis, tum maximè 4. 1. cap. 1. his ferè verbis confirmat: Quandoque eſt nutriens paruæ quantitatis, plurimo reficiens alimento: eius generis ſunt potiſſimùm oua, & teſtes gallinacei, quorum ferè nutrimentũ cum ipſorum penſatur pondere. Porrò ouorum mul-

8. Meth. med. c. 2.

tæ

tæ inter ſe ſunt differentiæ. Et prima quidem pennes propriam ſubſtantiam. Gallinarum enim, perdicum & phaſianorum iuuenũ ac pinguium omnibus præſtãt, & ad victus ſalubris rationem accommodatiſſima ſunt: anatum verò, anſerum, pauonum, ſtruthiocamelorum, & ſimilium, deteriora habentur. In figura quoq; ouorum aliquod bonitatis diſcrimen eſt: paruula enim, oblõga & candida reliquis ſucci probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hiſce verſiculis comprobatur: *Ouorum differentia.*

Regula presbyteri iubet hoc pro lege teneri:
Quòd bona ſunt oua hæc, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoq; hoc obſeruatum eſſe, etiam Plinius meminit, qui lib. 10. natur. hiſtor. cap. 52. ita ſcriptum reliquit: Quæ oblonga ſunt oua, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Locus eſt lib. 2. Sermon. Satyr. 4:

Longa quibus facies ouis erit, illa memento,
Vt ſucci melioris, & vt magis alba rotundis
Ponere.

Candida præſtantiora dixit: atque eius rei vel inde certiſſimum indicium colligas, quod anatum & anſerum oua plus aqueæ naturæ poſſideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea ſint. Quanquam verò oua per ſe quidem ſalubria ſunt coctura tamen ratione non parum immutantur, adeò vt interdum inſalubria fieri poſſint. Nam quædam diutius coquũtur, alia ad mediocrem vſque conſiſtentiam: alia in aqua eouſque duntaxat dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias alia quidem ἑφθὰ, id eſt, cocta vocantur: alia τρομητὰ, id eſt, tremula: alia vero ῥοφητὰ, id eſt, ſorbilia. Tremula itaque,

que, hoc eſt, quæ eátenus per coctionem inſpiſſantur, vt in manu tenentis in teſta ſiue putamine ſuo tremere videantur, omnium ſunt præſtantiſſima, plurimum alimenti & optimi ſucci corporibus exhibent, facillimeque tum concoquuntur, tum diſtribuuntur, & ſanguinem cordi quammaximè congruentem generant. Quare ijs cumprimis qui ex morbo debiles adhuc ſeſe colligunt, ſenibus & imbecillibus conueniunt, prçcipuè verò eorum vitelli. Quod Auicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. vbi ex profeſſo de ouis agit, ſic fermè ſcribens confirmat. Oua tametſi cordis medicina non ſint, ad refectionem tamen eius adſciſcuntur. Nam ipſum valde corroborant, & potiſſimùm eorum vitelli, dummodò ſumantur ex ouis bonæ carnis auium, veluti gallinarum, perdicum, ac phaſianorum. Eiuſmodi enim temperatura cõſtant mediocri, citò in ſanguinem conuertuntur, & poſt tranſmutationem parum ſuperfluitatis relinquunt: ſanguis autem inde genitus eſt ſubtilis ac clarus, cor maximè corroborans: quo fit vt ouorum vitelli in diſſolutione ſubſtantiæ ſpiritus, & imminutione ipſius ſanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem oua tremulis minus quidem nutriunt, ſed faciliùs ſubducuntur, & faucium aſperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia læuigant: *Oua verò* immoderatiore coctura penitus denſata, quæ Græcis ἑφθὰ vocari diximus, & ad coquendum ſunt difficilia, & tardi tranſitus, craſſiusq; alimentum corpori tribuunt. Porrò ijſdem ex vario præparationis modo maior adiungitur aut bonitatis aut prauitatis occaſio: nam.

nam hæc quidem aſſantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam deniq; in iure coquuntur. Aſſa igitur elixis craſſioris ſunt ſucci, ac difficilioris concoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depaſcitur: atq; hinc ſanè eousq; aſſata donec adurantur, ac tetrum odorem reddant, venenoſam qualitatẽ induunt, quemadmodũ Marſilius Ficinus in libro de vita cœlitùs comparanda, capite 22 diligenter admonuit. Solent autẽ bifariam aſſari: aut enim cum putamine feruẽtibus cineribus integra obruuntur, aut in teſtis ſuis franguntur: quorum hæc quidem deteriora ſunt. Illa verò rurſus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruũtur, peiora euadunt, quia denſata vndique à circumfuſo igne extima parte, fumorum exhalatio intercipitur. Nuda verò prunis impoſita, fumos exhalant depuranturq;. Elixa aſſis præſtantiora ſunt: nam aquæ humiditas, ne foci caliditate exiccentur, obſiſtit. Parantur & hæc quoque dupliciter. Vel enim integra caldariis ſupernè infuſa elixantur, vel ex teſtis fractis in aquam fermè feruidam coniecta coquuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus denſata fuerint deteriora habentur: teſtæ enim quo minus craſſities eorum attenuetur, ac fumi diſſipentur, obſtant & impediunt: ſed ſi ab igne, cùm liquidum adhuc coactum denſatumq; non ſit, auferantur, meliora fiunt. Hæc verò calor penetrat, craſſitiemq; attenuat, & odoris inſuauitatem auertit, vnde cęteris omnibus laudabiliora cenſentur. Longe verò ſe ipſis ſuauiora adhuc redderentur, ſi ad mediocrem conſiſtentiam co-

ctis confeſtimque à foco ſummotis aceti nonnihil cum butyro & croci momento commiſtum inſpergeretur. Quæ verò ἐπὶ τῶν τηγάνων, id eſt, in ſartagine ſpiſſantur, atque ob id ipſum τηγανιστὰ, id eſt, frixa nũcupantur, peſſimum habent omnibus modis alimentum, tardeq́; tranſeunt. Nam interim dum in ventriculo concoquũtur, in nidorem ac fumum abeunt, ſecumq́; admiſtos cibos corrumpunt, & ſuccus inde prognatus non ſolùm craſſius, verumetiam prauus atq; excrementitius eſt. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis verò nocentiora adhuc fiunt, quæ in vetere & ferrea ſartagine friguntur. In iure deniq; cocta, Iſaaco in diætis vniuerſalibus teſte, locum inter aſſa ac ea quæ in aquam feruidam coniecta coquuntur, medium obtinent. Porrò quæ πνικτὰ, id eſt, ſuffocata appellantur, elixis & aſſis ſunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet. Vbi ipſa oleo ac garo & pauco vini conſperſa fuerint, vas quo continentur cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi ipſum totum ſupernè obturatum fuerit, ignis ſubſtruitur, quoad oua mediocrem habeāt conſiſtentiam. Quæ enim ſupra modum fiunt craſſa, elixis & aſſis ſunt ſimilia. Quæ verò ad mediocrem craſſitiem peruenerunt, & meliùs quàm dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præſtantius. In ipſis quoq; ouorum partibus diſcrimen eſt. Vitellus nanque, ſicuti à Rhaze lib. 3 ad Almanſ. cap. 14. ſcribitur, in caliditate temperatus exiſtens, optimè nutrit. Albumen verò frigidum & glutinoſum eſt, ægrè cõcoquitur, & ſanguinem prauum generat, eaq;

ratio-

ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoq; proprietate quadam ſubſtantiæ facilè inflammatur, & in fumos abit, quo fit vt in febribus & ægritudinibus calidioribus non niſi probè alteratus exhiberi debeat. Alteratur autē, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ ſententia, ad horas plus minus ſex in aqua frigida infuſus. Simeon Sethi hoc quoq; addit, oua proprietate quadam peculiari εὐφυΐαν, id eſt, ingenij felicitatem & bonam habitudinem tribuere ijs, qui μετὰ νάματος θυγατέρων ταύρου, τουτέστι μέλιτος, καὶ βουτύρου, hoc eſt, cum textura filiarum Tauri, id eſt, melle & butyro aſſiduè eſitauerint. Sed Galenus lib. 5. de ſanit. tuenda cap. 8. de cibis ex quibus obſtructio incidit mentionem faciens, ſenes hortatur, vt à multo ouorum eſu abſtineant, quòd nimirum craſſum lentumq; ſuccum creent. Qui vtiq; locus non ſimpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, ſed de ijs quæ vel elixa, vel toſta penitus denſata ſunt, itē de frixis & veteribus. Leonhartus Fuchſius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro ὠῶν legendum eſſe ὄων, id eſt, ſorborū: Ὄα enim καὶ οὖα Græcis, Galeno libro 8. de ſimplic. medicam. facult. cap. 13. teſte, ſorba ſunt: quæ certè, vt idem tradit, adſtringentem atq; adeò obſtruētem facultatem obtinent. Leontius apud Conſtantinum Cæſarem lib. 14. de agricultura, cap. 17. etiā modum tradit, quo oua diu à corruptela ſeruari poſſint. Oua ipſa, inquiens, ſeruabis, hyeme quidem in paleis, æſtate in furfuribus. Alij aqua abluta oua ſale tenui intingunt, & ſic conſeruant.

Alexād. Trall. lib. 8. cap. 1.

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei quod in muriam aut ſalem impoſitum eſt, pars aliqua decedet. Cæterùm plenum ouum, aut non plenum, cognoſces ex immiſſu in aquam: defectuoſum enim innatabit, plenum deorſum demergetur. Eadem etiam à Columella de re Ruſtica libro 8. capite 6. & à Plinio libro 10. capit. 54 & 60. prodita ſunt. De ouis plura Galenus libro 3. de aliment. facult. cap. 21. & in lib de cibis boni & mali ſucci, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aëtius libr. 2. capite 132.

Vini differentia.

Secundum, Vina rubentia: vbi ante omnia ſciendum, vinum quidem ex eorum eſſe numero quæ noſtrum corpus alunt. Nam ſi modò quicquid alit alimentum eſt, vinum etiam in genere alimentorum eſt ponendum. Verùm permagna eius ſecundum colorem differentia eſt. Nam hæc quidem alba ſunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, ſiue, vt vulgò dicuntur, citrina: quædam verò nigra: alia rurſus medium inter hæc obtinẽt. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti: non ergo ab re capiti neruiſque innoxia ſunt, vrinam cient, & meatus aperiunt. Quòd debiliora ſint, manifeſtiſſimum omnibus fit ex ijs, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione in morbis acutis ſcribit, inquiens: Vinum potens vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cùm igitur minus & calfaciat, & caput tentet, neceſſariò etiam imbecillius erit. Quòd deinde minus calfaciant, idem

com.

com.6.in citatum Hipp.lib. clariſſimè oſtendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calfacere poteſt. Quod enim ſummè calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit, veluti & quod ab ipſo eſt fuluum: mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Quod verum vtiq; experientia comprobabit, ſi vina eiuſdem inter ſe territorij comparentur. Nam inter vina rubra & ruſa, Gallica nonnulla albis quibuſdam alibi natis longè & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiuſdem territorij vina inter ſe conferenda ſunt. Quòd verò vina alba minus quàm reliqua alant, declarat ipſorum natura: præterea Galenus comment.11. libro 2. aphoriſ. id ipſum in eum ſcribens modum, confirmat: Vina aquoſa (ſic autem nominant alba & tenuia) ſicut aquæ ſimilem formam habent, ita etiam vim: quare vrinam cient, & minimum nutriunt. Idem commentar. 18. eiuſdem libri. Vina, inquit, aquoſa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia verò ſubſtantia. Item in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 1. de ijſdem ita ſcrìptum reliquit: Vina quæ aquoſa tenuique ſubſtantia ſunt, vrinam mouent, & pauciſſimi ſunt nutrimenti. Quòd minùs etiam caput feriant, Galenus libro 5. de loc. affect.cap.5. ijs oſtendit verbis: Vinum album atque modicè aſtringens vt ventriculum robuſtum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere ſolent ea quæ vehementes vires obtinent. Auicenna quoque 3.1. doct. 2. cap. 8. in hunc propè modum ſcribēs idem confirmat: Vinum album & tenue calori-

ficis præſtat: non enim capitis dolorem efficit, ſed eundem potius, vbi fortè ex ſtomachi ardore initium duxerit, humectando leuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei cauſa alia non eſt, quàm quòd minus fument euaporentque. Quòd denique meatus aperiant, vrinamque moueant, Hippocrates libro 3. de victus ratione in morb. acut aphoriſ. 6. his verbis diſertè ſignificauit: Ad veſicam alio vino magis penetrat, vrinasque prouocat, & perpetuò perrumpit: atque multa ad opem his morbis ferendum facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro ſeptimo Methodi medendi, cap. 6. in eum ſcribens modum: vina aquoſa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoq; fit, vt etiam talia vina præter cætera vrinas moueant, quando & ipſa totum corpus celeriter tranſeunt, & impetu curſus ſui excrementa ſecum expellunt. Celeriter certè tranſeunt, tum quia tenuia & tepida ſunt, tum quia adſtringunt. Tenuitate enim & tepiditate promptè mobilia fiunt, adſtrictio autē ipſa magis impellit. Ex quibus iam illud quoq; elicitur, nempe alba & tenuia vina tutò exhiberi corporibus intēperie vel naturali, vel quoquomodo aduentitia bilioſis: æquè verò & ſtudioſis, & quibuſcunq; caput vel naturæ ipſius habitu, vel ab alia quapiam extrinſecus obrepente cauſa, imbecillius exiſtit: pari modo & ijs qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduerſiſſima ſunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auicenna oſtendit, caput humoribus vaporibusq; & caliditate replent, valideq; cerebrum

brum perturbant,& maturiùs ebrietatem inducunt. Quòd ſi tamē res cogat aliquando eis vti, copioſiore prius aqua diluenda ſunt. Iam verò & calidiorem ventriculi atq; hepatis temperaturam habentibus, nimioq; æſtu & ardore fameq; aut mœrore vexatis,atq; item in anni tempore, regione, tempeſtateq; calida, vina debiliora magis conferunt,vt in quibus calida vina eos qui refrigerādi ſunt impenſius calfaciāt, capitisq; dolores & febres facilè inferant, neruosq; lædant.

Vina verò rubra & clara, cuiuſmodi Bellouacenſia cū primis habētur, cæteris calidiora ſunt. Quod breuiſſimè Galenus comment 6.in 3.Hippocrat lib. de vict. rat. in morb. acut ijs verbis ſignificauit: Vinum quod ſummè calidum eſt,id continuò & flauum exiſtit. Eadem cæteris quoque valentius alere,idem cōment.11. lib. 2. aph. ita ſcribens atteſtatur: Quæ craſſa ſunt & colore rubea,plus alimenti habent, quàm reliqua vina: ineſt autem eis & citiſſimè implere corpora euacuata,& ob hoc indigentia adiectione. Quod ita ſanè intelligendum venit, vt vina rubea ea de cauſa firmiùs alere dicantur, quòd ex ipſis plus in membrorum ſubſtantiam conuertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri poſſunt, quòd & ipſa nimirum non mediocre, neq; diſſipatu facile alimentum corpori tribuant. Atq; hinc certè non temerè à Galeno comment. 18. lib.2.aphor.ita ſcriptum eſt: Craſſa & fulua multò quidem magis corpus alunt, ſed tantum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum ſuperant in præſtando aceruatum & velox alimentum. Eodem planè modo & illa intelli-

genda, quæ ab Iſaaco in diætis particularibus ſcribuntur: vbi vinum nigrum plenioris alimenti quàm rubrum eſſe contendit. Cæterùm vina quidem hæc colore rubea vt vrinã leuius quàm alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptiùs quàm naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput promptè ferit, ac ſpiritum animalẽ diſiicit. Spiritus enim hic ſubtilis ac vt ab omni excellente calido diſcutiatur idoneus eſt: quo fit vt eiuſmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non ſint, niſi diluta & exigua planè copia. Ab ijs verò quibus bona cerebri habitudine ac firma ſanitate frui datum eſt, tutiùs ebibuntur. Firma nanque cerebri conſtitutio: vt eleuatis ad ſeſe vaporibus ſtrenuè obſiſtit, ita ab ijſdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non eſt, nempe acui ingenia in eiuſmodi hominibus: Nam ſi vino bono ac potente moderatè vtantur, longè ſeipſis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornandumque vberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniorrs euadunt. Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potiùs, quàm quouis alio potu generantur. Hinc eſt quòd Theologi in contemplatione circa ſacroſanctæ Dominicæ paſſionis myſteria, optima cumprimis vina deligunt, quæ ob id ipſum iam paſſim etiam Theologica nominantur. Hæc vtiliter ijs quoque dantur, qui calfaciendi ſunt, vtpote tum pituitoſis frigidisque temperamentis crudiq; humoris copia refertis, tum ijs qui frigidis in locis ocioſiùs viuunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaque & humida tempeſtate. His enim

Vina Theologica.

enim omnibus,ideo quòd frigiditatẽ corrigant, & obſtructiones tollant, accõmodatiſſima ſunt. Genuinum calorem refocillant,vnde concoctio melior,& ſanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facilè penetrent, deducũt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaq́; ipſorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in ſanguinem commutant,bonum colorem conciliant,animo lætitiam voluptatemq́; pariunt, & robur adijciunt. Harum itaq; cõmoditatum moderata vini potio, immoderata verò contrariorum occaſionem præbet.

Vina verò rufa ſiue citrina minus quidẽ quàm rubea & clara, excellentiùs tamen quàm alba, tum calfaciunt, tum nutriunt: quo fit vt caput etiam quàm alba magis offendant:quemadmodum fuſiùs comment.1.& 6.in 3. Hippocrat. lib. de vict.ratio.in morb.acut.Galenus monſtrauit. Hæc etiam alba à quibuſdam vocari ſolent,hinc eſt quòd quidam dicunt, vina alba citò plurimum calfacere.

Vina verò nigra minus quàm rufa calfaciunt, vnde minus etiam caput feriunt, ſed cùm tardius per aluum quàm alba tranſeant, vrinamq́; leuius moueant,vehementius etiam quàm alba caput tentãt. Et hæc ipſa pleniùs quidem quàm alba & rufa, minus verò quàm rubea nutriunt, vt copioſius locis paulò antè citatis Galenus oſtendit. *Iura è car-*

Tertium, pinguia iura, hoc eſt, ſorbilia ex iuſculis carnium, & præcipuè pullorum confecta, *ζωμοὶ ϗ ζωμίδια* Græcis, Brodia verò vulgo appellantur. Quæ ſanè cùm naturæ amica ſint, ci- *nib. Gal. lib. 2. de alim. facult. c. 27.*

tius tum concoquuntur, tum per ventrē ſubeūt: nam quæcunq; cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus auidiùs amplectitur, faciliusq; concoquit, plurimū corporibus exhibent alimentū, & bonum ſanguinem producunt, idq; excellentius adhuc, ſi cum ſimilaceo pane præparentur. Simila enim vel ſimilago, id eſt, ſubtiliſſima ac puriſſima delicatiſſimi tritici farina, σεμίδαλις à Græcis dicta, copioſum & laudabile corporib. alimentum præſtat, vt teſtis eſt Rhazes lib. 3. ad Almanſ. cap. 3. Tria hæc alimentorū genera, quæ exigua mole plurimum nutrire oſtendimus, Auicenna quoque 2. 1. doct 2. Sum. 1. cap. 15. breuiter his fere verbis complexus eſt. Cibus ſubtilis, boni ſucci, & plurimi alimenti, eſt, exempli gratia, vt ius carnium, vinum, & oua, eaque tum ſorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima ſubſtantiæ ipſorum portio in alimentum tranſit. vnde ſequitur tandem & robur inſigne conciliare ijs, qui ipſis ſępius vſi fuerint. Additio iocoſa de vino Theologico ex Chiliad. 3. Centur. 2. Prouerb. 37. Eraſ. Roterod. Hac tempeſtate, inquit, apud Pariſios vulgari ioco vinum Theologicum vocant, quod ſit validiſſimum minimeque dilutum. Nec infeſtiuiter quidam huiuſce Prouerbij cauſam rogatus reſpondit; A Iureconſultis occupari quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter curata, quæ vocant, ſacerdotia. Cæterùm quoniam de paſtoribus ſcriptum eſt: Peccata populi comedetis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus eſſe vino efficaciſſimo: Atq; hinc eſſe natum vulgi dictum.

Hoſea 4.

DE CIBIS BENE NVTRIENtibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impinguat lac, caſeus infans,
Teſticuli, porcina caro, cerebella, medulla,
Dulcia vina, cibus guſtu iucundior, oua
Sorbilia, & ficus matura, vuaq́ recentes.

Duodecim alimentorũ genera plurimum nutrientia & impinguantia hoc loco referuntur.

Primum, Triticum, vt panem videlicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Auicennæ 2. Cano. cap. 572 celeriter impinguat, præſertim ſi ex nouo tritico præparatus fuerit. Porrò quod ad tritici temperamentum attinet, ipſum eſt primi ordinis excalfacientium: non tamen nec reſiccare, nec humectare manifeſtò poteſt, quemadmodum Galenus lib. 8. ca. 72. de ſimpl. medic facult. & poſt eum Paulus lib. 7. luculenter & perſpicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib 3. ad Alman. cap. 2. ita ferè ſcriptũ reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulò calidius eſt. Præſtantia eius ſumitur, partim quidem à propria ſubſtantia, partim vero à præparationis modo. Quod quidem ad ſubſtantiam attinet, eſt & in tritico non parua ſpeciatim differentia: quippe quod graue eſt ac denſum, & in profundo flauum, copioſiſſimi id alimenti eſt, craſſique ſucci ac lenti: contrà quod leue eſt & rarum & album, minus nutrit, ſuccumq́ue gignit craſſum minus ac lentum. Atque eius rei locupletiſſimus idemq́ue grauiſſimus teſtis eſt Galenus, qui lib. 1. de alim. facult. cap. 9. ita ſcribit: Inter tritica plurimum habent alimenti quæ *Triticũ.*

denſa

denſa ſunt, totamque ſubſtantiam habent adeò compactam, vt dentibus vix diuidi queāt. Talia enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ verò ijs ſunt contraria, quæque dentibus quidem facilè franguntur, fractaq; rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quòd ſi vtrorumque parem modum pendere libuerit, quæ denſa ſunt, multò grauiora eſſe comperies. Hæc autem ſunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non ſimpliciter oportet, ſuperficiem externam duntaxat contemplando, ſed diuidendo quoque, vt diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinſecus flaua ac denſa fuerunt viſa, rara intus ac laxa albaq; apparuerunt. Hæc ille. E quibus ſanè verbis illud etiam ſequitur, nempe panem ex denſo, graui ac flauo tritico confectum, omnium eſſe tum præſtantiſſimum tum maximi alimenti, adeoq; magis etiam victus ſalubris rationi conuenire, quàm qui ex quibuſlibet alijs granis confectus ſit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo affatim citra ſanitatis diſpendiū mandet. Quòd ſi quis ei non aſſueuerit, etiamſi minimum ſumpſerit, ægrotabit. Eſt enim iniucundus, grauis, cōcoctu difficilis, & mali ſucci. Contrà verò qui ex electo tritico conficitur, non modò ad concoquendum eſt facilis, ſed hominum etiam corporibus eſt ſaluberrimus, vt qui ſanguinem medium conſiſtentia generet. Medium autem Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 27. vocat, qui neq; admodum tenuis eſt, neq; aquoſus, neq; vehementer craſſus. Verùm hactenus de tritici ſecundùm ſubſtantiam electione hæc dixiſſe huic ſermoni,

moni, in quo pręſtantiam inquirere inſtituimus, ſatis ſit: nunc reliquum eſt, vt de præparatione nonnihil etiã dicatur. *Sciendum* igitur quòd omnia quæ ex farina tritici friguntur, craſſi ſunt ſucci, & tardè tranſeunt, iecorisq; meatus, per quos fertur alimentum, obſtruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos deniq; in renibus gignunt. Quòd ſi tamen cocta bellè fuerint, atq; in ſanguinem mutata, admodum nutrient. Triticum verò elixum, graue & concoctu difficile eſt edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, ſi ſic ſumptum concoquatur nutritq; validè corpus, ac robur inſigne ijs qui ipſo vſi fuerint conciliat, vt lib. 1. cap. 14. de alim facul. & in libro de attenuante diæta capit. 5. teſtatur Galenus. Concoctu autem inter panes ſunt facillimi, qui plurimùm ſunt fermentati, & pulcherrimè ſubacti, quiq; in clibano igne moderato fuerũt aſſati. Nam ignis ardentior primo ſtatim occurſu ſuperficiem externam circumurens in teſtæ modum indurat, acciditque duplici nomine praurum panem fieri: priore quidem, quòd partem internam habeat crudam atque illaboratam: poſteriore verò, quòd externam ſiccam habeat præaſſatam ac teſtaceam. Porrò ignis moderato remiſſior panem minùs bellè elaborat, ſed ipſum crudiorem relinquit, & maximè partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato largiore ſpacio per totos ſeipſos æquabiliter aſſati fuerint, ij tũ belliſſimè in ventriculo concoquentur, tum ad cæteras actiones quæ coctionem conſequuntur, erunt accommodatiſſimi. Peſſimi autem panes ij ſunt habendi, quibus nihil memoratorum antè adeſt. Plura Ga-

Galenus lib.1.de alim.facult.cap.9. & infrà cap. 24. huius opuſculi.

Lac. *Secundum*, Lac: quod de eo lactis genere cumprimis intelligendum videtur, quod ὀξύγαλα Græci, Arabes Adoc, vel Adhoc vel Adech, Barbari verò Balbucam nominant, id eſt, lac acidum ebutyratum. Hoc enim cum pane calido, ſiue recenti, ſumptitatum corpora maximè impinguat. Verùm cùm frigidum ſit ac craſſi ſucci, non ſimpliciter omnibus, ſed ijs ſolis qui id probè concoquant exhibendum eſt. A ventriculo enim qui quauis de cauſa frigidior eſt, minus bellè conficitur: à temperato verò, quamuis ægrè, conficitur tamen aliquantum. Contrà ventriculi iuſto calidiores ſiue ab initio tales fuerint, ſiue à quapiam cauſa poſtea in eam temperiem ſint adducti, præterquàm quòd nihil ab huiuſcemodi edulijs læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copioſiùs Galenus libro 3 de aliment.facultat.capit.15. Intelligi etiam de lacte caprino poteſt, de quo cap.7. abundè diximus.

Caſeus recens. *Tertium*, Caſeus infans, ſiue recens: de quo Dioſcorides lib. 2. cap. 61. ita ſcriptum reliquit: caſeus recens ſine ſale ſumptus alit, ſtomacho vtilis eſt. & facilè in membra diuiditur, corpus auget, aluum modicè emollit: alius tamen alio præſtantior, pro natura lactis è quo conficitur. Eadem ferè tradit & Auicenna 2.Cano. cap.126. Etſi verò caſeus iam dictus abundanter alit, & corpus impinguat, nihilominus tamen & ipſius eſum conſequuntur nocumenta illa, quæ cap.7. recenſuimus. Quare ad ſecūdæ valetudinis vſus inutilis habetur.

Quartum,

Quartum, Teſticuli: quod primò quidem de gallorum ſaginatorum teſticulis intelligendum eſt. De illis enim Galenus libro 3. de alim. facul. capite 5. in eum ſcribit modum: Gallorum gallinaceorum altilium teſtes & ſuauiſſimi ſunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum vbi ſupra cap. 6. Soli gallorum gallinaceorum teſtes vndiquaq; ſunt præſtantiſſimi, & potiſſimùm eorum qui ſaginati fuerint. Et multò clariùs adhuc cap. 20. eiuſdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorum teſtes ſunt præſtantiſſimi, præcipuè altilium, & multò magis, ſi cibus quo ſunt nutriti, ſeroſo lacte fuerit imbutus: nam & boni ſunt ſucci, & validè nutriunt, & ad coquendum ſunt facillimi. Quinetiam Auicennæ teſtimonio 2. Cano. capite 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. capite 1. teſte plurimùm nutriunt. Deinde verò intelligendum etiam de teſtibus ſuum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quanto ſuum caro alijs eſt præſtantior, tantò horum quoque teſtes aliorum animantium teſtibus ſunt meliores, quemadmodum diſertè admodum Galenus lib. 3. cap. 6. de alim. facult. demonſtrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non eſt, nempe adultiorum animalium teſticulos, in quibus ſemē iam fermentatum eſt, ad coquendum eſſe difficiles, ac viroſi malique ſucci: iuniorum verò quæ nondum coierunt & in quibus ſemen nondum fermentatum eſt, præſtantiores eſſe, & laudabile corpori tribuere alimentum, ſi belle conficiantur, alios tamen magis, alios minùs, pro ea proportione, quam in carne ineſſe diximus. *Teſticuli.*

Quin-

Caro porcina. *Quintum*, Porcina caro: de cuius præſtantia & effectu ſatis ſuperq; diximus cap. 7.

Cerebrũ. *Sextum*, Cerebrum: de quo copioſè admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eum ſcribit modum: Cerebrum omne cibus eſt pituitoſior, craſſiq; ſucci, & tardè permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne ſtomacho nocet. Quidam autem ipſius mollitie decepti ipſum ægrotis exhibent, cùm præter alia nauſeam etiam concitet. Quinimò cùm cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam poſtremis epulis edendam exhibe. Illis verò caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ἀποσίτους appellabant. Meritò igitur nemo cerebrum ab alijs epulis mandit, cùm omnes ipſa experientia edocti ſciant ipſum nauſeam excitare. Iure etiã plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum ſale varijs modis apparato: quippe cùm craſſi ſit ſucci & excrementitium, omnino fit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen rectè conficiatur, alimentum corpori præſtabit non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quàm mandatur, ſuper craticulam probè inaſſandum eſſe moneant, quòd ſcilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanſo. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo eſſe vtile, frigidioribus verò, quique vitam frigidis paſſionibus obnoxiam degãt, aduerſiſſimum. Neque id quidem temerè. Quippe ſimilibus (vt teſtis eſt Galenus, cùm alibi ſæpius,

pius, tum præcipuè libro 1. de ſanitate tuenda, capite 10.) quilibet exceſſus augeſcit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autem ſummatim de cerebro perſtringam, ad victus ſalubris rationem parum accommodum eſt: quare ex interuallo potiùs ac parcè, quàm aſſiduè atque affluenter eo veſcentur qui ſanitatis tuendæ curam ſuſceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet: Sic cerebrum capreoli aduerſus venena & virulentarum beſtiarum morſus remedio eſt. Terreſtris leporis inaſſatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti ſunt, affrictu aut cibo facilemq; infantibus dentitionem præſtat. Quidam etiam aduerſus metum vtiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra ſerpentum morſus, ſanguinem à cerebri membrana profluentem ſiſtit, & in cibo cerebri ſubſtantiam auget, vnde & his qui tardiori leuiorique ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Quod ad electionem attinet, animalia volucria exiguum quidem habent cerebrum, ſed ipſum tamen tantò pedeſtrium cerebro eſt præſtantius, quantò & ſiccius: volucrium autem ipſorum, montana cerebrum habent quàm paluſtria præſtantius, pro aliarum omnium partium proportione. Porrò ex pedeſtribus animalibus Auicenna agninum præfert, poſt hoc verò vitulinum præcipuè commendat. 2. Cano. cap. 128.

Dioſcor. lib. 2. c. 40.

Septimum, Medulla: de qua Galenus libro 3. de alimen. facult. cap. 8. hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in oſſibus inuenitur, cerebro eſt dulcior, iucundior ac pinguior, adeò vt ſi ea inter

Medulla oſſium.

ſe comparando guſtes, putaturus ſis cerebrum auſterum etiam aliquid in ſe habere. Porrò medulla nauſeam prouocat, ſi liberalius ſumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipſa ſi probè conficiatur. Auicenna cum ſeminibus & pipere condit. 2.Cano.cap.492. Quod delicati quidam lurcones & artis obſonatricis periti faciunt cydonijs & paſſulis. Laudatiſſima eſt ceruina, mox vitulina, poſt hanc taurina, deinde caprina & ouilla. Dioſcor lib. 2. cap. 66.

Octauum, Dulcia vina: de quibus infrà capite vndecimo.

Nonum, Cibus guſtu iucundior: talis enim nõ exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro 2. aphoriſ. 38. monet, vbi ſic ſcriptum reliquit: Paulò deterior & potus & cibus, verùm iucundior, melioribus quidem, ſed in iucundioribus præferendus eſt. Quam ſententiam ipſe exponens Galenus. Quęcunque, inquit, cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus arctiùs amplexatur, & faciliùs concoquit. Refugere autem conſueuit ea quæ iniucunda & inſuauia ſunt, vtpote quæ vel nauſeas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni ſunt ſucci cibis accidit. Quando verò paulò fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc aſſumunt non modò non etiam deterior, ſed quandoque melior redditur.

Oua ſorbilia. *Decimum*, Oua ſorbilia: quæ ſanè præcedenti capite parua mole plurimũ alere oſtendimus.

Ficus. *Vndecimum*, Maturæ Ficus de quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, carnem tamen nõ compactam, neq; firmam generant,

sant, ceu panis & ſuilla, ſed ſublaxam ac ſubinanem, vt fabæ: ventrem flatibus implent, niſi probè concoquantur: minus vero cæteris oporis ſunt mali ſucci, & ventrem proritant, & facilè exeunt. Effatu verò dignam abſtergendi facultatem obtinent, quo fit vt poſt ipſarum eſum nephritici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximeq; ad caricas accedunt, multaq; cum illis vtilia habent. Si quis tamen largius eſitauerit, in vna re ab eis offendetur: quandoquidem ſanguinem non admodum probum gignunt: quo fit vt ex ipſarum vſu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem poſt vſum ficuum alimentum quod incidat & extenuet ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt inſuper contra venenoſa facultatem habere, ſi quis ſingulis diebus ieiunus ijs vtatur. Caricæ pectus iuuant, & ad tuſſes faciunt, vrinam ciunt ſatisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum ſumptæ ventrem irritant, ſed niſi celerius ventrem pertranſeant, non bonum ſanguinem gignunt. Quapropter ſi ad ſatietatem vſque crebro edantur, ſcabiem & pruritum excitant. Cibus autem bonus eſt, & aduerſus venena remedium, ſi cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lienisq; obſtructiones auferunt: verùm calfaciunt, & ſitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus, iecori lieniq; inflammatione obſeſſis eſſe noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, ſed communi ratione dulcium omnium ciborum ac po-

tuum:obſtructis autem illis,aut σκίῤῥῳ adfectis, ipſas ex ſeſe nil commodare, nec officere, ſed medicamẽtis incidentibus ac extenuantibus & abſtergentibus miſtas non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipſas longè ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut ſatureia, aut calamintha,aut origano, aut hyſſopo. Ad eundem autem modum ſi caricæ cum alio quopiam eorum quæ facultatem habent acrem,aut omnino incidendi ac extenuandi aſſumantur,iuuabunt non ſolùm ſic affectos,ſed etiam ſanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum apertos eſſe non ægrotis modò, ſed ſanis etiam eſt tutiſſimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus ſale, aceto & garo præparatis veſcuntur,quòd ipſas vtiles eſſe experientia didicerint. Plura Dioſcorides libro 1.capite 142. Galenus libro 2.de aliment.facult.cap.8.Paulus lib.1. cap. 81.& Aëtius lib.1.

Vuæ. *Duodecimum*, Vuæ recentes, id eſt, dulces & maturæ. Nam ficus & vuæ,quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumq; praui ſucci habent, præſertim cùm exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porrò quòd ipſæ nutriant, maximo argumẽto ſunt ij qui vinearum fructum cuſtodiunt,qui cùm duos menſes ſolis vuis ac ficubus, quarum cuſtodiæ præſunt,veſcantur, (niſi fortè panis quippiam cum illis addant.) corpulenti tamẽ admodum fiunt. At caro quæ ex ipſis gignitur, haudquaquam eſt firma ac denſa, quemadmodum ea quæ ex carnibus

nibus fit, ſed laxa eſt ac præhumida: ob id celeriter etiam, cùm veſci ipſis deſierint, conſtringitur ac conſidit. Verùm vuæ minus alunt quàm ficus, maximumq; id ipſis ineſt commodum, quòd velociter ſubeant. Quocirca ſi quando hæſerint, grauiter lædunt: neq; enim retentæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccum crudum generant, qui non facilè in probum ſanguinem mutetur. Vinaceorum ſiue nucleorum ſubſtantia ſicca eſt, & quodammodo adſtringens, omniaq; inteſtina peruadit, nihil quod ſenſu deprehendi queat à ſeſe mutata. Vuæ verò tantiſper à collectione, dum membrana extrinſecus ambiens detumuerit, penſiles aëri expoſitæ neq; ſiſtunt ventrem, neque proritant, minusq; flatibus implent: cæteris autem facilius concoquuntur, & meliùs nutriunt. Non parua autem eſt inter vuas differentia, quòd aliæ ſint dulces, aliæ acidæ, aliæ auſteræ, aliæ denique nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipſas vinoſas. Cæterùm quæ dulces ſunt, ſuccum habent calidiorem, & ob id ſunt ſitibundæ: auſteræ verò & acidæ frigidiorem: vinoſæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Aluum ſubducunt dulces, & maximè ſi ſint humidæ. Omnium quidem certè vſus (ſi quis moderatè ſumat) eſt tutiſſimus, cùm natura fuerint carnoſæ ac maturæ, ſiue in vite ſummam maturitatem obtinuerint, ſiue quod maturitati deerat, ex conſequenti ſuſpenſione ſint adeptæ. Vuæ quæ albæ ſunt, vehementiùs aluum turbant & ſubducũt, magisq; ſtomachum inflant, quàm nigræ. Omnes verò ciborum appetentiam excitant, & Ve-

nerem. Conuenit cùm eduntur membranam & nucleos expuere, quòd difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter & perſpicuè docuit Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 9. & libro 1. de locis affect. capite 4 & poſt eum Simeon Sethi in Syntagmate de ciborum facult. Cæterùm vuæ recentes è quibus vinacei exempti ſunt, celerrimè pertranſeunt, cibiſque alijs præeunt, ſi in ventriculum purum inciderint, & ſumptæ primis epulis fuerint. Quòd ſi ſumptæ poſt alios cibos fuerint, aut etiam prauum ſuccum in ventriculo offenderint, celerrimè vnà cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de alijs quoq; fructibus aluum ſubducentibus intelligendum. Si cui viridibus ac recentibus vuis veſci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida vt maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius quàm mandere ipſas aggrediatur: quæ enim ita præparantur, innoxiæ fiunt. Vuas quæ ſubtilem ac tenuem habeant corticem, citiùs deorſum concedere, minuſq; ventrem flatibus implere: his verò contrarias contraria operari, Rhazes libro tertio ad Almanſo. cap. 20. autor eſt. Vuæ acerbæ atq; immaturæ frigidæ & humidæ ſunt, ventrem conſtipant, ſtomachum corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam ſedant, ſed parum nutriunt. Succus inde expreſſus, qui Græcis vocatur ὀμφάκιον, vulgo Italorum & officinis Agreſta, bibitur ad recentem ſanguinis excreationem, etiamſi rupta parte aliqua contingat: ſed pauco & aquatiore eſt vtendum. Plurimis verò antè diebus inueteratur, cumq; ſtillatitio roſarum liquore decoctus atque exhibitus nauſeantibus, & his qui cibaria in ventriculo non reti-

retinent ſuccurrit. In cibo adſtringit, bilioſo alui profluuio & dyſenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuæ ſiccæ, quæ quòd in ſiccando Solem patiantur & ignem, paſſæ ſiue paſſulæ, vocantur: hæ ſunt alijs vuis calidiores, ſtomacho gratiores, valentiùs alunt: ſed minùs ſubducūt aluum, eandemq; fermè cum alijs vuis habent rationem, quàm caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces: acerbæ autem omnino paucę: plurimæ verò ex dulci & auſtera qualitate ſunt miſtæ: quanquam dulces nonnihil quoq; auſteræ qualitatis habent, & auſteræ dulcedinis. Cæterùm vt dulces temperamento ſunt calidiores, ita auſteræ frigidiores. Ad hoc auſteræ ſtomachum roborant, & ventrem conſtipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipſas conſtitutionem dulces obtinent, vt quæ nec ſtomachum diſſoluant, nec aluum ſubducant. Dulcibus tamen vt vis quædam ſemper ineſt contemperandi, ita & mediocriter detergendi: quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes quæ os ventriculi infeſtant, obtundunt. Belle nutriunt exacinatæ, pectus & pulmonem iuuant: ſtomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt inteſtinis. Eſt tamen præſtabilius nucleos expuere, propter duritiem & ferream ipſorum eſſentiam. Vuæ paſſæ pingues ſeptem drachmarum pondere per ſex dies ſumptæ ab ieiuno purgant phlegma, & ſanguinem abundare faciunt. Tota ſubſtantia familiares ſunt hepati, & vſu crebro conſuetæ: nutriunt enim ipſum & impinguant, ſanguini bonum colorem præſtant, & humores percoquunt: ob id feliciſſime exem-

Vuæ paſſæ.

ptis vinaceis miſcentur medicamentis hepaticis. Sed ſi paulò largiùs ſumantur, incendunt & exurunt ſanguinem. Præſtantiores autem ſunt quæ tum pingues ſunt,tum corticem habent tenuem,dulcioresq́;.Paſſulę minùs quidem quàm caricæ ventrem mouent abſterguntque, ſtomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libro 2. de alim. facult. cap.9. & 10. Paulus libro 1.capite 81. Aëtius libro 1.Simeon Sethi in Syntagmate,Rhazes libro 3.ad Almanſ.cap.20. Auicenna 2.Cano.cap. 737. Auerrhoes 5.Collectan. capite 37. Rabbi Moſes Tract. 3. ad Sultanum Babyloniæ,& Iacobus Syluius lib.1.de medic.ſimpl. nat. Ex quibus ſanè omnibus ſatis liquet,quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de Paſſulis eſſe intelligenda.

DE BONI VINI PROprietatibus.

CAPVT X.

Vina probantur odore, ſapore, nitore, colore,
Si bona vina cupis, quinq; hæc laudantur in illis:
Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Quatuor generales boni Vini differentias primus verſus complectitur: cuique ea omnes inſunt,id ipſum vulgari ioco, nimirũ ob colorem, odorem & ſaporem,Cos appellari ſolet.

Vini odor. *Prima* quidem Odor eſt. Vinum enim inſtar aromatis vnguentiq́; ſuaueolens, Conſtantino Africano libro 5. Theorices cap.18.teſte,alimentum corpori ſuppeditat non mediocre, ſuccum gignit laudabilem, partes principes facultatum ceu fontes corroborat, facultates animamq́ue exhilarat, ſpiritus quoq; tenues adauget, eosq́; lau-

Oribaſ. lib.1.cap. 21. ad Eunapium.

languidos, tantumq; non exolutos reficit & recreat: quo fit vt ſolo etiam olfactu λειποθυμίᾳ languentibus ſæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimẽtis Hippocrates teſtatur, vires celerrimè reficiuntur. Contrà quod fœtidum eſt, natura abominatur. Spiritus nanq; craſſos & melancholicos, & malum ſuccum generat, prauamq; fumorum qualitatem ſurſum transmittẽs capiti dolorem infert. Humain verò ſiue Ioannitius de Vini differentia quæ ab odore ſumitur, in ſupple[illegible]o commenta. 1. Galeni in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. in hunc fermè modum ſcriptum reliquit: Vinum boni odoris ſuccum [illegible]i gnit laudabilem, ſed quum calidiore ſit temperamento, ſubtilioreq; ſubſtantia, corpus celeriter calfacit, & caput vaporum copia infeſtat. Quod verò non boni odoris exiſtit, ſed ferientem quandam & inſuauem nactum eſt qualitatem, etſi prauum procreat ſuccum, capiti tamen ob frigiditatem & craſſitiem ſuam minorem noxam ſuggerit. Quod nullo deniq; pacto odorem habet, ſed eſt aquæ inſtar inodorum, hoc ipſum [illegible] ſigni crasſitudine præditum ſit, tantum abeſt vt caput offendat, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare poſſit.

Secunda, Sapor. Quod præcedenti capite de iucundiore cibo diximus, ſi ad iucundiorẽ etiam vini ſaporem tranſtuleris, nihil erit quod nos de ipſo nouũ dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum voluptate aſſumitur, auidiùs à ventriculo attrahitur, & meliùs nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quòd & vini ſecundùm guſtandi qualitatem permagna ſit diuerſitas. Dulcia e- *Vini ſapor.*

nim, eodem Conſtantino teſte, plus alijs nutriunt, ſanguinem craſſiorem generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & ſitim excitant. Pontica ſiue στυπτικὰ ſtomachũ quidem corroborant, ventrem conſtipant, & inteſtinis conueniunt, ſed in thoracis pulmoniſq; ægritudinibus in quibus ſputum detinetur, inhabilia ſunt, neq; facilè concoquuntur. Acerba quæ etiam διουρητικὰ ſunt, hoc eſt, quemadmodum infrà cap. 44. oſtendetur, vrinam prouocant, craſſos humores incidunt atq; diſſoluunt. Amara minore caliditate participant.

Vini nitor. *Tertia*, Nitor, ſiue ſplendor, qui ſanè non ipſius modò vini, ſed etiam ſpirituum, qui inde ortum habebunt, ſubtilitatem arguit.

Vini color. *Quarta*, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius ſecundùm colorem differentia eſt. Rubicundiora nanque (ſi ipſis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentiùs quàm alba nutriunt: atque ea de cauſa macris etiam quàm alba conuenientiora ſunt. Contrà verò obeſis ac pinguibus alba magis conferunt. Verùm de hac vini differentia capite octauo abundè diximus.

Duo ſequentes verſus quinq; ſpeciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem eſt, vt ſit forte: fortitudo verò ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno cõment. 1. in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. teſte, vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum ijs confirmat verbis: Fortia vina vehementer calfacientia caput humoribus vaporibusque & caliditate replent. Eiuſmodi

namq;

namq; vina præterquàm quòd non mediocriter corpus alant, ſpirituum etiam non exiguam copiam generant. Abſtinendum tamē ab ipſis, niſi diluta ſint, ijs potiſſimùm qui debile cerebrū habent. Cùm.n. vaporoſa admodum ſint, facilè caput grauãt, eaq; occaſione cerebrum offendunt.

Secunda, vt ſit formoſum: Vinum enim formoſum ſiue pulchrum maiore cum voluptate aſſumitur, probiùs cōcoquitur, & faciliùs in corpus diſtribuitur, promptiusq; nutrit. *Vinū formoſum.*

Tertia, vt ſit fragrans. Vinum enim fragrans ſiue ſuaueolens & aromaticum, vires maximè roborat, &, vt paulò antè dictum eſt, ſpiritus tenues generat. *Vinū fragrans.*

Quarta, vt ſit frigidum. Nam vinum actu ſiue φαντασί: frigidum eſſe debet, non autem facultate aut potētia. Quod enim ab externo aliquo calido caleſcit, hoc rarius ſtatim & tenuius penetrantiusq;, vt omnia ſubeat, redditur: qua ratione niſi quis ipſum parciſſimè ſumpſerit, citiùs inebriat: neruos debilitat, & caput lædit. *Vinū frigidum.*

Quinta, vt ſit friſcum, ſiue leue. Tale autem cumprimis cenſendum, quod effundendo ſonū efficit, ſpumamq; agit in medio tenuem ac facilè labilem ſeu euaneſcentem: vel per cuius fuſuram modò ſurſum, modò deorſum diſcurrentes conſpiciūtur ατομοι, id eſt, minutiſſima quædam corpuſcula, qualia in Sole videntur, quum per feneſtram radios ac lumen immittit. Niſi enim ita affectū fuerit, pendulum dicitur, ac multò etiam magis, ſi penitus ſono atq; atomis deſtituatur. Quod verò ſpumã habet cum magnis ampullis ad ſcyphi latus diu hærentibus, debile ſiue dilutum eſſe dignoſcitur. *Vinū friſcum.*

DE VINO DVLCI ET Albo.

CAPVT XI.

CORpora plus augent tibi dulcia, candida vina.

Alij ſic:

Sunt nutritiua plus dulcia candida vina.

Vinũ cãdidum & dulce. Docetur hoc verſu, candida & dulcia vina, ſi ipſis cætera quoq; adfuerint, quàm reliqua maioris eſſe nutrimenti. Cuius quidem rei cauſa dulcedini attribuenda eſt. Nutrimentum enim hominis, vt copioſè admodum lib. 4. de ſimpl. medic. fac. capite 14. Galenus monſtrat, dulce aut dulci permiſtum eſſe oportet. Quippe dulcia cùm naturæ ſanguinis noſtri & carnis proximè congruant, non ſolùm ori & palato, verùm & alijs pleriſq; viſceribus accepta ſunt, adeò vt ab illis auidiſſimè excipiantur. Vngunt enim, implent & reſtituunt eroſas particulas. Atq; ita ſanè fit, vt vina quoq; quæ cap. 8. in numero corpus noſtrum alentium poſuimus, quò dulciora ſunt, eò magis nutriant. Quod etiam Auic. teſtimonio confirmatur, qui 3. 1. doct. 2. cap. 8. ita ferè ſcriptum reliquit: Vinum quod craſſum ſimul eſt & dulce, ijs potiſſimùm conuenit, qui corporis robur atq; molem ſibi parare ſtudent. Idem tract. 1. 2. Cano. cap. 3. cauſam, cur dulcia plurimùm alant, hanc eſſe tradit, Nempe quòd dulcibus natura delectetur, & quæ viſceribus ineſt trahendi vis, eadem auidiſſimè rapiat. Quanquã verò hic verſus de omni vino dulci rectè intelligitur, mediocre tamen, quod ſummum dulcedinis gradum non attingit, præferendum eſt. Nam quæ excellenter dulcia ſunt, quale Apianum eſt,

quod

quod Muſcatellum, ſiue Muſcatellinum vulgò dicitur, ſanguinem corrũpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo priuſquàm cõcocta & à ſuperfluitatibus ſecreta ſint, exugit atq; attrahit: quare ſanguis ſeroſis & crudis expletur humoribus, adeoq; vt ebulliat atq; putreſcat idoneus efficitur. Neq; id ſolùm de vino, ſed & de omnibus extremè dulcibus æſtimandum eſt. Adhæc dulcia omnia, quæ ſumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem eſt, faſtidiũ: dulcia enim caliditate atq; humiditate ſua os ventriculi leniunt ac læuigant, illique affectionem inanitioni ac corrugationi, famis cauſæ, contrariam inducunt. Secundum, velox inflammatio atq; in flauam bilem conuerſio: ad cuius generationẽ dulces humores omnes idonei ſunt. Quo fit vt omniũ horum maximè mel bileſcat, quòd dulciſſimum ſit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & ſitim faciunt propter tum caliditatem, tum craſſitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; bilioſis, quemadmodum Galenus cõment. 2. in libro 3. de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perſpicuè docuit. Tertium, hepatis atque lienis obſtructio. Hæc enim viſcera dulcia vehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad ſe vnà cum fæcibus trahunt, & maximè hepar, vnde faciliùs etiam in obſtructionis periculum adducuntur, craſſa nimirum ſubſtantia, in qua dulcis ſapor fixus ac fundatus eſt, ad hoc cooperante, vt teſtis eſt tract. 1. ſecundi Cano. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotiũ minùs citant ac profundunt. Cæterùm aduerſus iam dicta tria incom-

ſpirituum verò & virtutum tum inſtaurationẽ, tum roborationem, vinum ſubtile, odoratum, ſapore gratum, colore moderatum & ſufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idq; cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni ſunt & ſine febre, à vinis mediocris ſubſtantiæ & ſapore dulci multum iuuantur, & potiſſimùm qui humoris per ſputa expectoratione purgantur, quemadmodum copioſius in libro de attenuante diæta capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui ſubductionem perquàm vtilia habentur.

DE VINO RVBRO.
CAPVT XII.

SI vinum rubrum nimium quandoq; bibatur,
Venter ſtipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recenſentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris conſtipatio: Quod ſanè de immoderatiore vini rubri ſtyptici, ſiue pontici aſſumptione intelligendum eſt. Hoc enim cùm conſtipandi, denſandi, & aſtringendi vim habeat, non ſolùm ægrè in corpus diſtribuitur, ſed aluum quoque ſupprimit. *Viuũ rubrum nociuum.*

Secundum, Gutturis & faucium exaſperatio, ſiue raucitas. Eam enim vina quædam impenſè rubra ſiccitate & terrena eſſentia ſua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiæ reponenda ſunt. Nam & ipſa ſanè ob ſiccitatem & terrenam eſſentiam fauces exaſperant, idque potiſſimùm cùm adhuc muſta ſunt, aluum tamen non cohibent. Muſta enim admodum rubentia ventris ſoluendi vim habent, & *Faucium exaſperatio.*

hæc

Caro porcina. *Quintum*, Porcina caro: de cuius præſtantia & effectu ſatis ſuperq; diximus cap. 7.

Cerebrũ. *Sextum*, Cerebrum: de quo copioſè admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eum ſcribit modum: Cerebrum omne cibus eſt pituitoſior, craſſiq; ſucci, & tardè permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne ſtomacho nocet Quidam autem ipſius mollitie decepti ipſum ægrotis exhibent, cùm præter alia nauſeam etiam concitet. Quinimò cùm cuipiam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam poſtremis epulis edendam exhibe. Illis verò caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ἀπόσιτους appellabant. Meritò igitur nemo cerebrum ab alijs epulis mandit, cùm omnes ipſa experientia edocti ſciant ipſum nauſeam excitare. Iure etiã plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum ſale varijs modis apparato: quippe cùm craſſi ſit ſucci & excrementitium, omnino ſit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen rectè conficiatur, alimentum corpori præſtabit non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quàm mandatur, ſuper craticulam probè inaſſandum eſſe moneant, quòd ſcilicet eius immoderatio per ignis căliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanſo. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo eſſe vtile, frigidioribus verò, quique vitam frigidis paſſionibus obnoxiam degãt, aduerſiſſimum. Neque id quidem temerè. Quippe ſimilibus (vt teſtis eſt Galenus, cùm alibi ſæpius,

pius, tum præcipuè libro 1. de ſanitate tuendæ capite 10.) quilibet exceſſus augeſcit, contrarijs emendatur ac minuitur. Vt autem ſummatim de cerebro perſtringam, ad victus ſalubris ratio- nem parum accommodum eſt: quare ex inter- uallo potiùs ac parcè, quàm aſſiduè atque af- fluenter eo veſcentur qui ſanitatis tuendæ cu- ram ſuſceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet: Sic cere- brum capreoli aduerſus venena & virulenta- rum beſtiarum morſus remedio eſt. Terreſtris leporis inaſſatum cerebrum manditur iuuandis tremoribus, qui valetudine contracti ſunt, affri- ctu aut cibo facilem infantibus dentitionem præſtat. Quidam etiam aduerſus metum vtiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra ſerpentum mor- ſus, ſanguinem à cerebri membrana profluen- tem ſiſtit, & in cibo cerebri ſubſtantiam auget, vnde & his qui tardiori leuiorique ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Quod ad electio- nem attinet; animalia volucria exiguum qui- dem habent cerebrum, ſed ipſum tamen tantò pedeſtrium cerebro eſt præſtantius, quantò & ſiccius: volucrium autem ipſorum, montana ce- rebrum habent quàm paluſtria præſtantius, pro aliarum omnium partium proportione. Porrò ex pedeſtribus animalibus Auicenna agninum præfert, poſt hoc verò vitulinum præcipuè com- mendat. 2. Cano. cap. 128. *Dioſcor. lib. 2. c. 40.*

Septimum, Medulla: de qua Galenus libro 1. de alimen. facult. cap. 8. hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in oſſibus inuenitur, cerebro eſt dul cior iucundior ac pinguior, adeò vt ſi ea inter *Medulla oſſium.*

ſe comparando guſtes, putaturus ſis cerebrum auſterum etiam aliquid in ſe habere. Porrò medulla nauſeam prouocat, ſi liberalius ſumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipſa ſi probè conficiatur. Auicenna cum ſeminibus & pipere condit. 2. Cano. cap. 492. Quod delicati quidam lurcones & artis obſonatricis periti faciunt cydonijs & paſſulis Laudatiſſima eſt ceruina, mox vitulina, poſt hanc taurina, deinde caprina & ouilla. Dioſcor. lib. 2. cap. 66.

Octauum, Dulcia vina: de quibus infrà capite vndecimo.

Nonum, Cibus guſtu iucundior: talis enim nõ exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro 2. aphoriſ. 38. monet, vbi ſic ſcriptum reliquit: Paulò deterior & potus & cibus, verùm iucundior, melioribus quidem, ſed in iucundioribus præferendus eſt. Quam ſententiam ipſe exponens Galenus. Quęcunque, inquit, cum voluptate aſſumuntur, iſta ventriculus arctiùs amplexatur, & faciliùs concoquit. Refugere autem conſueuit ea quæ iniucunda & inſuauia ſunt, vtpote quæ vel nauſeas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plurimis etiam ijs qui boni ſunt ſucci cibis accidit. Quando verò paulò fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc aſſumunt non modò non etiam deterior, ſed quandoque melior redditur.

Oua ſorbilia. *Decimum*, Oua ſorbilia: quæ ſanè præcedenti capite parua mole plurimũ alere oſtendimus.

Ficus. *Vndecimum*, Maturæ Ficus de quibus Simeon Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriunt, carnem tamen nõ compactam, neq; firmam generant,

ſant, ceu panis & ſuilla, ſed ſublaxam ac ſubinanem, vt fabæ: ventrem flatibus implent, niſi probè concoquantur: minus vero cæteris oporis ſunt mali ſucci, & ventrem proritant, & facilè exeunt. Eſſatu verò dignam abſtergendi facultatem obtinent, quo ſit vt poſt ipſarum eſum nephritici multas arenas excernant. Maturæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximeq́; ad caricas accedunt, multaq́; cum illis vtilia habent. Si quis tamen largius eſitauerit, in vna re ab eis offendetur: quandoquidem ſanguinem non admodum probum gignunt: quo fit vt ex ipſarum vſu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem poſt vſum ficuum alimentum quod incidat & extenuet ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt inſuper contra venenoſa facultatem habere, ſi quis ſingulis diebus ieiunus ijs vtatur. Caricæ pectus iuuant, & ad tuſſes faciunt, vrinam ciunt ſatisq́; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum ſumptæ ventrem irritant, ſed niſi celerius ventrem pertranſeant, non bonum ſanguinem gignunt. Quapropter ſi ad ſatietatem vſque crebro edantur, ſcabiem & pruritum excitant. Cibus autem bonus eſt, & aduerſus venena remedium, ſi cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iecoris lieniſq́; obſtructiones auferunt: verùm calfaciunt, & ſitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Addit Galenus, iecori lieniq́; inflammatione obſeſſis eſſe noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, ſed communi ratione dulcium omnium ciborum ac po-

tuum:obſtructis autem illis,aut σκίῤῥῳ adfectis, ipſas ex ſeſe nil commodare, nec officere, ſed medicamētis incidentibus ac extenuantibus & abſtergentibus miſtas non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipſas longè ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut ſatureia, aut calamintha,aut origano, aut hyſſopo. Ad eundem autem modum ſi caricæ cum alio quopiam eorum quæ facultatem habent acrem,aut omnino incidendi ac extenuandi aſſumantur, iuuabunt non ſolùm ſic affectos,ſed etiam ſanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum apertos eſſe non ægrotis modò, ſed ſanis etiam eſt tutiſſimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus ſale, aceto & garo præparatis veſcuntur,quòd ipſas vtiles eſſe experientia didicerint. Plura Dioſcorides libro 1.capite 142. Galenus libro 2.de aliment.facult.cap.8.Paulus lib.1. cap. 81.& Aëtius lib.1.

Vuæ. *Duodecimum*, Vuæ recentes, id eſt, dulces & maturæ. Nam ficus & vuæ,quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumq; praui ſucci habent, præſertim cùm exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porrò quòd ipſæ nutriant, maximo argumēto ſunt ij qui vinearum fructum cuſtodiunt,qui cùm duos menſes ſolis vuis ac ficubus, quarum cuſtodiæ præſunt,veſcantur, (niſi fortè panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamē admodum fiunt. At caro quæ ex ipſis gignitur, haudquaquam eſt firma ac denſa, quemadmodum ea quæ ex carnibus

nibus fit, ſed laxa eſt ac præhumida: ob id celeriter etiam, cùm veſci ipſis deſierint, conſtringitur ac conſidit. Verùm vuæ minus alunt quàm ficus, maximumq́; id ipſis ineſt commodum, quòd velociter ſubeant. Quocirca ſi quando hæſerint, grauiter lædunt: neq; enim retentæ bellè concoquuntur, & dum in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccum crudum generant, qui non facilè in probum ſanguinem mutetur. Vinaceorum ſiue nucleorum ſubſtantia ſicca eſt, & quodammodo adſtringens, omniaq́; inteſtina peruadit, nihil quod ſenſu deprehendi queat à ſeſe mutata. Vuæ verò tantiſper à collectione, dum membrana extrinſecus ambiens detumuerit, penſiles aëri expoſitæ neq; ſiſtunt ventrem, neque proritant, minusq́; flatibus implent: cæteris autem facilius concoquuntur, & meliùs nutriunt. Non parua autem eſt inter vuas differentia, quòd aliæ ſint dulces, aliæ acidæ, aliæ auſteræ, aliæ denique nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipſas vinoſas. Cæterùm quæ dulces ſunt, ſuccum habent calidiorem, & ob id ſunt ſitibundæ: auſterę verò & acidæ frigidiorem: vinoſæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Aluum ſubducunt dulces, & maximè ſi ſint humidæ. Omnium quidem certè vſus (ſi quis moderatè ſumat) eſt tutiſſimus, cùm natura fuerint carnoſæ ac maturæ, ſiue in vite ſummam maturitatem obtinuerint, ſiue quod maturitati deerat, ex conſequenti ſuſpenſione ſint adeptæ. Vuæ quæ albę ſunt, vehementiùs aluum turbant & ſubducũt, magisq́; ſtomachum inflant, quàm nigræ. Omnes verò ciborum appetentiam excitant, & Ve-

nerem. Conuenit cùm eduntur membranam & nucleos expuere, quòd difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter & perſpicuè docuit Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 9. & libro 1. de locis affect. capite 4. & poſt eum Simeon Sethi in Syntagmate de ciborum facult. Cæterùm vuæ recentes è quibus vinacei exempti ſunt, celerrimè pertranſeunt, cibiſque alijs præeunt, ſi in ventriculum purum inciderint, & ſumptæ primis epulis fuerint. Quòd ſi ſumptæ poſt alios cibos fuerint, aut etiam prauum ſuccum in ventriculo offenderint, celerrimè vnà cum alijs cibis corrumpuntur. Idem de alijs quoq; fructibus aluum ſubducentibus intelligendum. Si cui viridibus ac recentibus vuis veſci placuerit, ad horam ferè in aqua feruida vt maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius quàm mandere ipſas aggrediatur: quæ enim ita præparantur, innoxiæ fiunt. Vuas quæ ſubtilem ac tenuem habeant corticem, citiùs deorſum concedere, minuſq; ventrem flatibus implere: his verò contrarias contraria operari, Rhazes libro tertio ad Almanſo. cap. 20. autor eſt. Vuæ acerbæ atq; immaturæ frigidæ & humidæ ſunt, ventrem conſtipant, ſtomachum corroborant, & caliditatem à flaua bile ortam ſedant, ſed parum nutriunt. Succus inde expreſſus, qui Græcis vocatur ὀμφάκιον, vulgo Italorum & officinis Agreſta, bibitur ad recentem ſanguinis excreationem, etiamſi rupta parte aliqua contingat: ſed pauco & aquatiore eſt vtendum. Plurimis verò antè diebus inueteratur, cumq; ſtillatitio roſarum liquore decoctus atque exhibitus nauſeantibus, & his qui cibaria in ventriculo non

reti-

retinent ſuccurrit. In cibo adſtringit,ললbilioſo alui profluuio & dyſenteriæ proficit. Sunt præter has etiam vuæ ſiccæ, quæ quòd in ſiccando Solem patiantur & ignem, paſſæ ſiue paſſulæ, vocantur: hæ ſunt alijs vuis calidiores, ſtomacho gratiores, valentiùs alunt: ſed minùs ſubducũt aluum, eandemq; fermè cum alijs vuis habent rationem, quàm caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces: acerbæ autem omnino paucę: plurimæ verò ex dulci & auſtera qualitate ſunt miſtæ: quanquam dulces nonnihil quoq; auſteræ qualitatis habent, & auſteræ dulcedinis. Cæterùm vt dulces temperamento ſunt calidiore, ita auſteræ frigidiore. Ad hoc auſteræ ſtomachum roborant, & ventrem conſtipant, & his multò magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipſas conſtitutionem dulces obtinent, vt quæ nec ſtomachum diſſoluant, nec aluum ſubducant. Dulcibus tamen vt vis quædam ſemper ineſt contemperandi, ita & mediocriter detergendi: quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes quæ os ventriculi infeſtant, obtundunt. Belle nutriunt exacinatæ, pectus & pulmonem iuuant: ſtomachum, iecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatæ conducunt inteſtinis. Eſt tamen præſtabilius nucleos expuere, propter duritiem & ferream ipſorum eſſentiam. Vuæ paſſæ pingues ſeptem drachmarum pondere per ſex dies ſumptæ ab ieiuno purgant phlegma, & ſanguinem abundare faciunt. Tota ſubſtantia familiares ſunt hepati, & vſu crebro conſuetæ: nutriunt enim ipſum & impinguant, ſanguini bonum colorem præſtant, & humores percoquunt: ob id feliciſſime exem-

Vua paſſa.

languidos, tantumq; non exolutos reficit & recreat: quo fit vt ſolo etiam olfactu λειποθυμίᾳ languentibus ſæpe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimẽtis Hippocrates teſtatur, vires celerrimè reficiuntur. Contrà quod fœtidum eſt, natura abominatur. Spiritus namq; craſſos & melancholicos, & malum ſuccum generat, prauamq; fumorum qualitatem ſurſum tranſmittẽs capiti dolorem infert. Humain verò ſiue Ioannitius de Vini differentia quæ ab odore ſumitur, in ſupple... commenta. 1. Galeni in lib. 3. Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. in hunc fermè modum ſcriptum reliquit: Vinum boni odoris ſuccum ... gnit laudabilem, ſed quum calidiore ſit temperamento, ſubtilioreq; ſubſtantia, corpus celeriter calfacit, & caput vaporum copia infeſtat. Quod verò non boni odoris exiſtit, ſed ferientem quandam & inſuauem nactum eſt qualitatem, etſi prauum procreat ſuccum, capiti tamen ob frigiditatem & craſſitiem ſuam minorem noxam ſuggerit. Quod nullo deniq; pacto odorem habet, ſed eſt aquæ inſtar inodorum, hoc ipſum ... ſigni craſſitudine præditum ſit, tantum abeſt vt caput offendat, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare poſſit.

Secunda, Sapor. Quod præcedenti capite de iucundiore cibo diximus, ſi ad iucundiorẽ etiam vini ſaporem tranſtuleris, nihil erit quod nos de ipſo nouũ dicere oporteat. Etenim & hoc quoq; cum voluptate aſſumitur, auidiùs à ventriculo attrahitur, & meliùs nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quòd & vini ſecundùm guſtandi qualitatem permagna ſit diuerſitas. Dulcia e- *Vini ſapor.*

nim, eodem Conſtantino teſte, plus alijs nutriunt, ſanguinem craſſiorem generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & ſitim excitant. Pontica ſiue στυπτικὰ ſtomachũ quidem corroborant, ventrem conſtipant, & inteſtinis conueniunt, ſed in thoracis pulmoniſq; ægritudinibus in quibus ſputum detinetur, inhabilia ſunt, neq; facilè concoquuntur. Acerba quæ etiam διουρητικὰ ſunt, hoc eſt, quemadmodum infrà cap. 44. oſtendetur, vrinam prouocant, craſſos humores incidunt atq; diſſoluunt. Amara minore caliditate participant.

Vini nitor. *Tertia*, Nitor, ſiue ſplendor, qui ſanè non ipſius modò vini, ſed etiam ſpirituum, qui inde ortum habebunt, ſubtilitatem arguit.

Vini color. *Quarta*, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius ſecundùm colorem differentia eſt. Rubicundiora nanque (ſi ipſis cætera omnia antè pariter adfuerint) potentiùs quàm alba nutriunt: atque ea de cauſa macris etiam quàm alba conuenientiora ſunt. Contrà verò obeſis ac pinguibus alba magis conferunt. Verùm de hac vini differentia capite octauo abundè diximus.

Duo ſequentes verſus quinq; ſpeciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem eſt, vt ſit forte: fortitudo verò ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno cõment. 1. in lib. 3 Hippoc. de vict. rat. in morbis acut. teſte, vehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum ijs confirmat verbis: Fortia vina vehementer calfacientia caput humoribus vaporibusque & caliditate replent. Eiuſmodi

namq;

namq; vina præterquàm quòd non mediocriter corpus alant, ſpirituum etiam non exiguam copiam generant. Abſtinendum tamẽ ab ipſis, niſi diluta ſint, ijs potiſſimùm qui debile cerebrũ habent. Cùm.n. vaporoſa admodum ſint, facilè caput grauãt, eaq; occaſione cerebrum offendunt.

Secunda, vt ſit formoſum: Vinum enim formoſum ſiue pulchrum maiore cum voluptate aſſumitur, probiùs cõcoquitur, & faciliùs in corpus diſtribuitur, promptiusq; nutrit. *Vinũ formoſum.*

Tertia, vt ſit fragrans. Vinum enim fragrans ſiue ſuaueolens & aromaticum, vires maximè roborat, &, vt paulò antè dictum eſt, ſpiritus tenues generat. *Vinũ fragrans.*

Quarta, vt ſit frigidum. Nam vinum actu ſiue φαντασίᾳ frigidum eſſe debet, non autem facultate aut potẽtia. Quod enim ab externo aliquo calido caleſcit, hoc rarius ſtatim & tenuius penetrantiusq;, vt omnia ſubeat, redditur: qua ratione niſi quis ipſum parciſſimè ſumpſerit, citiùs inebriat: neruos debilitat, & caput lædit. *Vinũ frigidum.*

Quinta, vt ſit friſcum, ſiue leue. Tale autem cumprimis cenſendum, quod effundendo ſonũ efficit, ſpumamq; agit in medio tenuem ac facilè labilem ſeu euaneſcentem: vel per cuius fuſuram modò ſurſum, modò deorſum diſcurrentes conſpiciũtur ἄτομοι, id eſt, minutiſſima quędam corpuſcula, qualia in Sole videntur, quum per feneſtram radios ac lumen immittit. Niſi enim ita affectũ fuerit, pendulum dicitur, ac multò etiam magis, ſi penitus ſono atq; atomis deſtituatur. Quod verò ſpumã habet cum magnis ampullis ad ſcyphi latus diu hærentibus, debile ſiue dilutum eſſe dignoſcitur. *Vinũ friſcum.*

DE VINO DVLCI ET Albo.

CAPVT XI.

CORpora plus augent tibi dulcia, candida vina.
Alij ſic:
Sunt nutritiua plus dulcia candida vina.

Vinũ cãdidum & dulce. Docetur hoc verſu, candida & dulcia vina, ſi ipſis cætera quoq; adfuerint, quàm reliqua maioris eſſe nutrimenti. Cuius quidem rei cauſa dulcedini attribuenda eſt. Nutrimentum enim hominis, vt copioſè admodum lib. 4. de ſimpl. medic. fac. capite 14. Galenus monſtrat, dulce aut dulci permiſtum eſſe oportet. Quippe dulcia cùm naturæ ſanguinis noſtri & carnis proximè congruant, non ſolùm ori & palato, verùm & alijs plerisq; viſceribus accepta ſunt, adeò vt ab illis auidiſſimè excipiantur. Vngunt enim, implent & reſtituunt eroſas particulas. Atq; ita ſanè fit, vt vina quoq; quæ cap. 8. in numero corpus noſtrum alentium poſuimus, quò dulciora ſunt, eò magis nutriant. Quod etiam Auic. teſtimonio confirmatur, qui 3.1. doct. 2. cap. 8. ita ferè ſcriptum reliquit: Vinum quod craſſum ſimul eſt & dulce, ijs potiſſimùm conuenit, qui corporis robur atq; molem ſibi parare ſtudent. Idem tract. 1. 2. Cano. cap. 3. cauſam, cur dulcia plurimùm alant, hanc eſſe tradit, Nempe quòd dulcibus natura delectetur, & quæ viſceribus ineſt trahendi vis, eadem auidiſſimè rapiat. Quanquã verò hic verſus de omni vino dulci rectè intelligitur, mediocre tamen, quod ſummum dulcedinis gradum non attingit, præferendum eſt. Nam quæ excellenter dulcia ſunt, quale Apianum eſt,

quod Muſcatellum, ſiue Muſcatellinum vulgò dicitur, ſanguinem corrũpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo priuſquàm cõcocta & à ſuperfluitatibus ſecreta ſint, exugit atq; attrahit: quare ſanguis ſeroſis & crudis expletur humoribus, adeoq; vt ebulliat atq, putreſcat idoneus efficitur. Neq; id ſolùm de vino, ſed & de omnibus extremè dulcibus æſtimandum eſt. Adhæc dulcia omnia, quæ ſumuntur immodicè, corporibus ad patiendum paratis triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem eſt, faſtidiũ: dulcia enim caliditate atq; humiditate ſua os ventriculi leniunt ac læuigant, illique affectionem inanitioni ac corrugationi, famis cauſæ, contrariam inducunt. Secundum, velox inflammatio atq; in flauam bilem conuerſio: ad cuius generationẽ dulces humores omnes idonei ſunt. Quo fit vt omniũ horum maximè mel bileſcat, quòd dulciſſimum ſit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & ſitim faciunt propter tum caliditatem, tum craſſitiem, nec conferunt febricitantibus, neq; bilioſis, quemadmodum Galenus cõment. 2. in libro 3, de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perſpicuè docuit. Tertium, hepatis atque lienis obſtructio. Hæc enim viſcera dulcia vehementer appetunt, eaq; ante perfectam concoctionem ad ſe vnà cum fæcibus trahunt, & maximè hepar, vnde faciliùs etiam in obſtructionis periculum adducuntur, craſſa nimirum ſubſtantia, in qua dulcis ſapor fixus & fundatus eſt, ad hoc cooperante, vt teſtis eſt tract. 1. ſecundi Cano. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotiũ minùs citant ac protione reliquis etiam lotiũ minùs citant ac pro- fundunt. Cæterùm aduerſus iam dicta tria in-

com-

ſpirituum verò & virtutum tum inſtauratione͂, tum roborationem, vinum ſubtile, odoratum, ſapore gratum, colore moderatum & ſufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idq; cum pauco cibo. Porrò affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni ſunt & ſine febre, à vinis mediocris ſubſtantiæ & ſapore dulci multum iuuantur, & potiſſimùm qui humoris per ſputa expectoratione purgantur, quemadmodum copioſius in libro de attenuante diæta capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui ſubductionem perquàm vtilia habentur.

DE VINO RVBRO.
CAPVT XII.

SI vinum rubrum nimium quandoq; bibatur,
Venter ſtipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recenſentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris conſtipatio: Quod ſanè de immoderatiore vini rubri ſtyptici, ſiue pontici aſſumptione intelligendum eſt. Hoc enim cùm conſtipandi, denſandi, & aſtringendi vim habeat, non ſolùm ægrè in corpus diſtribuitur, ſed aluum quoque ſupprimit. *Vinũ rubrum nociuum.*

Secundum, Gutturis & faucium exaſperatio, ſiue raucitas. Eam enim vina quædam impensè rubra ſiccitate & terrena eſſentia ſua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiæ reponenda ſunt. Nam & ipſa ſanè ob ſiccitatem & terrenam eſſentiam fauces exaſperant, idque potiſſimùm cùm adhuc muſta ſunt, aluum tamen non cohibent. Muſta enim admodum rubentia ventris ſoluendi vim habent, & *Faucium exaſperatio.*

h c

hoc quidem ex multa terrenæ fæcis admiſtione. Hæc enim propterea quòd nitroſa ac ſalſa qualitate prædita ſit, inteſtina mordicans & abſtergens, alui ſubductionem molitur. Ab eiuſmodi igitur, dum muſta, id eſt, turbida ſunt ac feruent, abſtinendum eſt. Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipſis reſoluitur, qui ad cerebrum ſublatus oculos acrimonia ſua corrodit atque rubefacit. Idem de muſtis quoque Brabantiæ, ſiue ea rubra, ſiue alba fuerint, æſtimandum eſt. Cauſa autem cur fumus iſte mordicet, ex eo eſt, quòd vinum vnde diſſoluitur ſit mordicatiuum. Oportet enim ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt comment. 14. libro 1. aphoriſ. & comment. 2. libr. 3. de vict. rat. in morb. acut. Galen. clariſſimè oſtẽdit. In vniuerſum vina craſſa, pontica, ſiue ϛυπ]ικὰ, rubra vel nigra opportunè ad retentoriæ facultatis ventriculi aliorumq; viſcerum corroborationem bibuntur: quandò nimirum recrementa vel plura iuſto, vel ramentoſa deſcendunt, velut in alui profluuio atque dyſenteria contingit, ſicuti & vina alba auſtera, & quæcunque alia adſtringentia medicamenta. In eum vſum & fulua vina proſunt, non tamen ſimpliciter fulua, ſed fulua auſtera, quemadmodum Hippocrates libro 3. de vict. rat. in morb. acut. aphoriſ. 7. & poſt eum in ſuis commentarijs Galenus manifeſtè docuerunt. Quibus autem venter non facilè concoquit, ijs vina ſubtilia, vel ſubſtantia & colore mediocria odorata, ſapore iucunda, ſufficienter fortia, ac ſtypticitate quadam participantia, conferunt.

DE LETHALIVM VENENO-rum Remedijs.

CAPVT XIII.

Allia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux,
Praſtant antidotum contra lethale venenum.

Hîc ſex referuntur ἀντιφάρμακα & remedia contra lethalis venena ac venenatorũ morſus.

Primum. Allium: quod cùm aduerſus omne venenorũ genus, tum imprimis aduerſus vitioſæ ac corruptæ aquæ noxas remedio eſt. Præſumptum enim, quemadmodum idipſum Dioſcorides lib. 2. cap. 138. Plinius libro 20. cap. 6. & Conſtantinus Cæſar lib 12. cap. 30. de agricultura, clariſſimè oſtendunt, vires eius quæ per imprudentiam bibitur, inefficaces atq; irritas reddit. Auicenna 2. Cano. cap. 122. parem facultatē & Cæpe attribuit: quo fit vt ſub Allio hoc quoque comprehendi debeat. Idem 3. 1. doct. 5. cap. 7. ceu Theriacen vitioſarum aquarum cæpe commendat, & maximè quidem, ſi cum aceto ſumatur. Nam cæpe cùm extenuandi, incidendi cumque ſtypticitate quadam abſtergendi & non ignauiter aperiendi vires obtineat, caloreq; quartum ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditate ventriculum offendant tēperat, craſſasque, vt promptiùs deſcendant, extenuat. Acetum vero cum ipſo permiſtum non modò virtutem eius in aquarum tum extenuatione, tum penetratione auget, ſed à ſiti quoque, quam cæpe mouere ſolet, præſeruat. Eadem & in allio ratio eſt: quare ... craſſarum & turbidarum aquarum potum ...è cōmendatur. Eas enim vt cito deſcen...at, & ne ventriculo ac inteſtinis of-

ficiant, venáſve obſtruant, iuuamentum præſtat. Allium præterea Auicenna 3.1.doc.5. cap.4. teſte, iter facientibus contra occurrentis aëris frigiditatem mirificè prodeſt: qua ex cauſa per diuerſas mundi plagas oberrantibus varioq; potu vtentibus vtiliſſimè præſumitur: id quod Macer lib.1.cap.5.hiſce etiam verſibus innuere voluit:

Allia qui manè ieiuno ſumpſerit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuerſorum mutatio facta locorum.

Allium quoq; contra virulentarum beſtiarum, ſerpentium & viperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi, prodeſt, ita vt non aliud magis ſi cum vino iugiter adſumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabioſorum morſus & illitu & cibo valet. Venenatis μυγαλῆ, hoc eſt, muris araneі morſibus efficaciſſimè cum ficulneis frondibus & cymino illinitur. Quin & venenata animalia allij odore fugantur, vt Æmilius Macer loco paulò antè citato his verſibus innuit:

Hæc ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi fortè ſopor feſſos depreſſerit illos,
Vermibus à nocuis tuti requieſcere poſſint.

Hanc fortè ipſe ob cauſam, aut potiùs qa ſint allia addita apud Virgilium,

Theſtilis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpyllumq; herbas contundit olentes.

Porrò cùm fœtor allij ijs qui id non deguſtarunt longè grauiſſimus & moleſtiſſimus ſit, ei quoque rei, ne qui ſumpſerunt alios offendant, remedium aliquod adhibendum eſt. Menander itaque è Græcis autor eſt, allium eder ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuper odorem extingui. Quidam tradun in

halitum non eſſe factura, ſi quis ab ipſorum eſu crudam fabã inſuper mandat. Hieronymus Tragus eandem facultatem viridibus etiam Rutæ folijs adſignat. Macer lib. 3. cap. 6. Zedoariæ radicem id efficere his verbis tradit.

Allia quem faciunt fœtorem pellit ab ore.

Cæpe quoque ex Dioſcoridis Anazarbei ſententia rabioſi canis morſibus cum ſale, ruta & melle illitum auxiliatur. Eadem ad verbum habet Auicenna 2. Cano. Cap. 122. Cæpe præterea flatus venenatorum in cibo diſcutit atq; expellit. Et ſuccus, qui ex eius eſu plurimus in ſtomacho gignitur, peculiari quadam proprietate venenatorum noxas frangere à quibuſdam creditur. Cæterùm ſilentio illud hoc loco minimè prætereundum eſt, quòd Allium, Cæpe ac Porrum in cibo non conueniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam præterquam quòd pauciſſimum & prauum dant alimentum, acrem etiam atque pungentem ſanguinem, maximè ſi cruda ingerantur, generant: humores tamen craſſos tenuant, lentosq; incidunt. Deniq; omnia hæc ſi cruda edantur, peiores quàm cocta ſuccos procreant, ac plus humoris excrementitij continent. *Porrum* Simeon Sethi calidum & ſiccum in ſecundo facit ordine. Vrinam ciet, & noxium ſuccum creat. Aſſiduè comeſtum viſus hebetudinem & capitis dolorem efficit. Stomacho aduerſatur. Difficilia inuehit ſomnia. Neruos, dentes & gingiuas acrimonia ſua lædit: & ſanguinem nigrum atque melancholicum generat. Bilioſis itaque & melancholicis vitandum eſt, potiſſimùm ſi crudum fuerit. Cæpæ ex quarto ſunt ordine excalfacientium,

Cæpe.

Porrum.

earumq; eſſentia craſſarum eſt partium. Si ſuc-cum exprimas, quod reliquuum eſt admodum terreæ ſubſtantiæ eſt, eiusq; calidæ: at ſuccus aqueæ aëreæq; caliditatis. Si crudæ edantur, humores in ſtomacho malos, putridos & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt ſomnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis coctæ etiam lethargicos & phreniticos efficiunt, memoriam & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Si verò cùm electæ carnis iuſculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum percoquuntur, temperant. Siquis tamen crebriùs his vtatur, in lienis vitia incidit. Tutius igitur eſt, eas raro attingere. *Allium*, vt Galeno placet, excalfacit quarto exceſſu, humiditate quidem participat aliqua, ſed minore quàm cæpe inflationes permutat alteràtve. Veterem tuſſim crudum coctúmue comeſtum lenit. Aſperas arterias clarificat, & ſcreatum prouocat. Aciem oculorum eſu hebetat. Capitis dolorē facit. De eo hoc ampliùs Galenus lib. 12. method. medend. cap. 8 Eſt inquit allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum diſcutiant, & minimè ſitim inferāt. Sunt qui, parum id experti, exiſtimēt maiorem quàm cæpas ſitim excitare: ſed planè errant: cùm non modò non maiorem quàm cæpe, ſed nec omnino ſitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum diſcutit. Itaque ipſe certè agreſtium theriacen id appello. Abſtinendum tamē, vt paulò antè dictum eſt, aſſiduo horum trium vſu, & potiſſimùm cùm is qui ipſis veſcitur, natura fuerit billioſus. Solis enim qui vel ſuccū pituito-

tuitoſum,vel crudum & craſſum ac lentum acer
uarint,cibi eiuſmodi ſunt accommodati.
Secundum, Ruta : Eius duo ſunt genera: Vnum Ruta
ſatiuum atque hortenſe : alterum montanum
ſylueſtreque . Ruta montana ſylueſtriſq; in ci-
bis damnatur, quòd ex quarto ſit ordine excalfa
cientium & ſiccantium. Satiua verò cùm ex ter-
tio ſit, in cibos magis admittitur.Eſt autem non
ſolùm guſtu acri,ſed & amaro . Ex quo ſanè etiã
digerere atque incidere craſſos lentoſque hu-
mores poteſt . Ob eam vim & per vrinas euacu-
at. Quin & tenuium eſt partium,flatuſque extin
guit. Quare ad inflationes coli,vteri, & recti in-
teſtini competit,ac Veneris appetitum cohibet.
Diſcutit atq; exiccat ſtrenuè : eſt enim eorum
ex numero medicamentorum quæ valenter de-
ſiccant Traditur etiam , quòd cruda ſaleq; con-
dita ac comeſta viſus aciem mirum in modum
exacuat : ob id antiqui ſculptores & pictores
hoc cibo aſſiduè vtebantur. Nonnulli & ſuccum
eius cum ſucco fœniculi & melle cõmiſcentes
medicamentum ad oculorum aciem acuendam
conficiunt. Verùm cùm acrimonia quædam ocu
lis infeſta ſucco eius inſit , ventilando applicari
debet , vt vapor eius tantùm , & non ſubſtantia
oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per
ſe pro lethalium medicamentorum antidoto va
let , folijs tritis & ex vino ſumptis : contra aco-
nitum maximè & ixiam,item fungos, ſiue in po
tu detur,ſiue in cibo . Valet & contra ſcorpionũ
ictus,& araneorum, apum, crabronũ, veſparum
aculeos,& cantharidas,ac ſalamandras , caniſve
rabioſi morſus. Acetabuli menſura ſuccus , ſiue
ſemen è vino bibitur, & folia trita vel commã-

ducata imponuntur cum melle & ſale, vel cum aceto & pice decocta. Succo verò perunctos aut eam habentes negant feriri ab his maleficijs, ſerpentesque, ſi vratur ruta, nidorem fugere. Folia per ſe præſumpta, aut cũ nuce iuglande aridisq; ficis, inefficaces venenorum vires reddunt: contra ſerpentes ſimili modo ſumere conuenit. Ariſtoteles libro 9. cap. 6. de hiſtoria animalium tradit, Muſtelam dimicaturam cum ſerpente rutam comedere. Odor enim eius infeſtus eſt ſerpentibus: Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus manè ſumpta, à veneno præſeruat. In ſanctuarijs Mithridatis maximi Regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipſius manu compoſitionem antidoti, è duabus nucibus ſiccis, item ficis totidem, & rutæ fo-

Aetius libr. 13. cap. 46. lijs viginti ſimul tritis, addito ſalis grano: & qui hoc ieiunus ſumat, nullum venenum nociturum illo die. Autor eſt Plinius lib. 23 natural. hiſtor. cap. 8. Eadem Galenus quoq; lib. 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali ſucci capite 14. confirmat. De Ruta plura leges apud Dioſcoridem libro 3. cap. 44. Plinium lib. 20. cap. 13. Galenum lib. 8. cap. 49. de ſimpl. medicament. facult. Conſtantinum Cæſarem lib. 12. cap. 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

Pyra. *Tertium*, Pyra: Hæc namque veneni & præcipuè fungorum malignitatẽ pellũt abiguntq;. Quod quidem de pyris ſylueſtribus cumprimis intelligendum videtur. De eis enim Dioſcorides libro 1. capite 129. ita ſcriptum reliquit: Aiunt fungos, ſi ſylueſtria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethalibus

me-

medicam. Fructus aut folia pyraſtri cum fungis decocta ſtrangulantem illam vim auferunt, eſitataq; eiſdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib. 5. cap. 54. in hunc ſcribens modum, innuere etiam voluit: Pyra ſylueſtria, aut folia ſimul incocta, vim ſtrangulandi quæ fungis ineſt tollunt, eademq; in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam Plinius lib. 23. cap. 7. ponderi & pugnanti ſucco attribuit. Intelligi præterea poteſt & de pyris aromaticis, quæ ſanè cùm ſpiritus fragrantia ſua corroborent, veneni etiam noxam pellunt. *Aetius libr. 13. cap. 78.*

Quartum, Raphanus: Eius Græci duo faciunt genera, ſatiui & ſylueſtris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur, Sylueſtris, Plinio libro 19. capite 5. teſte, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excalfacit ordine tertio, deſiccat ſecundo. Sylueſtris autem in vtroque efficacior eſt. Quin & ſemen ipſum planta efficacius eſt. Satiuus contra viperarum ictus auxiliatur. His qui fungis ſtrangulātur tam cibo, quàm potu ſalutaris eſt. Si quis ieiunus ipſos accipiat, ſecurus erit, vt ne à medicamentis lædatur. Succus ipſorum ex aqua acceptus boletis & venenis reſiſtit. Si verò raphani ſucco quis manus ſuas probè illinat ac confricet, intrepidè & citra periculum reptilia ac ſerpentes apprehendet. Scorpijs impoſiti raphani è veſtigio ipſos interficiunt, & ſuccus ad hoc magis valere experimento comprobatur. Si quis præſumpto raphano à ſcorpio percutiatur, non ſolùm non morietur, ſed etiam celerem ſanitatē adipiſcetur. Raphanus autem ob eam etiam cauſam contra venena valere dicitur, quòd vomitiones moueat, qui- *Raphanus.*

bus ſtomachus à noxijs humoribus expurgêtur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduerſatur. Contra ceraſtæ morſus potum ex vino auxilio eſt.

Raphanus ipſe cum manifeſta calfactione attenuandi atq; incidendi facultatē habet. Nam qualitas acris in ipſo ſuperat: quibus rebus pituitam incidit & abſumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque bilioſis nocet. Stomacho aduerſatur, ructus ciet, humorē craſſum ac lentum: & ſi virtus cōcoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum ſumptum ante reliquum cibum, dicit Dioſcorides lib. 2. cap 101 vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euomendum protrudat. A reliquo autem cibo ſumptum, ἀνάδοσιν, hoc eſt, diſtributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamen cibo ſumi debet, quo magis eius diſtributionem adiuuet: cùm autem præſumitur, cibum ſuſpendit: quare vomituris cōmodiſſimè datur ante cibum. Verùm Galenus libro 2. de alim. facult. cap. 70. ſemirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna εὐπεψίας ἕνεκεν, id eſt, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipſi quidem, inquit, hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant: qui tamen ipſos ſunt imitati, omnes læſi fuerunt. Sumpti enim poſt cibum, coctionē non iuuant, ſed impediunt potiùs. Subinde enim eructant, ventriculum probè claudi non ſinunt, caput vaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt. Minùs tamen officiunt qui exigua copia à cœna cum ſale & aceto ingeruntur. Indi εὐφυΐαν καὶ τὴν διάνοιαν διαπίβαλον, id eſt, bonā

inge-

ingenij habitudinē ac induſtriam homini, mentemq; quæ rectè & perſpicuè percipiat atq; intelligat efficere tradunt. Dioſcoridi ſenſuum etiam aciem excitant. Lienem extenuāt, iecinori & lumborum doloribus proſunt. Nonnulli quoque cum oxymelite vomendi gratia propinant, multamq; educunt pituitam, & à febre quotidiana ſæpe & quartana liberant. Folia ſi parua copia ſumantur, coctionem adiuuant, & ad appetentiam quæ collapſa fuerit excitandam accommodata ſunt. Plura de raphano Dioſcorides atq; Galenus locis paulò antè citatis, Plin. lib.20.cap.4.Cōſtantinus lib.12.de agricul.cap. 22.& Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota ſubſtantia ſua tam brutis, quàm ratione præditis animalibus contra omne veneni genus auxilio eſt, neminemque pollicito fruſtrari ſinit. Siquidem nullum vnquam à feris, quæ hominem ſolent interimere, commorſum hac ſtatim epota antidoto, periiſſe, memoriæ eſt proditum. Nullus eadem præſumpta haud multò pòſt morſu impetitus belluæ veneno ceu illam ſuperante, interiit. In peſtifera etiam lue ſolum hoc antidotum malo correptis prodeſſe adeò hactenus viſum eſt, vt nullum aliud præſidium tanto malo reſiſtere fuerit idoneum. Namq; peſtis, tanquam & ipſa exiſtat quædam bellua, haud paucos interimit, verùm ciuitates quoque totas depaſcens malè conficit. Quippe praua quædam aëris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, cùm reſpirationis neceſſitate periculum euitare nequeant, ipſum aërem veluti venenum quoddam ad ſe per os attrahunt. Theriacen au-

Theriaca

tem in eiuſmodi aëris ſtatu præſumentes, neutiquā à malo corripiuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aëris inſpirati malitiam alterans mutansque, vt quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis ſecurum facit, vt nec à deleterio quopiam poſſit infici. Conſimilis ferè virtutis eſt & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti vſu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atq; efficacia theriacæ proximum eſt, parumque ab ea differt, niſi fortè quòd Theriace paulò calidior & contra ſerpentum venena potentior eſt. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum præſumentem ob firmam corporis conſtitutionem ex illo præparatam non potuiſſe veneno poto interire. Cùm enim bellum aduerſus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamēti veneno ſanus mori cogeretur, medicamento epoto eoque copioſo ipſe quidem non interijt: filiæ autem ob eximium erga patrem amorem cum eo mortem volentes oppetere, eiuſdem medicamenti potu ſubitò conciderunt. Deinde cùm mortem ille obire ſtatim non poſſet, veneno propter antidotum præſumptum inefficaci, vocato quodam ipſius amico, nomine Biſtoco iniunxit ipſum iugularet. Atque ſic medicamenti opus ferro abſoluens, mori ipſum violenter coëgit. Hæc ferè Galenus in libro de Theriaca ad Piſonem capite 2. & 8. & 28. Lege plura apud eundem in libr. de vſu Theriacæ ad Pamphilianum, per totum, & libr. 1. de antidotis, capite 16. & Auicenn. 64. Tract. 3. capite 1. & 6. 4. Tract. 2. cap. 5.

Sex-

Sextum, Nuces nempe iuglandes, quas nõnulli etiam regias appellant. Hæ multo ſanè in vſu ſunt. Cum ruta & ficis pręſumptę, & à ſumpto cibo, lethalibus venenis aduerſantur: nec minùs ſi à veneni hauſtu comedantur Largiùs eſitatæ latos lumbricos pellunt. Cum cæpa verò, ſale & melle, canis hominisque morſui conferunt. Et hoc de aridis cumprimis intelligendum eſt. Alimentum porrò quòd corpori præbent, exiguum eſt. Aridæ uiridibus ac humidis peiores habentur: vnguinoſiores enim magisq; pingues ſunt, itaq; facilè etiam in bilem tranſeunt: & quòd diutius reconditæ fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc ſanè concoctu difficiles, & ſtomacho præſertim bilioſo, inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt tuſſientibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cùm à cibo ſumuntur, linguæ παραλυσιν inducunt, & in ore inflãmationes & vlcera pariunt. Stomacho meliores fiunt, ſi cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtiles. Cæterùm quæ virides adhuc ſunt atque humidæ, neque adſtringentis qualitatis neque oleoſæ conſpicuè participes, ſed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ ſtomacho minùs nocent: dulciores enim ſunt, faciliusq; concoquuntur, & multò magis, quando & ipſæ cum caricis mandũtur. Humidæ præterea aptæ ad deiectionem ſunt, ſiccæ verò minùs. Plerique autem ventris ſubducendi gratia cum garo etiam ipſas præſumunt: in quem vſum virides ſunt accommodatiores, vt quæ adſtringẽtis qualitatis minùs ſint participes. Quin Nuces.

&

& ſiccarum quoque, ſi priùs (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas viridibus eſt adſimilis. Adhæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantulum, ſi à reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus diſtributionem adiuuant. Et ſic patet in vniuerſum, corporibus ſanis nuces virides magis quàm ſiccas conuenire. Plura Dioſcorides libro 1. cap. 138. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE AERE.

CAPVT XIV.

Lucidus ac mundus ſit ritè habitabilis aer,
Infectus neq; ſit, nec olens fætore cloacæ.

Aeris optimi nota. Hîc agitur de prima re non naturali, nempè de Aëre, cuius, vt Galenus libr. 9. cap. 14. metho. medend. & in arte medicinali cap. 85. teſtatur, nulla eſt euitandi ratio. Nam in aëre nos ambiente ſemper verſari, comedereq; ac bibere, & vigilare, & dormire eſt neceſſarium, & ſine eo nec tolli morbus, nec teneri ſanitas poteſt. Hic igitur cauſæ ſine qua non obtinet rationem. Quapropter ſedulò hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri poteſt, quàm optimo habitemus. Quod vt rectè conſequamur, quatuor eius notas hiſce verſibus expreſſas diligenter conſideremus oportet. Quarum prima quidem eſt, vt ſit lucidus, clarus minimeque craſſus, aut nebuloſus. Craſſus enim & obſcurus humores confundit, turbidusq; ad cor deſcendit: quo fit vt ſpiritus etiam turbidi ac craſſi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoque

cum-

contriſtantes, ex eo producantur. Nihil au... magis viuidum ac iucundum minúſve circa voluntarios motus pigrum reddit hominē, quàm ſi in lucido ac claro verſetur aëre, aut mane ſurgat. Secunda, vt ſit mundus, hoc eſt, exquiſitè ſyncerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus nanq; iuxta qualitatem & naturam illius quod ipſi admiſcetur, cordis temperaturam variat atque immutat, quemadmodum id ipſum Haly Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni oſtendit. Tertia, ne ſit infeſtus, cuiuſmodi eſſe ſolet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, ſicut poſt prælia contingit. Nam hunc peſtis ferè ſubſequ...ur: inſpiratus ſiquid... corporis ſpiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ: ſub qua ſanè comprehenduntur & particulares aëris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, ſterquiliniorum fouearum, culinæ, locorum in quę cadauera & oſſa mortuorum comportantur, & ſtagnorum ſeu paludum, idq; multò quidem magis, ſi linum inſuper aut cannabis in eis putreſcit. Quando enim aër huiuſmodi ſordibus inquinatus per inſpirationem trahitur, ſpiritus inficit, ac maximam cerebro noxiam ſuggerit, viarum ſpiritus obſtructione, facultatis animalis tranſitū prohibens, & halitu ſuo caput grauans. Huiuſmodi ergo aër omnibus ex æquo ætatibus, omniq; temperaturæ noxius eſt: ſicut è diuerſo qui purus omnino eſt, nulli non ætati eſt vtilis. Hinc non temerè Auicenna 2. 1. doctr. 2. ſum. 1. cap. 2. in hunc propè modum ſcriptū reliquit: Aër quidem optimè temperatus & clarus, cui

cui nihil prorſus admiſtum eſt alienæ materiæ quæ tota ſubſtantia ſpiritus temperaturæ contraria ſit, ſanitatem non efficit tantùm, ſed etiam conſeruat: contrarius verò, effectus producit cõtrarios. Verùm quò prædictorum exactior habeatur notitia, ſciendum eſt, Aërem pro tuenda bona valetudine duobus modis eſſe neceſſarium. Primò quidem ob ſpirituũ & caloris innati refrigerationem: deinde verò ob humidi excrementi, ſpiritibus ac calori innato moleſtiã exhibentis, expulſionem. Quemadmodum enim externum ignem ſine aëris euentilatione ſuffocari atque extingui videmus: ita etiam de ſpiritibus & calore innato imaginari oportet. Niſi enim per aſſiduam inſpirationẽ & tranſpirationem calor naturalis refrigeretur & quaſi ventiletur, neceſſe eſt ſpiritum perire: aëre enim indiget nutriente, conſeruante, temperante, atque depurante, ſiue ſegregante. Nutritio ergo, conſeruatio & temperatio caloris innati fiunt per aëris attractionem: depuratio per eiuſdem expulſionem. Ac priores quidem fiunt aſperæ arteriæ dilatatione, quã διαςολὴν Græci nominãt: ea enim aër frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde ſpiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera verò eiuſdem arteriæ accidit contractione, συςολὴν Græci vocant, qua certè quod ex humorum [illegible] in toto animante cõtractum velut fumidum eſt excrementum expellitur. Aër itaque qui ſic attrahitur, ſi fœtidus & impurus fuerit, calorem innatum atque ſpiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi poteſt, facillimè infici corda venenato aëre. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus eſt aër

opti-

optimæ eſſentiæ, qui nihil vaporis ſeu halitus,alieni in ſe admiſtum habeat,neque turbidus aut nebuloſus appareat. Qui enim talis exiſtit, humores conturbat, &, vt antea etiam dictum eſt, animam contriſtat. Sed ſit exquiſitè purus ac liber qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndiq; luſtretur: & cui fumi, pulueres & nebulæ admiſtæ non ſint,& qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret, qualis circa σάρδεις & Hierapolin, alibiq; in multis terrarum locis viſitur: nec ex cloacis, qui vrbem aut numeroſum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fimo coinquinatus ſit: nec ob ſtagnum, vel flumen vicinum nebuloſus ſit: nec editis vndique montibus in cauo loco,ſiue valle concluſus vllum recipiat perflatum. Suffocans enim putriſq; eſt, ſimilis ei qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum plurimus aceruatur ſqualor ac ſitus. Proinde omni planè ætati noxius eſt,& vitandus, quemadmodum & quilibet incluſus. Hæc ferè Galenus lib. 1. cap. 16. de ſanitate tuenda. In peſtilente tamen ambientis conſtitutione, ob generaliorem putrefactionem,incluſus conuenientior exiſtit: vnde per id tempus domi manere, feneſtraſq; occludere oportet,ne qua peſtilens aër ingrediatur. Quod ſi cui tamen eas aperire placuerit, curandum in primis,vt ſint verſus Orientem aut Septentrionem conſtitutæ: idq; fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citiùs irrumpens caligines atq; putredines aëris diſſipat, omnemq; craſſitudi-

tudinem eius attenuat. Ad poſtremum verò cauendum etiam, ne vel minimum quidem aër in qualitatibus ſuis tam actiuis quàm paſſiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate & ſiccitate, excedat. Si verò talis loco habitationis noſtræ natura defecerit, arte noſtra moliendum erit, vt qualem eſſe expedit, præparetur. Id autē qua ratione fieri poſſit, Galenus lib 9. Method, meden. cap. 14. & Auicenna 2.1. doctr. 2. Sum. 1. cap. 6. 7. 8. & 9. copioſè admodum docent.

DE NIMIA VINI POtatione,

CAPVT XV,

SI nocturna tibi noceat potatio vini,
Hoc tu manè bibas iterum, & fuerit medicina.

Præceptum hoc loco de ijs traditur, qui manè ob pridianum vini potum ægrotant, nempe vt tum quoq; ipſis paulum vini propinetur. Porrò largior vini inuitatio, quæ vltrà quàm ſatis eſt ac multam in noctem producitur, ebrietatem nōnunquam, ſæpè ſitim matutinam, aliquando verò immodicam etiam corporis excalfactionem ſuſcitare ſolet. Siquidem excalfactionem, maximus error eſt, id manè repetere: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni adderes, oleoq; incendium reſtingueres. Si ebrietatem cum nauſea quadam, nihil incommodauerit, ſi etiam paulum eius manè propinetur. Quin Hipp 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum, vel panem quàm calidiſſimum cum vino meraco edendum ſuadet: ſcilicet voluit tum Hippo. meracum exhiberi, vt aſcendentes è crapula vapores ad vias vrinæ deriuarentur, vel vt excitato

ex meri potu naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipſa vel per vomitum vel per ſeceſſum ſolueretur. Sic enim facilè vomitus elicietur,ventriculusq; à bile & pituita cæterisq; prauis ac vitioſis humoribus, quibus grauatus fuit,exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa diſcutietur. Vomitū enim præſtare iuuamentum, vt ſtomachus à materiebus humoralibus euacuetur,autor eſt Auic. 4.1.cap. 13. probatq; vomitum bis in menſe continuis duobus diebus ex autoritate Hippocrat. in libro de diæta ſalubri & in libro de inſomnijs, nimirum vt ſecundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3.1.doct.2.capite 8. non parum emolumenti ex eo conſecuturum adſerit,ſi quis ſemel in menſe inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maximè ab ægritudinibus chronicis, hoc eſt, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moſes tract.4.ad Sultanum Babyloniæ hanc ſententiam ceu erroneam his conuellit verbis: Nocet,inquit, ebrietas omnis, & maximè aſſidua: errauit ergo qui eſſe putauit vtilem ebrietatem ſemel in menſe. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libr. 1. capite 8 de curatione morborum,& à Gordonio particul.2. Lilij,capite 21.& à Valeſco libr.1. Philonij cap.8. redarguitur, vt quibus præſeruari,quàm curari melius eſſe videatur. De vomitu plura infrà cap. 85. Si quis ex nocturna vini potatione,propterea quòd bibere illud nō conſueuerit, oblæditur, huic & manè, quod adſueſcat, idem propinandum eſt: ſic enim fiet, vt ex vini ſumptione minorem læſionem ſentiat. Nam ab aſſuetis, vt eſt apud Hippocratem libro 2. a-

Dioſc.lib. 5. cap. 7. & Rhazes lib.4. cap. 5. ad Alman.

phoriſ 50. minor fit læſio. Si verò nocturnam vini potationem manè ſitis excipiat, ea mendoſa eſt, & curatur quidem ſumptione vini, ſed magis tamen aquæ. Cæterùm minimè ignorandum hoc loco, ab aſſidua & quotidiana ebrietate ſummoperè omnibus tam firmum, quàm imbecille cerebrum habentibus ex æquo cauendum eſſe. Frequens ſiquidem ebrietas, quemadmodum 3. 1 doctr. 2. capite 8. Auicenna teſtatur, ſex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primò namque iecoris εὐεξίαν, hoc eſt, bonum habitum diſſoluit. Vinum enim immoderatiùs ſumptum calorem eius naturalem vel obtundit, vel reſoluit atq; debilitat, adeò vt facultatem amittat ſanguificam, & aquoſas humiditates ὕδρωπα efficientes pro ſanguine generet: vel hepar ipſum vnà cum humoribus eius adurit: quam ſanè rem magna ex parte ſequi ſolet ἐλεφαντίασις, quæ eſt Arabum lepra, vel mania. Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bonam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: calidum quidem phrenitidi aut maniæ, frigidum verò epilepſiæ, lethargo, apoplexiæ aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium reddens. Tertio loco neruorum imbecillitas continuatam vini perpotationem ſequitur: atq; inde ſanè accidit, vt bibacibus & frequenter inebriari ſolitis caput, manus, ac reliqua membra propè omnia tremula efficiantur: idq; non tantùm in ſenio, cuius maximè proprium hoc vitium eſt, ſed in cruda quoq; viridiq; ſenecta, & quandoq; etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis vitia, nempe conuulſionem ac paralyſin adducit. Vbi enim immoderatiùs ſumitur vinũ, vt quod cali-

Plinius lib. 14. cap. 22.

Ebrietatis incommoda.

calidam habeat temperaturam, facillimè eos replere ſolet. Talis ſiquidem natura promptè omnia ſubintrat, præſertim quum non admodum craſſam ſubſtantiam habuerit. Subſtantiæ igitur copia vinū neruis hæc adfert mala, Galeno comment. 5 lib. 5. aphoriſmor. teſte. Vinum etiam frequenter in ventriculo aceſcit, vnde non minimum læduntur nerui. Ex defectu pręterea concoctionis vinum ſæpè conuertitur, vel in crudas atq; aquoſas humiditates, quibus laxati nerui reſoluuntur, vel in frigidos, craſſos, & glutinoſos ſuccos quibus ijdem obſtructi aut diſtendun tur aut contrahuntur. Quinto apoplexiam procreat: pituitoſo enim, hoc eſt, frigido, craſſo, lentoque humore, quem temporis tractu generat, adeo principaliſſimos cerebri ventriculos vna vice & cumulatim replet, vt ſubitò omnes corporis particulæ motu ſimul ac ſenſu deſtituantur. Sextò verò repentinā ſæpè mortem adfert: locis n. ſpirationis vini vel inde generatarū humiditatum multitudine vehementer coarctatis atq; impeditis, ebrius ſtertendo & dormiendo ſuffocatur. Hæc omnia Galenus etiam libro tertio de temperamentis, in hunc ſcribens modum confirmat: Vinum, inquit, non ſemper animal calfacit, æquè vt nec oleum flammam accendit, tametſi aptiſſimum eſt ignis nutrimentum. Imò ſi imbecilliæ & exiguæ flammæ confertim multum oleum infundas, ſuffocabis eam, prorſusq; extingues potiùs, quàm augebis. Sic igitur & vinum, vbi plus bibitur, quam vt vinci poſſit, tantum abeſt, vt animal calfaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexia, & paraplegia, & quæ Græcè Caros & comata vocamus, & ner-

uorum reſolutio,& comitiales morbi, & conuul-
ſiones, & tetani immodicum vini potum comi-
tantur: quorum vnumquodq; frigidum eſt vi-
tium. Hæc ille. Quanquam vero à nobis hacte-
nus dicta mala vino immoderatiùs ſumpto ac-
cepta ferenda ſunt, non parum tamen conferre
exiſtimandum eſt, ſi modicè bibatur. Auicenna
loco ſuprà citato quinq; eius recenſet commo-
da. Primò namq; calore & ſubtilitate ſubſtan-
tiæ, tum conuenienti quoq; & occulta proprie-
tate facilem efficit ciborũ, quibus permiſcetur,
in omnia membra diſtributionem. Vnde ele-
gantiſſimè ab Hippocrate in libro de alimento,
ὄχημα τῆς τροφῆς, hoc eſt, alimenti vehiculum
nuncupatur. Idq́; meritò ſanè: neq; enim ex ven
triculo in venas, quæ ſunt in hepate multæ & an
guſtæ, ſuccus facilè tranſmitti poſſet, niſi aliquis
ei tenuis & aquoſus humor tanquam vehiculũ
permiſceretur. Deinde eadem etiã ratione phleg-
ma incidit atq; reſoluit, meatuũ obſtructiones
aperit, adeoq́; naturam ipſam ad excretionem
incitat. Tertiò flauam bilem per vrinam, ſudo-
rem, excrementa, & tranſpirationem inſenſibi-
lem, ἄδηλον αἰσθήσει διαπνοὴν Græci vocant, ex-
pellit: idq́; intelligendum maximè de vino te-
nui, ſubrubeo, ſiue albo, per naturam debili, vel
abundè diluto. Potentia enim flauam bilem au-
gent potiùs, quàm expellunt: quòd inſita qua-
dam vi in eam facilè commutentur, & hepar vl-
trà quàm ſatis eſt calfaciant. Quartò atram bi-
lem, quæ craſſa & tardi motus eſt per proprios
meatus ab hepate ad ſplenem, & à ſplene ad os
ventriculi nullo negocio deducit, eandemq́; è
corpore tandem vnà cum fæcibus exigit. Quin-
etiam

tiam melancholiæ noxas ſubſtantia,tēperamento,& effectibus ſuis contrarijs reprimit ac tollit. Melancholia ſiquidem triſtitiam, timorem, puſillanimitatem & auaritiam: vinum verò lætitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quintò medetur omnibus modis ſeu ſpeciebus laſſitudinis, niſi multa extranea caliditas ipſis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantumq; non exolutos abundè reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates muſculis, neruis, chordis & iuncturis inſidentes aut eximit, aut certè minuit. Adhæc in arefactiua laſſitudine, re ita poſtulante, velociter humectat præſertim ſi dilutum fuerit. Præſtat præterea & alia quam plurima commoda. Galeno enim teſte libro 3. de temperament. capite 3. omnium celerrimè nutrit: nam vt adſimiletur, mutationem deſiderat minimam. Calorem præterea & ſpiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit cerebrum purgat, intellectum excitat cor exhilarat, iram mitigat, triſtitiam remouet, libidinem incitat, præq; omnibus alijs potibus concoctionem ſemicrudorum humorū in quauis corporis parte adiuuat, & vt vnico verbo rem totam perſtringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorem: vnde abſtemij, ſi cætera æquabiliter ſe habeant, reliquis ſunt effœminatiores.

DE MELIORE VINO.
CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum ſit clarumq́, vetus, ſubtile, maturum,

At bene dilutum, ſaliens, moderamine ſumptum.

Hîc docetur imprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neq; id ſanè immeritò. Nam quantò præſtantior humorum materia fuerit, tantò ex ea etiam meliores humores gigni rationi conſentaneum eſt. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu torpidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cùm reliquis ſit craſſius, ac terrenæ naturæ magis particeps, ſpiritus etiam craſſiores inde produci neceſſe eſt. Similem enim eſſe oportet defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt locis ſuprà aliquoties citatis Galenus autor eſt. Iam verò ſpiritus craſſiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrũ reddunt. Tertio loco ſeptem referuntur præcepta de electione vini.

Primum, vt ſit clarum: hoc enim, vtpote ſubtile, ſpiritus etiam claros ac ſubtiles generat.

Vinum vetus. *Secundum*, vt ſit vetus. Nouum enim ſiue muſtum (ſi cætera conſentiant) faciliùs inebriat, aluum ſubducit, colicos cruciatus generat, & alia quædam adfert incommoda, de quibus infrà capite 26. Neq; ita tamen hoc intelligendum venit, vt nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ ſententiam, 3. 1. doctr. 2. capite 8. inter medicamenta potiùs, quàm potus reponendum eſt. Maior ſiquidem ei corporis ad caliditatem & ſiccitatem alterandi, quàm alendi facultas ineſt. Alimentum enim quod ex ipſo corpori hominũ accedit, exiguum eſt: eò quòd à fæcibus & viriditate, quibus permiſtum & confuſum fuit, iam repurgatum, ſeque ipſo calidius quodammodo effectum ſit. Vinum namque, ſicuti libro 8. capit. 14.

de

de ſimpl.medicam facult. à Galen. ſcribitur, ex ſecundo eſt ordine excalfacientium: ſed quod admodum vetus eſt, ex tertio: ſicut muſtum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius proportione reſpondet ſiccitas.

Tertium, vt ſit ſubtile: tale enim ſpiritus procreat multos atq; ſubtiles: cùm è diuerſo craſſum craſſos generet.

Quartum, vt ſit maturum, non auſterum, ſiue ſtypticum. Auſterum nanq; vinum, quemadmodum comment. 8. lib. 3. de victus rat. in morbis acut. Galenus atteſtatur, excretiones omnes cohibet. Quare lædit ea corpora, quibus per vrinas expurgari eſt opus: lædit quoque ſuperiora omnia. Sed tamen ipſa adſtrictionis ratione omnino iuuamentum præſtat ægritudinibus inteſtinorum. Verùm huiuſmodi adſtrictio remouetur, ſi aqua temperatum fuerit.

Quintum, vt ſit dilutum: Vinum enim cùm diluitur, hoc eſt, aqua temperatur, remittit fumoſitatem ſuam, atq; ob eam rem minùs cùm caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipſum de vino ſubtili potiſſimùm intelligendum videtur: nempe craſſum ſi diluas, ſubtilius ac magis fumoſum efficias, vnde citiùs inebriat. De eo igitur Auicennã intellexiſſe cenſendum eſt, 3. 1. doctr. 2. cap. 8. dum inquit: Mixtum velociùs inebriat. *Dilutum.*

Sextum, vt infundendo quaſi ſubſiliat: & eſt vna de boni vini conditionibus, de quibus ſuprà capite 10. dictum eſt.

Septimum, vt modicè ſumatur. Vinum enim modicè ſumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nonnunquam in ieiunis. Extat hæc ſententia in li-

bro de diſciplina Scholariũ, qui Seuerino Boethio adſcribitur, lib. 2. Vinum, inquit, modicè ſumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modicè ſumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorẽ infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conſeruanda bona valetudine eligendum eſſe vinum ætate medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, ſapore æquale, ita vt non acre ſit, nec acutum, neque dulce, nec fumoſum, neq; craſſum, neq; ſubtile nimis, ſed ad ſubtilitatem inclinans, neq; excellenter potens, neq; plus æquo imbecillum, ſed medium: natum in colle aperto Meridiem ſpectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato. Porrò circa vini vſum pro ætatis ratione tres notandæ ſunt regulæ. Prima, ne pueris detur vinum in potu: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignẽ igni addas. Quippe quòd hauſtũ & humectat nimium & calfacit corpus, tum caput halitu replet iis, qui humido calidoq; temperamento ſunt, quale eſt eiuſmodi puerorum. Atq; nec repleri his caput eſt vtile, nec ſuprà quàm par eſt humidos calidosq; fieri: quoniam eò iam caloris humorisq; peruenerunt, vt ſi paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum exceſſerint. Cùm autem ſit omnis exceſſus fugiendus, maximè hunc fugere expedit: ex quo non corpori modò verumetiam animo damnum accedit. Galenus lib. 1 cap. 15 de ſanitate tuenda. Secunda, vt ſeni detur, quantum citra diſpendium valetudinis ferre queat, hoc eſt, quantũ appetit genui-

Virgilius 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles, &c.

na ac regulari appetẽtia. Quemadmodum enim ocreæ veteres, aridæ, & corrugatæ oleo ita corpora ſenum vino electo, quale eſt Bellouacenſe, reficiuntur ac renouantur. Senibus enim, cùm exangues & frigidi ſint, vnum illud maximum commodum ex vino accedit, quòd ætatis frigiditatem ad ſymmetriam & mediocritatem caloris reducat, triſtitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat. & ſoporem quo ferè deſtituuntur, reuocet, obſtructiones item, quibus ijdem obnoxij ſunt, tollat. Sanè vinũ ſicuti pueris alieniſſimum, ita ſenibus aptiſſimum eſt. Galenus libro 5. de ſanitate tuenda, cap. 7. Tertia, vt iuuenibus non exhibeatur, niſi temperatè. Nam vt Galenus inquit lib 1. de ſanitate tuenda, cap. 15. neq; iam adultis vinum, niſi modicè ſumptum, exiſtimandum eſt vtile eſſe: quòd videlicet & ad iram, & ad libidinem præcipites facit, & partem animi rationalem hebetem turbidamq; reddit. Cæterùm his ipſis ad bilis excrementa vel mitiganda vel expellenda eſt ſanè non inutile: corpus corroborat, & ingenium, ob ſubtilium & tenuium ſpirituum copiam, exacuit. Plura Plato libro 2. de Legibus, Senec. libro 2. capite 20. de Ira. & Galenus in libro, Quòd animi mores corporis temperaturam ſequantur, capite 10. *Vinũ lac ſenum.*

DE CERVISIA.

CAPVT XVII.

NOn acidum ſapiat ceruiſia, ſit bene clara.
Ex granis ſit cocta bonis ſatis ac veterata.

Hic quinq; traduntur notæ eligendæ ceruiſiæ.

Prima, vt non ſit acida: hæc enim ventriculo

inimica eſt. Acetum namque,quemadmodum comment.39.libro 3.de vict.rat.in morbis acut. Galenus docet, ſuapte natura neruos offendit, idq; ſanè experimentum teſtatur, & demonſtrat ratio : nempe exangues ſunt,& ideo frigidi facileq; ab ijs, quæ refrigerant ſimul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus : ſed ſubſtantia aceti, quod tenuium eſt partium,in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita irrumpit partes, vt ne minimum quidem ex eis illæſum maneat. Sic igitur acetum neruoſas offendit partes. Ventriculus autem neruoſus eſt.Ergo,&c.

Secunda, vt ſit clara : turbida enim impinguat quidem, ſed vrinarum meatus obſtruit, atq; ob id calculoſis plurimùm nocet,flatus gignit, difficilem atq; breuem ſpirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, vt ſit cocta ex bonis, ac validis, & minimè corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena : quantò enim grana meliora fuerint, tantò & meliorem inde humorem gigni par eſt.

Quarta,vt ſit bene ac perfectè cocta.Hæc enim melius concoquitur, & naturæ conuenientior exiſtit. Malè verò cocta ventris inflationes, tormina,& colicos cruciatus generat.

Quinta,vt ſit vetus & à fæcibus repurgata.Recens enim præterquàm quòd ijſdem malis, quibus malè cocta, obnoxia eſt, ſtranguriam etiam facit.Plura infrà cap.46.

D 2

DE VSV CERVISIÆ.

CAPVT XIIX.

D*E qua potetur ſtomachus non inde grauetur.*
Hic vnicum de Ceruiſiæ vſu prçceptum
traditur, nempe, vt modicè ſumatur, neq; ea ſto-
machus prægrauetur, vel ebrietas concilietur.
Ebrietas enim ex ceruiſia, quàm vino, deterior
eſt. & diutiùs perdurat, quòd craſſior, cōcoctuq;
difficilior ſit, quàm vinum. Fumi nanq; craſ-
ſiores inde ad caput eleuantur, quàm ex vino:
quare tardiùs etiam diſcutiuntur. Ex quo ſanè
loco ſequitur etiam, in principio prandij vel cœ
næ potū à ceruiſia vtiliùs, quàm à vino inchoa-
ri. Ventriculus enim ante cibi ſumptionem va-
cuus & nutrimenti indigēs è proximis haud du-
bie viſceribus attraxit. Illa verò, vt copioſè ad-
modum libro 3 de facult nat. cap. 13. Galen. do-
cet, nihil prçter ſuperfluitates & excrementa re-
tribuiſſe certum eſt: quo fit, vt ſuperfluitatibus
iam atque excrementis abundet. Quæ certè po-
tiſſima cauſa eſt, cur in maxima fame Medici
conſulant, vt ante cibi ſumptionem vomitus e-
liciatur: quo nimirū ſuperfluitates illæ à ventri-
culo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum
χολῷ miſceantur. Si igitur in principio menſæ
biberetur vinum, quo natura præcipuè delecta-
tur, quodq; auidiſſimè ab ea, quæ viſceribus in-
eſt, trahendi vi rapitur: ſuperfluitates à ventri-
culo attractæ vna cum vino in omnia ſtatim cor
poris membra non ſine ſanitatis diſpendio di-
ſtraherentur. Atque ob hoc fortaſſis Ioannes
Matthæus de Gradi conſilio 90. nō in principio
ſolùm menſæ, ſed in maxima quoq; ſiti, & poſt-
quam

quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abſtinendum cenſet: quippe quòd ita ſumptum inconcoctum adhuc ac crudum ad neruos facilè penetret, atq; inibi in acetum commutetur. Ceruiſia verò, vtpote craſſior & ad cõcoctionem pertinacior, non tam auidè rapitur: quare ab ea potus in principio prandij vel cœnæ vtiliùs inchoatur. Ceruiſia humores etiam orificio ſtomachi inſidentes abluit, & ſitim, quæ ex nimia vini potatione timetur, prætereа quamlibet aliam mendoſam coërcet ac reprimit.

QVÆ VICTVS RATIO QVOlibet anni tempore ſit vtilis.

CAPVT XIX.

Temporibus veris, modicum prandere iuberis:
Sed calor æſtatis dapibus nocet immoderatis,
Autumni fructus caueas, ne ſint tibi luctus,
De menſa ſume quantum vis, tempore Brumæ.

Hic pro ſingulis anni temporibus cõueniens inſtituitur victus ratio. Et primò quidem de Vere agitur. Verno ſiquidem tempore modicè prandendum eſt, id eſt, paulum cibo demendum, adijciendumque potioni, Cornelio Celſo libro 1. cap 3. & Auicenna 2.1. doctr. 2 cap 6. teſtibus. Hyeme enim ob temporis guloſitatem exercitij paruitatem & reſolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeq; phlegmatici, ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, ſiue *ἀντιπερίστασιν* adunantur. Ver autem ſuperueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimùm circa illorum concoctionem occupata eſt. Si itaq; in

Vere

Vere magna daretur cibi copia, natura impedita prædictorum humorum concoctione diuerteretur, vtpote humoribus & magna ciborum copia plus æquo grauata: vnde relicti in corpore humores crudi & incōcocti facile in membrum aliquod decumbentes ægritudinem inducerent. Quare ſummoperè cauendum eſt, vt id temporis cibo nonnihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus Veris maximè præſeruat, Auicenna ibidem teſte. Et hoc quidem de adulto & extremo Vere intelligendum. Nouum enim hyemi adſimilatur, vnde & hyemis ritu per id tēpus cibus adminiſtrandus eſt. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus referto. Corpori nanque in humoribus temperato cibus iuxta caloris innati atque eius quæ à corpore fit reſolutionis, proportionem exhibendus eſt: ablata enim cauſa eſt diminutionis cibi. Vnde Hippocrates libro 1 aphor. 15. Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimēta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.

Secundò, de æſtate: nempe quòd immoderata cibi ſumptio æſtate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis exiſtit. Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium cauſa eſt, propter extrinſecus circumſtantis caloris exceſſum, ad ſibi affinem extrà protenditur, atque ita contingit diſſolui ac diſſipari eius ſubſtantiam: ob hoc igitur debilior redditur quàm vt multum cibum conficere queat; Galeno comment. 15. lib. 1. aph. teſte. Vbi minimè tamen ſi- *Aeſtatis cibus.*

lea-

lentio prætereundum eſt ob maximam humiditatum corporis tam ſubſtantialium, quàm nutrimentalium, quæ per æſtatem fieri ſolet, diſſlationem, plurimũ quidem ac craſſius alimētum exhibendum eſſe, ſi virtus cõcoctioni ſufficeret. Verùm cùm vno eodemque tempore multum conficere non ſufficiat, parum de eo ac ſæpiùs exhibendum eſt. Id quod comment. 17. libro 1. aphor. Galenus his ſignificauit verbis: Æſtiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, ſæpiùs pauca danda ſunt, quoniam & pluri egent adiectione, vt qui ſunt diſſoluti, & vires habeãt imbecilles. Idem Cornelius Celſus lib. 1. cap. 3. ſic ſcribens confirmat: Æſtate vt ſæpius cibo vtendum, ſic exiguo eſt. Quanquam verò cibo nonnihil per æſtatem demendum eſt, potioni tamen adijciendum videtur. Maxima ſiquidem tum fit diſſlatio & exiccatio corporis & calor humidum longè exuperat, vnde maior etiam ſitis exoritur. Elixis itaq; frigidisq; cibis, ac potione tum multa, tum diluta vtendum. Vinum verò purum ac vinoſum, vt quod facilè inflammetur, & violento æſtu vehementem calorem incendat, vitandum.

Tertiò, de Autumno: vt ſcilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum vuis, perſicis, ficubus, & ſimilibus abſtineatur, vel parcè ſaltẽ de ipſis aſſumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, ſanguinem nimis fluidum, & putrefactioni accommodum generant, idque maximè in ventriculo impuro, & corporibus κακοχύμοις, qualia per Autumnum ſæpius occurrũt, quæ ob id etiam malis corripiuntur ægritudinibus; cuiuſ-

ſuſmodi habentur imprimis variolę, morbilli, & peſtilentia. Quod palam etiam Paulus Ægineta libro 1. capite 53 ita ſcribens atteſtatur: Poma in Autumno affatim aſſumere noxium eſt, vt quæ non copia tantùm obſint, verùm etiam vitioſos procreent humores & inflationes. Etenim præſtantiſſima, nempe ficus & vuæ, flatus pariunt, corrūpuntq; cibos niſi ante alios præſumantur: ita vero neq; inflant, neque corrumpunt. Cæterùm quo exactior victus ratio per Autumnum habeatur, vnicè hoc omnibus qui ſanitatis tuendæ curam ſuſceperint cauendum eſt, quemadmodum lib 4. ad Almanſo. cap. 26. Rhazes præcipit, ne famem vel ſitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autē bibendum eſt paulò liberius, non tamen immodicè, ceu in æſtate, dilutum: nempe vt corpus humectet, & calorem reprimat. Quod enim aqua immodicè temperatum eſt, calorem obtundit, inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat. Minus etiam eius quàm per æſtatem ſumendū eſt. Siquidem natura tunc imbecillior exiſtit, quàm vt magnā vini copiam concoquere queat. Sunt apud Galenū in libro de cibis boni & mali ſucci, capite 3. pulcherrima quædam ac vtiliſſima de horæis fructibus præcepta: quem ſanè locum, quia valde eruditus eſt, hic integrum ſubijcere placuit. Pater meus, inquit, geometrię, architectoriæ, aſtronomiæ, arithmeticæ, logiſtices ſtudijs plurimum valuit: maximeque omnibus, quibus erat notus, ob ipſius iuſtitiam, modeſtiam, bonitatem, vt quiuis ex Philoſophis, admirationi fuit. Is cùm puer ipſe adhuc eſſem, eam mihi victus rationem inſtituit, vt nullis per

Oribaſ. lib. 1 ca. 10. ad Eunapium.

id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi verò adoleſcentiam ſum ingreſſus, ille in agrum rei ruſticæ ſtudioſus conceſſit, ego verò doctrinæ ſtudijs ardentiùs quàm cæteri condiſcipuli die noctuq; operam dabam. Sed cùm per totum id tempus, quod ὀπώραν vocant, horæis, hoc eſt, temporarijs vel fugacibus fructibus vnà cum æqualibus meis vberius vſus eſſem, adueniente Autũno acuto morbo correptus ſum, venamq; incidere opus fuit: Cùm ergo in vrbem pater reuerteretur, ad me obiurgandum ſe conuertit, eiusq; generis victus admonuit, quo eodẽ ſuadente, vſus antea fueram, vtque ab illo in poſterum minimè diſcederem: vitaremq; ſodalium incontinentium conſuetudinem præcepit. Tum ſequenti etiam anno operã curamq; adhibuit, vt ſobriè viuerem, atque horæos fructus cum moderatione guſtarem. Atque ita in eo anno qui erat ætatis meæ vndeuiceſimus, incolumis vixi. Sed cùm altero deinde anno pater exceſſiſſet è vita, ipſeq; vnà cum eiuſdem ætatis amicis oporæ fructus ad ſatietatem ſumerem, in ægritudinem ſuperiori conſimilem incidi, vt tũc quoque ſanguinis miſſione opus eſſet. Deinde verò vel ſingulis annis, vel alternis nonnunquam ad octauum vſque & viceſimum annum morbo aliquo laborabam. Cumq; tunc temporis periculum eſſet, ne ea pars mihi, qua iecur ſepto tranſuerſo annexum eſt, abſceſſu corriperetur, ab eſu horæorum omnium mihi penitus abſtinendum propoſui, exceptis ficubus vuisq; omnino maturis, quas neque intemperanter, vt antea, ſed cum moderatione, ſumebam. Quàm ſanè victus rationem, cùm quidam ex ſodali-

dalibus natu me duobus annis maior comprobaret, curā ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesq́; omnino vitaremus, ob idq́; ad hãc vſque diem multos iam annos incolumes viximus. Reliqui quoq; ex amicis, qui me hortante exercitatione vſi ſunt, moderateq; cibum ſumpſerunt, recte omnes ſemper valuerunt: ſed alij quidē à quinto iam & viceſimo; alij ab aliquanto paucioribus annis, vt cuique ſcilicet perſuaſum fuit, horæos fructus, ciboſq́; alios mali ſucci vitari oportere. Hæc ille.

Quartò, de hyeme: Hyberno ſiquidem tempore, Auicenna 2.1.doct.2 cap.6.teſte, quantum volumus, hoc eſt, plus quàm cæteris temporibus edendum eſt. Quod Galeni etiam teſtimonio confirmatur, qui comment.17. lib.1. aphor. in hunc ſcribit modum: Hyberno tempore multa quidem danda ſunt, propter robur virium, ſed raro, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem eſt, quia calor innatus hyeme intenſior eſt, tum quia vnitus, tum quia corroboratus διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν, id eſt, iuxtapoſitionem ſui contrarij, nempe aëris frigidi corpora ambientis. De qua plura Ariſtoteles libro 1. cap.12. μετεωρολογικῶν. Sed hoc veritatem habet in robuſtis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intenſum hyemis frigus non modò non corroborat calorem innatum, ſed magis debilitat. Quòd verò hyberno tempore calor plurimus ſit, innuit Hippocrates aphor.15 lib.1. Ventres hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda.

Hyemis cibi.

Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vndè & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & craſſiora & concoctu difficiliora exhibere licet, eò quòd calor intenſior ſit. Vino autem vtendum eſt tum meraciore, tum rubicundiore. Quanquam verò in hyeme, ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctricis, cibi craſſiores ac denſiores cōueniunt: quia tamē tūc temporis ob phlegmatis abundantiā corpora facillimè replentur & obſtruuntur, & parua fit à continente reſolutio, tutius eſt vti cibis inter ſolidū & rarum medijs: qualis eſt caro hœdina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorū. Craſſioribus verò, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, oſtreorum, carpionum, & ſimilium, abſtinendum, aut certè cum moderatione vtendum: adhibitis ſemper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroſelino, naſturtio, apio, & exercitio forti. Cæterùm circa victus rationem pro ſingulis anni temporibus cōuenientem hoc etiam notandū venit: Quòd autumno quidem melancholicis cibis ac ſiccantibus abſtinere oporteat, hyeme verò eis vti, quemadmodum ſanè æſtate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quòd medij ſit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodū lib. 1. cap. 35. de aliment. facult. Galenus atteſtatur.

DE PRAVO POTV corrigendo.

CAPVT XX.

Saluia cum ruta, faciunt tibi pocula tuta,
Adde roſæ florem, minuuntq́ potenter amorem.

Duo traduntur hoc loco praui potus remedia.

Tri-

Primum, Saluia: cuius folia potibus immerſa vitia eorum proprietate quadam tollunt. Peculiarem prætcrea habent gratiam roborandi cerebrum ac neruos: ijs verò roboratis, malis fumis ex prauo potu procedentibus melius reſiſtitur. *Saluia.*

Secundum, Ruta: Huius namque folia integra at citra contritionē vllam potioni impoſita, auxiliarem vim contra perniciem potus præſtant. Etenim caliditate & proprietate ſua potus vitia emendant. De Ruta, quomodo aduerſus venena conferat, ſatis dictum eſt ſuprà cap 13. *Ruta.*

Additur in poſteriore verſu, quòd flos roſæ ſuperioribus adiunctus non modò dictam illarum vim augeat, ſed Veneris inſuper appetitum cohibeat atq; tollat. Quod ſanè de roſis potiſſimùm intelligendum eſt, quæ puniceo colore rubent: hæ nanq; fragrantia ac ſtyptico ſuo ſapore potus nocumentum remouent.

DE NAVSEA MARINA. CAPVT XXI.

Nauſea non poterit hæc quem vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui ſumpſerit antè.

Cùm pleriſque neceſſitas incidat nauigio per mare proficiſcendi, hîc etiam remedia quædam aduerſus nauſeas & vomitiones, quibus premi ſolent qui nauium inſueti primùm iam nauigare incipiunt, enumerare placuit. Nempe, ſi diuites illi fuerint, vt per dies aliquot antequam nauem conſcendant, vinū ſuum aqua marina temperent: ſi pauperes, aquam marinam abſque miſtione bibant. Sic enim fiet, vt nauſeas citra vllum negocium euitent. Nam vinum, & pręcipuè *Gale. cõment. 14. libro 4. aphor.*

aquoſum, quod Paulo Æginetæ *οἰνάελον* Græcè dicitur, ſtomacho vomitionibus turbato maximè conuenit. Aqua verò marina, ſalſa & adſtrictoria ſua vi os ventriculi claudens, vomitiones præcîdit atq; impedit. Porrò vomitionibus primùm iam oborientibus, nec facilè, nec vtiliter reſiſtitur; vt quæ omnino magna ex parte præſidio eſſe ſoleant cõtra magnas & vehementes ægritudines, nimirum elephantiaſin, aquam intercutem, apoplexiam, & ſtomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non ſolùm præſeruant, ſed eaſdem etiam iam obortas vel curant, vel certè leuant. At ſi diutiùs crebriusque vrgeant, adeò vt nauigantes vehementer debilitentur, comeſtione ſtypticorum & acidorum fructuum, cuiuſmodi ſunt mala cydonia, mala Mariana (hoc eſt, vt interpretatur Iacobus Syluius, poma ſylueſtria, vt verò Ianus Cornarius, poma Arantia) & noſtra orbicularia & curtipendula poma, quæ Epiroticis malis reſpondere putantur, vulgò Capenduta: ſiue *pommes de Capendus* Gallicè vocantur. & punica ſiue granata acida, reſtringendæ ſunt. Hæc enim os ventriculi corroborant, & humorem ſurſum repentem deorſum reuellunt, ac infernè per ventrem euacuant, fluentemq; ſtomachum ſiſtunt. Quin & ipſe ſtomachus ab hiſce roboratus fructibus humores ad ſe vndarum exagitatione confluentes reprimit. Apij quoque ſemen torrefactum ac in vino potum confert. Abſinthium quoque tam in cibo, quàm in potu ſumptum nauſeas tollit. Panis item aſſatus, ſi ex vino aquoſo & odoro maceratus ingeratur, prodeſt. In ſumma tota victus ratio tum ex acidis & ventricu-

Oribaſ. lib. 5. cap. 3. Synopſ. ad Euſtathium.

ſtriculum roborantibus, tum vapores etiam ſiuè fumos ad caput aſcendere prohibentibus, conſtituenda eſt: in quorum numero & lenticulæ eumprimis in aceto vel ſucco vuæ acerbæ incoctæ reponendæ ſunt. Plura Paulus Ægineta lib. 1.cap.56. & Auicenna 3.1.doct.5.cap.8. *Vapores ſtomachi prohibentia.*

DE GENERALI CONdimento.

CAPVT XXII.

SAluia, ſal, vinum, piper, allia, petroſelinum,
Ex his fac ſalſam, ne ſit commixtio falſa.

Communes recenſentur hoc loco materiæ, ex quibus in menſa ἐμβάμματα, hoc eſt, intinctus condimenta ſiue ſalſamenta ex tempore parari poſſint, ſi ſpecialia defuerint. Sunt autem ex numero ſex. Et prima quidem Saluia eſt: Ex hac enim fit condimentum in aſſatione ſiue coctura anſerum & procellorum. Hi nanq; Saluia perſæpe farciri ſolent, antequam aſſentur: vt nimirum ſuperfluis ac glutinoſis ipſorum humiditatibus reſolutis atq; diſſipatis Saluiæ penitus ſibi cùm odorem, tum ſaporem induant. Saluia tamen poſt aſſationem reijcienda, & non comedenda eſt. Quin etiam ruricolæ & plebeij homines condimentum ex Saluia conficiunt, quo in anſerum eſu vtuntur. Allium enim cum Saluia cōtundunt, vt acrimoniam deponat, & vino commiſcent. Secunda, Sal: de quo infrà capite 52. Tertia, Vinum: Quod ſanè extemporale diuitum vel nobilium condimentum eſt. Nam in ſinapeos aut omphacij defectu, vinum cum ſale temperatum pro ſalſamento ingerunt. Quarta. Piper: Eſtq; ruſticorum & agreſtium hominum *Salſamenta varia.* *Sal cum vino.* *Piper.*

ſalſamentum: quippe quibus fabæ atq; piſa piper condita in quotidiano ſint vſu. Quinetiam ex pane toſto cum ceruiſia, ſiue vino ius nigrum pipere conditum pultis inſtar conficitur, quod ob id vulgato iam ferè vbique nomine piperatum etiam appellatur. Hoc ſuper carnes aut piſces effuſum in delicijs habetur. Quinta Allium: hinc quoque ſalſamentum Ruſtici conficiunt, quod cum omnibus propè cibis ſuis, ſiue aſſi illi fuerint, ſiue elixi, ſiue dulces, ſiue ſalſi, imò verò & cum induratis ouis eſitant. Allium nanq; tritum cum molli caſeo ac lacte commiſcent, atque epulis deinde apponunt. Sexta, Petroſelinum: Siquidem ex folijs eius contuſis cumque omphacio vel vino albo commiſtis fit ſalſa viridis, quæ cum aſſis ferè manditur. Cæterùm ſilentio minimè prætereundum hoc loco, quòd pro ratione temporum ſibi inuicem ſuccedentium, ac cibariorum etiam quibuſcum apponuntur ſalſamenta variari conueniat. Calidis ſiquidem temporibus frigida, aut minima certè caliditate participantia, è contrario verò frigidis calida conferunt. Salſamentorum igitur ſtatuenda materia eſt, in æſtate omphacium, turiones vitis, acetum, ſuccus malorum limoniorum, vel citrangulorum, vel punicorum ſiue granatorum cum ſaccharo, ſtillatitio roſarum liquore, qui ῥοδόσταγμα Græcè dicitur & amygdalis: quibus tamen interdum ſerpylli nonnihil ac petroſelini ad frigiditatis commoderationem addi poteſt. Temporibus frigidis aptiſſima conſtituetur ſalſamentorum materia, ſinapi, eruca, zingiber, piper, cinnamomũ, caryophyllon, alliũ, ſaluia, ſerpyllum, mentha, petroſelinum, iuſcula carnium, vi-

Allium.

Petroſelinum.

vinum & acetum, idq; non acre nimis, ſed vini naturę propinquum. Temperatis autem temporibus inter caliditatem & frigiditatē media magis congruent. Porrò quod ad cibaria ipſa attinet, alia alijs, quemadmodum ſanè coqui non ignorant, egent condimentis. Carni namq; veruecinæ, ſimiliter & vitulinæ atq; hœdinæ apponi ſolet, in æſtate quidem ex aceto & omphacio cum paucis ſpeciebus cum petroſelino, zingibere albo, omphacio & pane toſto in aceto vel agreſta macerato, ſine allij admiſtione: In hyeme verò eadem, ſed cum largiore ſpecierum copia, pauco allio, optimo vino & pauca agreſta apponitur. Nonnunquam verò ſinapi & eruca ſufficiunt. Carnibus bubulis elixatis perquàm vtile pro condimento eſt, duntaxat ad vſus eorum qui rectè valent, iuſculum nigrum ex pane toſto, cum iure carnium, pauco omphacio & pipere coctum quod piperatum etiam appellari diximus. Hoc idem & pro ſuillis nō inutile hyberno tempore fuerit. Nihil porrò vetat in primo cibo per æſtatem carnes ſuillas etiam frigidas cum aceto ac petroſelino mandi. Quòd ſi tamē eædem carnes nempe bouina atq; ſuilla fuerint, hyeme quidem cæpe atque allium cum exiguo ſpecierum dulcium pondere: æſtate vero ὀμφάκιον ſine cæpis, aut paruulas cæpas, ſed minuta planè copia aſſumere alienum non eſt. Sin verò ex conciſis carnibus minutal paretur, repudiato per æſtatem cæparum vſu, lac amygdalarum cum omphacio & exiguo ſpecierum dulcium puluere apponendum eſt. Ouum etiam conquaſſatum cum omphacio in fine conceditur. Hyeme verò vinū in omphacij locum ſufficere, adeoq; ſpecies au-

gere operæpretium erit. Cuniculorum & pullorum aſſaturæ cõuenit condimentũ ex cinnamomo & mica panis, æſtate quidem cũ omphacio, ſed hyeme cum vino. Suillæ carni aſſatæ per hyemem conueniet liquor qui inde aſſando deſtillauerit, cum cæpis contuſis & optimo vino temperatus: per æſtatem verò ſalſa viridis, cuius ſuprà mentionẽ fecimus, ex vſu magis erit. Phaſianorum, perdicum & turturũ aſſaturæ præter ſalem aliud non requirunt condimentum. Caponibus verò & gallinis elixatis non inutile condimentum eſt per hyemem proprium decoctionis earundem ius cum pauco ſpecierum dulcium puluere: & maximè quidem ſi ſaluia, hyſſopus ac petroſelinum iuri ſimul incocta fuerint: æſtate ius ipſum per ſe cum momẽto croci & ſucco turionum vitis ſufficit. Cæterùm pro caponum & gallinarum pinguium paſtillatarum condimento, præter exiguam ſpecierum dulcium copiam nihil penitus apponendũ eſt, idq; in fine tantùm, per æſtatẽ quidem cum omphacio, per hyemem verò cum optimo vino. Piſces verò tãtò calidioribus atq; acrioribus opus habent condimentis, quantò craſſiore magiſque excrementitia carne & humidiore natura conſtiterint, concoctuque pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoq; habenda eſt ratio. Plura Magninus de conſeruanda ſanitate, part. 3. cap. 20. & 21.

DE VTILITATE LOTIOnis manuum.

CAPVT XXIII.

Lotio poſt menſam tibi confert munera bina.
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.

Si fore vis ſanus, ablue ſæpe manus.

Duæ hîc referuntur commoditates ex lotione manuum à ſumpto cibo. Primò nanq; manus ipſas puras atq; mundas efficit. Deinde verò lumina etiam reddit acuta, id eſt, viſus aciem excitat: & hoc quidem non per ſe, ſed ex accidenti. Manus enim inſtrumenta ſunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atq; mundas eſſe conuenit. Sed de hoc abundè ſuprà, cap. 2.

DE PANE.

CAPVT XXIV.

Panis non calidus, nec ſit nimis inueteratus,
Sed fermentatusq́, oculatus, ſit bene coctus,
Et ſalſus modicè, ex granis validu electus.
Non comedas cruſtam, choleram quia gignit aduſtam.
Et panis ſalſus, fermentatus, bene coctus,
Purus ſit ſanus, non talis ſit tibi vanus.

Duo circa Panis electionem tenenda eſſe hoc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem exiſtit recentior, & iam primùm è furno extractus. Nam cùm lentorem quendam adhuc retineat, vehementer inflet viſceraq; obſtruat, neceſſe eſt: eoq; ad ſanitatem inutilis habetur: quod 2 Cano. tract. 2. capite 572. in hunc propè modum ſcribens Auicēna innuere etiam voluit. Non comedatur calidus, ſicut eſt, quando videlicet è furno extrahitur. huius enim, quemadmodum & reliquorum ſimilium vſus, propterea quòd inflet, & immodicè viſcera obſepiat atq; obſtruat, naturæ aduerſus infenſusq; eſt. Hic idem, vt libro 2. de vict. ratione in morb. acut. aphoriſ 34. Hippocrates ſcriptum reliquit, & loco citato Auicenna confirmat, manifeſta

caliditate & recenti fuligine ſitim facit, celeriterq; vaporoſa humiditate ſatiat, ſed ſupra ſuſpenditur,& tardè deſcendit. Vetere tamen (reliquis accidentibus circumciſis) faciliùs concoquitur, quippe cùm ſit humidior: idq; duobus potiſſimùm modis cognoſcitur. Primùm ex pueris: ferè enim ij maximè eo delectantur, vtpote ſimili. Alterum teſtimonium ab ætate ſumitur. Nam ſi vetus eſt ſicciſſimus, eum qui recentiſſimus eſt humidiſſimũ eſſe oportet. Attamen hic etſi victus ſalubris rationi vt alimentum minùs congruit, odoratu tamen præſtantiſſimus habetur. Valenti enim ac ſuaueolenti vino imbutus & naribus admotus cor ipſum mirũ in modum recreat ac roborat: atq; hac ſanè ratione syncope correptis vtiliſſimè adhibetur. Imò verò & ſolo eius olfactu vitam prorogari nõnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum eſſe Diogenes Laërtius libro 9. in eius vita his teſtatur verbis: Cùm iam ex ſenio deficeret, & propinquus videretur morti, mœrentem ſororem, quòd illa in celebritate Cereris moriturus ipſa deæ vota exoluere nequiret, bono animo eſſe iuſſit, panesq; calidos ſibi quotidie afferre: eos igitur naribus quũ admouiſſet, viuum ſe, dum ea celebritas tranſiret, ſeruauit. Vbi verò dies illi tranſierunt (tres autem erant) quietiſſimè ac minimo dolore concluſit vitã 109. ætatis anno. Extat ſuper hac re Græcum eiuſdem Laërtij Epigramma ſic Latinè conuerſum:

Panis odor.

Quiſnam tam ſapiens viſus, qui tale patrârit
Vnquam, quale ſciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præſentia fata dies &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plu-

Plura hac de re Conciliator differentia 155. & Manardus libro 18. epiſtol. 6. Secundum, ne vetuſtate induratus ſiue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quòd nimium exiccet, melancholicumq; ſuccum generet, pro alimento non conuenit.

Secundo loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt ſit bene fermentatus: Siquidem concoctu inter panes, vt lib. 1. de aliment. facult. cap. 9. Galenus atteſtatur, ſunt facillimi qui plurimũ ſunt fermentati & pulcherrimè ſubacti, quique in clibano igne moderato fuerunt aſſati. Porrò qui fermento omnino caret, nemini prorſus eſt accõmodus. Qui verò parum habet fermenti, hic iuxta Auicennæ ſententiam vbertim quidem nutrit, ſed niſi multo exercitio ac labore fatigetur qui eo vtitur, promptè læditur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obſtruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, vt ſit oculatus, id eſt, rarus, poroſus, & minimum põderis magna mole nobis præſtans: hinc enim viſcoſitatem omnem ſublatam eſſe perſpicuum eſt. Parum tamen, ſi Auicennę credimus, alit, ventrem excrementis implet, & facilè per inteſtina deſcendit, quemadmodũ ille quoque, qui, quòd ex farina à furfure nõ ſeparata & furfure à pura farina nõ ſeparato fiat, αὐτόπυρος ſiue συγκομιστὸς à Græcis, à Galeno verò πιτυρίας id eſt, furfuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cum nõnihil facultatis habeat abſterſoriæ, meritò inteſtinis irritatis velox fit eius deiectio. Iis autem contrarij quidem ſunt panes puriſſimi, plurimũ ponderis exigua mole haben-

Panis electi.

tes.

tes,omnium verò panum tardiſſimè deijciuntur. Tertia,vt plurimum ab artifice ſit ſubactus,& in clibano mediocriter calido bellè percoctus:malè namq; coctus cùm ægrè conficitur, tum ventriculum etiam grauat. Quod Auicennæ etiam teſtimonio confirmatur, qui loco citato ita ferè inquit: Panis qui non probè percoquitur, plurimũ quidem nutrit, ſed ſi quis priuatus & ab exercitatione alienus eo vti voluerit, celerrimè in obſtructionis periculum incurret. Huius etiam generis eſt in patella coctus. Nam partes ipſius intimæ minùs bellè elaborantur. Sed de hac conditione abundè ſuprà cap. 9. in Tritico dictum eſt. Quarta,vt mediocri ſit ſale conditus: dulcior enim obſtruit,ſalſior exiccat: qui verò in vtriuſque exceſſus medio conſiſtit, ſi ipſi cætera omnia antè pariter adfuerint,optimum præbet alimentum. Modus verò ſalis guſtu iudicandus eſt: qui namque in longiori huius miſtura offenderit, prauus exiſtit. Quatenus igitur guſtus nullum adhuc ſenſum triſtem ex ea miſtura percipit, eatenus ipſius copiam augere præſtiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatiſſimo nimirum tritico ſit confectus: de quo ſatis ſuperq; dictum eſt capite 9. Tertio demum loco præcipitur, vt ab eſu cruſtæ panis, propterea quòd choleram aduſtam atque ſuccos melancholicos generet, abſtineamus: quatenus enim ipſa aduſta & ſicca eſt, ſuccum etiam inde genitum aduſtum & ſiccum eſſe oportet. Quod Galeni teſtimonio confirmatur, qui in 4. Hippocrat. lib. de vict. ratione in morbis acut. comment. 103. *Cruſta panis.* ita ſcriptum reliquit: Ob aſſationem ambuſta, tum ad ſucci bonitatem, tum ad concoctionem

ſunt

ſunt inhabilia, choleramq; pariunt, propter eam quæ his accidit acrimoniam. Meritò igitur nobiles qui natura biliosi ſunt, vtranque ſibi cruſtam, tam ſuperiorem, quàm inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Eccleſiarum proceres atq; delicatiores obſonatricis ſpeculationis magiſtri imitantur. Deligenda itaq; è pane medulla eſt: quippe quæ melius, firmius, atque velocius, quàm cruſta, præſtet alimentum. Iis tamen qui ſani adhuc ſunt, ſed ventriculum habent humidiorem, quiq; extenuari cupiunt, cruſta nonnunquam poſt alios cibos veſci conceditur: vt quæ præſumptos cibos deorſum ſubducat, & os ventriculi roboret. Vltimi duo verſus optimi ac ſaluberrimi panis quinque notas continent: nempe, vt ſit probe ſalitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac ſanus, id eſt, confectus ex granis mundis & validis ac bona meſſe collectis, quæ imbriũ multitudine vitiata nõ ſint. Quod Auicenna loco citato his ferè verbis innuere etiam voluit: Oportet, inquit, vt panis ſit mundus ſalitus, bellè ſubactus fermentatus, probè coctus, & heſternus, hoc eſt, poſt biduum non repoſitus. Minimè præterea ſilentio prætermittendum, quòd maior panis portio ex comparatione ſemper ſumenda ſit ad piſces, herbas, & fructus humidiores, quàm ad carnes & oua: rurſus ad carnes major, quàm ad oua: & ad mollia oua copioſior, quàm ad dura.

ADDITIO.

Tritum in ſcholis Medicorũ eſt dictum, Diſſertionem vtiq; omnem eſſe incommodam: verùm quæ ex pane fiat, peſſimam. Quod ſanè deſumptum eſt ex 3.1.doct.2.cap.7. Auicennæ, vbi

inter reliqua ſic fermè ſcribit: Panis impedimentum, vbi non percoquat venter, maximum cenſeri debet: carnis verò non ita. In ſtomacho quippe reſidet diu onere imprimis moleſto: quòd ſi non concoctus ſatis tandē dilapſus fuerit, hepar præfarcit ac meſaraicas. Caro autē maiorem ducit cum humano corpore ſimilitudinē: proinde ex ea minus prouenit nocumenti, & hepatis aut meſaraicarum præfartio leuior, ac curationi minùs minusq; obſiſtens, imbibentibus membris longè procliuius ob cognationem quandam carnis ſuccum, quàm panis. Hæc Cælius Rhodiginus libro 5. cap. 36. lection. antiq. Sciendum præterea, quòd panis ex farina cribro ſuccreta & à furfure repurgata maius ac purius præſtet alimentum: furfuraceus verò, id eſt, cui furfuris nonnihil cōmiſtum eſt, minimùm quidem omniū nutriat, ſed faciliùs, ceu antea quoque diximus, per aluum ſubeat. De Pane plura Galenus lib. 1. cap. 9. & 10. de aliment. facult. & lib. 5. cap. 8 de ſanitate tuendà.

DE CARNE PORCINA.

CAPVT XXV.

Est porcina caro ſine vino peior ouina.
Si tribuas vinum, fuerit cibus ac medicina.

Priore verſu carnis porcinæ inſtituitur cum ouilla comparatio, nempe quòd porcina abſque vino ſumpta, quàm ouilla peior habeatur. Porrò quòd praua ſit ouilla, Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 1. his confirmat verbis: Agni carnem habent humidiſſimam ac pituitoſam: ouium verò excrementoſior eſt, ac ſucci deterioris. Hac ipſa tamen ſuilla, quæ bonum alioqui

lloqui ſuccum generat, peior eſſe, ſi abſque vino edatur, hoc loco aſſeritur. Idque non aliam certè ob cauſam, niſi quòd & ipſa pituitoſam habeat ſubſtantiā: quæ quidem vino corrigitur, & ad συμμετρίαν perducitur. Altero deinde verſu innuitur, eandem cum vino ſumptam, ſuprà quàm quòd valentiſſimè nutrit, facultatẽ etiam habere ceu medicamenti, vt quæ humectando corpus inalteret. Id quod de porcellis aſſis potiſſimùm atq; apris pulcherrimè apparatis intelligendum eſt. Cæterùm carnes porcinæ, quæ ſale cōdiuntur ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annum reponendæ à ruſticis ac plebeijs hominibus apparantur) ouillis nihilo meliores cenſendæ ſunt, ſiue cum vino, ſiue abſque vino mandantur. Quare de aſſatis procellorum carnibus, ſiue aprugnis hoc ipſum quod hic traditur, eo videlicet quo diximus modo, accipiendum eſt:

Ilia porcorum bona ſunt, mala ſunt reliquorum.

Ilia ſiue omaſa, id eſt, pinguiora porcorum inteſtina cum reliquorum animalium inteſtinis hoc verſiculo conferuntur: quantumque ad victus ſalubris rationem attinet, aliorum animalium inteſtinis natura multò cùm præſtantiora, tum ſuauiora ſunt. vt teſtis eſt cap. 11. lib. 3. de aliment. facult. Galen. Neq; vllius etiā animalis inteſtinis libentius quàm eorum quæ ſanguine referta, vel pinguia admodùm ſunt, veſcimur. Eiuſmodi autem porci cumprimis habentur. Iam verò & ſanguis ſuillus humidus eſt & minùs calidus, humano maximè temperie ſimilis: ſiquidem & carnes ſuillæ humanis ſunt ſimiles. Cùm itaq; porcorum inteſtina ſanguine plena

ſint,

ſint, nec aliud animal ex brutis faciliùs tum ſaginetur, tum pingueſcat, non abs re inteſtinis eius libentiùs veſcimur. De carne ſuilla abundè ſuprà, cap. 7.

DE MVSTO.

CAPVT XXVI.

IMpedit vrinam muſtum, ſoluit citò ventrem.
Hepatis ἐμφραξιν ſplenis generat lapidemq́.

Quinq; referũtur hoc loco incõmoda, quæ vini recentis ſiue muſti potum ſæpius excipiunt.

Muſti nocumenta. *Primum* quidem, reddendæ vrinæ impedimentum eſt, quod dupliciter ſanè intelligendum eſt. Vel enim craſſitudine, quam ex multa terrenæ fæcis admiſtione obtinuit, vſque eò hepar adeoq́; renes ipſos obſepit atq; obſtruit, vt vrina penitus ſupprimatur: vel certè conſuetum eius reddendæ morem ac ordinem immutat. Id quod de muſtis nonnullis Rhenenſibus, ac alijs quibuſdam ſubtilioribus nemini dubium eſt. Siquidem fæces eorum terrena & nitroſa qualitate præditæ ſunt, atque eam ob rem, vbi in veſicam deſcenderint, ipſam mordicant, vrinamq́; inordinatè ac præter morem conſuetum profundere cogunt.

Secundum, facilis ac cita ventris ſolutio: viſcera enim nitroſa ſiue ſalſa fæcis ſuæ qualitate abſtergens ad deiectionem incitat; idq́; præſtat, primò quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum etiã quos progignit multitudine, tertiò verò propterea quòd ad coquendum ſit difficile ac ſtomachũ grauet, citò deorſum ſubit, inferioremq́; ventriculi meatum, qui Græcis πύλωρος, nobis autem Ianitor & inferius os ventriculi, Barbaris

baris portonarius appellatur, compreſſum arctiſſimeque coactum & contractum aperit & relaxat: qua de cauſa etiam promptiùs aluum ſubducit: ſed potior tamen ea eſt, quòd nitroſum quippiam ipſi inſit, ac tergendi facultate præditum ſit.

Tertium, bonæ hepatis temperaturæ noxa. Hepar enim, quemadmodùm 3.1.doct.2. capite 8. Auicenna confirmat, plurima fæcis commiſtione obſtruit, flatuū multitudine debilitat, & dyſenteriam hepaticam inducit. Pari modo & καχεξίαν, ac reliquas prauas hepatis ægritudines: diuerſas nimirū hydropis ſpecies, generat.

Quartum, Splenis ac conſtitutionis eiuſdem offenſio: Siquidem hoc viſcus æquè obſtruitur muſto atque hepar: imò verò & duro inſuper tumore, quem σκίῤῥον Græci dicunt, haud rarò corripitur.

Quintum, Calculi generatio, & potiſſimùm in renibus: qui colore ruber eſt, & friabilis. Hūc eam maximè ob cauſam muſtum generare dicitur, quòd ſubſtantia conſtet craſſiore, adeoq; craſſitudine renes offerciat. Et hoc verè quidem de muſto dulcioris vini, cui nitroſæ ac mordicantes fæces admiſtæ nō ſunt, intelligitur. Nam cui eæ admiſtæ ſunt, tantum abeſt à generatione calculi, vt nihil ei magis poſſit eſſe contrariū: quippe quod vrinā vehementer moueat ac prouocet. Eiuſmodi verò nonnulla ex Rhenenſibus inuenias, quæ non modò arenulas ſecum per vrinam agant, ſed meiere etiam frequentiùs cogant. Frequens porrò mictio arenulas iam adhæreſcētes motu ſuo abſtergit & aufert. Quære, &c. Plura infrà capite quadrageſimoquinto.

DE AQVÆ POTV.
CAPVT XXVII.

POtus aquæ ſumptus comedenti incōmoda præſtat:
Hinc friget ſtomachus, crudus & inde cibus.

Aquæ potus noxius. Duplex noxæ genus inter edendum aquæ potum conſequi hoc loco aſſeritur. Primò nanque ventriculum infrigidat & relaxat, maximeq; omnium cibi appetentiam deijcit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potiſſimùm, vt teſtis eſt libr. 7. method. meden. cap. 6. Galenus, ex eius frigiditate omnia, cuius culpa & in præcordijs diutiſſimè moratur, & fluctuationes excitat & in flatum mutatur, & corrumpitur, & ita ventriculi reſoluit robur, vt deteriùs ob id cōcoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne illicò poſt cibum largiùs bibatur, videlicet antequam cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi, ſi bibatur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpoſitum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3. 2. doctr. 2. cap. 7. his ferè verbis Auicenna voluit: Neq; poſt cibum multa bibenda eſt aqua, quæ inter ipſum, videlicet cibum, & ventriculi corpus ſeparationē faciat, & fluctuationis ſenſum inuehat. Hoc idem ſequente etiam capite, nempe octauo, in hunc propè modum ſcribens atteſtatur: Cùm à comeſtione natura concoctioni ſtudet, ſi tantum aquæ exhauſtum priùs fuerit, quantum commodæ ciborum permiſtioni ſufficit, tum ea quæ ſuccedit aquæ potio inchoatam concoctionem turbat atque impedit. Idem in Canticis ſectio. 2. aphoriſ. 29. & 30. Aquæ potu in menſa vtendum

dum non eſt, niſi ratione adhærentiæ & tardioris deſcenſus buccellæ. Aqua enim cum cibo ſumenda non eſt. Quem locum Auerrhoës exponens inquit: Cauſa quidem huius eſt, quoniam aqua quæ ſtatim à comeſtione bibitur, antequam ingeſtus cibus à ventriculo incaleſcat, infrigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam cauſa eſt, cur ingeſtus cibus ventriculo innatet, neque eidem adhæreat, nec vniatur, vt ipſum, ſicuti par eſt, conterat. Actio nanque ventriculi in ſumptum cibum fit conterendo ſimul & coquendo. Vnde ſimile quiddam ſuccedit, quale ſolet cùm multum aquæ in lebetem feruentem infundimus: nam tum caloris vis in elixando hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi ſimilis eſt, vt diſertè admodum docet Ariſtot. lib. 4 Meteorolo. cap. 3. & poſt eum Galen. lib. 3. de facul. natur. cap 7. Exigua tamen aquæ potio, quæ paulatim & quaſi ſugendo ſumitur, ante cibi deſcenſum concedi poteſt, nempe vt per eam cibi promptiùs ventrem permeent, & ad inferiora deſcendant, idq; magis adhuc, ſi ſitis etiam moleſtans ad bibendum vrgeat. Exigua enim frigidæ potio eo, quo diximus, modo ſumpta ventriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia ſitim extinguit, & cibi deſcenſum promouet. Colligit verò quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicênæ iam citatis ſatis liquet. Cæterùm notandũ, quòd quamuis in depulſione ſitis aquæ quàm vini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ valetudini tuendæ ſunt conſideratis, vinum haud dubiè præferendum eſt. Nam dato ac conceſ-

 ſo,

ſo, quòd in ſitis extinctione (quæ ex Ariſtotelis & Galeni ſententia, eſt appetitus frigidi ſimul & humidi aut alterutrius) aqua in vniuerſum ſit melior, quia frigida & humida: naturaliter tamen in cibi permiſtione & eiuſdem ad omnes corporis partes delatione vinum præſtantius habetur. Siquidẽ facilius cùm propter ſubſtantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem cibis permiſcetur. Quinetiã natura eo magis delectatur, adeoq; citius attrahit, & aliis cibis permiſcet: idq; eo excellentius etiam, quòd hæc miſtio per modum quendam fiat ebullitionis, quam vinum vtique, cùm ſit poteſtate calidum, adiuuat: aqua verò ob innatam frigiditatem, turbat atque impedit. Et ſic omnibus perſpicuum ſit, vinum in ciborum tum permiſtione, tum delatione aquæ præferendum eſſe: quippe ſubſtãtiæ tenuitate & genuina caliditate promptè permeat & penetrat. Nam quæ calida ſimul & tenuia ſunt, facilè penetrant: quo fit, vt vinum etiam, quàm aqua magis ad omnes corporis partes deducatur. Aquæ nihil ineſt poteſtate calidi, nihil ſubſtantiæ aëreæ, nihil igneæ vnde tardiuſcula ſit, & plurimum temporis moretur, adeoque omnem curſum impediat neceſſe eſt. Aſſignatur præterea & alia ratio, cur aqua vino in potu ſit poſtponenda: nempe hæc, quòd aqua cùm per ſe neque concoquat, neq; nutriat, alimenti tamen nutritionem vel maximè impediat. Atque inde ſanè cibi omnes quantò aqueæ naturæ magis participes ſunt, tanto minùs nutriunt. Vinum igitur cõmodius cum cibo bibitur, quippe quod non ſolùm non impediat nutritionem, ſed multùm etiam iuuet. Maximè enim

nim celerrimeque tum nutrit, tum inſtaurat: quemadmodum ſuprà cap 8 & 11. abunde oſten dimus. Inſuper & hoc notandum, quod aquæ po tio. Auicenna 3.1.doc.2.cap 8 teſte, non inter e- dendum modò, ſed in alijs quoque certis qui- buſdam vitæ ſtudijs noxia exiſtit. Et primò qui- dem, ſi ieiuno ſtomacho ſumatur: tunc enim liberè ceu nullo retinaculo præpedita ad princi- paliora membra penetrans inſita ſua frigiditate calorem innatum aut extinguit, aut certè debi- litat. & hoc potiſſimùm in homine verè ieiuno. Nam ebrio maximum quandoque leuamen ad fert, neque ipſe quicquam inde læſionis perci pit, ſi ieiunus aquam bibat: idque eam maximè ob rem, quòd ieiunus ebrius non ſit omnino ie- iunus, aut ſtomacho vacuo, ſed nonnullas etiam tum retineat heſternæ crapulæ reliquias, eas igi- tur, cùm nitroſa qualitate præditæ ac ob id per- quàm moleſtæ ſint, aqua contemperans ſtoma- cho abſtergit: quinetiã vapores ad caput tenden tes deorſum reuellit, ac totum ventriculi habi- tum in priſtinum quodammodo ſtatum reponit corroboratque, ita vt alimentũ rurſus appetat, contineat & concoquat. Secundò, ſi ab exercita- tione vehementiore, aut ſtatim à coitu ſumatur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur nonni- hil diſſolutum eſt: aqua igitur in profundum pe netrans calorem innatum aut extinguit, aut cer- tè deteriorem reddit. Tertiò, ſi mox à balneo ſumatur: idq; eis potiſſimum, qui vacuo ventre loti fuerint. Siquidem cutis ipſorum laxata iam, & meatus immodicè aperti ſunt: quare aqua, vt dictum eſt, liberè ac citra vllum obſtaculum pe- netrans in ſummum vitæ diſcrimen perducit.

Aqua crapulæ confert.

Dioſc. li. de lethalibus medic. capi. 38. Aetius libro 13. capite 65. & 83. & Paulus lib. 5. cap. 65.

Hinc eſt quod Auicenna 6. 4. Tract. 1. Sum. 1. cap. 12. ita ferè ſcriptum reliquit: Ex aqua frigida, quæ ieiuno ſtomacho, aut illicò poſt balneũ, ſiue coitum bibitur, bonæ temperaturæ corruptio & ὑδρωψ timenda eſt. Quartò, ſi deprauatæ ſitis, quæ ebrijs ſæpe ac alijs quibuſdam ventri ac gulæ ſeruientibus media nocte, aut ſummo mane oboritur, depellendæ gratia ſumatur. Frigidæ enim potu tum concoctio impeditur, tum reſolutio ac diſſipatio vini potentis, vel ſalſi aut bilioſi humoris in ore ventriculi contenti prohibetur. Quo fit vt ſitis æquè vehemens ſtatim vrgeat, & temporis ſpacio magis augeatur. Proinde hæc ſitis ſomno tutius placabitur: per hunc enim humores prædicti ſitim excitantes concoquuntur & deſcendunt, ideoq; vt ſubinde ceſſet ſitis neceſſe eſt. Quòd ſi verò ſitis vehementior fuerit, quàm vt frigidi aëris inſpiratu, aut oris collutione ſedari poſſit, aquæ frigidæ potu reſtinguenda eſt: nam melius eſt concoctionem aliquantiſper impediri, quàm multa ſiti ventriculum accendi, præſertim ex meraciore vino. Aqua igitur frigida ex vaſe ſtricti orificij ſiue gracilis colli bibenda eſt, vt plurimũ temporis moretur in orificio ſtomachi, valentiusq; ſitim mitiget: ac de ea ſæpius etiam, ſed paululum ſumendum eſt, ne concoctio penitus excludatur. Quintò generaliter ac cõmuni ratione ſanis obeſt, ſi multum aquæ frigidæ bibant: calorem enim innatũ extinguit, pectus offendit, ciborum appetentiam deijcit, & neruoſis omnibus aduerſatur partibus, vt teſtis eſt lib. 5. apho. 18. & 24. Hippocrates. Prudentiſſimè igitur monuiſſe videtur, quiſquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina

Vina libant homines, animantia cætera fontes,
Abſit ab humano pectore potus aqua.

Veruntamen aqua temperatè frigida appetentiam amiſſam reuocat nonnunquam, non per ſe quidem, ſed ex accidenti. Ventriculum nanque ac vnà villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA. CAPVT XXIIX.

Svnt nutritiua multùm carnes vitulinæ.

Laudibus hìc efferuntur carnes vitulinæ, eò quòd alimentũ corpori ſuggerant nõ mediocre, & hoc ſatis ex Auicenna conſtat. Nam 3.1. doctr.2.cap.7.inter cætera præcipit, vt cibus ſanitatis tutelæ conueniens, ſit talis, quales ſunt carnes, & propriè hœdorum & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum anniculorum, vt quæ conſimilis ferè ſint naturæ, & facilè in ſanguinem commutentur. Galenus quoque lib. 3.cap.1. de aliment.facultat. Carnes vituli lactentis ſex vel octo hebdomadarum aſſatas, vt optimas tum ad coquendum, tum ad ſuccũ bonum generandum, tum ad nutriendum commendat. Sed de his abundè dictum eſt ſuprà cap. 7. Ideo non eſt cur hìc plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS. CAPVT XXIX.

Svnt bona gallina, & capo, turtur, ſturna, columba,
Quiſcula, phaſiades, merulæ, ſimul ortygometra,
*Perdix, frigellusq́, * ὦτις, tremulusq́, amarellus.* * al. orex.

Agitur hoc loco de præſtantia alimenti, quod ab auium genere ſumitur. Enumerantur autem

quatuordecim, ſed ita quidem, vt inde & reliquarum iudicia facilè colligas.

Gallina. *Primum*, Gallina eſt: quo nomine non ſolùm gallinæ iuuenes mediocriter pingues, ſed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidem horum omnium caro (vt copioſè admodũ differentia 68 Conciliator ex Haly, Auenzoaris, Auerrhois & Meſuæ ſententia probat) alimenti eſt inter aues optimi: quia facilè in ſanguinem vertitur, & parum excrementoſa eſt. Caro autem gallinarum eſt melior quàm gallorũ, niſi ſint caſtrati. Nigrarum quoque, & quæ nondum pepererunt, eſt melior & leuior, vt gallorum qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cùm ipſius temperamenti, tum humorum æquandorum facultatem. Iis maximè conuenit, qui vitam in otio ac quiete degunt, quiq; leuiori ingenio ac mente ſunt. Colorem viuidum comparat, vocem clarificat, genitali ſemini adijcit, & cerebri ſubſtantiã auget. Iuſculum eorum optima leproſis medicina eſt. Ad hęc gallorum cum gallinis nondum coëuntium teſtes deperditas in morbis vires mirificè reſtituunt; quam ob cauſam hecticis & maraſmo laborantibus, morborumq; diuturnitate macrefactis vtiliter exhibentur. Inſuper & ſemen prolificum ſuppeditant, & venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipuè gallorum caro nitroſa & ſalſa, cibo inepta, medicamentoſa eſt iure ſuo maximè: potiſſimùm verò gallorum ruſſorum, qui ad motum ſint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obeſorum ac macrorum medij: quoque vetuſtiores, eò magis ſunt medicamentoſi. Plura Meſues libro 2. de me-

medicam.ſimpl purgant.diſt.1.capit.23.Simeon Sethi in Syntagmat.& Auicenna 2 cap.296.

Secunda, Capo, ſiue Capus: hoc nomine ſemimarem gallum vocant, quum fuerit caſtratus, ſicuti à M. Varrone libro 2.capite 9.& Columella lib.8.cap.2. de Re ruſtica traditur. Hic enim in cibis gratior eſt, vtpote remoto Veneris vſu pinguior atque ſalubrioris alimenti redditus. Quare cum voluptate aſſumitur à ventriculo, ac faciliùs concoquitur. *Capus.*

Tertia, Turtur: huius quoque caro cibis annumeranda eſt nulla omnino ex parte damnandis, qui neque tenues, neque craſſi ſunt, ſed veluti in συμμετρίᾳ omniſq; exceſſus mediocritate conſiſtunt. De ea Galenus cap. 7. lib. de attenuante diæta, in hunc ſcribit modum: Qui non exercetur, mandendæ ei erunt modicè non modò gallinæ, ſed columbæ etiam, ac turtures tametſi turtur temperamento eſt ſicco, & potiſſimùm quæ in montibus degit. itaque veſci quis poterit eis innoxiè: recens tamen non turtur modò non eſt mandenda, ſed nec perdix, nec alia omnia, quæ carnem habent moderatè ſiccam: ſed vbi vnum diem ad minus ſuſpenderis, ita demum mandas licet. Porrò palumbes præterquàm quod carnem habent columbis & perdicibus & turturibus duriorẽ, difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices verò ac turtures neque duriſſimas habent carnes, neque concoctu difficiles, neque prauo ſucco vitioſas: ſed & ipſarũ durities, ſi mortuæ vno die aſſeruentur, facilè vincitur, fiuntq́, friabiles omnino atq; inculpatæ. Alimentũ enim corpori dant laudabile, ſanguinemq; minimè *Turtur.*

L 5 viſce-

viſcoſum generant,& craſſi ac tenuis medium.
Proinde quibus ſalubris cibus curæ eſt, eos, vt arbitror, his vti conuenit. Hæc ille. Plura Galenus in lib. de cibis boni & mali ſucci, cap. 5. & Rhazes aphor. lib. 3. apho. 17.

Sturnus. *Quarta*, quorundam opinione, Sturnus eſt, quem ψάρον Græci vocant: auis nigra, albis maculis diſtincta, magnitudine Merulæ. Eius generi proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in mediũ agmen tendentibus, ſicuti ab Ariſtotele libro 9. cap. 26. de hiſtoria animalium, & à Plinio libr. 10. capit. 24. traditur. Galenus lib. 6. cap. 16. de ſanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas & turdos, quæ quidem boni ſucci eſſe ab omnibus exiſtimantur, ſturnos etiam commemorat: cùm tamen à multis illaudabilis eſſe alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atque vitioſum generent ſuccum, & cicuta, quæ venenum eſſe ab omnibus ſtatuitur, veſcantur, vt eſt apud Galenum libro 1. cap. 2. & libr. 3. capit. 17. de ſimpl. med. fac. Huic obiectioni Aloiſius Mundella ſic occurrendum putat: Nempe Galenum in 6. de ſanitate tuenda in calculi renum vitio ſturnos tanquam tenuis alimenti approbaſſe, itemq; palumbes & paſſerculos qui in turribus nidificant πυργίτας Græci vocant. Vel Sturnos non ita fortaſſe improbi ſucci eſſe, præſertim iuuenculos, vt vulgus putat: quædam nanque ſunt animalia, quæ adhuc in tenella ætate exiſtentia boni ſunt ſucci, vt vituli & hœdi: ſi verò annoſa fiant, praui. Hæc enim, vt ait Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1. & concoctionis, & boni ſucci, & nutritionis laude carent. Multò autẽ magis Galeno cre-

den-

dendum eſt, quàm vulgo ita incõſultè aliquam generalem proferenti ſententiam. Neque etiam quòd veneno paſcantur, ab horum eſu abſtinendum eſt. Nonnulla enim animalia ſunt, quæ licet venenis quandoque nutriantur, boni tamen ſunt ſucci: quemadmodum de ſturnis iam commemoratis conſtat. His enim cicuta nutrimentum eſt, homini medicamentum, imò etiam venenum. Siquidem ſturnorum natura cicutam in ſubſtantiam ſuam vertere poteſt, quod hominũ non poteſt. Sunt tamen quibus Starna hoc loco magis arrideat, vt per eam auis accipiatur grandiuſcula, magnitudine anſeris, colore cinereo, cuius caro ſucci ſit laudabilis, præſertim iuuenculæ. Atque ita ſanè Rhazes libro 3. ad Almanſ. cap. 10. intellexiſſe videtur, vbi hanc reliquo auium generi præferens in hunc propè modum ſcriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuiſſima, atque his qui attenuante victus ratione delectantur conuenientiſſima inuenitur. Vel per Starnam auis forma & magnitudine puſillæ perdicis intelligenda eſt. Sic Rabbi Moſes accepiſſe videtur, ita ad Iudæos inquiens: Pari modo nec ſtarnæ domino noſtro conuenire putandæ ſunt: quia ventrem conſtringunt. Sed hanc proprietatem alij ipſis perdicibus adſcribunt. Nam carnes earum, ſicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulò antè citato, aſſeritur, ventrem ſiſtunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus autor ſtarnas mirificè commendans tabula 15. de rebus non naturalibus, ita ferè ſcribit: Starnæ, phaſianorum, ac perdicum naturæ propinquæ ſunt, & ſecundum ordinem ſeſe in temperamento & ſubtilitate habent. Præſtantiſſimæ enim

enim ſunt ſtarnæ, mox phaſiani, deinde perdices, vt quæ reliquis excellentiùs deliccent. Docet præterea Ioannes Michaël Sauonarola, ab harum trium eſu abſtinendū eſſe. tum ijs qui quālibet actionem fortem ac vehementem obeunt, tum ſanis etiam: vt ſi quando morbus aliquis inciderit, habeant quod vltra conſuetudinem ad edendum inuitet.

Columba. *Quinta*, Columba, auis vulgò nota, quæ cùm bilioſam admodum habeat carnem ſanguinem moderato craſſiorem & calidiorem neceſſariò gignit: atque ob id febres nonnunquam facit. Quare in paſtillis potius cum aceto aut omphacio & coriandro præparata quàm aſſa mandenda eſt: ita nanque exuperantia caliditatis eius ad *συμμετρ*[illegible] commoderationemque reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat ſemini genitali & ſanguini adijcit: ſed caput atque oculos lædit. Quinetiam lepram, ſi frequentius vſurpetur, generare fertur. Non minimum verò reliquis pulli eius volucres tum ſucci probitate, tum concoctionis facilitate præſtant. Inuolucres enim calidam ac humidam habent carnem, atque excrementitiam, & maximè domeſtici. Ex columbis enim, vt Oribaſius tradit libro 4 ad Euſtathium, cap 1. agreſtes domeſticis præſtantiores ſunt: & omnino agreſtia domeſticis præcellunt. Electiores quoque pulli ſunt per Ver & Autumnū, quàm per Æſtatem atq; Hyemem excluſi fotique. Porrò antiquæ & annoſæ non ſolùm columbæ, verùm & turtures, tum ob caliditatis & ſiccitatis exceſſum tum verò & co ctionis difficultatē vitandæ ſunt. Plura Simeon Sethi, in Syntag. Rhazes lib. 3. cap. 10. ad Alman.

Auicenna lib.2.Cano.cap.132.& Auerrhoës lib. 5.Collect cap.32.

Sexta, Quiſcula: vulgare nomen à ſono fictũ: Neoterici Qualeã vocant: Latinis (vt Feſtus ait) dicta eſt Coturnix, itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita ſunt; ὄρτυξ à Græcis appellatur. Caro eius, iuxta Auerrhoïs ſententiã, temperata eſt, ad caliditatem tamen paulò propenſior, ac tenuis ſubſtantiæ optimiq; ſucci: quare ſanis, ac ijs qui conualeſcunt alimentum eſt ad bonam valetudinem accommodatiſſimum. Verùm Pſello, Iſaaco, atque alijs quibuſdam non aſpernandis Medicinæ ſcriptoribus, Coturnix auis eſt tum ad concoctionem, tum ad ſucci bonitatem inhabilis, vt quę & Veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur. Vnde Auicenna 2. Canon. capite 153. ab eius vſu ſuadet abſtinendum, quippe quæ tetanum & ſpaſmum inducat. Vbi notandum tamen Auicennam non ob id ſolùm coturnicis cibum improbare, quòd elleboro nutriatur, ſed etiam quòd talis facultas, ſpaſmum ac tetanum generandi, illius inſit ſubſtantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cũ molli ac pingui caſeo paſtillatas edere conſueuerũt. Poteſt etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis, perdice aliquantulum maior, genis, roſtro & pedibus rubenti colore, reliqua verò pennarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italorum vulgo Coturnix appellatur: eſtq; de Alpinarum volucrum genere & in ſylueſtribus & frigidis locis montibusq; verſatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquam recedit. Cuius auium ſpeciei apud veteres fuerit, nondum ſatis compertum habetur: ſed ex guſtu, & odo-

Quiſcula coturnix.

ratu, & loci natura in quo continuè commoratur, & ex ijs quibus paſcitur (nam illa grati admodum ſunt odoris) boni & laudabilis eſſe alimenti iudicanda eſt, & propterea in cibis meritò expetenda. Quo ſanè modo Rhazes etiam lib. 3. cap. 10. ad Almanſ. coturnicē accepiſſe videtur, cùm ei ſecundum poſt ſtarnam bonitatis locum tribuit. De vtraq; coturnice cùm plurima, tum cognitu pulcherrima habet Aloiſius Mundella epiſt. 6.

Phaſianus. *Septima*, Phaſianus: quem à Phaſide amne apud Colchos, vbi primùm cognitus eſt, ita nuncuparunt. Hæc eſt decantata omnium libris auis, quam primam ferè in menſis eſſe iudicant, propter carnis bonitatem, à qua Medicinæ profeſſores veluti à ſcopo, de temperamentis ciborum iudicia auſpicantur: ſucci enim probitate & iucunditate longè cæteris antecellit, neque ſolùm ad victus ſalubris rationem, verùm ad robur quoque conciliandum accommodatiſſima eſt. Caro enim iuuenculi ac pinguis conualeſcentibus & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus eſt. Sed ob nimium atque immenſum precium Principum duntaxat atque magnatum menſis dicata eſt. Meminit Phaſiani Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 18. ſic inquiens: Caro Phaſianorum, quod ad concoctionem & nutrimentum attinet, gallinis eſt ſimilis, voluptate tamē in edendo ſuperat: quin & ſicciore conſtat temperamento, vt qui in ſicciore degat aëre, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazem aphor. lib. 3. aph. 13.

Merula. *Octaua*, Merula: quæ quidem auis eſt nigro pen-

pennarum colore,roſtro rutilo, & ſturni magnitudine,Κότλυφος à Græcis dicitur. Quanquam verò hæc à Galeno, Oribaſio atque Ægineta inter optimi ſucci alimenta connumeratur, carnem tamen, quàm perdicis & attagenis, duriorem obtinet. Quare & ipſa iuuencula ac pinguis mandenda eſt. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculæ montanæ omnes in hanc claſſem referendæ ſunt.

Nona, ὀρτυγομήτρα: ea auis eſt turturis magnitudine, pennarum colore nequicquam à coturnice differens:roſtrum longius eſt & acutius, crura pedesq; ſatis etiam pro ratione corporis longos obtinet,quinetiam frugiuora eſt & adue na antequã coturnices haud vſpiam audias, neque coturnices te amplius viſurum ſperes, vbi hæc audiri deſijt. Vox mirifica eſt,coaxantium ranarum clamori non abſimilis,niſi quòd ſubtilior multò & acutior eſt. Caro eius optimum gignit ſuccum, vbi per diem ſuſpenderis. Gilbertus Longolius in eruditiſſimo ſuo de Auibus Dialogo eandem eſſe putat cum κυχράμῳ. ὀρτυγομήτρα autem Græcis dicta eſt, quaſi coturnicum matrix, quòd coturnicibus per maria terrasq; aduolantibus dux & rex itineris eſſe ſoleat,ab ὄρτυξ,id eſt,coturnix,& μήτρα,id eſt, matrix. Plura Ariſtoteles libro 8.capite 12.de hiſtoria animal.Plinius libro 10 capite 23. natural.hiſtor.Solinus capite 18.& Athenæus libro 9. deipnoſophiſt. *Ortygometra.*

Decima, Perdix: huius quoque caro medij ferè temperamenti eſt, & concoctu facilis, probumq; ſuccũ gignit, præſertim ſi non illicò poſt *Perdix.*

occi-

occiſionem, ſed vnum ad minus diem ſuſpenſa comedatur. Sic enim quod durum in ſe continet abijcit,& friabilis redditur, quemadmodum ex Galeno paulò antè oſtenſum eſt. Sanguinem copioſum ac tenuē generat, adeoq; craſſiorem, ſi fortè in corpore inuenerit, extenuat idq; alæ potiſſimum præſtant: quæ vt in reliquo auium genere, ita in hoc quoq; faciliùs concoquuntur. Et vno verbo optimæ quidem alæ ſunt auium iuuenum ſaginatarum, peſſimæ verò macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum eſt ijs qui ſe non exercent, & qui vitam degunt otioſam, quiq; imbecilliores & inualidi ſunt, tum etiam attenuante victus ratione aſſuetis,& hydropicis, quiq; humido ſunt ventriculo: vitioſos enim & corruptos ipſius humores conſumit atq; abſtergit: memoriam aſſiduè manſa corroborat, impinguat, ſemen auget, & ventrem ſtimulat, ſed eundem cohibet: vnde accõmodatiſſimum diarrhœa laborantibus fit edulium, ſi aſſa cum aceto ingeratur. Medulla cum vino præſumpta ictericos ſanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio eſt. Fel quoq; ſuffuſionibus oculorum à principio mirificè prodeſt: facit & ad ipſorum hebetudinem. Si tempora ſingulis menſibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus lib.3. cap. 18. de alim. facult. & lib 8. cap.2. meth. medend. & Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus. *Vndecima*, Frigellus: Ea ex turdorum genere auis eſt, cuius Ariſtoteles libro 9. capite 20. de hiſtoria animal. tres cõſtituit ſpecies. Vna viſciuora, quæ niſi viſco & reſina non veſcitur, & magnitudine paulò minor quàm pica eſt: altera pilaris,

laris, quæ ſonũ edit acutũ, & magnitudine merulæ eſt: tertia quam iliacam vocant nõnulli, minima inter has, minusque maculis diſtincta, de qua ſanè intelligenda ſunt, quæ de frigello hoc loco dicuntur. Hic vtrinq; iuxta oculos, & in pectore & in ipſo alæ flexu, intus & foris maculas habet latiuſculas, rubras. Primum genus nõ niſi hyeme apud nos cernitur, aut ſi videatur, rarum eſt. Secundum per totum annum apparet maculoſo valde pectore, & cantus ſui gratia à multis in caueis alitur. Tertium per æſtatem apud nos nuſquam videtur, ſed vindemiæ tempore atq; inſtante hyeme primùm cernitur, adeoq; ob id frigellus, nempe quòd aduentu ſuo frigus inſtare prænunciet, nominatur. In vineis potiſſimùm reperitur, ac dulcium vuarum eſu ſæpius inebriatur, velociter volat: & optimi eſt ſucci, præſertim circa feſtum Omnium ſanctorum. Lege Gulielmum Turnerum in libello de Auibus.

Duodecima, Otis: quæ & ipſa in cibis gratiſſima atq; optimi ſucci eſt, nempe ex ſylueſtrium gallinarum genere, Perdicum ſimilis: ſed obeſitate corporisq; pondere parum ſe alis attollit: quapropter canibus ſe obnoxiam quodammodo cognoſcẽs, ad eorũ latratum extemplo proripit ſeſe latitans inter frutices. Lege Ælianum & Oppianum. Gilbertus Lon. eam eſſe adſerit, quam Bonoſam vulgò nuncupant: de qua Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 19. & Athenæus lib 9. deipnoſ. Sunt tamen quibus orex hoc loco magis placeat, vt gallina phaſiani per eam accipiatur. Alij verò gallinam aquaticam interpretantur. Siue igitur gallina ſit aquatica, ſiue phaſiani, caro eius bonum gignit ſuccum. *Otis.*

Tremulus. *Decimatertia*, Tremulus: quæ quidem auis eſt fuſco pennarum colore, magnitudine quàm gallina minor, velociſſimi volatus, alte vociferans ac clamoſa, in cuius capite criſta plumea, ex earum auiũ genere, quas σεισοπυγίδας Græci vocant: caudam enim, cùm pedibus incedit, aſſiduè quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper ferè iuxta maria verſatur: ne quis paruam illam auiculam longæ caudæ, quæ codatremula vulgo ſiue motacilla dicitur, per tremulum hoc loco intelligendum putet. Huc etiam referri poſſet (ſi non eadem eſt) auis quædam cornice minor, plumis ferè viridibus & nigris per totum dorſum, caput & collum: ventre albo, longa & ſemper erecta in capite criſta plumea, alis obtuſioribus & inter volandum magnũ ſtrepitum edentibus, vnde & vannellus à barbaris dicitur, clamoſa admodũ & querula: quæ aquis vermium gratia, quibus ſolis victitat, appropinquat, ſed ipſas non ingreditur, in planis & locis circa conſitis plurimum degit.

Amarellus. *Decimaquarta*, Amarellus auis aquatica, forma perinde ac anas, ſed minor, ab Ariſtotele libro 8. cap. 3. de hiſtor. animal. βόσκα appellatur. Illud porrò noſſe in vniuerſum expedit, quòd præſtantius alimentũ ab ijs ſumatur auibus quæ volatu magis nituntur, celeriusque volant. Et quemadmodum prædictarum auium caro concoctu facilis & ad bonam valetudinem accommodatiſſima, ſic è diuerſo quarundam excrementitia eſt ac mali ſucci, multoq; ad coquendum difficilior, atq; inæqualis temperamenti: cuiuſmodi imprimis exiſtit pauonum, anſerum, gruum, ardearum, & quotquot oblongum habent

bent collum ac roſtrum: inq; paludibus nutriuntur. Huc, quòd ad ſucci prauitatem attinet, paſſeres etiam referendi ſunt qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam & calidiſſimi ſunt, & longiùs à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant, Veneremq; impenſiùs ſtimulant. Circa electionem verò alimẽti quod ab auium genere ſumitur ſciendum eſt, iuxta diuerſas præſtantioris alimenti proprietates (ſi eius quod nutritur ſanitatem vel robur ſpectes) carnes variè laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & ſubtilitatem reſpiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit. Rhazes & Iſaacus ob leuitatem & ſubtilitatem ſturnam prætulerunt. Idem quoq; Iſaacus diuerſa ductus ratione diuerſarum auium carnes laudauit. Auicenna turturis carnem, quòd mentis aciem atq; intellectum roboret, mirificè commendat. Auium porrò omnium volucrium genus pauciſſimum præſtat alimentum, ſi ad genus greſſilium conferatur, potiſſimùm ſi ad ſuillam, qua non aliud inuenias, quod copioſioris ſit nutrimenti: volucrium tamen caro ad coquendum eſt facilior: quare ijs qui neglecto corporis exercitio conſilijs potiſſimùm & ſtudijs ac contemplationi vacant, conuenientiſſima eſt, præcipuè perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinacei & gallinæ, quemadmodum libro 3. de aliment. facult. cap. 18. Galenus teſtatur. Sanguinem enim procreat clarum atq; mundum, & ſpirituum generationi ac mentis exercitijs & intellectui aptiſſimum. Siccius nanq; alimentum, quale dictarum auium eſt, ſtudio contemplationiq; intentis conuenit. Siccitas enim prudentiæ fami-

liaris eſt, ſicuti luculenter & perſpicuè docuit Galenus in libro, cui titulus, Quòd animi mores corporis temperaturam ſequantur, cap. 5. Lege plura apud eundem lib. 8. cap. 2. method. medendi, & in libro de attenuante diæta capite 6. De Attagene pulcherrima quædam & ſcitu digniſſima Gilbertus Longolius in Dialogo de Auibus prodidit.

DE PISCIBVS.
CAPVT XXX.

SI piſces molles ſunt, magno corpore tolles:
Si piſces duri, parui ſunt plus valituri.

Hîc duæ traduntur laudabilium piſcium notæ. Piſces enim aut dura carne ſuapte natura ſunt, aut molli. Ex his igitur qui molles ſunt, vetuli iunioribus pręſtant. Carnis nanq; mollities pro modo humiditatis reſpondet, quæ crudior in nouello piſce, in vetulo verò cõcoctior exiſtit. Quare nouelli piſces lento ac pituitoſo ſucco magis quàm vetuli abundant. Atq; hac certè ratione nonnulli anguillam etiam vetulam iuniori præferunt. Ex ijs verò qui dura carne præditi ſunt, iuniores longè præſtantiores & concoctu faciliores habentur: eiuſmodi porrò lucij cumprimis ſunt & percæ. Carnis enim durities concoctioni reſiſtit. Quæ ſanè ſententia ex 2. Cano. capite 553. Auicennæ deſumpta eſt, vbi ſic fermè ſcriptum reliquit: Ex piſcibus dura carne præditis eligendi ſunt minores, ex molli verò maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus libro 3. de alim. facult. cap. 29. & 30.

Lucius & perca, & ſaxatilis, albica, tencha,
Gornus, plagitia, & cum carpa, galbio, truta.

Hic

Hic decem recenſentur piſces, quorum alimentum hominum corporibus ſaluberrimum eſſe putatur.

Primus, Lucius eſt: piſcis vulgo notus, qui quòd non modò in alterius, ſed ſuæ etiam ſpeciei piſces graſſetur, tyranni appellationem vulgato verſiculo ſortitus eſt: *Lucius.*

Lucius eſt piſcis, rex atq; tyrannus aquarum.

Natatu velox ac duræ carnis eſt, ſed omnium Medicorũ iudicio εὔπεπτος, atq; optimi ſucci.

Secundus, Perca: qui branchijs ſubruffus eſt, dorſo ſpinis armatus, vnde ἀκανθοστεφῆ εἶναι καὶ ποικιλόχροα ex Ariſtot. Athenæus ſcribit, libro δειπνοσοφ. 7. Duræ quoque carnis eſt, & vulgo cognitus. Porrò alimentum quod ex eo ſumitur, non modò ad coquendum eſt facile, ſed guſtui etiam gratum, atque hominum corporibus ſaluberrimum, vt quod ſanguinem medium conſiſtentia generet, ſuprà cap. 9. Vnde maximo in precio hic piſcis ſemper eſt habitus. Auſonius in Moſella ſic de eo canit: *Perca.*

Nec te delicias menſarum Perca ſilebo,
Amnigenos inter piſces dignande marinis.

Quanquã certè τὸ (πέρκη) antiquiſſimis etiã Græcorum vſitatum ſit, reperiuntur tamen quibus per ἀντίφρασιν, quòd nulli piſcium parcat, à parcendo ſic dictus eſſe videatur: vt qui iratus alios piſces pinnis ſuis quas ſupra dorſum habet vulneret. Qua ratione à Lucio quoque immunis eſt: imò, vt Albertus refert, naturalis quædam lucio cũ perca amicitia eſt. Læſus enim Lucius non tam facilè à quouis alio piſcium ſanatur, quàm à perca.

Solum igitur liquidis parcam laceratus in vndis
Veſtigat luſtrans, ſolum hunc medicamina poſcit.

Qui ſic inuentus vulnera eius tangendo lenit atque ſanat.

Saxatilis. *Tertius*, Saxatilis: quo quidem nomine piſcis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parui perpetuo manent: cuius alimentum (licet ſquamis careat) ad voluptatem, coctionem ſimul ac diſtributionē, & ſucci bonitatem præſtantiſſimum eſt. Multos tamen inuenias quibus Saxaulus potius, ſiue Saxaulis hic legendum eſſe videatur, vt hoc nomine ex planorum piſcium genere eum intelligamus, qui βȣγλωτ7ος ϗ βȣγλωσσος à Græcis dictus, hodie γλῶτ7α nuncupatur: à Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ Græcis eſt γλῶτ7α, cui βȣ particulá addita eſt, vt magnitudinem potiùs quàm bubulæ linguæ figurā ſignificet, à Plinio Solea, itemq́; ab Ouidio in Halieutico: *Saxaulus.*

Fulgentes Solea candore, & concolor illis
Paſſer.

A figura Soleæ quæ ſolo pedis ſubijcitur. Hic verò inter marinos piſces alimēti eſt haudquaquam contemnendi. Galenus lib. 3. de aliment. facult. capite 29. ſimiles quodammodò inter ſe eſſe Paſſerem & Soleam ſcribit, non tamen omnino eiuſdem eſſe ſpeciei: Soleam enim molliorem eſſe, ciboq́; ſuauiorem, ac in totum Paſſere præſtantiorem. Suauitate quidem, alimenti copia, ſucci bonitate ſolea præſtantior eſt: at carne duriore ſolidioreq́; eſſe experiētia ſenſusq́; conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius lib. 11. ca. 11. de piſcibus marinis.

Quar-

Quartus, Albica, qui & ipſe marinus reponendus in numerum ſale conditorum, & in fumo deinde vel in aëre exiccatorum, qui deinde baculo ante coćturam contunduntur. Albica autem ex eo dićtus videtur, quòd molli humida atq; candida admodum ſit carne, Italis Mollo à carnis mollitie, Gallis *merlus* Aſellus eſt veterũ, vel ei omnino cognatus ex Geſneri ſententia, & pro bono gratoq; cibo habetur. *Albica.*

Quintus, Tinca, vel tencha: piſcis aquæ dulcis notus, pelle lubrica, muccoſa, ad nigredinem tendente, ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe lucio, perca & tinca poſt coćtionem pellis auferri ſolet. Auſon. in Moſell. vulgi ſolatium vocat, quòd pauperibus tantùm apponatur. Excrementitius eſt, & totus lutoſus. *Tencha.* *Tinca.*

Sextus, Gornus, gornatus, ſiue gurnadus: piſcis marinus albus: atq; minimus, medij digiti longitudinem non excedens: vnà cum capite ac ſpinis manditur. *Gornus.*

Septimus, Plagitia: piſcis marinus planorum generi ſubijciendus, rhombo figura ſimilis, ſed contraćtior, lingulaca latior. Hic piſcis ſupina parte albicat, prona fuſcus eſt & terrei coloris, inſtar paſſerum auium, vnde à Latinis paſſer etiam dicitur, à Græcis ψῆττα, Gulielmus Rondeletius lib. 11. cap. 7. *Plagitia.*

Octauus, Carpa, ſiue Carpio: Cyprinus quorundam opinione: piſcis fluuiatilis notus, ſquamoſus. Huius caro excrementitia eſt ac muccoſa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita nanque multò quàm antè præſtantior euadit: quicquid enim muccoſum aut viroſum guſtu refert, id totum deponit. *Carpa.*

Galbio. *Nonus*, Galbio: piſcis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui & in ampliſſimas alas expanſo, raia Latinè dicitur, & à quibuſdam rochetus, ſiue rochus, à Græcis βάτος καὶ βατὶς à rubi, quem βάτον vocant, ſimilitudine. Quemadmodum enim ſpinoſus eſt aculeatusq; rubus, ita raia omnis aculeis aſpera, non quidem toto corpore, ſunt enim λειόβατοι, id eſt, læues raiæ, quibus nulli ſunt in corpore aculei: ſed ſiue læues ſint raiæ, ſiue aſperæ, omnes vncos aculeos in cauda geſtant, ſicuti in rubo, cynosbato & roſis cernuntur. Piſcis eſt duræ carnis, cõcoctu difficilis, ſed alimenti firmi & ſani. Vide Gulielmũ Rondeletium libro 12. cap. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contundi ſolitorum piſcium claſſem, vt eum hoc nomine intelligamus, qui & ipſe duræ carnis eſt ac ſanus. Alij textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 28. Gobio, inquit, littoralis eſt piſcis ex eorum numero qui parui perpetuò manent, ſuauiſſimus ac cõcoctu facillimus, ſimulq; ad diſtributionem & ſucci bonitatem optimè comparatus, Gallicè *Gouion*.

Truta. *Decimus*, Truta: Hic omnium qui in dulcibus aquis generantur piſcium æquali cunctarũ gentium iudicio lõgè nobiliſſimus habetur. Varius admodum eſt, purpureis guttis ſiue maculis totum dorſum ſpecioſè pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in ſalmone etiam conſpicitur, vt proculdubiò is piſcis ſit, qui Auſonio in Moſella Salar vocatur cùm dicit:

Purpureisq; Salar ſtellatus tergora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos ſuperet. Carnem habet valde

fria-

friabilem,vt in qua nihil neq; lentoris,neq; pinguedinis inſit: quo fit vt alimentum quod ex eo ſumitur hominum etiam corporibus ſaluberrimum eſſe cenſeatur. Huc, quòd ad ſucci bonitatem attinet,aſchiæ etiã & auratæ referendi ſunt. Porrò Truta Gallicum eſt: nam vulgo *Truitte* vocant. Verùm hactenus ſingulatim de piſcibus: nunc generatim etiam atq; vniuersè nonnihil de præſtantia ipſorum dicemus.

Sciendum igitur imprimis, alimentum quod ex piſcibus prouenit, quemadmodum id ipſum libro 3.capite 25.de aliment. facult.Galenus atteſtatur ſanguinẽ gignere conſiſtentia tenuiorem,quàm quod ex pedeſtribus animalibus ſumitur, adeò vt non affluenter nutriat, & celerius diſcutiatur: magis tamen excrementitium eſt. Phlegmatici enim, id eſt, frigidioris humidiorisq; temperamenti ſunt piſces. Ob eandem tamen cauſam quidam ipſos concoctu difficiles eſſe ac tardi tranſitus cenſuerunt: quippe ratione frigiditatis lenti etiam ſunt, atq; diutius ob id ventriculo immorantur, & cõcoctioni repugnant: quo fit vt ſæpius corrumpantur, & putreſcendo ſitim generent. Carnium itaq; laudabilium alimentum hoc nomine, quàm piſcium ſalubrius eſt. *Piſcium electio.*

Secundò verò hoc etiam ſciendum: nempè pelagicos,hoc eſt,marinos (modò cæteræ bonæ notæ conſentiant)in victus ſalubris ratione, quàm qui in aquis dulcibus nati ſunt, eſſe meliores. Alimentum enim quod præſtant, minus excrementitium eſt, & carnium naturæ propinquius. At verò cùm pelagici (cæteris paribus) quàm fluuiatiles ſint carne duriore,conſentaneum eſt

eoſdem difficiliùs etiam concoqui & reſolui, ac magis nutrire, ſanguinemq; gignere puriorem. Ægris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores ſunt.

Tertiò ſciendum, ex piſcibus tam marinis, quàm fluuiatilibus eligendos eſſe, qui carne ſint minimum muccoſa aut lenta, ſed alba, ſuaui, ſubtili, friabili, odorata, quæ tarde putreſcat: & qui non degunt in paludibus lacubusque, atq; id genus locis limoſis ac ſordidis, nec in aquis limoſas herbas & mali ſucci radices habentibus. Peſſimam enim habent carnem qui in eiuſmodi locis degunt.

Eligendi verò nō admodū iuuenes, neq; prægrandes, neq; pinguedine multa reſperſi, ſed vt in ſuo genere carnoſi, & celerrimi curſus.

Ex marinis præſtantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari diſtantibus capiuntur, vtique ſi cæteræ laudabilium piſcium notæ non abfuerint. Iiſdem quoq; notis conſentientibus, quātò ſpinis adnatis ac ſquamis horridiores fuerint, tantò præſtantiores etiam eſſe par eſt. Spinarum enim & ſquamarum multitudo ſubſtantiæ puritatem arguit. Præterea optimi ſunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorumque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthico nutriti ijs præſtant, qui in Mortuo ſiue Meridionali capiuntur.

Eorum autem qui in fluuijs gignuntur, ſalubriores ſunt qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapidè fluit, ac copioſa eſt. Ex quibus iam dictis liquidò conſtat, qui piſcium probi malive cenſeri debeant.

Cete-

Cetacei enim ac beſtiales, cuiuſmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potiſſimùm habentur, cùm laudabilium piſcium notis, nimirum albedine, ſubtilitate, ac friabilitate careant, in cibo ſunt prorſus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumq; boni quidem alimenti, excrementi autem plurimũ reddunt, & præſertim recentes. Quare mirum non eſt, ſi prauum ſuccum in eorum corporibus qui quotidie illis veſcuntur cõgerant. Attamen eos ſi quando, meliorum nõ ſuppetente cõpia, edere cogamur, magnoperè cauendum, ne illico à captu ingerantur, ſed ſeruandi ſunt per dies aliquot, dum caro eorum molleſcat, adeoq; citra ſubſtantiæ corruptionem tenereſcat. Id quod fieri ſolet, vbi leuiter ſale conſperſi fuerint: quomodo ſapidiores etiam, ac multò quàm antè præſtantiores euadere, libro 3. de aliment. facul. cap. 24. & 40. Galenus autor eſt. Quicquid enim muccoſum aut viroſum guſtu referunt, id totum deponunt.

Ex piſcibus marinis Raia & Gornus in laudabilium claſſe cenſentur: carnem enim habent conſiſtentia puriſſimam. Deinde verò Paſſer & Solea, quorum tamen caro lentior eſt, minusq; tum alba, tum friabilis, & craſſior, ſapore etiam atque odore minus commendabilis. Merlango tamen, ſiue merlano, quem ἀφύην Græci vocant, ſecundus fortè à raia deberetur locus; minore enim participat craſſitie ac lentore, quàm paſſer & ſolea, & ſubſtantia vtcunque friabilis eſt: ſed ſi odorem, ſaporem, colorem, ſubſtantiæ puritatem & mollitiem ſpectes, bonitate nonnihil à gorno ac raia deficere

vide-

videbitur. Idem de harengo iudicium eſt. Morhua iuuenis bonitate p̃dictis ſatis propinquat. ſed ſi diligentius ad præſcriptas laudabilium piſcium notas exigatur, craſſior multò atq; lentior inuenietur. Salmones autem, rhombi, (vulgo Gallorum turboti) ſcombri, vulgò maquerelli ſiue macrelli, longè à reliquis bonitate deficiunt: ſunt enim multò craſſiores, magisq; lenti, & concoctu difficiliores, neq; competunt niſi vehementiore exercitio fatigatis, robuſtis ac iuuenibus, idq; magis etiam ſi quid ſalſedinis ipſis commiſceatur, quò lentor, craſſities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piſcibus autem aquæ dulcis, lucius & Perca mediocres laudatiſſimi ſunt, præſertim ſi præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum poſt illos locum obtinet Vendoſia: carnem tamen habet nõ perinde albam, ſubtilem, & friabilem, ſæpiusq; in ſtagnis, quàm fluuijs reperitur.

Illud porrò ſummatim noſſe etiam expedit, quòd piſces fluuiatiles, modò cætera conſentiant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad guſtus ipſius voluptatem cæteris multò ſint præſtantiores, ſi in aqua profunda, petroſa aut aſpera ad Boream ſpectante, ac rapidè fluente degant: præſertim ſi vrbis alicuius ampliſſimæ, latrinarum, balneorũ, culinarumq; loturæ & purgamenta in illam non defluant, neque veſtes & alia eiuſdem generis in ea abluantur. Multò verò magis, ſi præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri verò tam marini quàm fluuiatiles, ſicuti lib. 3. de aliment. facult. cap. 33. à Galeno traditur, dura

in totum carne conſtant, ideoq; & ad coquendum ſunt difficiles,& firmi alimenti, ægrè tamẽ in ventriculo corrumpuntur.

In piſcibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quòd recentes valde nutriant & humectent,mammas lacte repleant, ſemen prolificum ſuppeditent, adeoq; venerem excitent, & bilioſis corporibus ſint accommodatiſſimi. Cæterùm abſtinendum ab ipſorũ eſu poſt quãlibet actionem fortem ac vehementẽ: qui nanque id temporis ingeruntur, eos & malè concoqui,& dum in iecur ac venas diſtribuuntur, ſuccum generare crudum, qui non facilè in probum ſanguinem mutetur, à ratione alienum nõ eſt. Præterea verò cùm hæc ipſorum etiam natura ſit, vt tardiùs pertranſeant,cura non minima adhibenda eſt,ne in ventriculum incidant debilem aut prauis ſuccis vitiatum: quippe qui tum non bellè concoquantur, & faciliùs ferè vnà cũ alijs in ventriculo exiſtentibus corrumpantur. Neq; item vnà cum carnibus,aut lacticinijs, neque ſummo poſt alios cibos loco, ſi quid Auicẽnæ credimus,edendi ſunt.

Poſtremò verò hoc etiam ſciendum, quòd craſſioris ſucci piſces infra mediocritatem ſaliti recentibus ſint præferendi. Verùm recens ſaliti, Galeno libro 3. de aliment. facultat. capite vigeſimoquarto, teſte, iam diu ſalitis ſunt meliores. Piſces etiam laudabiles exiguo ſale conſperſi atq; immoderatè ſumpti,appetentiam, ſi quis eis delectetur, reuocant, & roborant.

DE ANGVILLA, ET NONnihil etiam de Caſeo.

CAPVT XXXI.

Vocibus anguillæ praua ſunt ſi comedantur:
Qui phyſicen non ignorant hæc teſtificantur.
Caſeus, anguilla, nimis obſunt ſi comedantur.
Ni tu ſæpe bibas, & rebibendo bibas.

Anguilla. Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur, idq; rationibus tum medicis, tum philoſophicis cōprobatur. Limoſus enim piſcis eſt, craſſiq; & lenti ſucci, obſtructiones facit, longiusq; à memoratis paulò ante probi piſcis iudicijs recedit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 15 in hunc modum ſcribens atteſtatur. Anguillæ nunquam boni ſucci ſunt, tametſi puro in humore verſentur, nedum in eo qui vrbium ſordes & purgamenta in ſe recipit. Idem ferè & in lib. de attenuante diæta, capit. 6. confirmare videtur: Anguillæ, inquiens, & mollium pars maxima tametſi carnem habent mollem, quòd tamen ſucco lento & pituitoſo abundant, ijs qui ſalubri victus ratione vti volunt, plurimum eſt noxia. Pari modo de muſtelis quoque, quæ vulgato iam nomine lampetræ dicuntur, ſentiendum eſt. Nam & ipſæ nihilo ſecius quàm anguillæ plurimum craſſi ſucci gignunt: tametſi paruulæ lampetræ non perinde malæ & periculoſæ ſint. Minore enim, vt ſenſus ipſe iudex eſt, craſſitie & lentore participant. Quo fit vt hi piſces, licet non ingratum ori ſaporem offerant (quod ſalua tamen eorum reuerentia dictum velim, qui in eorum vſu diu perſeuerant) admodum ſint periculoſi. Siquidem generatio

ratio eorum in aquis ſerpentum generationi in terris reſpondet, non ſine veneni ſuſpicione. Vnde etiã M. Varroni lib. 4. de lingua latina nomen habent, quod anguibus adſimilentur. Atq; hac certè ratione capita & caudæ, ac ſimiliter interior ſpina, vt quæ venenũ in ſe contineant, nullo modo edenda ſunt. Conueniens autẽ erit ob ſucci craſſitiem ac lentorẽ vt in optimo vino immerſæ necentur, atq; cũ iuſculo deinde optimarum ſpecierum, ſicuti ab Apitianæ ſcholæ ſectatoribus ſolent, præparentur: ac primò quidem duabus ebullitionib. in vino & aqua præbulliãt illiſq; reiectis tandẽ ad perfectionẽ coquantur. Vel gelu inde in patina fiat, vel paſtillatura, vel aſſatura, idq; cum ſalſamento cõpetenti: in hyeme quidem cum ſalſamento viridi fortibus ſpeciebus, & vino: in æſtate verò cum debilib. ſpeciebus, omphacio & aceto. Cõmodius tamen ab eiuſmodi piſcium eſu abſtinetur. Stomacho enĩ & renibus ſunt inimici: ſed præcipuum ſentiunt nocumentũ ex eorũ obſonijs qui arenulas mingere conſueuerunt, quoniã illæ anguillari glutino in calculos cogi & adſtringi videantur. Podagra quoq; laborantibus manifeſtè officiunt, nec vllis morbis medentur, ſic vt iniquè natura feciſſe videatur, quæ tam ſuauem refutandis expuendiſq; piſcibus indiderit ſaporem. Medici omni ex loco omniq; tempore, & præſertim circa ſolſtitium anguillas deteſtantur.

Anguillæ coctio.

Anguillæ eſus calculoſis noxius.

Sequitur deinde, caſeum atq; anguillas plurimum nocere ſi comedãtur: quod ſanè de ijs quæ magna mole ingeruntur intelligendum eſt. Cauſæ quidem de caſeo ſuprà cap 7. de anguillis verò in præſenti capite habentur.

Poſtre-

Poſtremo loco hoc etiam adſeritur, nempe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atq; emendari: quod minimè tamen de vino ſubtili ac penetrante, neq; item de eo quod in potus delatiui vicem ſubſtituitur intelligendũ eſt. Tale namq; cum cibis mali ſucci bibendũ non eſt, quemadmodũ 3.1 doct.2. ca.8. Auicenna ſic fermè ſcribens diligenter admodũ monuit. Neq; verò cum cibis praui ſucci, nec antequam illi conficiantur, neq; ab eorundem con coctione vinũ protinus bibendum eſt. quippe ꝙ mali chymi cibos in omnia ſtatim corporis exteriora membra, quò fortaſſe citra vini adminiculum minimè penetraſſent, non ſine ſanitatis diſpendio ſecum trahat. Intelligendum igitur de vino forti, non admodum penetrante, quod ſæpius atq; modicè cõmodæ ciborum permiſtionis gratia ſumitur. Hoc enim prauitatem eorum corrigit, cõcoctoriam facultatem roborat, frigidosq; & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo fit vt ad caſei atq; anguillarum, quæ ægrè admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterùm neque illud ſilentio hoc loco inuoluendum, nempe vinum non in anguillarum modò, ſed quorumlibet etiam piſcium eſu exhibendum: quippe frigidioris humidiorisq; temperamenti ſunt omnes adeoq; difficiliùs ob id ipſum conficiuntur, tardiusq; tranſeunt: vino igitur ſæpius ac modicè ſumpto facilè emendantur, adq; *συμμετρίαν* perducuntur. Hinc non temerè hactenus hoc vſurpatum eſt: Ex piſcibus viuos quidem aqua foueri, mortuos verò vino condiri oportere.

DE CIBI POTVS'QVE IN prandio atque cœna permiſtione, ſiue alteratione.

CAPVT XXXII.

Inter prandendum ſit ſæpè parumq; bibendum,
Si ſumas ouum, molle ſit atq; nouum.

Hîc duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potusq; in prandio atq; cœnæ permiſtione ſiue alteratione. Inter prandendum nanque cœnandúmue inuicem modò edendum, modò bibendum eſt, ac ne id quidem largè & copiosè, ſed ſæpe potius & parcè. Neque enim iumenta nobis in hoc imitanda ſunt, quæ tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint: ſed potio ſubinde interponēda eſt, quoniā cibus permiſtione potionis mollior redditus per membra nutritioni deſeruientia faciliùs peruehitur.

Atq; hîc notandū, triplicem à Medicis conſtitui potum: ac primum quidem permixtiuum vocari, quòd vnà nimirum cum cibis ingeratur: alterum delatiuum, quòd concoctione in ventre iam confecta & abſoluta, in hepate verò inchoata, vt cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur: tertium verò ſitis ſedatiuum, quo in explenda ſiti vtimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtiuo accipienda ſunt. Hic enim interponi ſæpius ac permiſceri cibis debet, neq; ad finem prandij vel cœnæ, ſiue dum ſitis vrgeat (ſaluo tamen aliorum iudicio) differendus eſt. Imò verò crebriùs etiam ab illis aſſumi debet, qui cibis actu vel potentia ſiccioribus veſcuntur, quiq; vehementiùs ſeſe atq; immo-

Potus triplex.

Permixtiuum.

deratiùs exercendo ſiccum panem vorant: non tamen copioſè; ne concoctio impediatur. Simile enim quiddam ſuccederet, quale aquam in lebetem feruentem ſæpius largè & copioſè infundentibus ſolet: quippe caloris vis in coquendo hebetaretur.

Sedatiuus. Sitis autem ſedatiuus potus circa prandij vel cœnæ finem natura congruere magis videtur: tunc enim ob calidi ſicciq; cibi æſtuationem vera ſitis vrget. Namquè veriſimile non eſt eodem ac breui temporis momento infeſtari naturam eſurie ſitiq; ſimul, eo quòd hæc irritetur à calore, illa ſtimuletur à frigore interno. Eſtq; hic potus augendus, vel minuendus, prout ipſa ſitis expoſtulat.

Delatiuus. Atque delatiuus prima coctione iam peracta, atq; etiam paulò antè quàm aliud quidpiam edatur, propinandus eſt: præſertim cùm priùs ingeſtus cibus conſiſtentia fuerit craſſior: neque differendus eſt, dum ſitis oboriatur. Ventriculum enim ad reliquũ ſuſcipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam quæ in ventriculo continentur diſtributionem ad hepar plurimum iuuat. Non tamen immoderatiùs eo abutendum eſt, vt maturè concoqui poſſit. Siquidem inconcoctus ad hepar nõ tranſit. Quod verum vtiq; erit, ſi in delatiui locum non ſubſtituatur aqua. In illa enim neceſſe non eſt vt cõcoctio expectetur, priuſquam ad hepar tranſmeet. Rationabiliter verò in potu delatiuo, ceu etiam in permixtiuo, non aqua, ſed vinum propinari debet, aut aliud quidpiam, quod vino ſit ἀνάλογον, veluti ceruiſia, μελίκρατον, aut ex ceraſis vel malis, aut ſimili quopiam fructus genere

nere confectæ potiones: quibus tamen omnibus vinum eſt præferendum. Facilem enim efficit alimenti in omnia membra diſtributionem: vnde nõ ineptè ὄχημα τῆς τροφῆς ab Hippocrate nuncupatur, vt copioſè admodum ſuprà capite 15, & 27. oſtendimus.

Sed quia de commoda cibi potusq; permiſtione ſatis iam diximus, illud minimè omittendum eſt, quòd nonnullis vt rectum placere video, nempe vt iuxta craſſiorem, ſicciorem & frigidiorem cibum de vtroq; potu tam delatiuo, quàm permixtiuo largiùs aſſumamus: & vt rurſus circa calidiorem, ſubtiliorem atq; humidiorem, parcius. Et iterum vt vinum ſubtile valensq; cum cibo natura craſſo, duro ac frigido bibamus: & è diuerſo calidioribus concoctioniq; magis parentibus cibis vinum debilius adiungamus. Quæ ratio ſi ſtabit, valentiore vino iuxta carnem vtemur bubulam, quàm pullorum gallinaceorum: itemq; iuxta piſces, quàm carnes animalium terreſtrium.

Secundum præceptum de ouis erat, nempe vt recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio reddita eſt ſuprà, cap. 8.

DE PISIS.
CAPVT XXXIII.

Piſum laudandum nunc ſumpſimus ac reprobandũ.
Eſt inflatiuum cum pellibus, atq; nociuum,
Pellibus ablatis, ſunt bona piſa ſatis.

Inquiſitione dignum videtur, quod de piſis hoc loco traditur, nempe ipſa laudem mereri quandoque, nonnunquam verò & vituperium. Vbi ſcire ante omnia conuenit, piſa duas habe- *Piſa.*

re facultates, adſtrictoriam nimirum & purgatoriam: quarum hæc certè in ipſorum velut carne eſt, illa verò in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur: culpātur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo ſumpta, vt in diætis vniuerſalibus Iſaacus id ipſum confirmat, ventrem ſubducunt: altero verò magis condenſant & adſtringūt, plurimumq; flatulenti ſpiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in inteſtinis excitentur, purgatoria quidem facultate ſuccum excernere volente, adſtrictoria verò retinente: hincq; intus affligitur natura, ab vtroq; horum diuexata. Porrò ſi piſa cortice ſpoliata mandantur, tunc purgatoriæ actioni maximè conferunt. Quod de piſis hîc dicitur, idem de omnibus fermè leguminibus, puta fabis, lentibus, phaſeolis, & ſi qua ſunt ſimilia, præcipuè tamen corticem habentibus craſſiorem, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendum eſt. Hac nanq; ratione legumina omnia, quemadmodum libr. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphoriſ. 93. Hippocrates atteſtatur, flatuoſa ſunt, & cruda, & cocta, & fricta & macerata, & viridia. Cortex præterea in omnibus peiorem generat ſuccum, quàm quæ ipſorum velut caro eſt. In piſorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametſi vnà cum corticibus innoxiè mādi queant, praſtat tamen vt decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exactè matura valde tenuem habent corticem, ac minus ipſis diſcrimen ineſt, quod ad corticem ſaltem & carnem attinet, faciliusq; concoquuntur: quare ea nonnulli ſanis corporibus, quàm matura atq; exiccata

cata magis conuenire arbitrati ſunt: quod tamē à veritate alienum videtur. Nam ea admodum eſſe excrementitiæ ſubſtantię & corruptioni magis obnoxiæ conſtat: quo fit vt à ſanis non vſquequaq; citra noxam ſumi queant. Hoc tamen negari non poteſt, quòd matura & exiccata cùm ab extimis corticibus purgata fuerint, ad victus ſalubris rationem, quàm recentia non decorticata accommodatiora ſint: & è diuerſo viridia, quàm exiccata cortice non ſpoliata. Porrò cum omnium leguminum ſubſtantia inflet, concoctioni renitatur, craſſiq; & praui ſucci alimentū in corpus diffundat: meritò à victus ſalubris ratione excluditur. Brodium tamen ſiue iuſculum eorum, eo quòd flatum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate deponat, ventrem ſubducat, vrinam cieat, venarum atq; viſcerum obſtructiones amoliatur, adeoq; ad vaſorum etiam, quæ colatoria vulgo vocantur, nempe hepatis, renum & veſicæ, emundationem ſit efficaciſſimum, non parum commoditatis in victus ſalubris ratione habere dignoſcitur. Cuius proinde vſum ieiuniorum tempore, quando craſſis atq; obſtruentibus vtimur cibis, frequentiorem eſſe conuenit. Multiplex porrò ac varius hominibus leguminum vſus eſſe ſolet. Nonnulli enim cum ſalſis carnibus eſitant: quem modum Galenus libr. 1. cap. 25. de aliment. facultat. non probat. Nam hæ quoque ſanguinem craſſiorem & melancholicum magis generant. Quapropter non eſt his copioſiùs vtendum, & maximè ſi cui corpus ſit aut melancholicum, aut craſſo vel prauo ſucco abundet. Peſſimè autem coci diuitibus legumina ſapa adparant: quando-

quidem legumina haudquaquam incraſſantium miſtionem poſtulant, ſed humidorum potius, & quæ ipſorum craſſitiem incidant. Quibus verò ſapa cõmiſcetur, iecoris obſtructiones ſolent gignere, viſcerisq; huius ac lienis inflammationes inaugent, niſi melle addito meliora fiant. Perſpicuum autem eſt, quòd & ſcirrhoſos viſceris vtriuſq; affectus ſapa exacerbat. Vt autem legumina eſui accommodatiora fiant, magis nutriant, & craſſum prauumq; ſuccum amittant, in hunc ferè modum coquenda veniunt: Sub noctem in aquam feruentem infundantur, ac primò quidem manibus diutulè confricentur, vt à cortice ſeparentur, deinde per totam noctem in eadem macerentur, ſequenti verò die duabus vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dũ tertia quartáve aquæ portio abſumatur, percoquantur. Aquam autem adhibere oportet leuiſſimam, ceu pluuialẽ. Nam & hac citius coquentur, & molliora euadent, & concoctioni minus faceſſent negocij. Ius decocti colo tandem trãſfundendum, & ad vſus reſeruandum. De quo vbi & quantum cuique libuerit, accipiendum, cumq; cinnamomo denuò & croco temperandum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terream naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zingiberis, vnam piperis, aliquantũ etiam cymini adijciunt, quò facilius ſecedat: ad extremum aliquid aceti viníve, & butyri admiſcent, atque vnica iterum ebullitione coquunt, ſpumã interea diligenter auferentes. Quod quidem in principio refectionis potiſſimùm ſumẽdum. Illud poſtremò minimè prætereundum, quòd brodium ſiue iuſculum cicerum & piſorum

Piſorum coctio.

rum alborum multò ſit præſtantius, & humanæ naturæ accommodatius, quemadmodum & tota eorum ſubſtantia.

DE LACTE TABIDORVM. CAPVT XXXIV.

*LAc φθισικοῖς ſanum caprinum, * poſtq́; cameli,* * al. *poſt camelinū.*
Ac nutritiuum plus omnibus eſt aſininum.
Plus nutritiuum vaccinum, ſic & ouinum:
Adſit ſi febris, caput & doleat, fugiendum eſt.

Hîc præcepta quædam traduntur de electione lactis genere, quatenus videlicet φθισικοῖς, hoc eſt, tabidis, emaciatis, hectica febre laborantibus, & quomodocunq; conſumptis ſit conducturum. Cibi enim his ipſis, quòd calorem natiuum imbecillum obtineant, concoctu faciles conueniunt: boni item ac multi alimenti, vt corpus emaciatum inſtaurent: ſed liquidi & tenues, vt vias ob ſiccitatem contractas faciliùs ſubeant & penetrent: ob febrim quoq; refrigerent nonnihil, & ob vlceris ſaniem, detergant, & ob ſolutionem continui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac: facilè enim coquitur, ac inter omnia quæ alimenti gratia ſumimus, lac butyro & caſeo multum nutrit: optimū optimi eſt ſucci, ſero caſei & butyri liquidum & ſubfrigidum eſt, vt lib. 5. cap. 20. & lib. 10. cap. 7. de ſimp. medic. facul. terget ſapore dulci butyroſæ ſubſtantiæ & acrimonia ſeri, glutinat caſeo, & eodem ac butyro eſt emplaſticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali ſucci, cap. 9. teſte, pulmonis vlceribus affectos potione tantùm lactis curari putant, antea ſcilicet quàm ea ipſa vlcera amplientur, calloſaq; fiant. *Lactis electio.*

Lac caprinum.

Ac *primum* quidem præceptum eſt de lacte caprino, quod vtile eſſe phthiſicis, Auicenna libr. 2. Cano.cap.442.& 1.4.tract.3.cap.6. confirmat. Neque id ſanè iniuria: ſiquidem inter cætera lactis genera moderatè ſe habet, cùm non admodum pingue craſſumq́; ſit: ob id medium quoque eſſe cenſetur, quod in corporibus noſtris præſtat.

2. Cano. cap.442. & 14. 3. Tract. 4. cap.15.

Secundum de camelino, quod illo tenuius eſt, ſeroſiq́; humoris magis particeps: quo fit vt minus tum nutriat,tum emaciatis conferat.Hydropicis tamen, & quibus hepar malè affectum eſt, non parum commoditatis adfert, præſertim ſi fuerit cameli nuperrimè enixæ. Eo nanque hepar, ſi quid Auicennæ credimus, reficitur atque inſtauratur.

Alexād. Trall.lib. 11.cap.4.

Tertium de aſinino: Aſinæ nanque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propoſitos affectus accommodatiſſimum: quippe cùm tenuiſſimum ſit,& minimè coaguletur,& quoquo uerſus ocyſſimè in corpus digeratur, quemadmodum elegantiſſimè libro 7. method. medendi capite 6. à Galeno ſcribitur. Quod Auicenna quoque.1.4.tract.3.capite ſexto confirmat: Non eſt,inquiens,lac poſt muliebre,quod hecticis æquè conferat,ac aſininum. Hecticam enim, ſiquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed

Lac muliebre.

præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ eiuſdem,& humano corpori familiariſſimum, ab alijs Medicis præcipueq́; ab Herodoto & Euriphonte ad tabidos affectus celebratur. Quoniã enim cęteris eſt ſubtilius,frigidius & humidius, citius concoquitur,velociùs penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quoduis horum ma-

nè ieiunis, horis tribus aut quatuor ante cibum, vnc. quatuor primùm; & has ſi rectè confecerit, die ſequenti quinque, ſex vncias, & ſic diebus cõſequentibus auctum, ſi bene concoquat, vſq; ad libram vnam. Quatenus enim vires augeri cernimus, eatenus nos quoq; cibis adijciemus. Sumat autem patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & ſanguis & ſemen prõptiſſimè corrumpitur) per ſe, aut cum pauco melle vel ſaccharo & ſale, ne in vẽtriculo aceſcat. A lacte hau ſto non dormiat, ne corrumpatur, nec corpus exerceat motu ac frictione, ne crudum lac in corpus trahatur.

Cæterùm ſilentio prætereundum hoc loco non eſt, quòd non ſemper lac muliebre aut aſininum phthiſicis proſit: imò verò lac acidum, ſiue ebutyratum ab ipſis in certis quibuſdam caſibus conuenientiùs adſumitur. Et primò quidem, quando cùm phthiſi fluxus ventris ſimul infeſtat. Deinde cùm metus eſt, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adeſt vehementis febris, aut ventriculus ſuapte natura bilioſus exiſtit, vt in quo lac nullo negotio in bilem trãſeat. Quinetiam quando phthiſi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus ſunt obſtructiones. Lac enim acidum cohibet & adſtringit aluum, neq; facilè in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo promptè accendi poterat, ademptum ſit: eadem ratione nec in putrida facilè putreſcit. Præterea cùm immundus ac ſordidus eſt ventriculus: in eiuſmodi enim ventriculo lac promptiſſimè corrumpitur. Poſtremò verò cùm phthiſicus lac integrũ & dul-

ce abominatur, ab acido autem ſiue ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copioſè admodum Hieronymus Cardanus libro ſecundo Contradicentium, Tract.4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 194.

Lac vaccinum. *Quartum* de lacte vaccino: quod vt inter cætera lactis genera craſſius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum eſt. Atq; hinc ſanè Rhazes lib.3.cap.15.ad Almanſo. ſic fermè de eo ſcriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte craſſius iudicatur, atq; ob id corporis molem & obeſitatē adipiſci volentibus accommodatiſſimum habetur. His amplius Auicenna lib.2.Cano.cap.442.hoc quoq; addendum putauit: Nempe lac cuiuſlibet animalis, cuius fœtus eandem in vtero moram cum homine ducat, id eſt, per nouem menſes, humano lacti eſſe maximè conforme: illud verò qđ ſit animalis, cuius imprægnatio quàm mulieris diuturnior ſit, eſſe deterius: quo fit vt cùm vacca nouem menſibus vitulum ferat, lac eius humano maximè conforme, atq; ob id optimum quoq; habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad conſiſtentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei cauſæ adſignatæ ſunt ſuprà, cap.7.

DE BVTYRO.

CAPVT XXXV.

L*Enit & humectat, ſoluit ſine febre butyrum.*

Tres butyri proprietates hic referuntur.

Prima,

Primò,cum doloris ſedatione lenit, & matu-rat: Siquidem temperatè calidum eſt, & natura pingue atq; oleoſum, facultatisq; concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentiæ, in medijs nimirum corporibus ſecundùm duritiem & mollitiem. Bubonas igitur & parotidas iuuat, gingiuas extenuat, & præſertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit. *Butyri proprietates tres.*

Secundò humectat: ex meliore nanque lactis eſſentia conſtat. Quemadmodum ergo lacti, vnde ſeiunctum eſt, humectandi vis ineſt, ita & butyro ineſſe oportet.

Tertiò verò ſoluit, largius enim ſumptum, cùm ob ſuæ ſubſtantiæ lubricitatē, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui ſcilicet citra adſtrictionem ſunt humidi, facilè per ventrem ſubit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non æquè vt alijs conuenit: ipſis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porrò noſſe hoc loco vtile eſt, quòd butyrum ob ſuperabundantem & humiditatem & pinguitudinem in alimentis, vſu præſertim immoderatiore, expetendum non eſt. Ventriculum enim reſupinat ac ſubuertit, & ad vomitum incitat. Neq; verò vltimo poſt alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cùm humidum ſit ac lubricum facileq; ſubduci queat, in ſuperficie natans corrumpitur, atq; ob hos ipſum ante alios cibos ſumendum eſt. Ita enim citius ſubducitur, & alijs cibis viam munit. Quocunq; oleo magis tum nutrit, tum cibos condit: quo fit vt obſonijs additum olei atq; adipis vicem meritò penſet. Vnicè tamen hoc ſemper cauendū,

ne vſus eius ſit immoderatus, néve in ventriculo accendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi tract. 6. cap. 15. rub. 4. Ioannes Michaël Sauonarola ſcriptum reliquit, in melancholiam aduſtam tranſeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo ſit, inquit ille, vt ob nimium Butyri vſum multi leproſi in Germania reperiantur. Recens etiam butyrum contra beſtias quæ virus eiaculantur venenaque & foris illitum, & per os aſſumptum efficax eſt: ab aſpide enim percuſſis vtiliſſimè imponitur: & in peſtilenti aëris conſtitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis manè ab ieiunis deuoratum, mirificè ad ſanos ab infectione præſeruandos confert. Plura de butyro Dioſcorides libro 2. capite 62. Galenus libro 10. capite 10. de ſimpl. med. facult. Paulus Ægineta libro 7. Simeon Sethi in Syntag. & Auenzoar, Tract. 1. cap. 4. libro 3. Theyſir.

DE SERO.

CAPVT XXXVI.

I*Nciditq́, lauat, penetrat, mundat quoq́, ſerum.*

Hic agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquoſa eſt ſubſtantia. Hoc (vt libro ſecundo diſtinct. 1. capite 9. de med. ſimpl. purgan. Meſues inquit) excalfacit atq; ſiccat ordine primo completo, & vſq; ad ſecundum. Quinetiam attenuat, abluit, abſtergit, & nitroſa qua refertum eſt facultate aluum abſq; aliqua mordacitate leniter ſubducit. Bilem tum flauam tum atram ab exuſtis humoribus genitam deijcit: quo fit vt mirificè conferat maniacis & melancholicis. Præſtat item ad viſcerum infarctus, & morbis

inde

inde prouenientibus opitulatur: nimirum aqua intercute laborantibus, felle ſuffuſis & lienoſis. Datur vtiliter febrientibus ex bile, & viſcerum ac vaſorum obſtructionibus. Cōpetit etiamnum vitijs in cute à bile & peruſtis humoribus emergētibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, pſoris, lepriſq; admodum cōuenit. Hæc ille. Comitialibus quoq; atq; ijs qui ob potētis vini largiorem potum malè habent, auxilium præſtat. Plura Dioſcorides lib. 2. cap. 60. Galenus lib. 10. de ſimpl. med. facult. cap. 8. Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 15. & Auicenna 2. Cano. cap. 442.

DE CASEO.

CAPVT XXXVII.

CAſeus eſt gelidus, ſtipans, craſſus, quoq; durus,
Caſeus & panis ſunt optima fercula ſanis.
Si non ſunt ſani, tunc hunc ne iungito pani.

Duo hoc loco peraguntur. *Primò* quatuor referuntur facultates Caſei. Quarū prima eſt, ipſum eſſe gelidum, id eſt, temperatura frigidum: quod intelligi debet de recente ac molli, qui frigidus & humidus, & non de vetere, qui calidus & ſiccus eſt. Atq; huius ſanè rei grauiſſimum habemus teſtem Paulum Æginetam, qui li. 7. ſic ait: Caſeus recens cōpactus & mollis repulſoriam vim habet, leniter perfrigerans. Quinetiam de eo intelligi poteſt qui conficitur ex ſola lactis coagulatione, abſq; vlla alterius rei commiſtione. Reperitur enim qui ob aromatōn quorundam ac odoratarum herbarum admiſtionem acrior & calidior euaſerit, & ob id linguam vellicet, atq; ventriculum excalfaciat. Talis autem colore potiſſimùm viridis exiſtit, qui ſi maiore

paulò

paulò, mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda eſt, caſeum ſtipare, hoc eſt, adſtringere ac cohibere aluũ, quod maximè ſolet præſtare vetus, cui multum coaguli admiſtum eſt. Tertia eſt, ipſum eſſe craſſum, quod eſt, craſſos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caſeus fit ex craſſiore & terreſtri magis cuiuſlibet lactis ſubſtantia, admiſto coagulo, & expreſſo inde ſero. Quarta eſt, Caſeum eſſe durũ. i. ægrè & concoqui, & aluo diſcedere: nimirum propter ſuccum craſſiorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adſeritur: nempe caſeum parua mole cum pane ſumptum optimum ſanis hominibus eſſe cibum, quippe qui panis admiſtione concoctu reddatur facilior: cùm alioqui per ſe ſumptus admodum ob concoctionis tarditatem offendat. Ægrotantibus verò, propterea quòd neq; ad concoctionem, vt dictum eſt, neq; ad mouendam vrinam, neque adciendam aluum, neq; ad ſucci deniq; probitatẽ quicquam boni confert, omnino fugiendus eſt. Plura de hoc ſuprà cap. 7. & 9.

CASEVS DE SEIPSO.

Ignari Medici me dicunt eſſe nociuum,
Et tamen ignorant, cur nocumenta feram.
Expertus reor eſſe ratum, quia commoditate
Languenti ſtomacho caſeus addit opem.
Caſeus ante cibum confert, ſi defluat aluus,
Si conſtipetur, terminet ille dapes.
Qui phyſicen non ignorant, hæc teſtificantur.

In prioribus duobus verſibus προσωποποιία eſt. Fingitur enim Caſeus ſeipſum aduerſus malignos vicinos aut vituperatores defendere: Ignari,

gnari, inquiẽs, Medici, dicunt me nociuum eſſe: quũ ipſi tamen ignorent cauſam, cur humanę naturæ nocere dicat. Alluſum autem videtur ad illud quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina ſcriptum eſt in hunc modum:

Atqui, inquit, mihi neceſſarium eſſe videtur, vt omnis Medicus de natura ſciat, & omni ſtudio annitatur vt cognoſcat, (ſi modò aliquid eorum quæ fieri debent, rectè præſtare velit) quidnam ſit homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur comparatus, & quid cuique ab vnoquoque contingat & accidat. Nec ſimpliciter tantùm ſic exiſtimet oportet, quòd malum edulium eſt caſeus, quia dolorem afferat repleto ex ipſo, ſed etiam ſciat, quem dolorem afferat, & propter quid, & cui parti intra hominem exiſtenti incommodus exiſtat. Quandoquidem & multa alia eſculẽta ac poculenta, quæ natura mala ſunt, hominem tamen non eodem modo afficiunt. Exempli cauſa, Vinum meracum, ſi multum bibatur, hominem aliquo modo debilem reddit: & omnes qui viderint, hoc fatentur, & cognoſcunt hanc eſſe vini vim, & vinum cauſam eſſe: quinetiam in quas hominis partes maximè agat nouimus. Talem proinde veritatẽ in aliјs quoque apparere volo. Ergo caſeus (quandoquidem hunc in exemplum aſſumpſi) non omnes homines lædit: ſed ſunt qui ex ipſo repleti ne tantillum quidem offendantur, imò gracilibus mirabiliter etiam conferre perhibetur. Sunt autem alij, qui eo ſumpto difficulter à noxa liberantur. Horum igitur naturæ differunt. Differunt autem ſecundum hoc, quoniam id quod in corpore caſeo eſt contrarium, à caſeo excitatur & com

mo-

mouetur, in ijs quibus eiuſmodi humor multus exiſtit:& quanto potentior hic eſt,tanto peius illos habere rationi conſentaneum eſt. Quòd ſi toti humanæ naturæ inimicus eſſet,omnes vtiqꝫ læderet. Eam ergo differentiam ſi quis nouiſſet, non incurreret profectò, neque pateretur iſta. Hactenus Hippocrates.

Secundo deinde loco duæ recenſentur vtilitates ab ingeſto caſeo. Quarum prima quidem eſt, ipſum debilitatem abſcindere ſtomachi: vbi ſciendum tamen, quòd non quilibet ſtatim caſeus cuiuis ſubueniat ſtomacho (caſei ſiquidē in certis quibuſdam caſibus omnes ex æquo nocent, ſtomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex longa ægritudine adhuc debilis ſe colligit) ſed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quemadmodum libr. 3. ad Alman. capite 15 Rhazes teſtatur: calido atq; ſicco ſtomacho apprimè confert: exuſtionem enim, caliditatem & ſiccitatē eius, frigiditatis ac humiditatis ratione, reprimit & emendat. Contrà verò eidem vetus admodum & acris, cuiq; multum coaguli iniectum eſt, manifeſtè officit. Stomacho autem cuius pelliculis multa infarta ſunt phlegmata plurimum confert caſeus qui inueterauit, & ob id quàm prior acrior atq; ardentior euaſit: phlegmata enim acrimonia ſua incìdit, abſtergit, & infrà ſubducit. Rurſus verò recens ac mollis huic maximè nocet.

Secunda eſt, caſeum priori loco exhibendum ijs, quibus venter maiorem in modum ſoluitur: poſteriori verò, quibus idem ob imbecillitatem non reſpondet. In vniuerſum nanq; adſtringentia, ſi prius ante alium cibum aut edantur, aut bi-

bibantur, aluum comprimunt. Quibus autem ob imbecillitatem venter non reſpondet, ij molliendi virtute prædita, nempe olera, aut piſces, aut id genus aliud præſumēt: deinde adſtringentia, (quorū in numero caſeus etiam reponitur) quæ dum ipſum firmant ac roborant, deorſum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina eſt, propellunt, adq; excretionem tandem incitant: id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum lib. 2. de aliment. facult. cap. 22. vbi rationē tradit, cur Rhetori cuidam adſtringentibus poſt alios cibos laxantes ſumptis vēter fuerit ſolutus. Huiuſce rei meminit etiam Paulus lib. 1 cap. 81. De acido caſeo ita ſcribit Aëtius lib. 2 ca. 101. Recens caſeus qui ex acido lacte fit, & ob id ὀξυγαλάκτινος appellatur, omnium optimus cenſendus eſt. Nam & in cibo iucundiſſimus eſt, & ſtomacho innoxius præ omnibus alijs caſeis exiſtit, minus ægrè concoquitur, & minus ægre tranſit, neque verò valde craſſi ſucci eſt, quo crimine in commune omnes caſei ſunt infames. His addit Rhazes, acidum caſeum exigua mole vltimo poſt alios cibos loco ingeſtum roborare os ventriculi, atq; auferre etiam ἀνορεξίαν ac nauſeam, quę ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant.

DE MODO EDENDI & bibendi.

CAPVT XXXIIX.

Inter prandendum ſit ſæpe parumq; bibendum,
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Præcipitur imprimis hoc loco, vt inter prandendum cœnandúmve inuicem modò edatur,

modò bibatur, id eſt, inter edendum ſæpius quidem, ſed parum bibatur: neque potus, quemadmodum ſuprà quoque capite 32. dictum eſt, eouſque differatur, dum venter cibo expletus videatur. Deinde verò vt eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri poteſt, euitetur: & maximè ſi ingeſtus cibus in ventriculo nondum concoctus fuerit, niſi magna cogente neceſſitate. Interrumpitur enim & impeditur primò ſumpti cibi concoctio, ita vt cum inconcoctum è ventriculo deſcendere contingat, appetentia cibi in cœna ſumendi deijcitur, corpus grauatur, & ad diſpoſitionem in qua homo neq; ſanus neq; æger dici queat, ſiue qualis ea eſt quæ febrim præcedere ſolet, adducitur.

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Cœnam à potu inchoandam eſſe hic adſeritur. Sunt qui hunc in modum exponant: Si vis vitare pœnam, id eſt, infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quàm comedas. Sed inepta prorſus ac inualida eſt hæc expoſitio. Secundùm Medicos enim cœnam à cibo quàm potu auſpicari conducibilius eſt. Neque Angli ipſi, quibus præſens liber dicatus eſt, eiuſmodi morem conſuetudinémve ſeruant. Quacunque enim diei hora bibere voluerint, bolum ferè ſiue fruſtulum panis prçſumunt. Quare quod dicitur ſic intelligendum potius videtur: incipe cœnam à potu, id eſt, à cibo liquido & concoctu facili. Et hoc eſt, quod ait Hippocrates in aphoriſmis lib. 2. aphor. 11. Facilius eſt impleri potu, quàm cibo. Atque eius quidem rei hæc aſſignari poteſt ratio. Quia ſi cibus liquidus & concoctu facilis

cilis poſtremo ſumeretur loco, concoctionem eius multò citiùs, quàm craſſi aut duri, qui prius ingeſtus fuerit, perfici contingeret. Somnus enim qui cœnam ſubſequitur mirum in modum concoctionem adiuuat. Hancque ob cauſam liquidus cibus, cùm ob craſſum illum nondum ex toto concoctum ad exitũ peruenire nequeat, nimis aduretur: aut certè, ſi exierit, craſſum illum, ſed incoctum adhuc ſecum traheret, periculumq; ita ei qui comederit non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam ſuprà capite 6. diximus. Porrò de quæſtione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda ſit, lege Conciliatorem differentia 118.

POſt piſces ∴ nux ſit, poſt carnes caſeus adſit. al. *nuces.*
Vnica nux prodeſt, nocet altera, tertia mors eſt.
Singula poſt oua, pocula ſume noua.

Tria hoc loco peraguntur. primus nanque verſus duo præcepta complectitur. Quorum *primum* quidem eſt, vt poſt eſum piſcium nuces in caſei locum ſubſtituantur. Id quod tribus fermè modis probari ſolet. Ac primo quidem, propterea quòd nuces collectionem phlegmatis (quod ex frequenti piſcium eſu generatur) caliditate ac ſiccitate ſua diſcutiant & diſpergant. Atque hinc ſanè eſt, quòd in vere, quando nimirum quadragenario ieiunio corpora macerãtur, ſummo ſtatim poſt alios cibos loco nuces exhibeantur. Deinde etiam quòd piſces frigidioris ferè humidiorisque ſint temperaturæ, adeoque difficiliùs ob id ipſum concoquantur, tardiùs ſubducantur, & promptiſſimè in ventriculo corrumpantur ac putreſcãt: Nuces verò cùm euidenter *Nuces poſt piſces.*

excalfaciant atq; deſiccent, eorũ concoctionem adiuuent, prauitatem corrigant, & ad mediocre temperamentum perducant. Tertiò verò ob eam quoque cauſam, quòd piſces interdum veneni nonnihil in ſe contineant: nuces autem, vt copioſè admodum oſtendimus ſuprà, capite 13. venenis aduerſentur.

Secundum, vt poſt carnium eſum non nuces, ſed caſeus exhibeatur. Caſeus enim præſtat vt cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potiſſimum viget, promptiùs deſceńdat. Quod de eo ſanè caſeo maximè intelligendum eſt, qui medium locum inter recentem ac veterem ſortitus ſit.

In ſecundo deinde verſu de triplici agitur nuce: quarum vna quidem prodeſſe, altera nocere, tertia verò mortem inferre dicitur. Per primam autem eam nonnulli intelligunt, quæ ob odoris præſtantiam Moſchata vulgo appellatur. Hæc ſiccat & excalfacit ordine ſecundo completo, adſtringit, oris ſuauitatem commendat, & fœtentis animæ virus commanſa abolet: lentigines in facie emendat, viſum acuit, ventriculum & iecur roborat, lienem abſumit, vrinam ciet, fluentem aluum ſiſtit, flatus diſcutit, & frigidis vteri affectibus mirificè prodeſt. Per alteram accipiunt vel nucem Auellanam, quæ λεπτοκάρυον καὶ κάρυον ποντικὸν Græcis appellatur, vel eam quæ in communi eſt vſu, & κάρυον βασιλικὸν Græcè, Latinè verò Iuglans dicitur. Harum illam quidem nocere ob id tradiderunt, quòd ægrè concoquatur, cibis in ventriculo ſupernatet, vomitus excitet, flatus generet, & largiùs eſitata caput tentet, hanc verò, quòd pari modo conco-

ctu

ctu difficilis, ſtomacho inutilis, billioſa & tuſſientibus inimica ſit, capitiq; dolorem inferat. Ob hancq; ipſam ſanè cauſam, Nuces etiam dici à nocendo Grammatici autumant. Græcorum quidam κάρυα, quòd καρηβαρίαν id eſt, capitis grauedinem faciant, nominari tradunt. Per tertiam verò iocosè nonnulli nucem interpretantur baliſtæ, quòd nimirum repentinam inferat mortem. Verùm alij nucem intelligunt Metellam: quippe quæ venenum ſit ναρκωτικόν, id eſt, torporem inducens. Quarto enim refrigerat exceſſu, ita vt drachmarum duarum pondere eſitata ſtatim interimat, minore verò menſura temulentiam faciat. Et hos quidem effectus præſtat etiam in canibus, quibus necandis aptiſſima habetur. Lege Rhazin lib. 3. cap. 30. ad Al. Serapionem de ſimpl. med. cap. 365. & Auicen. 2. Cano. cap. 508. PORRO vt grati etiam diſcipuli vicibus fungar, Georgij Sturtiadæ medici eruditione & experientia clariſſimi, meiq; olim in re medica præceptoris obſeruandiſs. de tribus hiſce nucibus opinionem huic quoq; loco inſeram. Is igitur per nucem hîc aliud nihil quàm Iuglandem intelligendum adſerebat: per vnicam quidem paucas numero, quę citra denarium conſiſterent: per alterã, quæ paulò largiore copia ingererentur: per tertiam verò quæ immoderatiſſimè ſumerentur.

Secundùm hanc igitur interpretationem vnica nux prodeſſe dicenda eſt, vel quòd nuces lethalibus aduerſentur venenis: vel quòd viridiũ ac recentium nuclei decorticati & ante alios cibos ſumpti ventrem leniter ſubducant, torrefacti verò aliquantulum, atq; à reliquo cibo com-

manducati ciborum in corpus diſtributionem adiuuent. Altera nocere, quòd nimirum concoctu ſint difficiles, ac caput immoderatiore vſu tentent. Tertia verò mortem inferre, quòd præter iam dicta incommoda δυσεντερίαν etiam ad iſtum ingeſtæ modũ generent: quæ niſi præcipiti & compendiario auxilio cohibeatur, mortem breui inferat.

Tertio demum verſiculo præcipitur, vt poſt oui cuiuſq; recentis atq; mollis eſum hauſtulus & præcipuè vini, ſumatur. Eiusq; rei duplex ferè adſignatur ratio. Ac prior quidem, quòd ouum recens ac molle ſucci ſit optimi & concoctu facilis: paruaq; mole, vt ſupra cap. 6. oſtendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idque vitello ſuo potiſſimùm: vinum autem, quum natura eo delectetur maximè, præſtet vt à mẽbris auidius attrahatur, celeriusq; ita permeet. Poſterior verò, quòd ouũ tardiùs deſcendat per gulam (quæ Græcis proprio nomine οἰσοφάγος ab οἴω. fero, & φάγημα, cibus, quòd cibum & potum in ventriculum tranſuehat, Arabibus Meri nuncupatur) vinum autem deſcenſum eius adiuuet.

DE PYRIS.

CAPVT XXXIX.

AD de pyro potum, nux eſt medicina veneni.
Fert pyra noſtra pyrus, ſine vino ſunt pyra virus.
Si pyra ſunt virus, ſit maledicta pyrus.
Dum coquis, antidotum pyra ſunt ſed cruda venenũ.
Cruda grauant ſtomachũ, releuant ſed cocta grauatũ.
Poſt pyra da potum, poſt pomum vade cacatum.

Pyra. Hic docetur imprimis, vt ſuper pyrorum eſu

vi-

vinum bibatur, idq; tum vetus, tum odoratum: atq; eius quidem ratio reddita eſt, ſuprà cap. 7. Pyra enim ſanguinem ſeroſo replent ſucco, inflationesq; ac colicos cruciatus ſuſcitant. Vinum ergo cùm calfaciat, tenuet, flatus diſcutiat, & ſeroſam redundantiam conſumat, ſuper ipſis conuenientiſſimè bibitur. Deinde Nucem veneno medicinam eſſe traditur: de quo copiosè ſuprà, capite 13. Secundo ac tertio verſu dicitur, pyra abſq; vino commanſa eſſe virus, hoc eſt, nocere humanæ naturæ, cuius ratio iam reddita eſt. Ne quis interim ſimpliciter, vt de illis quæ exceſſu qualitatum elementorum, quarum miſtione conſtant, aut propria qualitate, ſiue forma (vt vocant) occulta venena eſſe noſcuntur, ita de pyris quoq; ſuſpicetur. Sic enim commanſa perniciem ſubinde vel noxam aliquam inferrent, ac proinde arbor ea ferens meritò deteſtabilis eſſet, adeoq; ob id ipſum excindenda, atque in ignem conijcienda. Quarto verſu innuitur, pyra recentia & cruda eſſe venenum, id eſt, nocere humanæ naturæ. Nam extra hoc quòd ſanguinem ſeroſo atq; ebulliente replent ſucco, inflationes & colicos cruciatus excitãt, phlegmata etiam ac ſcabiem generant. Cocta verò cõtrà ἀντίδοτον, id eſt, remedium pręſtant perinde atq; illa paulò antè præſtare diximus, quæ cum vino manderentur. Atque hæc ſanè vltimo poſt alios cibos loco ſumenda potiſſimùm ſunt: ita nanque excrementorum ſubductionem adiuuant. Quinto verſu docetur, crudorum pyrorum eſum grauem eſſe ſtomacho. Ipſum enim non à concoctionis tantùm opere diſtrahit, ſed flatibus etiã diſtendit. Cocta verò è contrario grauatum

ſtomachum leuant & reficiunt,inq; ſuum priſtinum vigorem reſtituunt. Vltimo tandem verſu hoc imprimis præcipitur,vt vinũ ſuper pyrorum eſu bibatur: cuius quidem ratio iam reddita eſt. Deinde, vt à pomorum eſu aluus ſubducatur: quam rem Galenus libro 2.capit.21. de aliment. facult.ſic ſcribens confirmat: Poma acida cùm ſuccum craſſum in ventre inuenerint, ipſum incidunt,ac deorſum ſubducunt,ob idq; deiectiones humectant. Quòd ſi ventrem purum inuenerint,ipſum magis ſiſtunt. Porrò ſuccus dulcis cũ ſine acrimonia & craſſitie, hoc eſt, ſolus planè fuerit, celeriùs, quantum in ipſo eſt, diſtribuitur. Quòd ſi acrimoniam aut craſſitiem habuerit,citiùs ſubducitur. Eadem habet Oribaſius libro 4. Synopſeos ad Euſtathium filium cap. 69. & Auicenna 2.Cano.capit 569. Quinetiam hæc adſignari poteſt ratio, nẽpe quòd poma flatum in ventriculo excitent, flatus verò per anum deinde facilè emittantur.

DE CERASIS.

CAPVT XL.

SI ceraſum comedas,tibi confert grandia dona,
Expurgat ſtomachum,nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore ſanguis ineſt.

Ceraſorũ cõmoda. Tria ex ceraſorum eſu commoda hoc loco recenſentur: ac *primum* quidem,quòd ſtomachum expurgent: idq; de illis potiſſimùm intelligendum, quæ vnà cum nucleis manduntur. Ad eum nanq; modum (vt nonnullis placet) ingeſta abſtergent & emundant. *Secundum*,quòd nuclei eorum, cùm inde expreſſus ſuccus ſiue lac ſumitur,peculiari quadam proprietate lapidem

non

non in renibus tantùm, ſed in veſica quoque frangant & expellant. *Tertium* verò, quod quæ ipſorum velut caro eſt optimum generet ſanguinem, corroboret & impinguet. Et hoc certè experientia teſtatur, & demonſtrat ratio. Siquidem in paſſeribus, qui ceraſis plurimum delectãtur, eo ipſo tempore quo hæc matura ſunt, iecuſcula non paulò maiora quàm aliàs reperiuntur. Vnde hepar frequentiore ceraſorum vſu augeri ac roborari certò colligitur. Sed hîc notandum, quòd duplicia ſint ceraſa, craſſa nimirum & parua: ac craſſa rurſus duplicia, nempe dulcia & pontica ſiue acerba. Dulcia omnia & parua inſalubriora ſunt, facilè corrumpuntur, & lumbricos in corpore generant. Craſſa pontica quoque duplicia inueniuntur. Quædam enim pediculo conſtant longiore, bacca etiamnum cæteris craſſiore, guſtu acerbo & admodum acido, colore perpetuò ruſeſcente, nec vnquam in atrum vergente: Italis verle dicuntur. Hæc tenera adeò & fragilia ſunt, vt niſi ſub arbore ſua comedantur, facilè geſtatu collidantur & marceſcant. Quare non niſi recentia, atque in principio tantùm menſæ ſumenda ſunt. Abſtergēdi ſtomachi & ciendæ appetentiæ vi prædita ſunt. Alia denique craſſa, nigra, & maximè omnium pontica ſunt quæ in compluribus Italiæ locis Maraſche vulgò nuncupantur, à ſapore ſic dicta, quòd non iniucundi amaroris tantillum reſipiant. Ea ſummo poſt alios cibos loco edenda ſunt, ita vt os ventriculi ponticitate ſua claudant: quo clauſo concoctio & meliùs & citiùs peragitur. Galenus faciens ceraſorum omnis generis mentionem, lib. 7. ſimpl. medic. cap. 19. ſcribit in hunc modum:

dum:Ceraſus arbor fructus fert non paris adſtrictionis in omnibus particulatim plantis participem. Nam & in harum, ſicut etiam malorum granatorum & malorum, quibuſdam auſtera qualitas, in quibuſdam verò dulcis, in nonnullis autem acida exuperat. Quinetiam ipſorum dulciũ quæ nondum cocta ſunt ac matura, quædam admodum ſunt acerba, quædam ſimiliter moris acida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam exuperat, in ceraſijs non ſemper. Ergo quæ dulciora ſunt, magis quæ in inteſtinis ſunt ſubducunt, ſed minùs grata ſtomacho ſunt. Contrà auſtera. Quæcunq; verò acida ſunt, ea pituitoſis excrementoſisq; ſtomachis ſunt apta. Siquidem auſteris magis deſiccant, & nonnihil etiam incîdunt. Porrò ipſius arboris gummi communem omnibus viſcoſis & mordacitatis expertib. medicaminibus facultatem obtinet, quæ & ad arterias exaſperatas accommoda eſt. Propriè autem, ſi quidem, quod quidam ſubſcribũt, verum eſt, calculis vexatos adiuuat. Nam ſic illi tenuiũ partium ineſſet facultas quædam. Hæc ille. Plura Dioſcorides libro 1. capite 126. Plinius lib. 15. cap. 25. & Simeon Sethi in Syntagmat.

DE PRVNIS.
CAPVT XLI.

Pruna. F*Rigida ſunt, laxant, multum proſunt tibi pruna.*
Duæ prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidem, quòd corpus mediocriter refrigerent. Dulcia enim (quemadmodum libro 2. de medicaminibus ſimpl. purgantibus bened. capite 19. à Meſue ſcribitur) calido frigido ſunt temperata, aut paulò frigidiora humida ordine ſecun-

ſecundo: μέσα, id eſt,dulcacida frigida principio ſecundi. Omnia tamen refrigerant. Quare Luſitani,qui calidam incolunt regionem carniũ ſuarum cocturæ pruna plerunque immiſcent, & potiſſimùm Damaſcena. Poſterior verò,quòd aluum moueant.Et hoc Galenus quidem lib. 2. de aliment.facult.cap.31.ita ſcribens cõfirmat:Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum alimenti accedit: vtilis tamen eſt ijs, quibus propoſitum eſt ventrem mediocriter humectare ac refrigerare.Ipſum enim cùm humiditatis,tum lentoris ſui gratia ſubducit. Quod certè de maturis intelligendum:cruda enim, quemadmodum Auicenna teſtatur, non parum adſtrictionis præ ſe ferunt. Et quanquam poſterior hæc prunorum facultas,non ſecus atque prior etiam,Damaſcenis ferè attribuatur, Armenis tamen potius adſcribenda erat, vt quæ, Auicenna & Meſue teſtibus, præter cætera magis alterent, largiusq; ſoluant. Vſui verò maximè ſunt matura, immatura minus: optima autem inter ipſa, & humanæ naturæ conuenientiſſima ſunt oblonga, carne cùm dura tum exigua, ſiccitate nonnulla participantia cortice exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia,ſed μέσα, id eſt,dulcacida, qualia Damaſcena cumprimis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerant.Multa porrò & varia prunorum genera reperiuntur, non omnium tamen vſus approbatur. In hoc genere ſunt agreſtia quædam parua,dura acerbaque, & cibo iniucunda,Galeno ἀγριοκοκκύμηλα vulgò prunéola ſiue prunula nominãtur.Horum fructus, inquit Galenus lib.7. de ſimpl.medic.facult. capi. 35. euidenter adſtrictorius eſt, ventremq; ſiſtit.

Quo

Quo fit vt aquam nonnulli ventri ſiſtendo accommodatiſſimam inde eliciant. Cæterùm pruna quæ ventris ſubducendi gratia ſumuntur, in aqua frigida, prius quàm ingerantur, aliquandiu præmaceranda ſunt. Ita nanq; præparata magis tum humectant, tum refrigerant, adeoq; ad appetentiam, quæ collapſa fuerit, excitandam, & ad flauam præterea bilem, quæ in ventre habetur, detergendam ac ſubducendam accommodatiora fiunt. Quare bilioſis etiam non ſolùm febribus, ſed alijs quoque morbis ſalubria redduntur. Pruna recentia atque humida ſiccis valentius quidem alterant: ſed excrementitium magis & peioris ſucci corpori præbent alimentum. Sicca verò non ſolùm ad nutritionem accommodatiora ſunt, verùm magis etiam corroborant. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de ceraſis quoque aliquo modo intelligi poteſt: ſed horum humiditas quàm illorũ ſubtilior ac minus lenta eſt: quo fit vt minus etiam alant. De prunis Dioſcorides libro 1. capite 134. Galenus & Meſues locis paulò antè citatis, & Auicenna libro 2. Canonum capite 539.

DE PERSICIS, RACEMIS, & Paſſulis.

CAPVT XLII.

Perſica cum muſto vobis datur ordine iuſto
Sumere, ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula non ſpleni, tuſſi valet, eſt bona reni.

Duo præcepta cumprimis hoc loco traduntur.

Ac *primum* quidem, vt muſtum cum perſicis biba-

bibatur, aut ſanè perſica ſimul cum muſto exhibeantur. Muſtum nanque calfacit admodum, ebullitionemque in corpore efficit: ſed perſica ebullitionem hanc atque excalfactionem frigiditate ſua cohibent & moderantur. Contrà verò perſicis, cùm vehementius refrigerent, meritò adhibetur muſtum, quippe quòd frigiditatem eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore ſuo facilè mitiget ac temperet. De perſicis ſuprà capite 7.

Secundum verò, vt vuarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potiſſimùm & antiquis nucibus intelligendum eſt. Virides etenim ac humidæ per ſe ſalubres cenſentur: antiquæ verò & aridæ excellenter ſiccant, adeoq; ob oleoſam ſuam qualitatem promptè in corporibus accenduntur. Iure igitur vuarum racemi cum ipſis mandendi veniunt, vt qui exiccationi atque inflammationi humiditate ſua reſiſtant. De nucibus copioſè ſuprà, cap. 13.

Tertio deinde verſu traditur, paſſulas ſiue vuas paſſas lieni officere. Ipſum enim communi ratione dulcium omnium obſtruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta, capite 9. in hunc modum ſcriptum reliquit: Vuæ paſſæ ſi non ſint adſtringentes, lieni quidem & hepati tumentibus non conueniunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, quippe quos lauant & abſtergunt, vrinamque cient. Renes nanque multa ad ipſos deriuata humiditate mundantur. Sed de his quoque ſuprà, capite nono.

DE

DE FICVBVS.

CAPVT XLIII.

SCropha, tumor, glandes, ficus cataplaſmate cedunt,
al. tenet. *Iunge papauer ei, confracta foris * trahit oſſa.*

Ficuum facultates. Hîc duæ ficuum cataplaſmatis modo impoſitarum facultates referuntur: Ac prior quidem, quòd cum aqua ſiue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ humidæq; impoſitæ ſcrophulas, glandes atq; tumores diſcutiant. Per ſcrophulas verò, quemadmodum doctiſſimè à Iano Cornario in cap. 8. lib. 1. Macri ſcribitur, Latinis non recepto adeò vocabulo, ſtrumæ intelliguntur. Videtur autem ex Græca voce factum eſſe. Sicut enim Græci χοιράδας appellant, quas nos ſtrumas dicimus, ſic viſum fuit huic, qui primus ſcrophas appellauit eos glandularum circa collum ac guttur tumores, Græcæ vocis etymon exprimere, χοιράδες enim ἀπὸ τῶν χοίρων appellatæ ſunt, hoc eſt, à porcis ac ſuibus: vel quòd, Auicenna 3. 4. tract. 2. cap. 9. teſte, ob edacitatē haud rarò circa hoc animal reperiantur, vel quòd earum figura porcis plurimum adſimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abſceſſus, vt Guidoni Cauliaco placet, vtcunque mollis, vnicus, mobilis & ſeparatus à partibus circumiacentibus, in emunctorijs plerunque naſcens: talis enim à glandis forma, quam præ ſe ferre videtur, nomenclaturam accepit. Lege Io. Tagaultium lib. 1. inſtitutio. chirurg. cap. 13. Porrò per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi poſſunt. His enim omnib. curandis ac maturandis ficus in aqua cum momento aceti, vt penetrationem earum adiuuet, deco-

Aetius libro 15. cap. 5.

quendæ ſunt, donec molleſcant: mox liquore per colum transfuſo, ficus ipſæ in mortario contundendæ, ac cum eodem rurſus cataplaſma informandum. Cataplaſma autem propriè medicamentũ vocatur, quod è plantis viridibus contuſis, vel iiſdem ad mollitudinem vſque in aqua decoctis componitur: id quod innuitur etiam vulgato verſiculo:

Tunc cataplaſma facis, cùm ſuccum ponis & herbam.

Poſterior verò facultas: quòd cum papauere impoſitę ficus fracta extrahant oſſa. Quo ſanè loco erraticum illud papauer intelligendum eſt, quod in aruis paſſim naſcitur, flore rufo, & capite pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scholis ἐγκαυστὸν, i. atramentũ librarium ex contritis florum folijs conficere ſolent. Dioſcorides libro 1. capite 142. de folijs eius priuatim teſtimonium præbet, quòd cum ficubus cataplaſmatis modo impoſita ad extrahendum oſſa fracta conducãt. Sed adſcribam ipſius verba: Ἀνάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις, id eſt, Groſſi cum ſylueſtris papaueris folijs oſſã extrahunt.

Vermiculos, veneremq́, facit, ſed cuilibet obſtat.

Duo hîc traduntur effectus ficuum. *Primò* namque ex largiore ipſarum vſu pediculorum multitudo prouenit: quod de ijs potiſſimùm intelligendum eſt, quæ, vt refert Galenus libro 2. de aliment. facult. capite 8. & poſt hunc Auicenna 2. Cano. capite 283. maturæ prorſus ac ſiccæ ſunt: quandoquidem ſanguinem non admodum bonum ſudoremq; multum gignunt. *Deinde* verò ad Venerem irritant. Excrementitiæ enim ſunt,

&

&c inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & Venereæ roborantur vires. Plura ſuprà, cap. 9.

DE MESPILIS.

CAPVT XLIV.

al. *eſcula*

*MVltiplicant mictum, ventrem dant * meſpila ſtrictum.*
Meſpila dura placent, ſed mollia ſunt meliora.

Duæ meſpilorum vtilitates hoc loco recenſentur. Vna quidem, quòd mictum ſiue vrinam multiplicent atq; augeant. Quod certè non primò & per ſe, ac propria ſui ratione efficiunt, ſed ex accidenti. Fæces enim comprimendo indurant, quo fit vt ventris humor ad veſicam diſtribuatur. Quinetiam ratio adſignari poteſt ſimilis illi, quæ eſt apud Hippocratem aphor. libro 4. aphor. 83. Mictio noctu plurima facta paruam ſignificat deiectionem. Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis conferta diſtributio facta eſt in iocinore, & aliò deriuata eſt materia, ideo multæ vrinæ fluxerunt, parum autem ſtercoris: & è conuerſo, ſi multa ſtercoris deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de cauſa: nam parua diſtributio facta eſt, & ideo etiam parum vrinæ, multa autem per ſtercus deiectio, quoniam in ventriculo maneat humidum. Altera verò, quòd ventrem detineant: idque præſtant maximè qualitatis ratione, quæ ineſt ipſis acerba admodum & ſtyptica. Ex quo infertur hoc loco, meſpila dura placere, quippe quæ ob adſtrictionem aluo fluenti in cibo accommodatiſſimè exhibeãtur: ſed mollia eſſe meliora, vt quæ magis nutriant, & aluum minus ſiſtant. Illud porro neminem latere debet, omnibus huiuſcemodi

Mictio nocturna.

modi parcè veſcendum eſſe,non autem affluenter, vt pyris, perſicis, ficubus, vuis, & ſimilibus. Nullo enim ipſorum vt alimento, ſed vt medicamento potius indigemus. Quod ſatis quidem colligitur ex ſaporis acerbitate, & duritie ſubſtantiæ, vt quæ præterquam quòd tardiùs in arbore maturitatem conſequuntur, minus etiam quàm vt edi queant molleſcunt. Atque hac ſanè de cauſa priuſquàm edantur, reponi ſolent donec emolliantur. Sic enim quàmplurimum ex acerbitate & ſtypticitate amittunt, & in cibo ſuauiora fiunt.

DE MVSTO.

CAPVT XLV.

P*Rouocat vrinam muſtum, citò ſoluit, & inflat.*

Tres hic enumerantur facultates muſti.

Primò enim vrinam prouocat. Siquidem fæcibus eius nitroſum quidpiam ineſt, ac tergendi facultas, atq; eam ob rem vbi in veſicam deſcenderit, ipſam mordicans ad vrinæ profuſionem impellit. Hic tamen verſus non de quolibet muſto, ſed de eo ſolùm intelligendus eſt, quod fæces habet mordicantes. Eiuſmodi porrò ex Rhenenſibus non pauca reperias. Muſtum enim cui fæces inſunt craſſæ, non mordicantes, quemadmodum ſuprà cap. 26. oſtendimus, meatus obſepit atque obſtruit vrinarios, ita vt vrina potius ſupprimatur.

Deinde ventrem ſoluit: Viſcera enim nitroſa & ſalſa fæcis ſuæ qualitate abſtergens ad deiectionem incitat.

Tertiò vero inflat, quod quidem propter eam contingit, quam in corpore excitat, ebullitionē:

inde enim flatus proueniunt. Sed de his omnibus ſatis ſuprà, cap. 26.

DE CEREVISIA ET Aceto.

CAPVT XLVI.

CRaſſos humores nutrit ceruiſia, vires
Præſtat, & augmentat carnem, generatq́; cruorem.
Prouocat vrinam, ventrem quoq; mollit, & inflat,
Frigidat & modicum. Sed plus deſiccat acetum.
Frigidat, emaciatq́; , melanch. dat, ſperma minorat,
Siccos infeſtat neruos, & pinguia ſiccat.

Cereuiſiæ proprietates. Duo hoc in loco peraguntur. Primò enim breuiter octo Cereuiſiæ proprietates percurruntur. Quarum prima quidem eſt, quòd craſſos humores in humano corpore generet: idq; maximè, ſi vino comparetur. Porrò iuxta materiæ varietatem vnde conficitur, aliam in ſe atque aliam recipit vel incraſſandi, vel extenuandi humoris rationem. Siquidem ex craſſiore ſubſtantia craſſiores, ex tenuiore verò tenuiores humores procreari par eſt.

Secunda, quòd robur addat.

Tertia, quòd carnem augeat.

Quarta, quòd bonum gignat ſanguinem. Quæ quidem tres proprietates potiſſimùm intelligendæ ſunt de cereuiſia multæ ſubſtantiæ, non nimis recenti, neq; nimis inueterata, ex optimis granis ritè & perfectè cocta: qualis Erphordienſis cumprimis exiſtit. Ea enim multũ habet ſubſtantiæ, boni eſt ſucci, vberrimũ corporibus exhibet alimentum, & vires auget.

Quinta, quòd vrinam prouocet: quæ proprietas claris maximè conuenit cereuiſijs, quibus plu-

plurimum incoctum eſt lupuli: qualis eſt Embecenſis. Ea nanq; ob lupuli copiam celerrimè penetrat & vrinam prouocat.

Sexta, quòd ventrem molliat. Eiuſmodi inter triticeas Hamburgenſis exiſtit: grati ſaporis eſt, multum ſubſtantiæ habet, copioſum & boni ſucci alimentum præbet, ſanguinem bonum generat, & in ſoluenda aluo per ſe, aut cum butyro Phryſico primum locum ſibi vendicat. Minus tamen conuenit illis, quibus caput non admodum firmum eſt: quippe qui ex ea facilè inebrientur.

Septima, quòd flatibus ventrē diſtendat: idq; maximè præſtat Cereuiſia cruda, hoc eſt, malè & imperfectè cocta: quę certè præterquàm quòd ægrè concoquitur, inflationes etiam & obſtructiones gignit, vrinamq; remoratur: impinguat tamen admodum. In hanc claſſem Coyta Hollandiæ referenda eſt.

Octaua, quòd paululum infrigidet. Eiuſmodi cenſentur cumprimis cereuiſiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebeij homines vulgo vtuntur. Ea nanq; omnes vino collatæ refrigerandi facultatem habere videntur. Vbi ſciendum cereuiſiam confici poſſe ex auena, hordeo, & tritico: ſed iuxta materiæ rationem diuerſa ei inducitur temperatura ſiue qualitas. Quæ nanq; ex hordeo fiunt, frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat ſiccatq; in primo gradu. Quæ ex hordeo ſimul atq; auena, minus alunt, nec inflant neq; obſtruūt admodum. Quæ verò ex tritico, calidiores exiſtunt, magiſq; tum obſtruunt, tum nutriunt. Craſſiores cereuiſiæ tenuioribus tardiùs concoquuntur, atq; in

Cereuiſiæ præparatio.

corpus vniuerſum diſtribuuntur: magis tamen nutriunt. Tenuiores verò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiũtur, mouent vrinam,& parum alunt. Mediocres omnia faciũt mediocriter. Peſſima habenda eſt cereuiſia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamepeuce. Ea enim adeò efficitur valida & halituoſa, vt parum abſit quin bibentes paulò immoderatiùs ad inſaniam redigantur, maximũ capitis dolorem generat, & neruos lædit. De Cereuiſia plura ſuprà capite 17. & 18. Eſt prætcrea eruditiſſimum Ioannis Placotomi de natura & viribus cereuiſiarum opuſculum in omnium manibus, vnde facilè ſuppleri queant quæ hîc deſiderantur.

Aceti proprietates quinq;. *Secundo* deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quòd exiccet. Secunda quòd refrigeret. De temperatura vel maxima eſt inter autores controuerſia, alijs frigidum, alijs contrà calidum adſtruentibus. In hoc tamen præcipui conſentiunt, quòd vim habeat refrigerandi magis, quàm calfaciendi. Exiccat tertio gradu, eſtq; valde tenuium partium, craſſos & glutinoſos humores attenuat, atq; incidit, humorumq; putrefactioni vel maximè reſiſtit. Eamq; ob rem Medici peſte graſſante cùm in cibo, tum in potu aceti vſum mirificè cõmendant. Hinc ſanè 3.1. doc. 5. capite 1. Auicen. inter alia ſic fermè de eo ſcribit: Aceto præterea peſtis tempore vti in cibo atq; potu, nocumenti ipſius ſecuritatem præſtat. Tertia, quòd emaciet, hoc eſt, macrum reddat. Vehementer enim attenuat, incîdit, ac deſiccat, & excellentius, ſi, vt 3.1. doct. 4. cap. 5. Auicẽna tradit: ieiuno vſurpetur

petur ſtomacho. Aſſiduus tamen atq; immoderatior eius vſus plurima omnino adfert incommoda. Viſum nanq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tuſſes commouet. Hepati quoque inimicum eſt: ſiquidem, vt tract. 3. ad Sultanum Babyloniæ Rabbi Moſes autor eſt, ipſum radit, ſanguinemq; eius dealbat. Stomacho pręterea, iuncturis, & neruoſis omnibus mali nonnihil immoderatiore vſu ingenerat, articularesque dolores, tremores, & paralyſin excitat. Proinde qui frigido ſunt & ſicco tẽperamento, quique inualidum pectus, pulmonem, hepar, ſtomachum, & neruos habent, ab aceto abſtineant, aut modicè ſaltem eo vtantur.

Quarta, quòd generet melancholiam: Frigiditate enim ſua & ſiccitate ipſum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandam fæcem melancholicam opportunum reddit, quæ deinceps facilè in veram melancholiam vertitur. Hippocrates libro 3. de vict. rat. in morbis acutiſſimis aphor. 38.

Quinta, quòd Veneris appetentiam reſcindat, & ſemen imminuat. Nimium enim attenuat, incîdit, exiccat & refrigerat. Cibariorum tamen appetentiam ſuſcitat. Harum facultatum libr. 3. ad Almanſorem cap. 17. Rhazes etiam meminit: Acetum, inquiens, frigidum eſt & ſiccum, maciem efficit, virtutẽ deſtruit, ſperma minuit, bilemq; corroborat nigram, flauam verò demolitur, ſanguinemq; debilitat, & cibos quibus admiſcetur attenuat atq; incîdit.

Vltimo tandem verſu tria comprehenduntur: Ac primum quidem, quòd macris noceat. Cùm enim acetum excellenter attenuet, incidat atq;

 de-

deſiccet, ex neceſſitate etiã maciem auget. Quippe ſimilibus, vt Galenus lib. 1. cap. 10. de ſanitat. tuend. teſtatur, quemlibet exceſſum augeſcere par eſt, contrarijs verò remitti aut minui.

Secundum, quòd noceat neruis. Exangues enim ſunt: & cùm tenue ſit, valde eos penetrat. Plura de hoc ſuprà, cap. 17. in acida cereuiſia.

Tertium, quòd immodicè pinguia corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iam reddita eſt. De aceto plura Dioſcorides libro 5. capite 17. Galenus libro 1. de ſimpl. medic. facult. capite 19. & deinceps. & libro 8. eiuſdem operis capite 22. & Simeon Sethi in Syntag.

DE RAPIS.

CAPVT XLVII.

Rapa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum,
Prouocat vrinam, præſtatq́ in dente ruinam.
*Si malè cocta datur * tibi torſio ſic generatur.*

al. *ſic tortio tunc gen.*

Raporum commoda & incommoda.

Hìc tres cumprimis raporũ recenſentur proprietates. Ac primum quidem, quòd ſtomachũ iuuent. Secundum, quòd flatus gignãt. Tertium quòd vrinam prouocent. Quæ ſanè omnia de ijs intelligi debent, quæ bellè & præcipuè cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim iucundiora ac gratiora ſtomacho fiunt, ſatis tum nutriunt, tum impinguant, ſed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale ſemen generant, Veneremque ſtimulant, vrinam prouocant, fauces leniunt, atque thoracem, ac viſum præterea (vt Auenzoar in libro de conſeruanda ſanitate & tract. 8. capite 21. libri 1. Theyſir. & Auerrhoës lib. 5. capite 41. collect. teſtantur) peculiari quapiam proprietate roborant.

Fer-

Fertur etiam,quòd fibræ illorum,ſiue caudæ, al-
uum fortiter moueant. Atq; hinc ſanè vulgati
excogitati ſunt verſiculi:

Radix rapa bona eſt,comedenti dat tria dona.
Viſum clarificat,ventrem mollit,bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem referun-
tur incõmoda Nam & dentes lædunt, & torſio-
nes ſiue tormina in ventre ſuſcitant. Atque his
quidem malis cruda maximè obnoxia ſunt. Pri-
mùm enim non ægrè modò dentibus frangun-
tur,verumetiam minus iuſto in ventriculo con-
ficiuntur:quo fit vt & ipſa corrumpantur, & fœ-
tidos præterea halitus dentibus ſuggerant: acci-
ditq; duplici ita nomine dentes offendi, com-
manducatione nimirum & halitu. Deinde verò
ad iſtum modum liberalius ingeſta concoctu
ſunt difficiliora, ac flatulenta magis, ſtomachó-
que noxia. Nonnunquam autem & ventrem
mordicant Quorum poſterius etiam vulgato no
bis indicatur verſiculo:

Ventum ſæpe rapis,ſi tu vis viuere rapis.

Crebrior raporum vſus craſſum humorem ge
nerat, & obſtructiones iecoris parit. Ventrem
nec ſiſtunt,nec mouent.Inter radices tamen om
nes,quæ quidem edendo ſunt, rapæ corporis nu
tritioni vel maximè conueniunt, idq; ex ſaporis
iucunditate facilè deprehenditur. Ea enim e-
duliorum omnium natura eſt, vt amara, & quæ
linguam contrahunt, minus: dulcia verò magis
alant. Rapa autem cùm alijs radicibus dulciora
ſint,minusq; linguam contrahant,maius etiam
alijs præſtare alimentum, magisq; victus ſalu-
bris rationi conuenire conſentaneum eſt. San-
guinem tamen craſſiorem & melancholicum

generant, cùm minus iuſtò in ventriculo ob con coctoriæ facultatis imbecillitatẽ conficiuntur. Coctionem autem diuturniorẽ poſtulant, eaq́; ſunt laudatiſſima, quæ primæ ebullitionis aqua ſegregata & abiecta bis percoquuntur. Cruda ob prædictas paulò antè cauſas nullo modo edenda ſunt. Cymæ raporum decoctæ manduntur, & vrinam cient. Rapum muria conditum, vel cum aceto & ſale ſumptum, minus quidem alimenti ſufficit, ſed multò magis appetentiam recreat. Huius ſemen tritũ & magna copia hauſtum, Venerem ſuſcitat. Fertur quòd ſi quis hoc ipſum ſemen cũ calamintha & Lemnia terra commixtum ſumat, eo die neque veneno, neque morſu venenati animalis lædi. Appenſum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioſcorides libro 2. capite 99. Plinius lib. 18. cap. 13. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 62. & lib. 6. de ſimpl. med. facult. cap. 98. & Simeon Sethi in Syntag.

DE ANIMALIVM VIſceribus.

CAPVT XLIIX.

al. digeritur. *Egeritur* [k] *tardè cor, concoquitur quoq; durè.*
Sic quoq; ventriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicina.
Concoctu facilis pulmo eſt, citò labitur ipſe.
Eſt melius cerebrum gallina, quàm reliquorum.

Agitur hoc loco de natura & facultate viſcerum, quæ homines cibi cauſa ex animalibus ſecant. Recenſentur autem numero quinq;. Quorum *primum* quidem eſt, Cor tardè tum concoqui, tum per inteſtina deſcendere. Caro enim e- Cor.

ius dura eſt,cui vt ægrè concoquatur, & tardiſſimè deſcendat, natura comparatum eſt. Teſtis Galenus lib.3. de aliment. facult. cap.11. Cor,inquiens, ſubſtantia quidem ſua caro eſt fibroſa ac dura, ideoq; ad concoquendum eſt difficile, & tardè permeat. Huc iecur quoq; referendum videtur. Nam, vt ibidem teſtatur Galenus, omnium animalium iecur craſſi eſt ſucci, ac ad coquendum difficile, tardeq; permeat. Renes itidem praui admodū ſunt ſucci, & concoctu difficiles. Galenus ibidem cap.5.

Secundum eſt, ſtomachum quoque ægrè concoqui, & lentè tranſire. Eſt enim membrum cartilaginoſum ac nerueum, neq; facilè in bonum ſanguinem mutari poteſt. Cartilaginoſa enim dura ſunt: nerueæ verò animalium particulę ſuccum abſolutè pituitoſum gignunt, Oribaſio libro 4. Synop. ad Euſtathium filium cap.7. teſte. Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 12. in hunc ferè modum de eo ſcriptum reliquit: Durior carnibus eſt ſtomachus, ob id etiam ſi ritè conficiatur, ſuccum tamen gignet non planè ſanguineum neque inculpatum, ſed frigidiorem ac crudiorem. Proinde multum temporis requirit, priuſquam ſatis confici & in probum ſanguinē mutari queat. In extremis tamen partibus, nempe in fundo & orificio, faciliùs conficitur, vt in quibus pinguior ſit, & carnium naturæ propinquior. *Stomachus.*

Tertium eſt, Linguam boni eſſe alimenti, idq; maximè, Auicenna lib.2. Cano. cap.145. teſte, circa radicem. Illic enim ſuauiſſima eſt, facilè concoquitur, & probum corpori alimentum præſtat: cùm fungoſa alioqui laxáve ſit, & reſpectu *Lingua.*

ſolidioris carnis parum alimenti habeat. Inter omnes tamē porcellinæ præſtantiſſimæ ſunt, vt quæ ablata circumcingente pellicula à ſtructoribus ac prægustatoribus principum carni æquiparentur aprugnæ. Bouillæ ob exuperantem humiditatē parū in victus ſalubris ratione cōmendantur. Quamobrem ipſis vſuri obſonatricis artis periti caryophylla inſerere ſolent, priuſquàm aſſentur: ſic enim illarum humiditas contemperatur, edendoq; accommodatiores fiunt.

Pulmo. *Quartum* eſt, pulmonem facilè & concoqui, & per inteſtina deſcendere: mollis enim admodum eſt & rarus. Paulus lib. 1. cap. 85. hæc ſic tradit: Pulmo facilius quidem, vtpote fungoſus, concoquitur, ſed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax. Agninus verò pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamen vim poſſidet. Impoſitus enim, vt autor eſt Dioſcorides libr. 2. cap. 34. & Galen. lib. 11. de ſimpl. med. facult. cap. 8. attritus à calceamentis contractos ab inflammatione tuetur & ſanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. cap. 568.

Cerebrum. *Quintum* eſt, gallinæ cerebrum omnium eſſe præſtantiſſimum. Vbi ſciendum imprimis, cerebrum eſſe pituitoſum craſſi vitioſiq; ſucci: lentè tranſire, concoctioni aduerſari, ſtomachum lædere & nauſeam excitare: ideo rectè vulgò ad corrigendam frigiditatem & humiditatem, cum ſale & puluere zingiberis, aut piperis condiri ſolet. Suillum naturæ inimicum eſt: ouillum verò, vitulinum, leporinum cuniculinúmve cum ſale ac calidis ſpeciebus mandi conceditur. Inter omnia tamen cerebrum gallinæ primam laudem obtinet: abundè enim nutrit, genitali ſemini

mini adijcit,& cerebri ſubſtantiam auget: vnde &his qui ta:diori leuioriq; ingenio ac mente ſunt, prodeſſe dicitur. Dioſcoridi libro 2. capite 40. ſanguinem à cerebri membrana profluentem ſiſtit. Quod Auicenna libro 2.Cano. capite 128.& 296. ad fluxum ſanguinis narium tranſtulit, nempe qui membranæ cerebri vitio contractus ſit. Cerebrum,inquit,gallinæ prohibet fluxum ſanguinis narium, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc ſuprà, cap. 9.

DE SEMINE FOENICVLI. CAPVT XLIX.

SEmen fœniculi pellit ſpiracula culi.

Hoc in loco traditur, ſemē fœniculi, quod *μάραθρον* Græcè dicitur, flatus diſſipare atq; expellere, idq; maximè ratione caliditatis. Nam vt lib. ſeptimo de ſimpl. medic. facult. capite 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalfacit, vt ex tertio ordine excalfacientium cenſeri promereatur: deſiccat verò non æquè, ſed ipſum quiſpiam in hoc primi eſſe ordinis poſuerit. Proinde lac procreat: quòd ſi admodum deſiccaret, non ſanè efficeret. Suffuſis eadem ratione auxiliatur, vrinas menſesq; ciet. Ex eſu præterea ſeminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauſeam & ſtomachi feruorem ex aqua frigida potum ſedat, ſtomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum virulentorum vermium ictus ſanat. Contrariæ radices & cum melle illitæ morſibus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis memoriæ iuuandæ gratia hiſce verſiſibus incluſa ſunt,

Bis duo dat marathrũ, febres fugat atq; venenũ.
Et purgat ſtomachum, lumen quoq; reddit acutũ.

Tranſcripta autem ea ſunt, partim ex Dioſcoride lib. 3. cap. 71. partim verò ex Auicenna lib. 2. Cano. cap. 281. Quo ſanè loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum exiſtimaſſe, ſerpentes & vermes venenatos recentis fœniculi ſemine paſtos ſenectam exuere, oculorumque aciem ſucco eius reficere veris initio, vbi latebris relictis in apricũ prodierint. Vnde intellectum eſt, hominum quoq; caliginem præcipuè eo releuari. Plura hac de re Nicander ſub exordium Theriacôn. Plinius lib. 8. cap. 27. & lib. 19. ca. 91. & lib. 30. cap. 23. Macer libro 1. cap. 16. & Meſues cap. 1. de ægritudinibus oculorum. Attamen quũ concoctioni aliquantulũ renitatur, & exiguum prauiq; ſucci alimentum corporibus exhibeat, non vt alimento, ſed vt medicamento potiùs fœniculo vtendum eſt. Proinde alijs interim cibis ipſum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroſelinum nõnunquam cum lactucis, vt earum humiditas & frigiditas contemperentur, ſic etiam cum cucurbitis interdum aut rapis, vt prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere ſimul & mandere conſueuimus.

DE ANISO.

CAPVT L.

Emendat viſum, ſtomachum confortat Aniſum.
Copia dulcoris Aniſi ſit melioris.

Duæ hîc referuntur vtilitates Aniſi.

Primò nanq; viſum emendat, & maximè quidem foris impoſitum. Atq; hinc ſanè apud Plinium

nium libro 20. capite 17. naturalis hiſt. epiphoris oculorum è vino radicem eius tuſam ab Iolla imponi ſolitam legimus. Ipſum cum croco pari modo & vino, & per ſe tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendaq; ſi qua in oculos inciderint.

Secundò deinde loco ſtomachum roborare dicitur, quod profectò de ſemine ėius potiſſimum intelligendum eſt. Illud nanq;, vt lib. 6. de ſimp. medic. facult cap. 44. Galenus adſerit, maximè vtile eſt acre & ſubamarum, vt propè ad vrentium accedat caliditatem. Eſt autem & in ſiccando tertij ordinis, ſicut & in calfaciendo. Stomachum igitur calfacit, & qui in ipſo ſunt humores craſſos ac frigidos lentoſq; attenuat, incìdit, liquidoſq; & expulſioni accommodos reddit. Inflationes quoque, quæ ab ijſdem proficiſcuntur, diſcutit. Atque hinc adeò fit vt ſtomachus tum repurgetur, tum exiccetur, & onere quo grauatus fuit depoſito roboretur. Quinetiā viſui eadem ratione conferre exiſtimandum eſt: quippe cui nihil æquè noceat atque ſtomachi impuritas. Hinc enim impuri, fœtidi & turbulenti fumi ad oculos ſublati noxam ſpiritibus viſiuis inuehunt. Melius ad hoc ſemper recens, plenum non furfuroſum, dulcedine & odore præſtans. Præter has vtilitates & aliæ quampluримę à Dioſcoride lib. 3. cap 55 à Plinio loco paulò antè citato, Serapione cap. 242. & Auicenna lib 2 Cano. cap. 1. recenſentur. Oris enim halitū iucundiorem facit, doloris leuamentum pręſtat, vrinam ciet, diſcutiendi vim habet, aquam quæ ſubijt cutē diſſipat, potum ſitim ex ſalſis humoribus contractam extinguit, animalium venenis ad-

aduerſatur,valet ad inflationes. Aluum & alba fœminarum profluuia toſtum ſiſtit,lac ad mammas elicit,Venerem ſtimulat.Dyſpnœas à pituita profectas, toſtum purgat, cùm melle ſumptũ meliùs.Vetuſtis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodeſt. Iecoris,lienis,renum,vteri ac reliquorũ etiam viſcerum obſtructiones tollit. Vias enim ab humoribus craſſis, frigidis ac lentis pręcluſas & obſeſſas aperit. Atq; ob id febribus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis leuat,ſuffitum naribus: cum roſaceo tritum inſtillatumq; fractis auribus medetur.

DE SPODIO.

CAPVT LI.

Spodium. S*I cruor emanat,Spodium ſumptum citò ſanat.* Spodium ſanguinis profluuia hîc ſiſtere traditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis deſcripto potiſſimùm intelligendum venit. Hoc,vt ex Auicenna 2.Cano.cap.617. colligitur, non eſt niſi radices cannarum arundinúmve aduſtæ. Quare cum eo quod Græci ἀντισπόδιον appellãt conuenire videtur. Officinæ Platearij nixæ teſtimonio pro ſpodio tam Græcorum quàm Arabum oſſibus vſtis vtuntur,quæ elephantis eſſe putant: quum veriſimilius ſit bouis, vel alterius eſſe animantis oſſa. Quocirca cùm veterum & Græcorũ ſpodium, quod Tuthiæ vocatæ ſpecies eſt, habeatur, ex officinis prorſus hæc combuſta oſſa proſcribantur,eiusq; in Græcorum compoſitionibus vſus ſit: in Arabum verò cõpoſitionibus cannarum Indiæ ſpodio,aut ſi illud haberi non poſſit, radicibus cannarum noſtrarũ aduſtis vtendum erit. Græcorũ ſpodium ſolùm ad-

mouetur: Arabum verò etiam ſumitur & deuorатur. Hoc ipſum itaq; ſanguinem vndecunque etiam manantem hic ſiſtere traditur: & maximè quidem quod frigidum ſit & ſiccum, valideque adſtringat aut certè quòd ſumptum ſiue admotum peculiari quadam proprietate hepar intemperie vel naturali, vel quoquo modo aduentitia calidius moderetur ac roboret. Hoc autem viſcere (quod principiũ ac fons ſanguificationis eſt) roborato, ſanguis ab eodem meliùs etiam retinetur. Puluis igitur eius cum ſtillatitijs liquoribus roſarũ & plãtaginis in nares iniectus αἱμοῤῥαγίας earundem curat. Idem cum ſucco plantaginis contra αἱμοπτυσιν & dyſenteriam efficaciter ſumitur. Quin & aliæ quàm plurimæ ab autoribus ſpodio attribuuntur dotes. Siquidem cor quoq; proprietate quadã corroborat, & ſpiritus claros ac ſolidos efficit: quapropter exhilarat etiam atq; lætificat. Potum aut appoſitum calidæ cardiacæ & contractæ ab effuſione flauæ bilis ad os ventriculi ſyncopæ, calidoq; cordis tremori auxiliatur: adiuuante ſcilicet talem ipſius actionẽ facultate adſtrictòria, & maximè quidem in temperaturis calidis. In frigidis verò cum croco temperatũ eadem præſtat. Febribus confert acutis, ſitim ſedat, & immodico cholerico alui profluuio atq; vomitui ſubuenit. Puſtulis quoq; quæ in ore & lingua erumpunt prodeſt. Feruorem furoremq; flauæ bilis cõpeſcit, ventriculum roborat, ardori eius atq; imbecillitati proficit, flauæq; ad ipſum bilis inhibet effuſionem. Contra melancholiam ex ſollicitudine, timorem de præteritis, terrorem de futuris & quaſlibet animi pturbationes efficax eſt. Vtiliter

liter calidis oculorum abſceſſibus illinitur. Plura Rhazes lib.3. ad Almanſorem cap.36. Auicenna loco citato, & tract.2. de viribus cordis, cap.3. Auerrhoës lib.5. collect. cap.56. Serapion capite 332. & Leonhartus Fuchſius lib.1. cap.17. de compoſit. medic. Porrò autem quemadmodum ſpodium peculiari hepatis roborãdi facultate præditum eſt, ita & aliæ nonnullæ medicinæ alijs ſingularibus quibuſdam membris roborandis accommodatæ ſunt, veluti macis cordi, moſchus cerebro, glycyrrhiza pulmoni, capparis lieni, & galanga ſtomacho, id quod vulgatis etiam hiſce verſiculis comprobatur:

Gaudet hepar ſpodio, mace cor, cerebrũ quoq; moſcho,
Pulmo liquiritia, ſplen capp. ſtomachusq; galanga.

DE SALE.

CAPVT LII.

VAs condimenti præponi debet edenti,
Sal virus refugat, rectè inſipidumq; ſaporat.
Non ſapit eſca probè, quæ datur abſque ſale.
Vrunt res ſalſæ viſum, ſemenq; minorant,
Et generant ſcabiem, pruritum ſiue rigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim generale traditur præceptum, nemini hactenus humaniori ſaltem atque ciuiliori non obſeruatum: nempe vt vas condimenti, hoc eſt, ſalinum primùm in menſa apponatur: idque adeò vulgatum vbique eſt, vt hiſce etiam verſiculis decantetur:

Sal primò poni debet, primoq; reponi.
Non bene menſa tibi ponitur abſq; ſale.

Duo deinde ſalis recenſentur commoda: ac primum quidem, quòd venenis reſiſtat. Cuius duplex

duplex adſignari poteſt ratio: Vel quòd ſal vim habeat vehementer ſiccam & adſtringentem, atque ob id quicquid in corporibus humidum eſt, id omne depaſcat, reliquum adſtrictione leniter contrahat: eiusq; rei teſtis eſt Galenus libro vndecimo, de ſimpl. medic. facultat. capite 50. ſic inquiens: Nam ſal quicquid in corporibus humidum ineſt, id quodammodo abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ adſtrictione contrahit: ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: Vel quòd ſal non ſolùm humores è corpore ducendos liquet, incìdat, tenuet, purget & exiccet: ſed poros etiam, per quos venenis vis in interiora corporis irruere ſolet, denſet ac conſtringat, adeoque penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundum verò, quòd cibos condiat, id eſt, ſapidiores reddat. Nulla ſiquidem cibaria citra ſalis commiſtionem ſapere quotidiano diſcimus experimento. Tertio demum loco ſalis, ſiue perſalſorum eduliorum quatuor enumerantur nocumenta. Quorum primum quidem eſt, quòd vſu præſertim immoderatiore vrant, hoc eſt, corrumpant, aut hebetem certè ac debiliorem reddant viſum. Ac huius itidem duplex aſſignari poteſt ratio: vel quòd oculi, vt ſuprà capite ſecundo, ex Ariſtotele oſtendimus, ſint de natura aquæ: res verò perſalſæ humidam ipſorum ſubſtantiam exiccent & conſumant, adeoque hebetudinem ob id viſui adferant: Vel quòd à cibarijs perſalſis in ventriculo exiſtentibus mordaces admodum atq; acres reſoluantur fumi, qui ad oculos ſublati ipſos acrimonia ſua rodant ac rubefaciant. Atq; hinc ſanè eos qui

Salis ſiue cibariorũ nimis ſalſorũ nocumenta.

ſalem excoquunt, rubros ferè oculos habere conſpicimus. Secundum, quòd Veneris appetentiam compeſcant. Nam cùm omnes corporis exiccent & conſumant humores, ſperma quoque neceſſariò exhauriunt ac minuũt. Tertium, quòd ſcabiem generent. Acrem enim ac mordacem procreant ſuccum, ſanguinemque aduxunt, atque hinc profectò ſcabies incidere conſueuit. Quartum, quòd pruritũ etiam excitent: mordacia enim ac pruriginoſa generant excrementa. Horum nocumentorum Rhazes etiam meminit libr. 3. ad Almanſor. capite 17. Sal, inquit, ſanguinem eorum qui multam ex ipſo ſumunt quantitatem adurit: viſum quoque debilitat, atque ſperma minuit: pruritum generat & ſcabiem. Ad hæc ſerpiginem nonnunquam & impetiginem, morphæamque ac lepram progignit ijs, quorum corpora ad patiendum ſunt parata. Quin vrinarios etiam meatus, vſu præſertim immoderato ac frequentiore, excoriat. Modicè tamẽ ſalſa profligato faſtidio appetentiam reuocant. Fertur præterea quòd ſi ſal cum aceto & ſucco rutæ permiſtus pedum plantis diligenter infricetur, non noxam tantùm ex vini crapula contractam curet, ſed ijs etiam qui cibos auerſantur, Græci ἀποσίτους appellant, auiditatem reſtituat. Plura de Sale Dioſcorides libr. 5. cap. 90. Galenus libro 9. capite 30. & libro 11. capite 50. de ſimpl. med. facultat. Simeon Sethi in Syntag. Auicenna 2. Cano. capite 624. & Meſues libro 2. ſect. 2. capite 16. de medic. ſimplic. purgantibus.

DE SAPORIBVS AC eorum qualitatibus.

CAPVT LIII.

HI feruore vigent tres, ſalſus, amarus, acutus:
Alget acetoſus, ſic ſtipans, ponticus atque:
Vnctus, & inſipidus, dulcis dant temperamentum.

Hic agitur de ſaporibus, ſiue qualitatibus guſtatorijs: Vbi ſciendum imprimis, Saporẽ accipi pro omni eo quod guſtu dijudicatur. Species autem eius aliter ab alijs numerari ſolent. Galenus lib. 1. de ſimpl. med facult. capite 38. non facilè numero comprehenſibiles eſſe tradit. A Theophraſto lib. 6 de cauſis plantarum cap. 1. & 4. eius octo recenſentur differentiæ: exempli gratia, dulcis, pinguis, auſterus, acerbus, acris, ſalſus, amarus & acidus. Quibus nonum quoque nonnulli adijciendum putarunt, nempè inſipidum, quem ἄποιον Græci vocant, quòd extra omnem ſit inſignem tum caliditatem tum frigiditatem, mediam, quoad fieri queat, conſtitutionem obtinens, qualem præbet ſenſum aqua planè omnis qualitatis expers. Ex his tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum ſalſus, amarus, & acris. Sed in his nõ parua eſt maioris minoriſq; ratio. Siquidem acre, vt Auicenna 2. Cano. tract. 1. cap. 3. confirmat, eſt calidius, hinc amarum, deinde ſalſum: quoniam acre maiorem vim habet reſoluendi, incidendi & abſtergendi, quàm amarum: ſalſum verò eſt velut amarũ frigida aliqua humiditate retuſum hebetatumq;. Secundo deinde loco tres ex ſaporibus ſtatuuntur frigidi: acidus videlicet, auſterus, & acerbus Ex quibus acerbus tamen frigidior exiſtit, mox auſterus, de- *Sapores octo.*

inde acidus. Quod ſanè perſpicuum euadit in omnibus fructibus qui dulceſcunt. Principio enim ſeſe prodit acerbitas vehementis infrigidationis: proceſſu deinde temporis cùm per ſolarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, auſteritas in eis ſentitur: qua ſenſim depoſita, aciditatẽ acquirũt, ſicut ὀμφακες: hinc dulcedinem tandem adſciſcunt. Acidum verò quamuis acerbo minus ſit frigidum, tamẽ ob ſubtilitatem & penetrationem ſuam in pluribus maioris eſt infrigidationis. Acerbum autem & auſterum in ſapore ſunt propinqua, ſed hoc nihil linguæ præter extimã eius ſuperficiem contrahit: illud verò non modò extimam ſuperficiem, verùm etiam interiora eius contrahit atque exaſperat. Poſtremò verò tres dicuntur temperati, id eſt, mediæ qualitatis, ita vt corpus neque refrigerent excellenter, neq; calfaciãt: nempe dulcis, pinguis, & inſipidus. Dulce enim licet calidum ſit, in ipſo tamen non apparet excellentia caliditatis, vt lib. 3. ad Almanſo. cap. 1. Rhazæ viſum eſt. Porrò ſuæ ac propriæ ſapori cuiq; adſignantur facultates.

Dulcia. Dulcia enim cõcoquunt, emolliũt, rarefaciũt, laxant, plurimumq́ue corporibus exhibent alimenti, & impinguãt. Cùm enim naturæ ſanguinis noſtri & carnis proximè congruant, lingua auidè excipit ac voluptate dilatationeq; afficitur, eis fruens non læditur, non exulceratur ab eis, nec refugit ea, vt amara ſeu acria. Ac ſanè quicquid nutrit, ex genere dulcium eſſe oportet. Nam dulcia vngunt, implent & reſtituunt eroſas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cùm ſint valde calida & aërea

citò

citò in igneam naturam tranſeunt, vt mel & ſaccharum celerrimè vertuntur in flauam bilem. Quare auidiùs vſi ſaccharo ſæpè periculosè inflammantur. Ad hæc dulces cibi intēperantiùs eduntur, humorisq; copiam generant, quam ſequūtur interdum vel putrefactiones, vel obſtructiones & abſceſſus hepatis atq; lienis: & maximè quidem cùm hæc viſcera ad patiendū accommodata fuerint. Stomachum quoq; relaxāt admodum, & aluum cient. Pectori tamē conferūt & pulmoni, genitaleq; ſemen augent.

Amara meatus perpurgant, abſtergunt, extenuant, humorum craſſitiem incidunt, & linguam mordent, ſuntque in natura terreſtri craſſa, in qua excedunt calor & ſiccitas, vt in Bile, Nitro, Marrubio, Abſinthio: immodico vſu ſanguinem citò adurūt & corrumpunt, bilemq; augent flauam. *Amara.*

Acerba Græcis στρυφνὰ appellata, recentiores pontica à pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt & introrſum pellunt, ideoq; conſtipandi, denſandi & adſtringendi vim habent, ſuntq; in natura terreſtri, craſſa frigida & ſicca. Ideo enim acerbus ſapor dicitur eſſe tardior quàm acidus, quia acidus eſt in natura tenuiore minus terreſtri. Acerba ſunt fructus glandium, pyra ſylueſtria, & in genere immatura poma, mala cydonia, ac magis immatura. Nam poſtquam maturuerunt, fit mixtus ſapor ex acerbo & dulci, ſicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt στρυφνὰ & fructus qui vulgò Ribes dicūtur: item caſtaneæ, corna, & poma Cynosbati. *Acerba.*

Auſtera Græcis αὐστηρὰ, medicis etiam noſtri *Auſtera.*

temporis στυπτικά, à verbo Græco στύφω dicta, contrahunt, conſtringunt, denſant, incraſſant & infrigidant. Sunt enim in natura terreſtri, craſſa, frigida & ſicca, ſed plus habente caloris & humiditatis, quàm habeant acerba. Frequentiore in cibis ac immoderatiore vſu humores abundè extenuant inaniuntque, eoque ſanguinem gignunt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventriculum tamen, quemadmodũ Galenus id ipſum in libr. de cibis boni & mali ſucci, cap. 17. atteſtatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregiè auſtera ſunt, laxum ſtomachum ac ventrem firmant, ac tum præcipuè, cùm calida intẽperie affecti ſunt. Hac enim de cauſa, atq; etiam ad alui fluxiones ſiſtẽdas, auſteris vtimur vinis. Iuuant enim ventriculum natiua ſiccitate, & aliquantulum adſtringunt.

Pinguia. Pinguia ſiue oleoſa, quę Græcis λιπαρὰ & vulgo vnctuoſa nominantur, dulcibus vicina ſunt, aqueæ & aëreæ ſubſtantiæ: leniunt, emolliunt, lubricant, laxant, concoquunt, maturant, & humectant, ſine manifeſta tamen calfactione. Hæc ſi ſint medioeria, optimè nutriunt: ſed immodicè pinguia ſupernatant, abominabilia ſunt & nauſeabunda, ventriculum reſupinant, coctionem impediunt, flatus & obſtructiones generant. Ad hæc cibi quoque, antequam edendo naturæ ſatisfactum ſit, ſatietatem adferunt. Quod Galeni teſtimonio confirmatur: qui libro tertio de aliment. facult. capite 29. ita ſcriptum reliquit: Pinguia & lenta cibaria ſtatim vt ſumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt. Præterea, quod maius eſt, cõpluribus deinceps diebus ipſorum eſum non ſuſtinemus.

Fo-

Febricitantibus, ac ijs etiam quibus ſtomachus atq; hepar calidiora ſunt, non æquè vt alijs conferunt: ipſis enim facilè accenduntur, & in flauam bilem tranſeunt. Reliquis verò phlegmatis generant copiam, ſomnolentiam pariunt, rationalemq; mentis partem reddunt hebetiorem. Carnium tamen atq; olerũ coſturæ non mediocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis δριμέα, & vulgò acuta, non ſolùm mordent ac rodunt linguam, ſed etiam penetrant, vrunt, vlcerãt, aperiunt, flatus diſſipant, tenuant, incidunt, ſeparant, reſoluunt, à longinquo attrahunt: ſuntq; in natura tenui, in qua excedunt caliditas & ſiccitas, & ſuperant calore res amaras. Vnde calorẽ augent & corpus velociter inflammant, ac ſanguinẽ adurunt, ipſumq; in bilem prius flauam, deinde in nigram conuertunt: ſiccant etiam emaciantque, ac ſitim faciũt. Acria autem ſunt, vt piper, zingiber, allium, cepa, calx, & granum gnidium. *Acria.*

Salſa (Græcis ἁλμυρὰ) incidunt, tergent, tenuant, liquant, mordent, condiendo ſeruant & à putredine vindicant, cõturbant, ſubuertunt ventriculum, & ad vomitum impellunt, deſiccant citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem, ſitim excitant, exaſperant, radendo expurgant, & aperiunt. Plura ſuprà cap. 52. *Salſa.*

Acida, Græcis ὀξέα, vulgò acetoſa, mordendo conſtringunt & refrigerant, penetrant, incidunt, extenuant, diuidunt, tergent, farctu liberant, per purgant citra excalfactionem. Sunt in natura tenui, frigida & ſicca, in qua dominatur frigiditas. Nam quæ ſunt tãtùm acida, ſunt præcipuè frigida, vt ὀξαλὶς, quę vulgo acetoſa nominatur: quia *Acida.*

hæc purè hunc ſaporem habet. Eſt & ſpecies mali punici verè acida. Alia quædam ſunt mixtæ qualitatis, vt acetum, quod eſt ſubacre, quia etſi frigidum eſt, tamen retinet obſcurum calorem ex vini corruptione: inde fit ſubacre, ſed tamen dominatur frigiditas. Cùm enim exhalant aëreæ partes, & reliquæ manent terreæ, diluta aquoſa tenui parte fit acetũ ſua natura frigidum. Acida ſanguinis atque flauæ bilis feruorem compeſcunt, &, vt libro 2. cap. 21 de aliment. facult. Galenus atteſtatur, cùm in ventriculo ſuccum craſſum inueniunt, eundem incidendo aluum ſubducunt, & ob eam cauſam fæces liquefaciunt. At ſi purum ventriculũ inueniãt, eum magis ſupprimunt: corpus infrigidant ac deſiccant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant: neruis etiam ac neruoſis omnibus nocẽt. Appetentiam tamen cient: quia humores vitioſos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non vrente irritant ventriculum.

Inſipida. Ex inſipidis quædam magis nutriũt, nempe quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædam verò mediocriter calfaciunt aut refrigerant. Et hæc ſanè ſi multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium: ſin verò ſiccitas in eis exuperet, exiccantium ordini adſcribenda veniunt. De his omnibus plura Galenus in libr. de ſimp. medic. facult. præſertim libro 5. capite 25. Paulus libro 7. capite 1. Aëtius libro 1. capite 1. Rhazes libro 3. ad Almanſor. cap. 1. Serapio ſermo. 2. de temperam. ſimpl. Auicenna lib. 2. Cano. tract. 1. cap. 3. Meſues libro 1. Theorem. 1. & Philip. Melanth. in libro de Anima.

DE VIPPA.

CAPVT LIIII.

Bis duo vippa facit, mundat dentes, dat acutum
Viſum: quod minus eſt implet, minuit quod abundat.

Hîc quatuor recenſentur commoda Vippæ: Primò dentes mũdat. Panis enim vino imbutus diutius circa dentes moratur, atque eam ob cauſam faciliùs etiam fœculentã materiã ipſis adhærentem abſtergit ac conſumit, quàm vinum per ſe ſumptũ. Deinde viſum acuit: malos enim fumos, qui è ventriculo cerebrum petunt, ſuaq; permiſtione ſpiritus viſiuos obſcurant, reprimit: adeoque materias prauas ſtomacho inhærentes concoquit, incîdit & deorſum pellit. Tertiò cruda cõcoquit: quia os ventriculi leni quadam adſtrictione claudens concoctoriam facultatem roborat, plurimumque alimenti corporibus exhibet. Quartò verò vitioſorum humorum multitudinem minuit: eos enim concoquit, incîdit, exiccat & deorſum expellit: idq; maximè, ſi panis aſſatus priùs, aut ſuper prunis exiccatus fuerit. Quin eodem etiam modo ſuperfluè concocta ad συμμετρίαν reuocat. Porrò de vippa quã Gallicè *Souppe au vin* vocãt, Hermolaus Barbar. cap. 65. lib. 5. corollarij in Dioſcoridem ita ſcribit: Erat veteribus ientaculum, buccea ex vino, quod genus Barbari à vino & pane vippam vocant. De eo Athenæus lib. 1. Deipnoſ. ſic ait: πρωϊνὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλοῦμεν, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προτίεσθαι ψωμοὺς, id eſt, matutinũ edulium ſiue ientaculum, quod nos ἀκρατισμὸν vocamus, propterea quòd panis

Vippa.

buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutarchum in Sympoſ.

DE DIÆTA.

CAPVT LV.

Omnibus adſuetam iubeo ſeruare diætam,
Quod ſic eſſe probo ni ſit mutare neceſſe.
Hippocrates teſtis, quoniam ſequitur mala peſtis.
Fortior hæc meta eſt medicina, certa diæta.
Quam ſi non cures, fatuè regis, & malè curas.

Cùm primus præcipuusq; non ſolùm morbi cuiuſuis curandi, ſed ſanitatis etiam tuendæ ſcopus (vt in libro qui de facilè parabilibus inſcribitur, capit. 28. & in præſagio experientia confirmato, capite 5. & in libro de attenuante victus ratione cap. 1. Galenus adſerit) in exacta victus ratione conſiſtat: operæ preciũ fuit de ea etiam hic aliquid præſcribi. Præcipitur ergo imprimis, vt ſeruetur conſueta diæta. Per quam ſana adminiſtratio ſex rerum non naturalium modò intelligenda venit. Et ratio quidem eſt, quòd trãſgreſſio à conſuetudine noceat nocumento magno. Conſuetudo enim eſt altera natura: quia, vt lib. 1. cap. 11. Rhetoricorũ ad Theodecten. & lib. 7. capite 10. Ethicorum, & cap. 2. de memoria & reminiſcentia ab Ariſtotele ſcribitur, conſuetudo eſt eorũ quæ vt ſæpe, ſiue vt plurimùm fiunt: natura eorum quæ vt ſemper. Sæpe autẽ & ſemper ſunt ſibi inuicem propinqua. Quod eſt ergo diu adſuetum, in naturam fere trãſiuit. Quemadmodum igitur naturam cuſtodire oportet, ita & conſuetudinem, ſi laudabilis fuerit. Et quemadmodum conſueta cibi & potus adminiſtratio, eadem ratione & aliarum rerum nõ naturalium

Diæta.

Conſuetudo.

lium obſeruanda eſt. Vnde ſi quis cõſuetus multum laborare velit hanc conſuetudinem immutare, ocioq; indulgere, minúſve laborare, vel aliud laboris genus adſumere, idq; alio & tempore & modo, ille proculdubiò multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu, ſomno & vigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus conſuetudinẽ obſeruare decet, & maximè quidem ſi ſit laudabilis, vel ab hac non multum declinet, ſiue medium etiam locum inter bonam ac malam obtineat: reſpectu nimirum illius ad quod fieri debet permutatio. Porrò quãta ſit vis conſuetudinis, vel inde colligas, quòd debiles & ſenes conſuetos labores faciliùs ferant, quàm fortes atque iuuenes inconſuetos: quod profectò lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hiſce verbis confirmat: Qui conſueti ſolitos labores ferre, etſi fuerint imbecilles & ſenes, non conſuetis, fortibus atque iuuenibus faciliùs ferunt. Quod dicit, inquit Philotheus, tale eſt: Sunt duo, hic quidem ſenex, ille autem in conſiſtenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem ſeni contingit rectè fodere, illi autem qui eſt in conſiſtenti ætate, non rectè: ſeni quidem ob conſuetudinem rectè, quãuis ſit imbecillus, iuueni autem non rectè, cùm non adſuetus ſit. In vniuerſum enim oportet cognoſcere, fortiores alijs fieri partes quæ exercentur, & hac de cauſa ſolitos labores faciliùs ſuſtineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde verò malam peſtem, hoc eſt, maximũ periculum ex repentina cõſuetæ diætæ permutatione ſequi confirmatur autoritate magni

Mutatio ſubita nocet. gni Hippocratis, nempè ex 2 libro de vict. rat. in morb acutiſſ. aphor. 21. & 22. vbi ſic inquit: Atqui facile eſt hoc addiſcere, quòd ſimplex victus cibi ac potus ipſe ſibijpſi ſemper ſimilis, ſecurior omnino eſt ad ſanitatem, quàm ſi quis repentè ad alium meliorem magnā mutationem faciat. Nam & his qui bis in die cibum ſumunt, & his qui ſemel, repentinæ mutationes noxas & ægritudines inducunt. Et eos ſanè qui prandere non adſueti ſunt, ſi pranſi fuerint, ſtatim infirmes facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros, &c. Ælianus quoq; ab initio libri 5. de varia hiſtoria: Tachi cuiuſdam exemplo admodum diſertè nobis ſignificauit, quàm periculoſa ſit repentina diætæ permutatio. Tachus Ægyptius, inquiens, donec vſus eſt vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit ſaniſſimus. Poſtquam verò ad Perſas venit, & in illorum luxum delapſus eſt, cùm non poſſet ferre inſolentiam ciborum, vitam in dyſenteria tranſegit, & luxuriam cum morte commutauit. Quanquam autem non ſanis tantùm, ſed ægris quoq; adſueta victus ratio diligenter obſeruanda præcipiatur, haud tamen raro incidit eius permutandæ neceſſitas: quando nimirum illaudabilis exiſtit, ita vt, niſi permutetur, perniciofæ inde conſequantur ægritudines. Talis autem eorum eſt, qui prandium aut cœnam prauis terminare ſolent alimentis. Eiuſmodi igitur conſuetudinem neceſſarium eſt corrigi ac permutari, non quidem ſubitò, ſed paulatim & ordinatè. Omnis enim ſubita permutatio vehementer nocet, maximè ſi à conſueto ad inconſuetum tranſitus fiat. Hinc eſt quod in libro. De

natura hominis ita ſcriptum reliquit Hippocrates: Detrahendi ſunt cibi ac potus quibus vti conſueuerunt: idque paulatim facere oportet. Nam ſi quis citò diætam permutet, periculum eſt etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quin etiam laudabilem victus rationem interdum mutari neceſſe eſt, quò (ſi quando neceſſitas inciderit) natura non offendatur inſolentia nouitateque, neque renuat, neq; recuſet. Nam qui omni diætæ ſeſe aſſuefacit, minus læditur, cùm ad inconſueta tranſire cogitur. Eadem in alijs quoque rebus non naturalibus ratio eſt. Quod Hippocratis etiam teſtimonio confirmatur, qui libr. 2. aph. 50. ita ſcriptum reliquit: Quæ ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſunt, inſuetis minus moleſtare ſolent. Oportet igitur ad inſueta permutari. In cuius quidem ſententiæ explicatione Philotheus inter cætera ſic inquit: Cùm enim quodq; ipſorum factum ſit peculiare, minus lædit, quamuis ex ſua natura moleſtum ſit, ſi nondum in conſuetudinem venerit. Verbi cauſa, ſolitus eſt aliquis mannã comedere, hic ſi ad bonum cibum ſumendum conuertitur, læditur, cùm adſuetus nõ ſit: adſuetus eſt aliquis aquæ potioni, ſi præter conſuetudinẽ bibat vinum, offenditur, quoniam conſuetudo contemnitur. Oportet igitur ad inſueta permutari, vt, ſi neceſſe ſit, ea, quæ offeruntur ferre poſſimus. Vtentem enim copioſo nutrimento oportet etiam parum cibi quandoque aſſumere, vt, ſi contingat, ferat etiam illius vſum. Hinc eſt quod Cornelius Celſus libro 1. capite 3 in hunc etiam modum ſcripſit. Nimis ocioſa vita vtilis non eſt, quia poteſt incidere

labo-

laboris neceſſitas. Neq; etiam ex nimio labore ſubitum ocium, neq; ex nimio ocio ſubitus labor ſine graui noxa eſt. Huc igitur reſpiciẽs Hippocrates rectiſſimè conſulit, conſuetudinem eſſe mutandam. Proinde non temerè à Plutarcho in libro de tuend. bona valetud. in hunc modum ſcribitur. Exacta illa & vehementer ad vnguem, vt dici ſolet, obſeruata vitæ ratio ſimul & corpus formidoloſum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit vigorem. Quocirca cauere quiſque debet, quemadmodum libro 4. capite 10. ad Almãſ. prudentiſſimè Rhazes monuit, ne alicuius rei ſibi conſuetudinem faciat, quam deinceps ipſum obſeruare neceſſe ſit. Exempli gratia, Si quis vno cibo conſuetus ſit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abſtineat: vel dormire: vel moueri, vel egerere, Venerive indulgere conſueſcat, & ab aliquo iſtorum impetuosè irritetur, maximum incurret nocumentum, ſi ab eis abſtinuerit. Quapropter quiſq; corpus ſuum debet ita præparare, vt caloris & frigoris patiens eſſe poſſit, & ad motiones & cibaria ſibi neceſſaria aptũ reddatur, & vt ſomni & vigiliarum horas, atque manſiones & domos ſine læſione permutare queat. Fortaſſe enim ex neceſſitate id ipſum quandoque facere cogetur. Poterit autem commodè, ſi conſuetudinem non obſeruet ad vnguem, ſed interdum ad inſueta tranſeat. Porrò quo tempore, quóve modo conſuetudo mutanda ſit, copiosè admodum docet Galenus libr. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 3. de ſanitat. tuen. & libro 8. cap. 9. method. medend. itemq; Conciliator different. 98. & Hieronymus Cardanus libr. 1. tractat. 6. Contradict. 2. Tertio demùm lo-

Conſuetudo variãda.

Oribaſ. libro 1. cap. 2. Euporiſtôn ad Eunapium.

eo traditur, fortiorem ac potiorẽ medendi metam, eſſe certam diætam: quam ſanè ſi medicus curare noluerit, ac aliam quandam eamq; non ſatis commodam adminiſtrauerit, ſtultè ægrum regere, ac malè curare meritò dicetur. Sciendum eſt autem, apud Galenum hæc alimentorum genera inueniri, copioſum, medium, tenue. Copioſum eſt ſanorum cibus, qui non ſolùm vires conſeruat, ſed etiam auget. Medium ad ſanos etiam ſpectat. (Nam vires quidem conſeruat, non tamen auget.) Tenue, id eſt, quod vires quidem comminuit, eatenus tamen vt non exoluantur. Hoc ab Autoribus in multas partes diuiſum eſt, nempe in tenue ſimpliciter, in tenue exquiſitè, in tenuiſſimum citra adiectionem, & in tenuiſſimum in extremo. Tenue ſimpliciter per pauca, aut ea quæ parum nutriunt edulia fit: eiuſmodi eſt ptiſanæ ſuccus, mulſa, & ſorbitio ex alica. Tenue exquiſitè, vbi ptiſanæ ſuccus exigua ſumitur quantitate. Tenuiſſimum citra adiectionem, per mulſam aquam, ſiue melicratum fit ſolum. Tenuiſſimũ verò in extremo, per inediam ad iudicationem vſque progreditur. Copioſum autem vel eſt, vbi tota ptiſana ſumitur: vel copioſius, vbi piſces, oua, & ius carnium: vel copioſiſſimum, vbi caro: Medium autem horum eſt, vt panis lotus, vel placenta. Sani homines nõ ſolùm conſeruandi, ſed augendi etiam ſunt, propterea alimentum copioſum illis competit. Qui verò ægritudine longa laborant, vires augere non debent, ſed bene conſeruare: aliter vſque ad finem non ſufficerent: propterea hi medio victu cibandi ſunt, qui etiam ſanis conuenit, in quibus vires augere non cupimus, ſed illas ſolum

Alimentorum genera.

lũm conſeruare in animo eſt,quas etiam in longo morbo totis viribus ſeruare ſtudemus. Quũ verò ægritudo breui terminatura eſt, ſi quarto die finire debeat, aliquid dare non eſt opus, iuxta illud Hippocratis, libro 1. aphor.6. Extremis morbis extrema exquiſitè remedia optima ſunt. Imò ſi vires ſufficerent, & in ſeptimo terminatura eſſet, nihil penitus dandum eſſet, niſi poſt illum terminum. Hac de re plura & cognitu non indigna reperies apud Galenum & Philotheum in comment. aph.4.5.& 6.

DE ADMINISTRATIONE diætæ.

CAPVT LVI.

Quale quid, & quando, quantum, quoties, vbi, recta
Debent hæc medico in victus ratione notari,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Sex circumſtantias medico in præſcribenda victus ratione conſiderandas eſſe, hoc in loco traditur. Prima quale, hoc eſt, cuius qualitatis cibus exhibendus ſit, quia in calida ægritudine cibus frigidus, in frigida calidus, in humida ſiccus, in ſicca verò humidus conuenit. Corpus tamen quod ſecundùm naturam eſt, ſimilem ſemper victum poſtulat: quemadmodum quod præter naturam eſt, contrarium. Siquidem quod naturaliter ſe habet, cuſtodire: quod præter naturam eſt, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cùm alibi ſæpe, tum maximè in arte medicinali cap. 86. & lib.1.cap.10. de Sanitate tuend. & lib.8.cap.9. meth. meden. Secunda, quid: id eſt, cuius ſubſtantiæ: Athletis enim ac ruſticis, ijsq; qui

quamlibet actionē fortem, ac vehementem
unt, cibus exhibendus eſt craſſus ac durus:
facultatē concoctoriam poſſident fortem.
; verò tenuis ſubſtantiæ cibus, velut eſt caro
lorum, caporum, vitulorum, agnorum, hœ-
ùm, & ſimilium, ipſis competit: quippe quæ
pſis vel adureretur, vel quam par eſt citiùs
nticeretur, ita vt ſæpius ob id cibari cogeren-
:. Non temere igitur inquit Gloſſa delectabi-
in l. Seruis vrbanis, in principio. ff. de leg ter-
). Ruſtici non debent vti pane albo, vel pullis
it alijs delicatis cibarijs: ſed pane groſſo, caſeo
epis & fabis. Porro nobilibus atq; ocio dedi-
s hominib. tenuis ſubſtantiæ cibus magis con-
ruit: quippe qui virtutem concoctricem ha-
eant debiliorē, quàm vt craſſos cibos, cuiuſmo-
li ſunt ſalſæ ſuum atque boum carnes, & piſces
ſole aut vēto aut fumo indurati, ſuperare queāt.
Pari modo & in ægritudinibus acutis tenuiore
vtendum eſt diæta, quàm in chronicis, id eſt, lon
gis, ſicuti quartanis. Tertia, quando, id eſt, quo
potiſſimum diei tempore cibus adſumi debeat:
in ſanis enim conſuetudo maximè obſeruanda
eſt. Vnde hominibus manè ſurgentibus, & bis
tantùm in die cibū ſumentibus, æſtate quidem
prandendum eſt hora decima, vel paulò antè,
neq; differendum donec propinquet meridies,
vt qui maximū æſtum importare ſoleat: cœnan-
dum hora ſexta, vel paulò pòſt. Hyeme verò
ijſdem ob ſomni prolixitatem prandendum eſt
hora vndecima, vel duodecima: cœnandum ho-
ra ſeptima, vel paulò pòſt: ſed ita tamen, ne quid
præter conſuetudinem fiat. Quinetiam in ægris
cibandis temporis habenda eſt ratio, præſertim

in febricitantibus. Siquidē in ipſis paroxyſmis, vel non multò ante futuram acceſſionem à cibis abſtinendum eſt: quòd nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tum occupata eſt, cibus oblatus diſtrahat, atq; adeò humores morbum efficientes adaugeat. Neq; immediatè poſt paroxyſmum cibus dandus eſt, quippe quem facultas à febris intemperie deiecta nondum ſuperare queat. Quapropter tamdiu ante ſequentis acceſſionis initium exhibendus eſt, vt priùs quàm ea appropinquet, decenter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes deſcendat: idque in illis potiſſimùm ita obſeruandū, quibus virtus adhuc ſatis valida exiſtit. Iis verò quibus vires proſternuntur, dandus eſt cibus quocunq; tempore, etiam in vigore. Cuius rei teſtis eſt Galenus, qui libro 1. apho. commen. 9. ita ſcribit: Aliquando in ipſo etiā morbi vigore vbi ſymptoma aliquod interuenerit robur naturæ diſſoluens, nutrire cogimur. Quod idem copioſius etiam monſtrat lib. 20 cap. 3. & 5. meth. medend. Hæc omnia de paroxyſmo Stephanus Athenienſis in primum librum Galeni ad Glauco. comment. 39. multò clariùs in hunc modum exponit: Sciendum ſanè eſt naturam egere ſemper alimento, quod baſim ac ſedem illius quod digeſtum eſt ipſi repleat. Sed hoc ipſum alimentum præcipuè dandum eſt, quando ipſum concoquere ac conficere poteſt. Concoquit autē, quando pura ac integra eſt, nec à febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dandum id eſt. Si enim in acceſſione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta eſt, ipſum ſuperare non poteſt. Alimentum autem non concoctum, materia

ria ſit febris. Et hoc eſt quod Hippocrates libr.1. aphor. 11. ait: in acceſſionibus ſubtrahere oportet: nam addere nocuum eſt. Dandum igitur eſt alimentum in interuallis. Sed hæc dici poſſunt in intermittentibus. In continuis verò quid vtique quis faceret? neque enim in his inuenire licet remiſſum ac quietum tempus, quoniam febris continenter affligit. Tamen in his etiam cernitur μειοπυρεξία, id eſt, febris diminutio, quæ interuallum imitatur: tuncq; alimentum dandum eſt, non quando exacerbantur. Plura & ad præſentem ſpeculationem maximè facientia habentur apud Brudũ Luſi. lib. 2. cap. 9. de victu febricitantiũ. Quarta, quantum, i. quantitas ſumendi cibi: quæ profectò in æſtate, vt ſuprà cap. 19. diximus, minuenda eſt: quòd tùm ob immodicas reſolutiões calor innatus debilior exiſtat: Hyeme verò augenda, propterea quòd cõcoctoria facultas id temporis ob frigus ambientis roboretur. Quinta, quoties in die videlicet cibus exhibendus ſit. Eſt enim æſtate quàm hyeme, autumno aut vere, ſæpius exhibendus, ſed minori quãtitate. Pari modo facultate cõcoctoria debili exiſtente, ſæpè, ſed parua quantitate dandus eſt. Eadem verò robuſta exiſtente, dandus eſt quidem quantitate magna, ſed rariùs. Sexta, vbi, id eſt, quo in loco: Cibus enim per æſtatem quidem locis ſuis arte, ſiue natura frigidis, per hyemem verò temperatis, ſumendus eſt.

DE CAVLE.

CAPVT LVII.

IVs caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit,
Vtraq; quando datur, venter laxare paratur.

Hîc agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum, quàm vulgare illud olus, quod κράμβη Græcis, Latinis verò Braſſica dicitur: atque hoc vel ex Martiali diſcere licet, qui xeniorum libro eos caules per nitratam aquam virides conſeruari ait:

Ne tibi pallentes moueant faſtidia caules,
Nitrata viridis braſſica fiat aqua.

Recenſentur autem hoc loco tres ipſorum facultates: Quarum prima quidem eſt, decoctũ eorum, & maximè primæ ebullitionis, ventris ſoluendi vim obtinere. In folijs nanq; & exterioribus partibus nitroſa quædam & abſterſoria ineſt qualitas, quam ſanè, cùm debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facilè deponit, eiq; potentiam adijcit purgatoriam. Atque hinc adeò fit, vt ius primæ decoctionis aluum excellentiùs, quàm ſecundæ, deijciat. Nitroſa enim illa & abſterſoria qualitas exquiſitè per primam ſegregatur, atque in aquam deponitur. Secunda eſt, corpus ipſum ſiue ſubſtantiam communi ſiccantium ratione ventrem ſiſtere magis, quàm ad deijciendum incitare: quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur ſubſtantia terrea ſicca, quæ ſumpta ventrem adſtringit, idq; multò magis, ſi non bis duntaxat, ſed ter aut quater aquam effuderis. Nam quantò exquiſitius in aquam ſuccũ ſuum depoſuerit, tantò & illi quidem maiorem purgandi vim adijciet, & reliquam ſui ſubſtantiam, quæ velut oleris ipſius caro eſt, reſtringentem efficiet. Eadem eſt ratio in beta, atq; adeò in omnibus fermè, quib. ſapor aut acris, aut nitroſus, aut ſalſus ineſt. Quippe & lenticula ipſa, tametſi

s magnam adſtringendi potentiam guſtu re-
:,tamen eiuſmodi quid ſortita eſt. Nam & hu
decoctum ventris ſoluendi vim obtinet. Ve-
n hic ſuccus, etiamſi deguſtes, perſpicuam mi
ram repræſentat, tanquã ſi nitroſo auſterum
uid commiſceas. Sed & conchularum maris
terorumq; ferè oſtreorum ſuccus planè tum
lſus eſt tum ventrem ſoluendi vim obtinet:
uamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia
ſt, vtrunque, nempe decoctum atque ſubſtan-
iam ſimul ventris ſubductionem efficere: cùm
enim vires ſuas ita retineant, abſtergere etiam
& inteſtina ad expulſionem irritare conſenta-
neum eſt. Lege hac de re plura apud Galenum,
libro 3. de ſimplic. medicam. facultat. capite 14.
& libro 1. capite 3. & 25. & libr. 2. cap. 44. de ali-
ment. facultat. Proditum quoque eſt, Braſſicam
naturali quadam facultate vino aduerſari, & cu-
rare temulentiam: Vnde quærit Ariſtoteles, 3.
Sectio. problemat. 17. Quid eſt cur braſſica ſedet
crapulam? Nonnulli reſpondent hoc euenire ſo
litum, quòd ex eſu eius fumi eleuentur admo-
dum craſſi, qui, cùm vini vapores incraſſent, ad
cerebrum aſcendere etiam prohibent. Ariſtote-
les tamen aliam adſignat cauſam, nempe quòd
quicquid humores vinoſos vndique & omni ex
corporis parte ad ſe in aluum trahit, & corpus
refrigerat, tollat crapulam. Braſſica autem eſt
huiuſmodi. Ergo braſſica curat crapulam. Minor
probatur, quia per ſuccum eius humores, qui vi-
noſi crudique tenentur, è toto corpore detra-
huntur. Ipſa verò ſubſtantia frigida, ſtyptica ac
terrea, ſuprà in ventriculo remanens corpus re-
frigerat, quo fit vt tenues humores ad veſicam

Braſſica temulentiam curat.

labantur. Cùm igitur humor vtrinque educatur, corpuſque refrigeretur, rectè per conſequens à crapula liberatur. Euenit ad hæc vt cùm humores deorſum ad ſe trahunt atque excernunt, flatum etiam ſecum deducant, qui, ſi per vinum liceat, in caput ſe efferens grauitatem creat & crapulam: ſin autem deorſum ſe vertit, corpusq; ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipſa Braſſicæ folia, quemadmodum libro 2. de compoſit. medicam. local. cap. 5. Galenus atteſtatur, calida macerata capitiq; circumpoſita ac obligata naturaliter ebrietati reſiſtunt. Porrò Braſſica quæ edendo eſt calfacit & ſiccat primo abſceſſu: prauum & melancholicum ſuccum procreat. Æſtiua tamen peior eſt quàm hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis κράμβη dicta cēſetur, quaſi κοράμβλη, quòd pupillas oculorum, quas illi κόρας vocant, obtundat hebetetq;: ſomnum per contraria inſomnia interturbat: ſtomacho incommoda eſt parumq; nutrit: at ſi cum pingui carne coquatur plurimum noxæ atque vitij amittit. Vrinam ac menſes ciet, & lumbricos interficit. Succus eius cum melle ſumptus magnificè defectiones vocis iuuat: & ſi vulneribus imponatur, ea glutinat, doloſa malignaque vlcera & induratas inflammationes ſanat. Plura Dioſcorides libro ſecundo, capite 108. Plinius libro vigeſimo, capite nono: Galenus locis ſuprà citatis: Simeon Sethi in Syntagmate: Rhazes libro tertio, capite decimooctauo, ad Almanſorem, & Auicenna 2. Cano. capite 142.

DE MALVA.

CAPVT LVIII.

DIxerunt Maluam veteres,quòd molliat aluum,
Huius radices raſæ ſoluunt tibi faces.
Vuluam mouerunt,& fluxum ſæpè dederunt.

Hîc agitur de facultatibus Maluæ. Et primo quidem verſu, qui ex libro 2. capite 36. Æmilij Macri huc adſcitus eſt, veteribus Latinis Maluã ab emollienda aluo dictam eſſe traditur. Cuius ſanè rei teſtis etiam M.Varro,qui Maluam, quaſi moluam,quòd aluum molliat,dictam eſſe contendit,quippe quæ clyſteribus infuſa vel in cibo accepta,ventrẽ facilè moueat. Quin etiam Græcis μαλάχη ab emollienda aluo nomen traxit. Siquidẽ ipſis μαλάττειν mollire ſignificat. Antiqui enim ea in acetarijs cum lactuca ad ſubducendam aluum vtebantur. Vnde Martialis libro 10.Epigrammatôn:

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
Attulit,& varias quas habet hortus,opes.

Et alibi:

Vtere lactucis,& mollibus vtere maluis.

Cæterùm hoc olus facilè ſubducitur,non modò propter humiditatem, verumetiam propter genuinam viſcoſitatem, & potiſſimùm quando quis cum oleo & garo copioſam ipſam ſumpſerit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clyſteribus ad induratarum fæcum eductionem paſſim vtimur, primum locum ſibi vendicauit. Porrò duplex malua eſt. Vna quidem floribus ſanguineis, altera verò candidis: & in hac quàm illa maior emolliendi vis ineſt.

Secundo deinde verſu innuitur, radices Malnæ raſas fæcibus educendis eſſe accommodas:& maximè quidem,ſi inde, perinde atque è radicibus Mercurialis,*βαλανοι*,id eſt,glandes ſiue ſuppoſitoria fiant.

Tertio demum verſu,Maluam menſes ciere dicitur, quod & ipſum ſanè ob manifeſtam humectandi facultatem ac genuinũ lentorem præſtat. Inſeſſione nanq; vterum èmollit,ita vt venena eius ab acri ſanguine promptiùs fundantur. Quinetiam menſes prouocare certo ſe experimento didiciſſe Platearius adſerit. Folia Maluæ trita cum folijs ſalicis omnibus emplaſtris cõmodiora ſunt. Nam & inflammari nõ ſinunt, & ſanguinem ſiſtunt, & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contuſis medentur. Phalangiorum quoq; & reptilium plagas curãt folia eiuſdem, ſi cepas & porrum triueris, eisq; miſcueris,ac impoſueris. Si quis verò ſylueſtris Maluæ ſucco cum oleo illinatur, à veſpis & apibus non pungetur: ſed & qui punctus iam eſt ſucco opem ſentit:& folia Maluæ contuſa & impoſita ſimiliter percuſſum ab illis ſanant. Similiter autem curat Malua illita lichenas,& occulta fœminarum vitia. Succus verò eius auribus inſtillatus dolorem auriũ ſedat. Cum melle acceptus thoracem pulmonemq; iuuat,& raucam vocem lenit, hepaticos ſanat, & comitiali morbo apprehenſos reſipiſcere facit. Eodem modo & nephriticis & iſchiaticis auxiliatur. At verò decoctum ipſius potatum difficultatẽ emittendi vrinam emendat,lapides cõterit,ſomnũ conciliat, facilemq; partum præſtat. Prodeſt etiam eroſionibus veſicæ & inteſtinorum, vuluæ ſedisque,

ue, clyſtere infuſum. Malua illita inflam
ones lenit, eaq; quæ indurata ſunt emollit.
a Dioſcorides libro 2. capite 106. Plinius li-
20. capite 21. Galenus libro 7. de ſimpl. me-
facultat. cap. 95. & lib. 2. de alim. facult. cap.
Conſtantinus Cæſar lib. 12. de agricultura, ca-
12. & Simeon Sethi in Syntag.

DE MENTHA.

CAPVT LIX.

Entitur mentha. ſi ſit depellere lenta
Ventris lumbricos ſtomachi vermeſq́; nocinos.

Mentham eo nomine nõ eſſe dignandam, ni-
ui etiam lumbricos & ſtomachi vermes ene-
di atq; expellendi facultatem obtineat, hoc
o adſeritur. Amarum enim quiddam in ſe ha
& acerbum: & amaro quidem, non ſecus at-
e abſinthium, lumbricos interficit: acerbitate
ò, ſi cum oxycrato bibatur, recẽtes ſanguinis
ectiones reprimit. Exhibendum autem deco-
m eius, velut abſinthij quoq;, & non ſubſtan-
Eſt enim, vt ſi qua alia herba, tenuiũ partium
ſtu acri, & facultate calida, ex tertio nimirum
line exealfacientium & ſecundo ſiccantium.
are vt medicamento potiùs, quàm alimento
a vtimur. Hepar enim frigidum & ventriculũ
at, corroborat & ſtomachum, & concoctionẽ
it, ſedat quoq; ſingultum, & vomitum phleg-
aticum atq; ſanguineum. Prodeſt quoque
cordis morſus, & appetitionem ſuſcitat. Me-
ocriter item ad Venerem excitat: id quod om-
bus accidit, quæ humiditatem ſemicoctam &
tuoſam continent. Aperit & iecinoris ac ſple-
s obſtructiones. Verum hac veſci ad ſatietatẽ

non oportet: quoniam ſanguinem extenuat & ſeroſum facit, & ipſum in flauam bilem permutat: deinde efficit vt ſanguis, qui maximè eſt tenuium partium, diſcutiatur, & craſſus ac melancholicus relinquatur: atque idcirco oportet bilioſos ab ea abſtinere. Contrita cum ſale, & morſui rabioſi canis impoſita, medicamentum fit ſalubre. Arida verò trita & poſt cibum ſumpta ad concoctionem facit, & lienoſos iuuat. Cum vino pota, difficulter patienti ſuccurrit. Ferunt etiam quòd manſa lippienti impoſita fiat remedium: quodque eius decoctum abſorptum confeſtim ſanguinē è faucibus eijcientes ſanet. Coire lac denſarique in caſeum non patitur, ſi folia potionibus lactis immergantur. In ſumma ſtomacho vtilis eſt, & in condimentis peculiarē gratiam habet. Huius ſemen ventrem purgat, & pulmonē lædit. Plura Dioſcorides lib. 3. cap. 34. Plinius libr. 20. cap. 14. Galenus libr. 6. de ſimpl. med. facult. cap. 136. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2. Canonum, capite 459.

DE SALVIA.

CAPVT LX.

Cur moriatur homo, cui ſaluia creſcit in horto?
Contra vim mortis non eſt medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuumq; tremorem
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia, caſtoriumq; lauendula, primula veris
Naſturt. Athanaſ. hæc ſanant paralytica membra.
Saluia ſaluatrix, natura conciliatrix.

Permagnam eſſe vtilitatem Saluiæ, hoc loco traditur. Ac primo quidem verſu per modum dubij quæritur, qui fiat vt homo moriatur, cui

Saluia

Saluia creſcit in horto? Ad quod ita reſpondetur ſecundo verſu: quanquam medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni reſiſtat, humiditatemq; cuſtodiat naturalem, ne citiùs quàm par eſſet diſſipetur, nulla tamen inuenitur, quæ moriendi neceſſitatem è medio tollat. Et hoc eſt, quod Auicenna 3.1. cap. ſingulari ait: Ars quidem ſanitatis tuendæ nos à morte ſecuros non facit, neque corpus à foris incidentibus nocumentis munit, neq; vnumquodque corpus ad vltimam vitæ longitudinem, quæ eſt ſecundum hominē, abſolutè perducit. Sed de duabus rebus ſecuritatem præbet: putrefactionem enim penitus excludit, & humiditatem defendit naturalem, ne iuſto citiùs reſoluatur. *Gale. lib. 1. cap. 17. de ſanit. tuend.*

Secundo loco tres referuntur Saluiæ effectus: ac primò quidem, quòd neruos roboret. Siquidē manifeſtè calfacit, & leniter adſtringit: humorū igitur copiam, qua nerui impediti relaxabantur, exiccat, refrigeratosq; recalfacit. Deinde, quòd manuū tremorem tollat: Nam quicquid neruos roborat ac excalfacit, tremorē etiam tollit. Tremor enim ex neruorum imbecillitate & frigiditate potiſſimùm accidit. Atq; hanc ſanè ob causam ſenes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus ſuis folia Saluiæ imponere ſolent. Tertiò, quòd acutam remoueat febrem: cuius hanc aſſignaueris cauſam, nempe quòd humores exiccet, adeoq; putrefactionem, quam acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porrò ſalua temperamento eſt euidenter excalfaciente & exiccante, atq; eam ob rem per ſe in victus ſalubris ratione nō temere vſurpanda. Attamen cum neruos excellenter roboret, dupliciter ea ho- *Manuum tremor.*

homines in ſanitatis tutela vti conſueuerunt. Aut enim inde parant ἐμβάμματα, id eſt, intinctus, quemadmodum oſtendimus ſuprà cap. 22. appetentiam ita reuocantes ei, cui ventriculus crudis, inconcoctis ac prauis humoribus refertus fuerit. Aut vinum ex ea etiam conficiunt, Saluiatum ipſis appellatũ, quod in menſæ principio potiſſimùm expetitur. Hoc cùm ſibi qualitatem quandam à ſaluia calidam ſimul ac adſtringentem, aromaticamq́; & exiccantẽ adſciſcat, tremulis paralyticis, & epilepticis mirè conferre putandum eſt: præſertim ſi poſt purgationẽ ex epoto medicamẽto modicè ſumatur. Quin & ventriculum, cerebrũ, neruos ac reliquas quoq; corporis partes præ humiditate laxas exiccat ac roborat, idq́; per hyemẽ maximè. Valet cõtra renum, veſicæ & laterum dolores, reiectiones ſanguinis, tuſſim, rupta & vulſa. Difficili vrinæ auxiliatur, & ſuppreſſos menſes proritat, ſed immoderatiùs: quocirca grauidis non niſi cum timore exhibendum eſt, quippe quòd partus facilè enecet, & abortus faciat. Vaporoſum eſt admodum, facileq́; caput ferit & citò inebriat: quare caput debile habẽtibus, quibusq́; plurimùm moleſtiæ catarrhus exhibet, ab ipſo in roborando ventriculo cauendum eſt: ne dum vni parti auxilium quærunt, reliquas offendant. Imò verò nec aliâs immoderatiùs eo vtendum eſt, neq; ad depellendam ſitim, neq; ad deferendũ permiſcendúmve cibum: quippe quod vniuerſum ita cibũ ad extremam planè caliditatem ac ſiccitatẽ perduceret. Primùm enim per ſe calidum & ſiccum eſt vinum, deinde verò & Saluia ſat ſtrenuè excalfacit, deſiccatque, & tenuium eſt partium: quare quod

Saluiatum vinum.

quod inde fit vinũ, ad immodicam haud dubiè caliditatem ac ſiccitatem inclinabit, atq; ob id ſanitatis tutelæ minùs conueniet: vt quod ingeſtum cibum permutare atq; ante perfectam con coctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrum facilè & neruos deferre, obſtructionemq;, omnis putredinis matrem, in humano corpore excitare valeat. Plura de hoc Magninus ca.21.part. 3. Regiminis ſanitatis, & Ioan. Michaël Sauonarola, in maiori pract.2. cap.4. Rubric.15. Duplex porrò Saluia paſſim in hortis ſpectatur: Vna magnis latis & aſperis folijs: Altera verò folijs minoribus, contractioribus & læuioribus. Græci ꝙ ipſa herba retorrida ſemper & exucca appareat, communi vtranque appellatione nuncuparunt, ἐλελίσφακον, quòd quaſi in tabẽ, vel ſiderationem redacta videatur. *Theophraſtus lib. 6. cap. 1. de hiſtor. plant.*

Tertio loco ſex enumerantur medicamenta ſimplicia παραλύσει curandę accõmodatiſſima, nempe Saluia, Caſtorium, Lauendula, Primula veris, Naſturtium & Athanaſia. Hæc nanq; omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac ſanant. De Saluia quidẽ ex modò dictis ſatis conſtat: quippe quæ genuina caliditate & ſiccitate ſua pituitoſum humorẽ, quo nerui obſtructi reſoluebantur, facilè conſumat, adeoque neruis ipſis robur addat. Caſtorium calfacit ſiccatque cum extenuandi viribus eximijs, quibus præter alias actiones, etiam neruorũ, qui ex copia humorũ malè habent, affectibus, nempe tremori, ſtupori, cõuulſioni & paralyſi congruit, & refrigeratos facilè recalfacit, & extrinſecus applicatum, & potui datum: idq; ita, vt nullam aliam offendat particulam, etiamſi mediocriter fe- *Saluia.* *Caſtoriũ.*

febris affligat, quemadmodum in veternis & ca-
taphoris: ſed & menſibus retentis proficit, & ſe-
cundas expellit. Iuuat etiam, ſi quis ſuffitũ eius
in prunis impoſiti inſpiratione hauriat, maximè
affectus in pulmone aut capite conſiſtentes. Fri-
gidæ quoque ſurditati, & auribus ob craſſos fla-
tulentosq; ſpiritus dolentibus præclarè opitu-
latur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardi-
no infuſum. Oleum præterea caſtorij non mi-
nùs contra frigidos neruorum & iuncturarum
affectus omnes valet, quàm Caſtorium ipſum,
præſertim ſi poſt materiæ euacuationem appli-
cetur: reſiduum enim conſumit, neruos roborat,
paralyſi, conuulſioni ac tetano medetur, & acer-
rimos rigores, & frigora febrium, ſi ſpina dorſi
eo liniatur, ſedat. Porrò Caſtorium teſticulus eſt
animalis ancipitis vitæ, quod κάστωρ à Græcis, à
Latinis Fiber appellatur. De quo Dioſcorides li-
bro 3. cap. 21. Plinius libro 8. cap. 30. & libro 32.
cap. 3. Galenus lib. 11. ca. 11. de ſimpl. med facult.
Aëtius libro 2. cap. 177. Paulus lib. 7. & Auicen-
Lauendula. na 2. Cano. cap. 125. Lauendula excalfacit & exic
cat ordine ſecundo cõpleto, vel tertio inchoan-
te, viribus à nardo Celtica non longè recedenti-
bus. Confert omnibus cerebri ægritudinibus à
frigido prouenientibus, cõuulſis, reſolutisq; au-
xiliatur: ventriculum roborat, & iecur ab infar-
ctu liberat: quin & obſtructos lienes iuuat: vte-
Primula veris. rum calfacit, & menſes & ſecundas educit. Pri-
mula veris calida eſt & ſicca, neruos roborat, cõ-
uulſioni, tremori, apoplexiæ, paralyſi, cæterisq;
neruorum atq; articulorum vitijs frigidis & hu-
midis auxiliatur: atque inde arthritica etiam à
nonnullis & herba paralyſis appellatur. Primu-
la

In veris autem dicitur, quòd ſcilicet. Vere inchoante mox erumpat. Per Naſturtium Siſymbrium aquaticum hic intelligitur, quod riguis gaudet, & in fontium riuis diſcurrentibus comite. Sio naſcitur, folijs primo exortu rotundis, quum verò adoleuerint, erucæ modo diſſectis: odore ac ſapore ſatiuo naſturtio proximis, atque ob id καρδαμίνη à nonnullis, id eſt, naſturtium, nominatur. Ea herba cùm ſicca eſt, tertij eſt ordinis excalfacientium & deſiccantium: cùm humida & viridis, ſecundi: craſſos & pituitoſos humores extenuat, incidit, & reſoluit: qua ratione neruos à phlegmate purgat, paralyſiſq; cauſam aufert. Atq; hinc ſanè præcipiunt Medici, vt in quadragenaria illa Eccleſiæ abſtinentia, propter phlegmaticos cibos qui per id tempus mandi ſolent, Naſturtia quoq; ſubinde exhibeantur. Athanaſia tanacetum etiam vocatur. Ea parthenij ſpecies quædam exiſtit, purgandique phlegmatis facultate prædita eſt, neruos caliditate ſua exiccat. Siue foris impoſita, ſiue intrò in corpus aſſumpta lumbricos & materiam vnde illi generantur ex ventre pellit. Plurimùm igitur Galli primis ſanctum poſt Paſcha diebus Athanaſia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiuniũ quadragenarium ex eſu piſciũ collecti eductionem vtuntur, ne ſcilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui flatus diſcutiendos: item ad frangendos renum calculos, & ad ciendam vrinam. Vltimo tandem verſu traditur, Saluiam ſic dici, quòd ad multa ſit ſalutaris, præcipuè ad fœcunditatem.

Naſturtium.

DE RVTA.

CAPVT LXI.

Mac. lib. 1. cap. 12.

al. Ruta.

N*Obilitas ruta hac, quòd lumina reddat acuta.*
Auxilio ruta vir quippe videbis acutè.
* *Cruda comeſta recens oculos caligine purgat.*
Ruta viris minuit Venerem, mulieribus addit.
Ruta facit caſtum, dat lumen, & ingerit aſtum,
Cocta & ruta facit de pulicibus loca tuta.

Quatuor hîc recenſentur facultates Rutæ: Ac *Viſus.* primo quidem, quòd acutam reddat videndi aciem: commanducata enim, vt teſtis eſt Dioſcorides, libro 3. capite 44 & poſt eum Auicenna 2. Canon capite 578. mirè opitulatur oculis, qui hebetudinem ſenſêre. Præſtat idem & ſuccus eius cum ſucco fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoque ſuprà capite 13. & infrà capite 79.

Secunda, quòd coëundi deſiderium in viris minuat, augeat verò in mulieribus Nam quum ex tertio ſit ordine excalfacientium & ſiccantium, flatus ſtrenuè diſcutit aboletque, & ſic ſemen virile, quod tenue admodum & aëreum eſt, reſiccat, ac prorſum ne eſſe quidem permittit. Ex quo ſanè Veneris appetitum in viris cohibet. Sed in mulieribus ſemen aquoſum & frigidum calfacit, incîdit & extenuat: quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, quòd aſtutiam ſiue calliditatem, id eſt, apprehenſionem & medij alicuius in ſubtili cauſa facilem inuentionem vſurpantibus conciliet. Calfactione enim ac reſiccatione extenuantur & acuuntur ſpiritus, fouetur & illuſtratur ingenium.

Quarta,

uarta, quòd decoctum ipſius, ſi domus ea
ergatur, pulices depellat. Eos enim, vt vno
Medici teſtantur, acrimonia ſua necat, & gra
dore fugat. Pamphilus apud Conſtantinum
arem, libro 13. cap. 15. de Agricultura, longè
ra aduerſus pulicum moleſtias remedia enu-
at. Scrobem, inquit, facito, & rhododaph-
contuſas in ipſum mittito, ſicq; omnes con-
ent. Abſinthium aut cucumeris ſylueſtris
x, aqua marina rigata ac reſperſa, pulices ne-
. Diſperdit autem penitus Melanthium, a-
maceratum ac reſperſum: aut conyzæ coctæ
ctum irroratum. Diſperdit eoſdem ſimili-
emen ſinapeos & rhododaphnes, ambo fer-
cta, & in domo reſperſa. Calcem viuam cri-
o, &, poſtquam locum verreris, inſpergito,
q; necabuntur. Idem continget ex amurca
mentis aſſiduè irroratis, Cyminum item
eſtre tritum ac aqua mixtum, & ſeminis cu-
eris ſylueſtris drachmæ decem tritæ & in a-
n demiſſæ, indeque domo reſperſa, pulices
are faciunt. Item chameiææ radix, & popu-
græ folia tuſa, & aqua macerata, & tribu-
x aqua cocta. Pulices etiam muria acris re-
a & aqua marina enecant. Quòd ſi in me-
omo quis peluim deponat, & circulum ma
a penitus ferrea circumſcribat, & reliquam
um, præterquam locum circumſcriptum,
ore ſtaphidis agriæ aut lauri foliorum tu-
n conſpergat, aut etiam muria aut aqua ma
cocta, omnes pulices in peluim congrega-
Fictile quoque vas defoſſum; ita vt labra æ-
ia pauimento habeat & adipe taurino obli-
omnes pulices in ſeſe congregabit, etiam

Pulices fu gantia & necantia.

Aetius libro 13. cap. 43.

eos qui adhuc in paleis deliteſcunt. Sub lecto paruulum ſcrobem facito, & in ipſum ſanguinem caprinum mittito, congregabit eò pulices & ex alijs veſtibus ad ſe illiciet ac vocabit. Cæterùm ex amphimallis & denſiſſimis tapetibus, in quibus plurimi pulices deliteſcunt, eximi ac euocari poſſint, ſi ſic in vrna aut dolio ipſe ſanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Auicenna 6.4. Tract. 3. capite 11. de fugatione pulicum hoc amplius addit: Quando, inquit, domus colocynthidos infuſione aſpergitur, ſaliunt pulices & fugiunt: & ſimiliter ex decocto rubi. Referunt quidam, quòd ſi lignum adipe erinacei oblinatur, eo pulices ſtatim omnes concurrent. Fugantur quoque ſuffitu ſulphuris. Eſt etiamnum herba quædam vulgaris notitiæ Arabicè dicta Chichuanu, id eſt, herba pulicum, quæ in ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriantur ſtupidiq; fiunt pulices, & non lædunt. Porrò nihil æquè diſperdit pulices, ac graueolentia, velut ruta, mentha, mentaſtrum, & lupulus, præcipuè tamen fimus & vrina equi. Enecat & pulices ſeminis rapi decoctum inſperſum. Quin & taurini cornu ſuffitu pulices fugari perhibentur. Fama eſt, inquit Dioſcorides libro quarto, capite 60. ſi pſyllium virens domum importetur, non ſinere in ea pulices gigni. Poſtremò verò nihil tam accommodum eſt comprehendendis pulicibus, quàm lecto impoſita recẽs & candidiſſima lanugo xylina. In ea nanque congregati facillimè capiuntur. Plura Rhazes libro 8. capite 8. ad Almanſorem.

DE CEPIS.

CAPVT LXII.

DE cepis Medici non conſentire videntur.
Fellitis non eſſe bonas ait ipſe Galenus.
Phlegmaticis verò multum putat eſſe ſalubreis.
Non modicum ſanas Aſclepius adſerit illas,
Præſertim ſtomacho, pulchrumq́, creare colorem.
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpè fricans, capitis poteris reparare decorem.

Sunt Macri libro 1. cap. 7.

Agitur hoc in loco de Cepis: Ac primò quidem dicitur, medicis de natura earum nondum ſatis conſtare. Nam ipſorum quidam phlegmaticis ex vſu eſſe tradunt: quidam verò minimè. Galenus lib 2. de aliment. facult. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis verò prodeſſe, his atteſtatur verbis: Abſtinendum ab aſſiduo vſu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potiſſimùm cùm is q ipſis veſcitur natura fuerit bilioſus. Solis enim qui vel ſuccum pituitoſum, vel crudum & craſſum ac lentum acceruarint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati. Siquidem cæpe, vt Galeno libr. 7. de ſimpl. medic. facult. cap. 58. placet, in quarto calfaciunt exceſſu. Quo fit vt calidis, quales cholerici cùm primis exiſtunt, vehementer officiant. Rhazæ verò lib. 3. ad Almanſorem, cap. 18. ſuperfluos humores & phlegma in ſtomacho generant. Quod de illis maximè intelligendũ, quæ crudæ mandun-tur. Earum nanq; eſſentia craſſarũ eſt partium, & mali ſucci. Porrò per fellitos, quemadmodum Cornarius noſter in cap. 7. li. 1. Macri diſertè admodum monuit, bilioſos hoc loco accipere oportet, id eſt, τοὺς χολώδεις, ſicut phlegmaticos,

pituitoſos. Deinde verò cępas phlegmaticis multùm prodeſſe traditur. Corpus enim calfaciunt, humoresq; craſſos ac glutinoſos in ipſo coaceruatos concoquunt, attenuant, incidunt ac detergunt. Quin eadem etiã ratione ſtomacho frigidis, craſſis ac glutinoſis humoribus grauato vtiles ſunt, & ad validum colorem, veluti teſtis eſt apud Plinium libro 20. cap. 5. Aſclepiades, proficiunt. Neque enim fieri poteſt, vt viuidus ac floridus ſit faciei color, vbi ventriculus crudo, pituitoſo ac prauo ſucco refertus fuerit. Tertio demum loco adſeritur, contritarum cæparum ſucco pilos ſiue crines locis glabris ac denudatis reſtitui, ſi eo ſæpius perfricentur: & maximè quidem, ſi ex denſatis infarctisq; meatibus & materiæ ſub cute detentæ corruptelà glàbrities euenerit. Cæpe enim caliditate ſua meatus aperiunt, materiamque prauam ſub cute detentam non ſolùm digerunt ac reſoluunt, ſed meliorem etiam in locum eius ſubſtituũt. Quapropter alopeciæ ſucco earum conuenientiſſimè perfricantur. Celeriùs enim, vt Dioſcorides libr. 2. cap. 137. Galenus loco paulò antè citato, & Alexander Trallianus lib 1. cap. 2 teſtantur, quam Alcyonium pilos euocat. Vnde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari: Capitis porrò decor, capilli ſunt. Cæpę præterea ſemen genitale gignũt, & Venerem ſtimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos ſumptæ excitant: ſed largiore cibo capitis dolores faciunt, ſitim mouẽt, faſtidium pariunt, ruborem faciei inducunt, ſaliuam multam generant, & rationem, vt aliqui ferunt, lædunt. Succus illarũ cum melle illitus, ocu-

ulorum hebetudinibus,argemis,nubeculis &
ipientibus ſuffuſionibus auxiliatur. Quin e-
m canis morſibus idẽ cum aceto, ruta & mel-
llitus confert: quare hi quoque duo verſus à
buſdam hic additi ſunt:

Ap oſitas perhibent morſus curare caninos,—
Si trita cum melle prius fuerint & aceto.

ra de his ſuprà capite 13. diximus,cùm de Al-
ageremus.

DE SINAPI.

CAPVT LXIII.

St modicum granum, ſiccum calidumq́; Sinapi,
Dat lachrymas purgatq́; caput,tollitq́; venenum.

uo hoc in loco potiſſimùm aguntur. Primò
que perpuſillum illud granum,quod σίνηπι,
άπυ Græci,Latini verò Sinapi vocãt, ad cal-
endum deſiccandumq́; efficax eſſe traditur:
oc quidẽ Galeno lib.8.cap.5. de ſimpl.med.
ltat teſte,in quarto gradu. Deinde verò tres
m adſignantur facultates.
ima, quòd lachrymas eliciat: excellenti e-
caliditate ſua humiditates, quæ in cerebro
, attenuat, incîdit, liquefacit & diſſoluit:
itaque fluentibus, ſimul etiam lachrymæ
iliunt.
cunda,quòd caput purget: cõmanducatum
pituitas capitis p os ducit & purgat.Quin-
n tritum,naribusq́; admotum,ſternutamen
t, quibus meatuũ obſtructiones tolluntur,
rebri vitia expelluntur: eaq́; ratione comi-
ɔus & apoplecticis mirificè ſuccurrit.
rtia,quòd venenum tollat: ſuffitum nanq;

ac incenſum ſerpentes fugat, ad eorundem quoque & ſcorpionum ictus cum aceto tritum magna vtilitate illinitur: fungorumq; venena diſcutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex aduſta pituita contracti ſunt, prętereà & podagris à pituita factis. Officit verò viſui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & diſtributionem ciborum craſſarum partium adiuuat. Minuit, quæ in ventriculo ſunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas ſiccat. Si cum melle ſumatur, tuſſes reſoluit. Cum caricis verò iſchiadicis illitum & lienoſis, vtile eſt: trahit enim quæ intus ſunt ad corporis ſuperficiem. Plura Dioſcorides lib. 2. cap. 140. Plinius lib. 30. capite 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PVRPVREA. CAPVT LXIIII.

Mac. lib. 1. cap. 19.

Crapula diſcutitur, capitis dolor, atq; grauedo.
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Hîc tres referũtur effectus nigræ purpuréæve violæ. Primus, quòd crapulam ſiue ebrietatem diſpellat ac ſedet: Cuius ſanè rei duæ adferri ſolent rationes. Vna quidem, quòd temperatum ſuauem & cerebrum confortantem ſpiret odorem: cerebrum verò roboratum ac validum ebrietas non tam facilè, quàm imbecillum, tentet. Altera, quòd cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoq; vini vaporem infringat, & ſic ebrietatem diſſoluat. Secunda, quòd κεφαλαλγίαν, id eſt, capitis dolorem diſcutiat; & hoc quidem, ſi à cauſa calida,

Ebrietas.

, nempe à flaua bile, ortum habuerit, hanc im purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum ectuũ meminit Plinius libro 21. cap. 19. vbi de olæ viribus diſſerit, his verbis: *Violæ purpu-æ crapulam & grauedines capitis impoſitis co nis olfactúve diſcutiunt*. Meminit etiam Si-eon Sethi in Syntagmate: *Violæ*, inquiens, *lores capitis, qui fiunt à flaua bile, ſopiunt, tæ & odoratæ*. Tertius, quòd curet caducos, id ;, comitiali morbo correptos, à ſymptomate cidenti ac caſu. Hoc habetur apud Dioſcori-em libro quarto, capite 105. Cæterùm is nõ ſim iciter hoc de purpurea Viola tradit, ſed de par ea, quæ in flore purpurea exiſtit, vel purpura-it. Sic enim ſcribit: *φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τῦ ιθὺς μεθ᾽ ὕδατος ποθὲν, συναγχικοῖς βοηθεῖν, ἐπιληψίαις ταῖς ἐπὶ παίδων*: id eſt, Dicunt id uod in flore purpureum eſt, cum aqua potum, ıginis & comitialibus puerorum morbis auxi-ari. Videtur itaque accipiendum eſſe de alte-flore, qui in medio Violæ inſtar capillamen-orũ ineſt. Sunt enim quidam flores, dicit Theo-hraſtus libro 1. capite 21. de hiſtoria plantarum *ἰανθεῖς*, id eſt, duplicis floris, qui alterum flo-em in medio habent, velut roſa & lilium, & vio nigra. Lege doctiſſimas Iani Cornarij annota-iones in caput 29. libri primi Macri. Quinetiam linius loco iam citato id ipſum ſic tradidit: *Id uod purpureum eſt ex ijs, comitialibus mede-ur, maximè pueris in aqua potum*. Eiuſque rei æc adſignari poteſt ratio, quòd cerebrum violæ ragrantia roboret, ita vt à paruis nocumentis ninimum lædatur, & ſic in epilepſiam non faci-è incidat. De violis plura Galenus lib. 6. ca. 150.

de ſimpl.medic.facult. Rhazes lib 3. ad Almanſor. cap. 21. Auicenna 2. Cano cap. 726. & Meſues lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de ſimp. purg.

DE VRTICA.

CAPVT LXV.

Mac. lib. 2. cap. 2.

AEgris dat ſomnum, vomitum quoque tollit, & vſum.
Illius ſemen colicis cum melle medetur,
Et tuſſim veterem curat, ſi ſæpè bibatur.
Frigus pulmonis pellit, ventriq́ tumorem.
Omnibus & morbis ea ſubuenit articulorum.

Hìc ſeptem recenſentur facultates Vrticæ. Ac prima quidem, quòd ſomnum ægrotantibus acceſſat. Craſſos nanque & pituitoſos humores, quibus natura grauata ſomno deſtituebatur, extenuat, incîdit, & priuatim expurgat. *Somnus.*

Secunda, quòd vomitum, ſimulq; vſum eius tollat. Lentā enim & frigidam materiā, qua ſtomachum imbuente, nauſea ac vomitus plurimū ſuboriri ſolent, incîdit, exiccat & diſſoluit. *Vomitus.*

Tertia, quòd Colicis medeatur doloribus: nā præterquam quòd craſſum pituitoſumq; humorem incîdit & extenuat, craſſos quoq; & flatulētos ſpiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, diſcutit & expellit. *Colica.*

Quarta, quòd veterem curet tuſſim. Craſſos enim viſcoſosq; humores è pectore pulmoneq; educit: qua ratione orthopnœæ quoq; & lateris doloribus prodeſt, & maximè quidem ſemen eius cum melle delinctum, quemadmodum 2. Canon. capite 725. in eum propè modum ſcribens Auicenna atteſtatur: Quando cum ptiſana ſiue aqua hordei decocta bibitur, vitia pectoris *Tuſſis.*

ſtis extrahit,& folia eius cum aqua hordei decoſta thoracem à lentis craſſiſque humoribus expurgant: ſed ſemen cum melle delinctum ad omnia efficacius eſt.

Quinta,quòd frigora pulmonis pellat: humores nanque frigidos ac pituitoſos caliditate ſua incidens ſimul & extenuans ex pectore pulmoneque educit.

Sexta,quòd ventris tumorem diſcutiat atque ſedet: Craſſos enim ac flatulentos ſpiritus, quibus venter diſtentus in tumorem attollebatur, diſſipat atq; reſoluit.

Septima quòd omnibus articulorum doloribus, arthritidi nimirum, iſchiadi, & podagræ ſubueniat: præcipuè quidem, ſi prouenerint à lenta,craſſa ac frigida materia: eam enim vrtica calfacit, incidit & extenuat. Ad hæc vrtica flatuoſum etiam quiddam obtinet, quo & Venerẽ extimulat, & maximè vbi cum paſſo aut muſto ſemen eius bibitur. Eodem modo potũ, & vuluæ ora patefacit, vrinam ciet, renumq; doloribus medetur. Ventrem modicè ſubducit, ipſa duntaxat abſterſione ac veluti titillatione, non purgatione, crudum ac pituitoſum humorem educens. Ducit fœminis præterea menſes foliorum vrticæ decoctum,addita exigua myrrha potum. Cauendum tamen ne linguam œſophagumq; lædat, nimium enim exurit: quod commodè quidem fieri poterit, ſi poſt ſumptionem eius parum olei roſacei abſorbeatur. Eſt autem vrtica cum ſemine ſuo calida in principio tertij, ſicca verò in ſecundo: licet ſemen minore paulo,quàm herba ipſa, ſiccitate participet. Plura Dioſcorides libro 4. capite 79. Plinius libro 22. *Podagra.*

cap.13.Galenus lib.6.de ſimpl. med. facult.cap. 13.Paulus libr. 7.Rhazes lib.3. ad Almanſorem, cap.28.& Auicenna,loco citato.

DE HYSSOPO.

CAPVT LXVI.

Mac.lib.2. cap.5.

HYſſopus purgans herba eſt è pectore phlegma,
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur præſtare colorem.

Hic agitur de hyſſopi viribus: quod quidem deſiccat & excalfacit ordine tertio,ſed & tenuis eſt partium. Pituitam manifeſto experimento expurgat, facitque ad pituitoſos tum cerebri, tum neruorum affectus: quòd non modò mundet,ſed roboret quoque. Quin & pectus & pulmonem detergit,præſertim ſenibus, quorum pectora lenta craſſaq; pituita referta ſunt: quò fit vt decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumq; peripneumonicis, diuturnæ tuſſi, ſuſpirioſis, à capite in ſubiectas partes diſtillationibus, & orthopnoicis auxilietur. Aſcarides reliquoſq; interaneorum vermes pari modo ſumptum enecat. Idem facit,ſi cum melle delingatur,nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulſo epotum, craſſum humorem per aluum extrahit. Ad ſubducendam aluum cum ficis viridibus detritis manditur: vehementiusq; addita iri, naſturtio, aut irione, deijcit. Meſues exhibet cum iure aut manna miſtum, vel cum melle,aut vuis paſſis purgatis, vel ſcilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lieni & aquæ intercutem cum fico nitroq; emplaſtri modo imponitur. Inflammationibus quoq; ex vino illinitur. Cum feruente aqua impoſitum ſu-

ſugillata diſcutit. In anginis cum ficorum decocto optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto dentium dolorem collutione ſedat: Hyſſopi vſus inflationes, auricularum præſertim, vaporis ſuffitu diſcutit. Cibi appetentiam inuitat, viſum acuit, menſes & vrinam ciet, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum à ſuperfluitatibus purgat & abſtergit. Plura Dioſcorides, libro 3. capite 27. Auicenna 2. Canon. capite 365. & Meſues, libro 2. ſect. 1. capite 18. de med. ſimpl. purgantibus.

DE CHÆREFOLIO.
CAPVT LXVII.

Appoſitum cancris tritum cum melle medetur. Mac. lib. 6.
Cum vino potum lateris ſedare dolorem cap. 22.
Sæpe ſolet, tritam ſi nectis deſuper herbam.
Sæpe ſolet vomitum, ventremq́; tenere ſolutum.

Enumerantur hoc in loco tres facultates chærefolij. *Prima*, quòd tritũ & cum melle appoſitum cancrum curet. Eſt autẽ Cancer tumor durus, melancholicus, inæqualis, rotũdus, venoſus, id eſt, venas habens in circuitu turgidas & exaltatas, liueſcẽs ſiue fuſcus, & colore magis quàm inflammatione nigricans, calidus, ſed non adeò, vt inflammationes, ſubitò accreſcens, ægros maximè fatigans, & perpetuo ferè dolore affligens: Græcè καρκίνος & καρκίνωμα dicitur. Hanc autẽ appellationem huic morbo indiderunt tam Græci quàm Latini à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancrorum pedibus, à glomere illo corporis deſcendentibus, perſimiles. Nonnulli verò inde ſic nuncuparunt, quòd difficillimè ab his parti- Cancer.

bus

bus quas obſederit euellatur, quemadmodum cancer aquaticum animal. Hic enim loco, quem ſemel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quòd hic tumor cancri animalis colorem repræſentat, nempe ſubnigrum. Plura de hoc Paulus libro quarto, cap. 26 & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. inſtit.

Tormina. *Secunda*, quòd cum vino potum lateris dolorem ſedet. Tormina quoque ventris mitigat. Craſſas enim inflationes, vnde dolores iſti proueniũt, diſcutit. Præterea ſtomachi atq; aliorum etiam viſcerum flatus diſſipat, obſtructionesq́; tollit, ad quæ quidem omnia vinum quoq; per ſe ſumptum ſingulare eſt.

Vomitus. *Tertia*, quòd vomitus aluiq́; profluuia ſiſtat. Calfaciendi enim & exiccandi vi materiam eorum diſcutit atq; conſumit, & maximè quidem, ſi à frigido & pituitoſo ſucco oriantur. Vrinam & menſes ciet, lateris, renum ac veſicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porrò Chærefolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba eſt quàm quæ vulgo noſtrati *Carfueil* appellatur. Cæterùm medicamenta quæ hic de chærefolio produntur, neq; apud Plinium, neq; apud vllum aliquem autorem Græcum reperiuntur, ſed ex Plinio illo recẽtiore, qui longè poſt Galeni tempora extitit omnia tranſcripta ſunt. Nam is hæc verba de ipſo tradit: Chærephyllon canceratis medetur, lateris dolores ex vino mitigat. Quidã illud oleo incoctum ἀῤῥίγοις, ad ſoluendam frigoris iniuriam, miſcuerunt. Ex aqua mulſa pituitã reſoluit. Ex aceto lumbricos & tineas perimit. vrinam ciet, menſtrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere parotidas diſcutit. Lege

Lib. 4. cap. 37. de re medi.

do-

doctiſſimi viri Iani Cornarij annotationes in caput 22. lib. 1. Mac. Ad hæc ſuccus ſiue ſtillatitius chærefolij liquor, potus cum carbonibus tiliæ & lapide ex cancrorũ capitibus exempto, ſanguinem ob caſum, percuſſionem, vel contuſionem in grumos concretum certo experimento diſſoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA. CAPVT LXVIII.

ENula campana reddit præcordia ſana,
Cum ſucco rutæ ſuccus ſi ſumitur eius, *Mac. li. 1. cap. 20.*
Affirmant ruptis quòd proſit potio talis.

Hîc duæ referuntur facultates herbæ, quam ἐλένιον Græci vocant, Latini Heleniũ & Inulam. Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam.

Prima, quòd curet ac roboret præcordia: quo nomine iam exta in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra ſpiritus, & quæcunque cordi propinquiora ſunt. Et hoc ſanè radice potiſſimùm efficit. Ea enim calida & ſicca atq; odorata eſt cum excrementitia humiditate: quapropter in eclegmatis cũ melle temperata craſſos ac lentos humores pectori pulmoniq; infarctos educit, tuſſi orthopnœæq; prodeſt. Omnis iræ dolorisq; obliuionem inducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea vinum etiam conficitur, quod νεκταρίτης Græcis dicitur. Hoc contra ſtomachi & pectoris vitia & cordis ex humiditate & frigiditate imbecillitatem efficax eſt, excrementa in venis ſanguini permiſta per menſes ac vrinas expellit. *Vinum enulatũ.*

Secunda, quòd ſuccus eius cum rutæ ſucco permiſtus hernioſis, hoc eſt, ruptis, quibus inteſtina

in

in ſcrotum deuoluuntur admodum opituletur, & maximè quidem ſi hernio ex flatuum multitudine euenerit. Eos enim rutæ atque helenij ſuccus diſcutit. Radix præterea helenij ſtomacho prauis ſuccis referto vtilis eſt in paſſo condita, obſtructionesque iecoris atque lienis tollit. Trita potaq; ad cruentas excreationes ſingularis eſt, & ſerpentium morſibus medetur. Ruptis ac conuulſis omnibus confert. Folia eius ex vino cocta vtiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, cuiuſmodi ſunt nonnullæ coxarum paſſiones, ἰσχιάδας vocant, & exiguæ aſſiduæq; articulorum quorundam præ humiditate procidentiæ ac luxationes. Plura Dioſcorides libro 1. cap. 17. Galenus libro ſexto, capite 114. de ſimpl. med. facultat & Auicenna 2. Canon. capite 240.

DE PVLEGIO.

CAPVT LXIX.

Mac. lib. 2. cap. 4. *Cum vino nigram choleram potata repellit,*
Appoſitam veterem dicunt ſedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recenſentur effectus. Prior quidem, quòd atrā bilem cum vino expurget: cuius rei teſtis etiā eſt Dioſcorides lib. 3. cap. 32. Atram, inquiens, bilem per aluum exigit.

Alter verò, quòd peculiari proprietate quadam antiquam curet podagram. Craſſos enim viſcoſosq; humores vnde podagra generari plurimùm ſolet, vehementer calfacit, concoquit, extenuat & amolitur. In tertio nanque ordine calidum & ſiccum eſſe ſtatuitur: quapropter podagris etiam per ſe ſubuenit, impoſitum vſque dum rubeſcat locus. Vi pollere corroborandi,

ex bona fragrantia eius ſatis liquet. Aperit quoque, attrahit & conſumit, ratione tum eſſentiæ, tum qualitatum. Potum menſtrua, ſecundas ac partus eijcit. Pulmonis vitia ex melle & aloë potum extrahit, conuulſis auxiliatur. Capitis dolores impoſitũ leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtusq; iniuriam, & à ſiti traditur Nauſeas ſtomachiq; eroſiones ex poſca permulcet. Bibitur in vino vtiliſſimè contra ſerpentium morſus. Defectos animo recreat, cum aceto naribus obiectum. Siccatum præterea crematumq; & in puluerẽ tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum polenta inflãmationes omnes ſedat. Cum cerato varos extinguit lienoſis cum ſale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas prurigines mitigat: & eadem vtilitate inſidentibus fœminis prodeſt: inflationes, durities & muliebrium locorũ cõuerſiones corrigens. Plura Dioſcorides loco citato, Plinius lib. 20. cap. 14. Galenus libro 6. capite 93. de ſimpl. med. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE NASTVRTIO.

CAPVT LXX.

Illius ſuccus crines retinere fluentes
Illitus adſeritur, dentiũq; leuare dolorem.
Lichenas ſuccus purgat cum melle perunctus. *Mac. lib. 1. cap. 11.*

Hic agitur de hortis familiari herba Naſturtio, quod κάρδαμον Græci vocant, quaſi καρηδάμον, quòd caput tentet ac domet. Et referuntur tres ipſius facultates.

Prima, quòd ſuccus eius ſiue ſtillatitius liquor capiti illitus, aut potus etiam, capillorum defluuia ſiſtat: præſertim ſi ex denſatis infarctisque mea-

meatibus orta fuerint. Craſſos enim & pituitoſos humores calfacit, incidit & extenuat.

Secunda, quòd dentium curet dolorem, præcipuè ſi à frigida materia prouenerit: eam enim naſturtium diſcutit.

Tertia, quòd ſuccus eius cum melle illitus lichenas, id eſt, impetigines, ſiue ſquamas cuti adhærentes, abſtergat. Naſcuntur eæ ex phlegmate potiſſimùm ſalſo, ſed naſturtium intus aſſumptum omne phlegma pellit & expurgat: & mel quoq; inſigniter abſtergit. Naſturtij ſemen adurentis ſeu cauſticæ facultatis particeps eſt, ſicut ſinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeò quicquid aliud rubrificationem poſtulat, eo perinde atq; ſinapi excalfaciunt. Miſcetur quoque remedijs quæ exhibentur aſthmaticis, quippe quod craſſos ſuccos valenter incidere valeat, velut & ſinapi: nam per omnia ei ſimile eſt. Stomacho aduerſatur, aluum turbat, ventris lumbricos pellit, lienē imminuit, partus exanimat, menſes ciet, & Venerem ſtimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium venenis potum reſiſtit, atq; eos ſuffitu fugat. Carbunculos ad ſuppurationem perducit & rumpit. Coxendicibus cum polenta cōmodè ex aceto illinitur: tumores inflammationesq; diſcutit. Furunculos cum muria illitū ad ſuppurationem ducit. Vomitū flauæ bilis citat, eãdemq; per inferna educit. Tradunt nonnulli naſturtium vim vigoremq; animi ſuſcitare, ac proinde eos qui ipſum eſitauerint ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libr. 19. cap. 8. Eraſmi Chiliadesin Prouerbio, ἔσθιε κάρδαμον. Porrò & herba areſacta ſimilem ſemini vim poſſidet.

ſidet. Humida verò adhuc & viridis propter aqueæ humiditatis admiſtionem multò ſemine inferior eſt: adeoq; tunc mordacitas eius moderata eſt, vt cum pane ea vti liceat, ceu obſonio. Plura Dioſcorides libro 2. cap. 141. Plinius libro 20. cap. 13. Galenus lib 7. cap. 8 de ſimpl. medic. facultat. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2. Canon. capite 509.

DE CHELIDONIA.

CAPVT LXXI.

Caecatis pullis hac lumina mater hirundo,
(Plinius vt ſcripſit) quamuis ſint eruta, reddit. *Mac. lib. 2. cap. 29.*

Notatu dignum eſt, quod hic ex Plinio de chelidonia refertur: nempe ipſam pullis hirundinum viſum reſtituere. Locus eſt libro 25. cap. 8. vbi ſic ſcriptum reliquit: Animalia quoq; inuenere herbas, inprimiſq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Meminit eiuſdem etiam libr. 8. cap. 27. his verbis: Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib. 2. cap. 165. Dioſcorides teſtatur, ſibi videtur vendicaſſe, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & diſceſſu emarceſcat. Sunt qui narrant hirundines excæcatis pullis, admota herba, viſum reſtituere, inquit idem. Hinc cognitum eſt ſuccum eius hominum oculis quoq; mederi, vtiq, in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur, digeſtione atq; diſcuſſione indigens. Hinc igitur edocti medici chelidoniam omnibus ferè oculorum remedijs pro viſus claritate admiſcere ſolent. Herba eſt

nota, crocei ſucci, cuius inuentionem hirundinibus ob id quoque attribuunt, quòd pulli earum ſæpius quàm vlli aliarum auium in cæcitatem incidant. Hirundinum enim ſtercus chelidoniæ oppoſitum præſtat: excæcat nanque ſi calidum in oculos decidat, & præcipuè matrum. Quod etiam ſacræ teſtantur literæ: nam Tobiæ 2. ſeniorem illum hoc ſtercore excæcatum fuiſſe legitur. Cor. Cel. libro 6. capite 6. fabulam putat, per parentes oculos herba reſtitui, qui per ſe ſaneſcant. Chelidonia tertij eſt ordinis abſolutiam: idq; tum in calfaciendo, tum in ſiccando. Attrahit igitur, diſcutit & conſumit. Radix trita & in vino decocta caput columellamque frigidorum humorum à capite deſcendentium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem expurgat, ſi exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniſo & vino albo pota medetur regio morbo, & vlceribus quæ ſerpunt: impoſita cum vino, aut manducata, dentium dolorem ſedat. Plura Galenus libro 8. capite 172. de ſimpl. med. facult.

DE SALICE.

CAPVT LXXII.

Mac. lib. *AVribus infuſus vermes ſuccus necat eius.*
2. cap. 16. *Cortex verrucas in aceto cocta reſoluit.*
& libr. 2. *Huius flos ſumptus in aqua frigeſcere cogit*
cap. 35. I- *Inſtinctus Veneris cunctos acres ſtimulantes.*
dem libr. *Et ſic deſiccat, vt nulla creatio fiat.*
4. cap. 11.

Tria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*, quòd ſuccus eius auribus inſtillatus vermes interficiat, & maximè quidem, ſi is ſit ex folijs &

cor-

cortice expreſſus. Amarum enim quiddam in ſe habet & acerbum. Idem quoque cum roſaceo in calice punici calfactus, aurium doloribus & ſaniei medetur.

Secundum, quòd cortex eius in aceto decoctus verrucas pellat. Hanc rem Dioſcorides libro primo, capite 115. ſic tradidit: Corticis cinis admiſto aceto maceratus, illitu clauos & callos tollit. Eſt enim vis eius admodum deſiccatoria, ſed ita tamen, vt morſu abſtineat: habet verò etiam quandam adſtrictionem. Auicenna capite 541. ſecundi Canon. eundem effectum portulacæ quoque tribuit: Ex ea, inquiens, fricantur verrucæ & eradicat eas non qualitate, ſed naturali quadam facultate.

Tertium, quòd flos ſalicis conceptus prohibeat, & hoc certè ob vim deſiccatoriam & aſtrictionem. Hoc ipſum autem *ἀσυλληψίαν ἐργάζεσθαι* Dioſcorides dixit, hoc eſt, facere vt mulier non concipiat. Non autem ſolùm mulierum conceptus prohibet ſalicis ſemen, ſiue fructus, ſiue flos velut hìc appellatur, ſed etiam inſtinctus Veneris omnes hebetat ac reſiccat, etiam in viris, vt generare nequeant. Atque hoc ipſum Democritus quoque apud Conſtantinum Cæſarem libro 11. capite 14 tradit his verbis: Qui fructus ſalicis appellatur, pabulo pecorum ammixtus, ipſa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine ſteriles facit: ex quo & Homerus *ὀδυσ. κ.* ait:

Μακραίτ' αἴγειροίτ' καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι.

Id eſt:

Et grandes populi & ſalices fructũ perimẽtes.

Verùm Theophraſtus libro 3. cap. 2. de hiſtoria plantarum, & Plinius libro 16. cap. 16. vocem ὠλεσίκαρπος non ſic accipiunt dictã ab Homero, vt ſignificet fructuum ac ſeminum humanorum perditionem, ſed ipſius arboris. Plinij verba hæc ſunt: Ocyſſimè autem ſalix amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda: ſecutaque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Hæc ferè Ianus Cornarius in cap. 11. lib. 4. Macri. Didymus antiquiſſimus Homeri interpres ita ex Theophraſto de ſalice refert: ὁ καρπὸς τῆς ἰτέας πινόμενος ἀφανίζει τὴν γονὴν τῶν ἀνθρώπων. Id eſt: Fructus ſalicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice Galenus lib. 6. de ſimpl. med. facult. cap. 155. & Auicenna 2. Canon. cap. 326. & 686.

DE CROCO.

CAPVT LXXIII.

Confortare crocum dixerunt exhilarando,
Artus defectos reficitq́, hepar reparatq́.

Hîc agitur de proprietatibus quibuſdam Croci. Ac primò quidem corpus roborare dicitur, eiq; lætabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatémve, præcipuè ſi quis eo modicè vtatur. Immoderatiùs enim ſumptus, pondere nimirum trium drachmarum, lethalis eſt.

Deinde verò membra defecta, id eſt, debilia ac proſtrata reficere, inq; vigorem ſuum reſtituere traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt tota eius eſſentia ſecundi

ſit

ſit ordinis excalfacientium,& primi exiccantiũ: proinde concoquendi, maturandi, emolliendi, aperiendi, & diſcutiendi vim quandam habet, adiuuãte ſcilicet & paucula quadam adſtrictione. Cor non parum exhilarat, ipſumq́; adeò ac ſimul etiam hepar atq; alias corporis partes ob inſidentem nimirum adſtrictionẽ ita corroborat, vt nõ facilè diſſolui queant, obſtructionesq́; tollit. Quinetiam ſtomachum moderato calore ſuo firmat, eiusq́; tum coquendi, tum diſtribuendi facultatem adiuuat. Immodicè tamen illo vtendum non eſt: quippe qui ita nauſeam facilè moueat, & cibi inappetentiam, Græci ἀνορεξίαν vocant, efficiat: ſiquidem aciditatem in ventriculo extinguit, quæ præſertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter diſpoſitionibus pectoris phthiſicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum felicem reddit, eiusq́; inſtrumenta corroborat. Nam ſi vſus ipſius mediocris fuerit, facilem reſpirationem & amabilem coloris bonitatem facit: ſin verò citra modum, pallorem inducit, cerebrum infeſtat, capitis dolorem commouet, ſenſus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impoſitus vehementer inebriat, adeoq́; exhilarat, vt inſaniam maximè alacrem & lætabundam pariat. Si quis verò ex paſſo biberit, crapulam non ſentiet. Additur in potiones, quæ interaneorum cauſa temperantur. Pituitoſa vitia & lethargica ſanat. Somnum conciliat, Venerem ſtimulat, menſes & vrinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus in potu duarum drachmarum pondere exhibitus partum accelerat. Illitus cum humano lacte viſum abſtergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium reme-

dijs vtiliſſimus eſt. Vergentes ad ignem ſacrum inflammationes inunctus lenit. Vuluæ ſedisq́; cataplaſmatibus vtiliter inditur. Plura Dioſcorides libro 1. capite 25. Plin. lib. 21. cap. 20. Galenus libro 7. de ſimpl. medic. facultat. cap. 57. Simeon Sethi in Syntagmate, Serapion capite 173. ſimpl. & Auicenna libro 2. Cano. cap. 129.

DE PORRO.

CAPVT LXXIIII.

Mac. lib. 1. cap. 6.

REddit fœcundas manſum perſæpe puellas:
Manantemq́; potes naris retinere cruorem,
Vngas ſi nares intus medicamine tali.

Duæ hoc in loco Porri referuntur proprietates. Ac prior quidem, quòd imprægnandi facilitatem vtentibus mulieribus pariat, atq; ne abortiant grauidæ prohibeat. Quod ſanè magni etiam Hippocratis autoritate Plin. lib. 20. cap. 6. in hunc modũ ſcribens confirmat: Hippocrates de morb. mulieb. lib 1. & 2. & alibi ſæpius, ſine alia mixtura dari iubet, vuluasq́; contractas aperiri putat: fœcunditatem etiam fœminarũ hoc cibo augeri. Idq́; non in cibo tantùm ſiue potu, ſed illitum quoq; & foris admotum præſtat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coma eius, decoctoque illo inſidentium fœminarum præcluſi duratiq́; loci vtiliter fouentur. Folia quoq; porri muliebres locos, qui nimio humore madeſcentes fœtum haud continere valent, egregiè purgant. Item ex abortu profluuia ſiſtit, poto ſucco cum lacte mulierum.

Altera, quòd ſanguinem è naribus erumpentem ſiſtat: & maximè quidem ſuccus eius cum aceto, addito thure aut eiuſdem manna, vel galla

aut

aut mentha. Idem quoque ſanguinem reijcientibus cum gallæ aut thuris farina, vel acacia auxilio eſt Quinetiam potæ ſeminis drachmæ duæ cum paribus myrti baccis veteres ſanguinis ex pectore reiectiones ſanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum. & adſtringendi aliquã vim,ſed ſemen acrius eſt. Plura ſupra,cap. 13.

DE PIPERE.

CAPVT LXXV.

Quod piper eſt nigrum,non eſt diſſoluere pigrum.
Phlegmata purgabit,concoctricemq́, iuuabit.
Leucopiper ſtomacho prodeſt: tuſsiq́, dolorią́,
Vtile,praeueniet motum, febrisq́, rigorem.

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis, longo ſcilicet,albo,& nigro. Et fructus quidem vt libr. 8. cap. 42. de ſimpl. med. fac. Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum eſt piper,maturò humidius: humiditatis eius indicium eſt,quod facilè repoſitum perforetur,ac non protinus mordicet,ſed pòſt paulò incipiat,verùm pluſculum duret. Fructus veluti acerbus immaturusq; albũ eſt piper, nigro quidẽ acrius. Nam illud iam quaſi ſuperafflatum eſt, & ſuperexiccatũ. Longum quidem piper, μακρὸν Græci, Album λευκὸν, nigrũ μέλαν πέπερι vocant. Sanè prioribus duobus verſibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, quòd in diſſoluendo non ſit pigrum, hoc eſt, craſſos, glutinoſos ac frigidos humores, flatuoſosq; ſpiritus egregiè diſcutiat. Valenter enim tum excalfacit,tum deſiccat,ordine nimirum tertio completo.

Secunda, quòd phlegmata expurget: Viſcidam

enim pituitam: quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone & inteſtinis reſidet, concoquendo atq; extenuando diſſipat expellitq́;.

Tertia, quòd plurimum adiumenti concoctoriæ adferat facultati. Hoc ipſum Dioſcorides etiam libro 2. cap. 145. his confirmat verbis: Somnum, inquiens, & appetentiam cibi cõciliat, concoctionem adiuuat: vtunturq́; ob id eo ad intinctus. Porrò ad eum vſum melius eſt longũ: quippe quod, Galeno lib. 4. cap. 10. de Sanitate tuenda teſte, flatuoſi ſpiritus craſſitudinem ſoluit, & quæ in præcordijs pigra ceſſant ad ventrem depellit, & concoquendis quę ſumpſeris ſubuenit. Poſterioribus duobus verſibus quinq; albi piperis referuntur vtilitates.

Prima, quòd ſtomacho conferat: ipſum enim, vt Galenus eodem quo antea loco teſtatur, ſupra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quòd linctu potuq́; tuſſientibus opituletur: præſertim ſi ex frigido & craſſo humore tuſſis euenerit: eum nanque piper album calfacit, incîdit & diſſoluit. Pari modo & cunctis alijs frigidis & à pituita ortis pectoris vitijs ſuccurrit.

Tertia, quòd dolori ſubueniat: idque intelligendum vel de dolore pectoris, vt iam dictum eſt, vel de dolore flatuoſo. Potum enim cum melle & recentibus lauri folijs, flatuoſos ſpiritus & tormina diſcutit.

Quarta, quòd præſumptum febrium acceſſiones, ſiue exacerbationes, παροξυσμὺς Græci vocant, auertat: & hoc quidem in febribus frigidis. Earum nanq; materiam excalfaciendo quodam modo diſſipat & expellit.

Quinta,

Quinta, quòd febrium horroribus circuitu repetentibus ſiue potu ſiue illitu ſubueniat. Neruos enim & muſculos caliditate ſua vehementer roborat, & in eis reſidentem materiam conſumit. Hinc eſt quòd libro 3. capite 1. Macer in hunc modum cecinerit:

Quodq́ mouere ſolet frigus periodica febris
Compeſcit, febris ſi ſumitur ante tremorem.

Illud ipſum 2. Cano. cap. 556. Auicenna innuere etiam voluit, inquiens: Fricando fit inunctio ex ipſo cum vnguento, & confert rigori. Eiusq́; rei exempla ſunt apud eundem 1. 4. tract. 2. cap. 12 Et hæ certè facultates non albo tantùm piperi, ſed & reliquis quoq; generibus conueniunt. Liberalior piperis vſus, quemadmodũ eſt apud Ariſtotelem, Sect. 1. probl. 44. vrinas prolicit, parcior autem aluum deijcit: è contrario verò ſcammonia. Piper caliginem, quæ oculis obuerſatur, abſterget: Serpentium morſibus auxiliatur: Anginæ eo & melle cõuenienter perungũtur. Cum vua paſſa manducatum, pituitam à capite elicit. Strumas cum pice diſcutit. Vitiligines ex nitro emaculat. Plura Plinius libro 12. cap. 7. & Serapion cap. 735. de ſimpl. med. fac.

DE GRAVITATE auditus.

CAPVT LXXVI.

ET mox poſt eſcam dormire, nimiúq́ moueri,
Iſta grauare ſolent auditus, ebrietasq́.

Hîc tria recenſentur, quibus auditus prægrauari ſolet.

Primùm, cibus quem ſomnus ſtatim excipit, & maximè quidem ſi ventriculus eo diſtentus

fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex incoctis verò ac crudis in ventriculo cibis viſcoſi, craſſi & flatuoſi ſuſcitantur fumi: qui in caput ſublati, cùm exitum non inueniant, auditorios obſtruunt meatus, auditumque grauant. De hoc nonnihil etiam ſuprà, capite tertio.

Secundùm, motus ſiue labor vehementior illico poſt ingeſtũ cibũ ſuſceptus. Cauſam Galenus in commentario περὶ εὐχυμίας καὶ κακοχυμίας, capite 5 hanc eſſe tradit: Sicuti, inquit, bonæ valetudini ante cibum exercitatio maximum adfert commodum: ſic qualiſcunque ſumpto cibo motus noxius admodum eſt. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuerſas corporis partes diſtribuitur, proptereaq; crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde craſſi etiam ac flatuoſi ſpiritus ſurſum elati meatus auditorios obturant. Idem quoq; libro 6. de ſanitate tuenda, cap. 8. his teſtatur verbis: Non leue incommodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo ſe exercitant. Nonnullis enim & caput impletur vaporibus, & in iocinore aut ponderis ſenſus, aut diſtentionis, aut vtriuſque percipitur. Et lib. 1. cap. 9. de aliment. facult. Carnes, inquit, inanitæ rapiunt ex ventre ſuccum non modò ſemicoctum, ſed nonnunquã etiam omnino crudum atq; inconcoctum, cùm cibo ſumpto operibus ſeſe reddiderint: ob eamq; cauſam ij grauiſſimis morbis poſtea præhenduntur, & ante ſenectam intereunt.

Oribaſ. lib. 1. cap. 7. ad Eunapium.

Stare tamen poſt comeſtionem, vel ſuauiter deambulare, quò cibus ad fundum deſcendat ventriculi, multũ expedit & confert ad bonam

cibo-

ciborum concoctionem. Idq; vulgato etiam hoc comprobatur verſiculo:

Poſt cœnam ſtabis, aut paſſus mille meabis.

Tertium, ebrietas. Nam ex calidi vini temperatura multi omnino vapores ac fumi ad auditus ὀργανον promptè deferũtur, qui cùm exitum non inueniant, ſpiritum eius inſitum perturbãt, & audiendi difficultatem, Græcis βαρηκοίαν καὶ δυσηκοίαν appellatam, pariunt. Neque verò auditui ſolùm, ſed viſui quoq; ac reliquis ſenſuum inſtrumentis omnibus ebrietas nocet, quemadmodum 4.3. capite 2. Auicenna his teſtatur verbis: Ex eis quidem quæ nocent auri & reliquis ſenſibus ſunt, nauſeoſa ſatietas & repletio, & propriè ſomnus ſuper repletionem. In nonnullis exemplaribus hic etiam verſus adſcriptus habebatur:

Balnea, Sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem, ſiquidem & hæc auditum grauare, & aurium ſonitus generare 4.3. capit. 11. autor eſt Auicenna: Oportet, inquiens, vt omnes iſti vitent Solem, balneum, motum laborioſum, vomitum, clamorem, coitum, & repletionẽ, & vt leniant naturas ſuas.

DE TINNITV SIVE ſonitu aurium.

CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, vomitus, percuſſio caſus,
Ebrietas, frigus, tinnitum cauſat in aure.

Septem hoc loco enumerantur ſonitus ſiue tinnitus aurium cauſæ.

Prima, motus, immoderatior ſcilicet. Humores enim & ſpiritus vehementiore atque inordinato

nato

nato corporis motu cōcitati craſſos ventoſosq; generāt flatus, quibus ſurſum vergentibus cùm facilis non pateat exitus,tinnitus excitatur. Ac plurimum ſanè ob ventoſi flatus in auditorio meatu commotionem naſci ſolet.

Secunda,fames,ſiue longior vltra conſuetam edendi horam abſtinentia. Cuius Auicenna 4.3. cap.9.hanc tradit eſſe cauſam: Nempè quòd humores per corporis molem diſperſi ac quieſcentes longiore fame exagitentur. Natura enim cibo in quem agat, deſtituta ad humores conuertitur,eosq; reſoluit & commouet.

Tertia,Vomitus violentus & multus. In hoc enim motus accidit vehementior,quo humores exagitati ſurſum ad caput feruntur: quo fit vt oculi nonnunquam ac facies rubeſcant, viſusque debilitetur: nonnunquam verò vapores ac ventoſi flatus ad auditorium pertingant organum, tinnitumq; excitent.

Quarta, prægreſſa plaga, ſiue percuſſio ſphærulę capitis,& maximè qua parte aures ſitę ſunt. Innato enim auditus aëri vehementius inde exagitato ſpiritus accedit. Siquidem membro aliquo læſo,quemadmodum in libro de renum affect dignot.& cura,cap.12.Galenus teſtatur, ſpiritus ſtatim & ſanguis,qui ſunt naturæ vehicula, eò concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta,caſus præſertim ſupra caput: cuius eadem cum præcedente ratio eſt. Quinetiam humores in corpore ex quolibet caſu vehementer exagitantur.

Sexta,ebrietas,& maximè quidem ex largo vini potu. Inde enim caput fumis repletur ac vapo-

poribus, quibus ad auditorios meatus vergentibus innatus eorum aër commouetur, & ſonitus quidam excitatur.

Septima, frigus immodicum. Eo enim auditus organum & naturalis cerebri calor debilitantur, vt flatuoſos generent ſpiritus: quibus ad aures penetrantibus tinnitus facilè elicitur. Neq; ob dictas ſolùm cauſas, ſed ob alias etiam non paucas ſonitus in auribus fiunt: Nempe ob flatuoſum ſpiritum in capite generatum ac commotum: ex ſonitu ſaniei, quæ in ipſa fortaſſis aure genita eſt: aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditorijs meatibus ſæpenumerò eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem: ſicuti in febribus ferè & paroxyſmorũ principijs contingit: aut ob ſuperfluam in corpore repletionẽ, præſertim in capite: aut ex lenta & craſſa materia in ventoſos flatus reſoluta: aliquando deniq; ob pharmacorum auriculariũ vſum ſonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus ſonitus fiunt minimè interturbandi ſunt: vt plurimum enim ſtatim ſedantur. Plura Galenus lib 3. de compoſitione Pharmacorum ſecundum locos, cap. 1 de ſonitu in auribus. Serapion tract. 2. cap. 12. de ſurditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS. CAPVT LXXVIII.

Balnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, fumus,
Porrum cum cepis, faba, lens, fletusq́ſ, ſinapi.
Sol, coitusq́ſ, ignis, labor, ictus, acumina, puluis,
Iſta nocent oculis, ſed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hîc referuntur, quæ ocu-

oculis important. Ac *primum* quidem Balneum, idq; tam humidum, quàm ſiccum: hoc Stupha Barbaris Latinis Aereum balneum dicitur: illud verò Tina vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porrò nomine vtrunq; oculis officit. Primùm quidem immodicè excalfaciendo temperaturas eorum deſtruit. Natura enim, velut ſuprà oſtendimus, frigidi ſunt & aquei. Deinde verò tenuiores humiditates, quibus viſiui ijque igne i temperantur refocillanturq; ſpiritus, reſoluit & exiccat. Atque hinc adeò prope Rhenum, vbi plurimus vtriuſq; balnei vſus eſt, non pauci paſſim occurrunt cæci, quemadmodum in Hollandia ob inordinatam victus rationem multi leproſi.

Secundum, vinũ, & maximè quidẽ ſi immodicè bibatur. Cùm enim caput, vt ſæpius iam dictum eſt, vaporibus ac fumis repleat, non oculos tantùm ac viſum, ſed reliquos etiam ſenſus omnes immoderatiore vſu hebetare putandum eſt.

Tertium, Venus, immodica ſcilicet: Hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore prædicant. Cuius cauſam Petrus Aponenſis Sect. 4. problematum Ariſtotelis commentar. 3. hanc eſſe tradit: Nempe quòd coitu auferatur id, quod commodum eſt oculis, humidum ſcilicet aqueum & ſubtile, quo ſpiritus fulciuntur viſiui. Oculus enim, vt libro 5. capite 1. de generatione animalium, & alibi ſæpius Ariſtoteles adſeruit, humidus eſt & de natura aquæ. Iam verò euulſis atq; euacuatis humidis, partes ſuperiores neceſſariò exiccantur. Quo fit vt oculi, qui humiditate vigent, à ſua decedant natura, hebetioresq; fiant. Meritò autem humiditate vigent:

niſi

niſi enim ea ſuſtentarentur, per igneos facilè ſpiritus, qui in frequenti ſunt motione, exareſcerent. Atque hinc ſanè conſtat, ſuperiores partes immoderato concubitu plus iuſto exiccari, viſusque aciem hebetari: humores enim deorſum extrahuntur.

Quartum, Ventus, & præcipuè Auſtrinus: De quo libr. 3. aphor. 5. Hippocrates. *Νότοι*, inquit, *βαρυήκοοι, ἀχλυώδεες, καρηβαρικοί*, hoc eſt, Auſtri auditum hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Auſter enim natura calidus & humidus eſt, ac magna ex parte pluuias & tempeſtates adfert: quare etiam *τὰ τῶν αἰσθητηρίων ὄργανα ἀποπίμπλησι*, quemadmodum Philotheus ait, id eſt, ſenſuum inſtrumenta implet & obtundit. Cæterùm vocem, *ἀχλυώδεες*, bifariam interpretari poſſumus. Primùm, vt ad auſtres ipſos referatur, qui caliginem aëris efficiunt. Ijs enim flantibus aër fit turbidus, craſſus, caliginoſus & tenebroſus. Secundò, vt ad oculos ipſos potiùs hæc vox referatur, qui flantibus Auſtris caliginoſi redduntur, minusq; acutè vidēt. Vt enim reliqua omnia ſenſuum inſtrumenta nō ſatis probè ſuo funguntur munere, ſic etiam oculi ipſi ab Auſtro caliginem quandam cōtrahunt. Lege Galenum cōmentario 1. in 1. epidem. Tempeſtate. 1 aphor. 8.

Quintum, piper. Hoc enim cùm impēſiùs exiccet, acres omnino vapores frequenti eſu generat, qui vbi ad caput aſcenderint, oculos mordicant, & exiccant.

Sextum, alliū: quod acrimonia ſanè & vaporibus, q̄b. caput replet, oculos offendit. Suprà c. 13.

Se-

Septimum, fumus: qui certè quòd mordaciſſimus ſit, nimiumq; exiccet, infeſtiſſimus eſt oculis. Ariſtoteles problem. 22. Sect. 31.

Octauum, porrum: hinc enim craſſi ac melancholici generantur fumi, qui ſurſum elati oculorum aciem hebetem faciunt, ſi quis eo frequentiùs vtatur. Suprà, cap. 13.

Nonum, cepæ: horum nanq; eſu acres ſimiliter ad caput ſubmittuntur fumi, qui non viſum tantùm, ſed, vt quidam volunt, rationalem etiam animæ partem lædunt Simeon Sethi.

Decimum, faba: flatuoſum enim craſſumq; & melancholicum generat fumum, qui horrenda & terribilia parit ſomnia, mentem perturbat, ingenijq; aciem obtundit & ſpiritus viſiuos obtenebrat. Galen. lib. 1. de alim. facult. cap. 26. & Simeon Sethi in Syntagm.

Vndecimum, lens: Ea viſum integrum & inculpatum hebetat, ipſum immoderate exiccans. Galen. lib. 1. de alim fac cap. 25.

Duodecimum, fletus, præſertim immodicus: Hic enim cùm retentricem oculorum facultatem imbecilliorem reddat, viſum vehementer oblædit, & ſanam oculorum aciem nimio plus ſiccando hebetat.

Decimum & tertium, ſinapi: quod acrimonia ſua viſum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conſpectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius ſplendorem ac nitorem, quibus viſum deſtrui manifeſta conſtat experientia & ratione. Senſibilium enim exuperationes, vt libro 2. de anima, cap. 12. Ariſtoteles adſtruit, ſenſuum inſtrumenta corrũpunt. Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de vſu part. cap. 3. in

in hunc modũ ſcribens approbat: Solem ipſum, inquiens, ſi quis oculis inconniuentibus velit intueri, oculos celeriter perdet: multiq; in Solis defectibus, cùm eum affectum qui Soli acciderat planiùs noſſe cuperent, fixis oculis Solem intuentes, imprudentes prorſus fuerũt occæcati. At enim per niuem iter facere quàm oculis ſit pernicioſum, ſi minus Xenophonti credis, experientia tibi diſcere id licet: Sin verò naturalius quippiam audire ſuſtines, vbi ellychnium ardens aut aliam quamuis flammam in Sole luculento conſtitueris, cernes eam protinus marceſcere, atque etiam ſi prope quamlibet flammam magnam ellychnium poſueris, vel aliam quamuis flammam minorem, repentè extinguetur: cùm quæ minor lux eſt à maiore vincatur ſemper ac diſſipetur. Lege eundem etiam libr. 1. de cauſis ſympto. cap. 6.

Decimum & quintum, coitus: & maximè quidem intempeſtiuus ac immoderatior. Hunc enim paulò antè capiti, oculis, omnibusque ſenſuum inſtrumentis plurimùm nocere oſtendimus.

Decimum & ſextum, ignis: Cuius frequens inſpectio & ſplendor vehementer exiccat oculos, viſumque debilitat. Quo fit vt fabri ferrarij, & quicunque artes, quibus ſe ſuoſque ſuſtentant, ad ignem exercent, rubros ferè & debiles habeant oculos.

Decimum & ſeptimum, labor: immodicus ſcilicet. Is enim ſanguinem efficit ſicciorem, ſicut etiam reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat, atque adeò etiam eam qua pupilla integitur. Itaque vis illa conſpiciendi cooperi-

tur & deliteſcit. Ariſtoteles problemat. ſect. 31. problem. 14.

Decimum & octauum, ictus ſiue percuſſio capitis, & maximè quidē qua parte oculi ſunt. Cùm enim ſanguis inde, ſicuti præcedēte capite oſtendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt ſpiritus viſiui perturbentur, adeoq; viſus ob id debilitetur, & apoſtema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrium rerum vſus: cuiuſmodi ſalſamenta nonnulla exiſtunt, quæ fumorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigeſimum, puluis, ſiue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens viſum maximè obſcurat.

Vigeſimumprimum, immodicæ vigiliæ: quæ non oculos tantùm, ſed totum etiam corporis habitum impenſiùs exiccant & extabefaciunt.

Ad hæc nocet oculis quælibet repletio, & quicquid naturam exiccat, quicquid item ſanguinem conturbat, ſiue ex rebus ſit ſalſis, ſiue acribus, ſiue etiam alijs: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo ſe habet: confert enim quatenus ventriculum expurgat, nocet verò quatenus cerebro inſidentes materias commouet, adque oculos defluere facit. Quòd ſi neceſſarius fuerit, cum facilitate à ſumpto cibo prouocandus eſt. Somnus quoque ſuperfluus, quique repletionem mox ſubſequitur, infeſtus admodum eſt oculis. Sic quoque copioſa ſanguinis detractio. Potiſſimùm verò quæ per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3. 3. tractat. 1. capite 5. & 3. 3. tractat 4. capite 4.

DE CORROBORANTIbus viſum.

CAPVT LXXIX.

Foeniculus, verbena, roſa & chelidonia, ruta,
Subueniunt oculis dira caligine preſſis.
Nam ex iſtis aqua fit, quæ lumina reddit acuta.

Quinq; hoc loco recenſentur herbæ, quarum ſucco & ſtillatitio liquore ſiue aqua viſus reficitur ac recreatur.

Prima, fœniculus: ſuccus nanq; caule & folijs expreſſus, ſiue diſtillatus, quemadmodum lib 3. ad Alman. cap. 47. Rhazes teſtatur, & nos ſuprà cap 49. abundè oſtendimus, ad excitandam oculorum aciem præſtantiſſimus habetur.

Secunda, Verbena ſiue Verbenaca, *περιστερεῶνα, καὶ ἱερὰν βοτάνην* Græci vocant. Huius ſtillatitius liquor ſemel aut bis oculis quotidie admotus, ipſorum vitijs mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remedijs plurimum miſceri ſolet. Semen eius, vt in Pandectis Syluaticus refert, cum ſucco fœniculi impoſitum oculos emundat.

Tertia, roſa. Cuius aqua refrigerando & adſtringendo oculorũ potiſſimùm fluxiones cohibet, animalemq; ſpiritũ ac viſum corroborat. Succus recentibus folijs expreſſus Dioſcoridi lib. 1. cap. 109. ad oculorum circumlitiones reconditur.

Quarta, chelidonia. Huius ſuccus claritati oculorum vtiliſſimus eſt, quemadmodum ſatis ſuperq; oſtendimus ſuprà, cap. 71.

Quinta, ruta: herba vulgo cognita, quæ viſus aciem excitat, grauesq; oculorum dolores emplaſtri modo impoſita cum polenta mitigat. Plura ſuprà, capite 61.

DE DOLORE DENtium ſedando.

CAPVT LXXX.

SIc dentes ſerua, porrorum collige grana.
Vre cum hyoſcyamo, adiuncto quoq; thure, decenter
** Sic per chonion & fumum cape dente remotum.*

al. *Sicq; per embotum.*

Remedium hoc in loco traditur efficaciſſimum ad ſedandum dẽtis ex eroſione dolorem. Id conſtat ſeminis hyoſcyami albi & porri, ſingulorum partibus iiij. & ſeminis cepæ partibus ij. S. thuris parte vna. Primùm optimè præmundato dente omnia ſimul comburantur, exurgentemq; hinc fumum æger admittat, infundibulo adhibito ad affectum dentem. Lege de hoc plura apud Æginetam libro 3. capite 26. Aëtium libro 8. capite 33. Auicen. 7. 3. cap. 19. Meſuen de ægritudinibus oris, titulo de vermibus dentiũ: & Roſam Anglicam cap. de dolore dentium. Hyoſcyami natura eſt *ἀνώδυνος*. quæ doloris leuamentum adeò præſtat, vt vix percipi quidem amplius poſſit. Fumus verò ſeminum porri atque cepæ, Auicenna 2. Canon. cap. 547. teſte, accommodatiſſimus eſt necandis eijciendisq; vermibus, qui in eroſis nonnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoſcyamus, vt lib. 4. cap. 64. à Dioſcoride deſcribitur frutex eſt caules emittens craſſos: folia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta: flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam punicorum cytini, ſcutulis ſepti ſeminum plenis vt papaueris, *ἡ ῥίζα μετ' ὄξους ἑψηθεῖσα, ὀδονταλγίαις ἐστι διάκλυσμα*. Id eſt radice eius in aceto elixa, vtiliter in dolore

den-

dentes colluuntur. Quod Macer etiam lib. 2. cap. 35. hiſce verſibus confirmat:

Ore diu tepidum ſi contineatur acetum,
Quo ſint decocta radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Porrò χώνιον, quod in emboti locum ſubſtituimus, ἀπὸ τῆς χώνης diminutiuum eſt, ſignificat infundibulum.

DE RAVCEDINE VOCIS.
CAPVT LXXXI.

Nux, oleum, frigus capitiſq́, anguillaq́, potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Sex cauſæ raucedinis hîc recenſentur.

Prima, Nux: ea enim cùm vehementer exiccet, vocem exaſperat, gruumque clangoribus ſimilem efficit.

Secunda, Oleum: & maximè quidem, quod ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim glutinoſa quædam pars dum in ore continetur, ad aſperam delabitur arteriam, ipſamque diutulè inhærendo ſtringit & exaſperat. Omne præterea oleum in bilioſis corporibus promptè accenditur, quare vocalem ſæpè arteriam ipſis exaſperat, raucedinemque parit. Quod oleo attribuitur hoc in loco, id ipſum etiam de caryino, quod è nucibus conficitur iuglandibus, intelligi poteſt. *Aphor. libro 1. Cõmentar. 5.*

Tertia, frigus capitis: ipſum enim caput comprimit ac ſtringit: quo fit vt humores, qui ſunt in cerebro, deorſum ad aſperam arteriam defluant, eamque immodicè humectando raucedinem excitent.

Quarta, anguilla: De ea ſatis ſuprà, capite 31. dictum eſt.

Quinta, potus: nimis ſcilicet, & maximè quidem, ſi inſtante nocte atq; hora ſomni exhibeatur. Aſperam enim arteriam immodicè rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium ſententia potiſſima raucitatis cauſa eſt.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fructus crudi intelligendi hoc in loco veniunt. Quatenus enim crudi exiſtunt, phlegmatis generant multitudinem. Quòd ſi immaturi prætereà ac ſtyptici fuerint, fauces exaſperant, raucedinemq; pariunt. Plures cauſas raucitatis enumerat Auicenna 10.3. Tract. 2. cap. 1.

RHEVMATIS REMEDIA.

CAPVT LXXXII.

Ieiuna, vigila, caleas dape, tuq; labora,
Inſpira calidum, modicum bibe, comprime flatum.
Hæc bene tu ſerua, ſi vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus:
Si ad fauces, branchos, ſi ad nareis, eſto coryza.

Hìc ſeptem enumerantur rheumatis remedia.

Primum, fames, ſiue ieiunium: per hoc enim ipſius cõſumitur materia. Fames enim, vt aphoriſ. 59. libr. 7. Hippocrates adſerit, corpora exiccat: & hoc quidem ex accidẽti. Nam cùm fameſcimus, ſi in fame perſeueremus, naturalis calor, qui nunquam ceſſat, pabulo in quod agat deſtitutus carnium humiditatẽ exiccat. Quare rheumatis quoq; materiam concoquendo ac diſſlando conſumit.

Secundum, vigiliæ: quæ & ipſæ ſanè cùm totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. capi-

te 6. methodi medend. & comment. 28. libro 2. aphoriſ. Galenus teſtatur, ſufficienter exiccent, rheumatis etiam cauſam, nempe cerebri humiditates neceſſariò conſumunt, vaporumq́; copiã ad caput tranſmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi: præſertim ſi à frigida materia ῥεῦμα initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturant.

Quartum, labor. Hic enim ſicuti libr. 2. de diæta Hippocrates adſerit, ſuapte natura ſuperflua demit. Cuius deinde hanc adfert cauſam, nempe quòd corpus ſiccet. Corpora enim laborantium calefiunt: quibus calefactis attenuatur & repurgatur id quod in ipſis ſuperfluum eſt.

Quintum, calidi aëris inſpiratio: & maximè quidem, ſi ex frigida materia ſit rheuma. Ea nanque per calidi aëris attractionem incaleſcit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora, perinde ac fames, exiccat: adeoq́; rheumatis materiam maturando diſſipat atq́; conſumit.

Septimum, cohibitio ſiue retentio ſpiritus. Ea frigido potiſſimùm auxiliatur catarrho: frigefactas nanque pectoris particulas, Aëtio libro 8. capite 54. teſte, calfacit, materiamq́; catarrhi pituitoſam ac frigidam concoquit, diſpergit atq́; conſumit. Galeno lib. 3. cap. 3. de ſanitate tuend. τοῦ πνεύματος κατοχὴ καὶ κατάληψις dicitur. His amplius oportet vt is qui catarrhum patitur, caput ſuum moderato calore continenter foueat, & à frigore, Boreali præſertim, tueatur: & maximè quidem poſt diutinos Auſtri flatus. Siquidem caput, vt comment. 12. lib. 3. aphor. Galenus ſcriptum reliquit, repletum eſt in calida atque

humida Auſtrina conſtitutione: Frigus autem Septentrionis ſuperueniēs, ceu manus quædam extrinſeca capiens ac premens cerebrum, veluti ſpongiam quandam exprimit illam, quæ in ipſo continetur, humiditatem. Hæc verò delata aliàs ad alium locum, ex ijs qui faciles ſunt ad patiendum, multos generat morbos. Minimè tamen ſub dio ſolaribuſve radijs nudum exponendum eſt, neq; ad luculentum ignem diutiùs commorando excalfaciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoq; ciborum ingeſtionem, præſertim vaporoſorum, ac vini potum fugiat: imò verò quoad fieri poteſt, famem ac ſitim toleret. Caueat etiam à potu aquæ glacialis ac niualis. Præterea ſupinum decubitum vitet, ne peccans humor in poſteriorē partem & dorſalem medullam deferatur. Ea enim pars cùm manifeſto careat meatu, quo materia excernatur, periculum eſt ne ad neruos penetrans conuulſionem aut paralyſin generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumq; poteſt vigilet: quoniam eſt radix curæ. Hæc ferè Rhazes libro 9. capite 14. ad Almanſorem, & Auicenna 5.3. tractat.1.cap.13.

Vltimi duo verſus differentiam inter catarrhum, branchon, & coryzam cōtinent. Rheuma autem nomen eſt generale ad quemlibet materiæ defluxum, ἀπὸ τοῦ ῥέω, quod eſt, fluo. Eius ſpecies ſiue membra ſunt catarrhus, & coryza, de quibus ſuprà, cap.3.

Porrò rheumatis generatio imbrium generationi ſimilis eſt, quemadmodum lib 2. de parti. animalium, cap.7. Ariſtoteles docet. Cùm enim ex terra vapor exhalat effcrturq; in ſublime à calore,

flore,vbi supernũ aërem ſubierit frigidum, conſiſtit: denuò in aquam propter refrigerationem conuertitur,atq; in terram defluit. Fluxiones etiamſic ex capite oriuntur in ijs corporibus,quibus cerebrum frigidius eſt, quàm temperamentum modicum poſtulet. Cum enim alimentum per venas ſurſum reſpirat, vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum eſt, fluxiones pituitæ ſanieiq; mouet. Hactenus Ariſtoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ.

CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, ſulphur miſcere memento,
His decet apponi calcem,coniunge ſaponi.
Quatuor hæc miſce,commixtis quatuor iſtis
Fiſtula curatur,quater ex his ſi repleatur.

Medicamentum hoc in loco pro fiſtulæ curatione deſcribitur longè optimum:quod (vt præter quotidianam experientiam recentiorum ferè omnium ſcripta teſtantur)neminem vnquam fefellit: Nempe vt fiſtulis infundenda collyria, ſiue penicilla ex auripigmento, hoc eſt, arſenico, ſulphure, calce, & ſapone commiſceantur. His enim omnibus inſignis quædam ineſt erodendi, exiccandi, diſcutiendi, abſtergendi, & emundandi facultas: quæ ad fiſtulæ curationem cumprimis neceſſaria eſt.

Auripigmentum ſiue arſenicum facultatis eſt cauſticæ ſiue vrentis, idq; tam cõbuſtum, quàm vſtionis expers. Diſcutit, attrahit,erodit, conſumit & emundat. Cruſtas cum vehementi vredine & violento morſu excitat. Reprimit quæ excreſcunt,& capillos euellit. Quod verò ſublimatum eſt,cancrum,lupum,eſthiomenon, noli me

tangere, fiſtulam, & omnes tales peſſimos morbos prima die occidit & extirpat.

Sulphur ſubſtantia tenue eſt, calfaciendi & ipſum vim obtinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit & diſcutit.

Calx omnis cõmuuiter habet feruidam vim, erodit, vrit, & igniũ modo cruſtas inducit. Calx verò in aqua elota abſque morſu deſiccat: ac ſi bis terq; aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis expers conſtituitur, ac ſtrenuè abſque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiã σμῆγμα dicitur, eſt pingue illud album ſiue nigrum, quo veſtes mulierculæ lauant, abſtergunt & emundant. Calfacit quidem & deſiccat, ſed reliquis paulò remiſſius. Aptiſſimus eſt ad emolliẽdos tumores in σκίῤῥον induratos: Q. Serenus Samonicus prima longe extulit cap. 11.

Attrito ſapone genas purgare memento.

Porrò fiſtula (quæ Græcis σύριγξ nominatur) arctus oblongusque, & calloſus eſt ſinus aliquatenus indolens, aſſiduè & periodicè, id eſt, ſecundum diuerſa tempora ſiue lunationes, vt vocãt, fluens. Hic magna parte ex abſceſſibus parum dextrè curatis oritur, ſed & ex alijs nõnunquam vlcerum generibus ac ſinubus perperam curatis, naſcitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fiſtularum tralatione: quandoquidem in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinum cauitatibus ſimilis. Plura Cornelius Celſus lib. 5. cap. 8. Paulus Ægineta lib. 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. tract. 3. cap. 11. & Ioannes Tagaultius lib 3. chirur. inſtitu. cap. 18.

DE DOLORIBVS CAPITIS. CAPVT LXXXIV.

SI capitis dolor eſt ex potu, lympha bibatur:
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æſtu tribulentur,
Tempora, frons'q́ ſimul moderatè ſæpe fricentur,
Morella cocta nec non calidaq́ lauentur,
Iſtud enim credunt capitis prodeſſe dolori.

Duo hîc traduntur remedia doloris capitis.

Primum, ſi cuipiam ex nimio vini, vel alterius cuiuſlibet liquoris inebriantis potu dolor accidat capitis, vt is in potu aqua vtatur frigida. Ea nanq; frigiditate ac craſſitudine ſua impedit, ne fumi ex eiuſmodi potu ſurſum euecti cerebrum petant ac lædant.

Secundum, ſi cuipiam vertex capitis, ſiue frons nimio calore æſtuet, vt ei tempora & frons moderatè primùm fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellæ lauentur.

Porrò Morella, ſiue Maurella, vt diſertè admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur ſolatrum Officinis appellatũ, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem: Græci στρύχνος κηπαῖος, Latini verò Solanum vocant hortenſe. Notum eſt omnibus, vtunturq; illo ad omnia ea quæ refrigerari adſtringiq; poſtulant: poteſt enim hæc duo ordine ſecundo, Galeno lib. 8 cap 144. de ſimpl. med. facultat. teſte. Folia per ſe trita & impoſita, capitis dolores ſanant. Dioſcorides lib. 4. cap. 71.

In quibuſdam exemplaribus hi verſus contra fluxum ventris ſubijciuntur.

Qui fluxum pateris, ſi non caueas, morieris,
Concubitum, nimium potum, cum frigore motum.

DE QVATVOR ANNI temporibus.

CAPVT LXXXV.

TEmporis æſtiui ieiunia corpora ſiccant,
Quolibet in menſe & confert vomitus, quoque purgat
Humores nocuos, ſtomachus quos continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Æſtas dominantur in anno.
Tempore vernali calidusq; aër madidusq;,
Et nullum tempus melius eſt Phlebotomia.
Vſus tunc homini Veneris confert moderatus,
Corporis & motus, ventrisq; ſolutio, ſudor,
Balnea, purgentur tunc corpora per medicinas.
Æſtas more calet ſicca, & noſcatur in illa
Tunc quoq; præcipuè choleram rubram dominari,
Humida frigida fercula dentur, ſit Venus extrà,
Balnea non proſunt, ſint raræ phlebotomiæ,
Vtilis eſt requies, ſit cum moderamine potus.

Plurima hiſce verſibus comprehenduntur. Ac *primum* quidem, quòd ieiunia corpus per æſtatem validiſſimè exiccent. Æſtas enim cùm calida ſit ac ſicca, neceſſariò talem etiam vim, nempe calidam & ſiccam in corpore exercet. Cutem igitur efficit rariorē, poros aperit, ſudoreq; elicit: quo fit, vt humoribus largè diſcuſſis ac cõſumptis corpus vehementer exiccetur. Superueniente aũt inſuper & ieiunio, magis omnino exareſieri neceſſe eſt. Naturalis ſiquidem calor, vt cap. 82. oſtendimus, humido deſtitutus cibali in propriam agit carnium humiditatē, ipſamq; exhaurit & exiccat: Fames enim corpora ſiccat.

Secundum, quòd vomitus ſingulis mẽſibus ſemel aut bis prouocatus plurimum tuendæ ſanitati adferat emolumenti. Ventriculum enim à bile & pituita cæteriſq; prauis ac vitioſis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atq; hoc quidem de Hippocratis conſilio cõſtat. Nam in libro de ſalubri diæta ita ſcriptum reliquit: Melius eſt vt is qui ſingulis menſibus vomere conſueuit, continuo biduo hoc agat, quàm interpoſitis quindecim diebus: ita enim ſecundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem ſententia in libro etiam de inſomnijs repetitur. Galenus quoque libro 5. de vſu partium, capite 4. hanc Hippocratis ſententiam his confirmat verbis: Rectè igitur veteres medici vomitus à cibis in ſingulos menſes repeti præcipiebant, alij quidem ſemel, alij verò bis. Omnes autem hi qualitates ipſas eo caſu comedendorum acres atque abſterſorias deligendas ſuadent, vt pituita omnis è ventriculo purgetur, neque prauo ſucco corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam ſuprà, cap. 15. Cur verò arte vomitum interdum moliri oporteat, Auicenna 4.1. cap. 13 hanc potiſſimùm adſignat cauſam. Nempe quòd ventriculo à natura nihil ordinatum ſit, quo irritante ſua ſponte expurgari queat: ſicuti inteſtinis flaua bilis: quæ deſcendens ipſa facilè & abſtergit & emundat. Idem eodem in loco quamplurima etiam vomitus recenſet commoda, ſiquidem rectè fiat, & vomens ſuapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, quòd capitis grauitatem tollat: idque maximè, ſi ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus ſurſum vergente contracta ſit. Si verò à pro-

proprio ipſius cerebri fuerit nocumēto, ab eo ca-
uendum, vt qui grauitatē augere magis ſoleat.

Secundum, quòd viſus aciem ſubtiliorem red-
dat: præſertim ſi viſus ob vaporum copiam è ven-
triculo ſurſum aſcendentem obſcuratus fuerit:
aliàs enim offendit potius.

Tertium, quòd nauſeoſam auferat ſatietatem:
humorem enim in ventriculi ſpatio innatantem
ac nauſeam excitantem euacuat.

Quartum, quòd illi etiam, ad cuius ventriculū
flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregiè
opituletur: eam enim per ſuperiora exturbat.

Quintum, quod ſtomachi ſubuerſionem atq;
abominationē ex pinguium ac dulcium alimen-
torum eſu contractam ſubmoueat.

Sextum, quod ἀνορεξίαν, id eſt, appetentiæ a-
miſſionem, & corruptum ipſius ventriculi de-
ſiderium, quo nimirum acria ſolùm, aut acida,
aut pontica appetuntur, curet. Vomitus nan-
que eiuſmodi affectionum cauſas omnes remo-
uet: remotis verò cauſis, effectus quoque tolli
neceſſe eſt.

Septimum, quòd corporis ex humorum re-
dundantia laſſitudini conueniat: euacuata enim
materia, vires corporis omnes leuantur & re-
creantur.

Octauum, quòd renum ac veſicæ vlceribus ſuc-
currat: materiam nanq; eò corruentem ad op-
poſitam abducit partem.

Nonum, quòd lepræ auxilietur: & maximè qui-
dem, ſi cum vehementi vomitiuo, quale veratrū
cumprimis exiſtit, eliciatur. Hoc enim lepræ ma-
teriam eradicatu difficilem è remotis locis ſub-
ducit. Quinetiam primæ cōcoctionis errata cor-
rigit:

rigit: quò fit vt & reliquæ concoctiones abſolutiores fiant. Lepræ enim origo eſt ex cōcoctoriæ facultatis corruptione.

Decimum, quòd corporis colorem ex vitioſo aliquo humore deprauatum emendet: ipſum enim à cute alio deriuat.

Vndecimum, quòd epilepſiam ex vētriculi cum cerebro ſympathia obortam curet, humorem enim, cuius euaporatione epilepſia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum quòd ictero, illi præſertim qui ab obſtructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore ſiquidem vomendi conamine obſtructionum materiæ à locis, quos obſidebant, auertuntur. Ad hæc materia etiā pituitoſa, quæ eiuſmodi ferè parit obſtructiones, vomitu educitur.

Decimumtertiū, quòd aſthmati ſubueniat: cauſam eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calfaciendo ſuperfluitates abſumit, vnde aſthma gignebatur.

Decimumquartum, quòd tremorē atq; paralyſin curet: harū enim paſſionū materiam aufert.

Decimum quintum, quòd magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam diuertendo) curet.

Quanquam verò vomitus ritè prouocatus dictorum commodorum omnium ſit autor, cauendum tamen vnicè erit, ne is qui valere & ſeneſcere volet, vomitū quotidianum habeat. Nam eius frequentia aſſiduusq; vſus ſtomachum ſentinam & lacunam facit omnium ſuperfluitatū. Præterea ſurditatem etiam inducit, viſui obeſt, thoracis pulmoniſq; venas diſrūpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maximè ſi nō ex ventriculi

triculi vitio orti ſint. Cæterùm in eliciendo vomitu ſumma diligentia conſiderandum medico, qui ad vomendum faciles, quiq; difficiles futuri ſint. Difficulter enim vomentes ad vomitiones non ſunt cogendi, ſed per inferiora potiùs purgandi. Difficulter enim vomentibus, vbi eos ad vomendum vrſeris, venarum quæ in thorace ſunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum ſunt mediocriter carnoſi, & anguſto thorace præditi. Contrà verò faciles & idonei, qui tenues graciles q; natura ſunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ ſingula Hippocrates libro 4. aphor. 6. & 7. ita ſcribens cõfirmat: Graciles & ad vomendum faciles per ſuperiora purgare conuenit: qui verò ad vomendum difficiles ſunt, & mediocriter carnoſi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptiſſimum eſt æſtas, vtpote in qua bilioſi potiſſimùm humores generantur, qui facilè ſurſum feruntur, & per vomitum ſine negocio eijciuntur. Quod Hippocrates etiam libro 4. aphoriſmo 4. ita ſcribens confirmat: Æſtate quidem ſuperiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare conuenit. Neq; obſtat quòd Hippocrates in libro de diæta ſalubri, aphoriſmo 15. contrarium adſtruere videatur, ſex hybernis menſibus vomere vtile eſſe tradens: & Celſus libro 1. capite 3. vomitum vtiliorem hyeme quàm æſtate eſſe ſcribat: quòd vterq; in ijs locis de pituitæ vacuatione, quæ citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, neceſſe eſt vt illam vomitibus expurgemus. Verùm vniuerſum corpus ſi purgare inſtituamus,

æſtate

æſtate per ſuperiorem ventrem, hyeme per inferiorem, vt eſt in aphoriſmis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuerſum corpus æſtate per ſuperiora & vomitum magis purgandum: hyeme verò per inferiora. Pituitam verò in ventriculo tantùm coaceruatam hyeme vomitu eijcere nihil prohibet, imò plurimùm confert. Porrò quid ex eis quæ per vomitum quouis tempore eijciũtur prædicere liceat, Hippocrates libro ſecundo prognoſt aphor.38. & ſequentibus, & poſt eum in ſuis commentarijs Galenus abundè docuerunt. Lege plura apud Leonhartũ Fuchſium lib.2 Sect.5 cap.25 Inſtitut.medic.

Tertium ex ijs quæ in præſcriptis notantur verſibus eſt, quòd quatuor ſint anni tempora, Ver ſcilicet, Æſtas, Autumnus, & Hyems. Et inter hæc Ver, licet per ſe ſit omnis exceſſus planè in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite ſeptimo Galenus teſtatur: reſpectu tamen habito ad reliqua tempora calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus ſanguini mittendo accõmodatiſſimum eſt: ſiquidem æquale eſt, atq; adeò neq; nimis calidum, neq; ſupra modum frigidum: vt rectiſſimè ab Hippocrate libro ſeptimo aphoriſm. 54. dictum ſit: Quibus ſanguinem è venis detrahere confert, ijs vere ſanguinem mittere prodeſt. Hoc item tempore ſanguis in corporibus augetur. Conuenit autem vt in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris ſolutio, ſudor, & balnea ſint moderata Hoc etiam tempus, vt lib.6.apho. 47. Hippocrates teſtatur, aptum eſt corporis purgationi, quæ fit per medicamenta.

Quartum, quòd æſtas calfaciat atq; exiccet, ac

X pro-

proinde flaua bilis, quæ calida & ſicca eſt, per ipſam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur δ[illegible] ,quæ corporibus ratione temporis accedit, alimentis vtendum eſt frigidis ac humidis: abſtinendum à Venere & crebris balneis. Nam & hæc exiccant. Et niſi neceſſitas cogat, rara ſit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humectat, motus exiccat. Potu vtendum moderato, præſertim frigido: ſuperfluam nanque frigidi potus ſumptionem ob pororum apertionem ſubita nonnunquam corporis infrigidatio, vel paralyſis, ſiue laxitas membrorum, aut repentina mors conſequitur. De anni temporibus plura diximus ſuprà, capite decimonono & quinquageſimoſexto.

DE NVMERO OSSIVM, dentium, & venarum in humano corpore.

CAPVT LXXXVI.

Oſſibus ex denis bis centenisq; nouenis,
Conſtat homo, denis bis dentibus & duodenis,
Ex ter centenis decies ſex quinqueq; venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuerſum ſint oſſa, dentes ac venæ humani corporis. Oſſa quidem fiunt è ſemine, cùm id quod eſt craſſiſſimum à calido vrente induratur, ſicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem oſſa veluti truncus ſuſtinens reliquum corpus. De horum numero haud parua inter ipſos artis Medicæ ſcriptores diſſenſio eſt. Hic enim ducenta ea eſſe & nouendecim aſſeritur. Ioannes Tagaultius excellentiſſimus noſtri æui Medicus,

ducenta & quadraginta ſex hoc diſticho complexus eſt:

Adde quater denis bis centum ſenaq́, habebis
Quam ſis multiplici conditus oſſe ſemel.

Nonnulli 304. conſtituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2 ad Almanſorem, ducenta & quadraginta octo ea eſſe Galeni autoritate probat. Cùm omnia, inqt, corporis oſſa numerata fuerint, prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui ſubſcribit etiam vulgatiſſimus hic verſiculus:

Oſſa ducentena atq; quater ſunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini ineſſe 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene conſtituto, vt quælibet maxilla, tam ſuperior, quàm inferior, ſexdecim dentium ſit capax. Quaterni primores ſiue aduerſi τομεῖς & τομικοὶ Græcis nominantur, item γελάσινοι, quòd inter ridendum retegantur, Latinis inciſores ſiue inciſorij, quia cibum in os primò allatum confringant & incidant: ſingulis tantùm radicibus nituntur. Horum verò lateribus adiacent in qualibet maxilla duo acuti, canum dentibus ſimiles (vnde Κυνόδοντες vocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorum munus eſt, morſu diuidere eſcas, atque eas diſcriminare. Simplici radice conſtant, quemadmodum inciſorij. Sed caninorum qui ſuperiores ſunt, longiſſimas habent radices, vt ad oculorum orbem ferè pertingant, neruisque, qui labri ſuperioris motores ab oculorum regione per ſuperius foramen emergunt, admodum vicini ſint. Vnde fit vt altero ex his dentibus auulſo, periculum nonnunquam im- *Dentes.*

mineat, ne parte aliqua offendantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularij dicti. Magnum dum naſcuntur dolorem infantulis infligunt, & ſi quando defluxio à cerebro in eam gingiuæ partem inſederit, in quam implantantur (vel natu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pulſatorium non ſine febre ſuſcitant. Intimis porrò dentibus atteritur cibus: ijs maxillaribus ſiue molaribus nomen eſt inditum, Græci γομφίους & μύλας, ſiue μυλίτας vocant, quòd cibos iam inciſos & confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: aſperi enim ſunt, duri & ampli, vt inciſa à tomicis & confracta à caninis in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: ſuperiùs quidem decem, in vtroque latere caninorum ſiti, totidemque inferiùs. Qui ſuperiori maxillæ affixi ſunt, triplici radice, interdum etiam quadruplici nituntur alij verò duplici, nonnunquam triplici: præſertim qui duo ex ijs aduerſi & anteriores magis ſunt: tertius enim perraro huiuſmodi eſſe reperitur. Poſtremi dentes, qui ſunt omnium reconditiſſimi, ac propemodum gingiua operti, Græcis σωφρονιστῆρες, quòd ſcilicet eo tempore producantur, quo ſapere ſolemus, & ὀψίγονοι, id eſt, ſerotini, & κραντῆρες, quòd ætatem perficiant & compleāt, nuncupantur. Latini ſimpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes ſenſus & ſapientiæ. Interdum ad ſeptimum & viceſimum annum latent, vnde Hippocrates in libro de carnibus, ſic ſcriptum reliquit: Quin & in quarto ſeptenario dentes enaſcuntur, pleriſq; hominibus duo, qui ſapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam

ad

ad octogeſimum annum, teſte Plinio libr. 11. capite 37. Plura Galenus in libro de oſſibus, capite 5. & lib. 11. cap. 8. de vſu part. Auicenna prima 1. doct. 5. ſum. 1. cap. 5. Andreas Veſalius lib. 1. capite 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus libro 1. cap. 11. de diſſectione, & Leonhartus Fuchſius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 14.

Tertiò demùm loco traditur, humanum corpus conſtare ex trecentis & ſexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia petenda eſt.

DE QVATVOR HVMORIbus humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

Quatuor humores in humano corpore conſtant,
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholicis, Aqua confertur pituita,
Aër ſanguineis, ignea vis Cholera.

Hic de humoribus, qui ad humani corporis conſtitutionem neceſſariò concurrunt, cumprimis agitur. Sunt autem ij numerò quatuor, ſanguis ſcilicet, pituita ſiue phlegma, flaua bilis ſiue cholera, & atra bilis ſiue melancholia.

Deinde oſtenditur, quodnam eorũm ſit temperamentum, & quomodo ſingulis elementis reſpondeant. Melancholia frigida ac ſicca eſt, & terræ reſpondet. Pituita frigida & humida exiſtit, & aquæ comparatur. Sanguis calidus eſt atque humidus & confertur aëri. Flaua bilis calida ac ſicca exiſtit, & igni reſpondet. Quod ſanè vulgatis hiſce verſiculis maiores noſtri innuere etiam voluerunt:

Humidus eſt ſanguis, calet, eſt vis aëris illi.
Alget phlegma, humetq́, illi ſic copia aquoſa eſt.
Sicca calet cholera, & ſic igni ſit ſimilata.
Frigens ſicca melancholia eſt, terra adſimilata.

Sanguis omnium humorũ facilè præſtantiſſimus eſt, vel quòd materia ſit ſpirituum, in quibus conſiſtit vita & omnis actio, naturalis ſcilicet, vitalis & animalis: vel quòd vitæ principijs conformis exiſtat. Eſt enim tēperatè calidus ac humidus: vel certè quòd præcipuus ipſius vſus ſit vt nutriat. Ex eo enim omnes particulæ corporis, vt multis in locis teſtatur Galenus, nutriuntur. Et vt vno verbo dicã, Sanguis naturæ theſaurus & vitæ fomes eſt: vt quo affatim effuſo

Sanguis. mors ſubinde ſequatur. Hinc ſanè eſt quòd Moſes 17. Leuitici ita ſcriptũ reliquerit: Anima omnis carnis in ſanguine eſt. Significat autē anima Hebræis vitam. Hanc cùm dicit in ſanguine eſſe, vult ſanguinem vehiculum eſſe vitæ.

Phlegma. Phlegma ſecundum probitatis locũ ſibi vendicat. Hic humor, vt teſtis eſt commentar. 39. libri de natura humana Galenus, in prima ciborum mutatione generatur. Colore autem albus exiſtit, & concoctione in ſanguinem mutatur. Quapropter quum ſit veluti ex dimidio coctum nutrimentum, nullum quod pituitam expurget propriam inſtrumentum natura machinata eſt. Quippe in ventriculo generata pituita, quia fertur ſimul cum ijs quæ ex cibi potuſq; humoribus in iecur diſtribuuntur, concocta iam ſanguis euadit. Quod autem pituita in venas fertur, animali etiam ex vſu eſt. Deſiderat itaq; talis humor non vtiq; euacuari, ſed in corpore manens alterari. Quod verò in inteſtinis relin-

relinquitur, à bile ex iocinore in ea defluente abſterſum cõmodiſſimè ac celerrimè per ſedem eijcitur, vt lib. 5. de vſu part. corpor hum. cap. 4. fuſiùs Galenus oſtẽdit. Porrò excrementũ, quod à cerebro diſtillat, veluti Galen. 2. de natural. facult. capite vltimo atteſtatur, propriè non rectè appellatur pituita, ſed Græcè βλέννα καὶ κόρυζα, Latinè Mucus.

Flaua pallidáve bilis ſic à colore, qui eſt flauus pallidúſve, appellationem accepit, ſimpliciterq; Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter naturam, capite 10. teſte χολὴ dicitur. Reliquas verò omnes biles cum coloris adiectione nominant. Generatur autem bilis in hepate, ibidemq; cum ſanguine miſcetur Neceſſarium autem fuit, vt ab ea ſanguis purgaretur, ne ſcilicet totius corporis color ab ea, haud ſecus quàm in ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam ſedem machinata eſt, veſicam nimirum quæ iecori ſubeſt, & bilem ex eo ad ſe per conuenientem meatum trahit. Vſus autem bilis flauæ eſt, vt inteſtina à pituitoſis excrementis repurget & abſtergat, atq; eorundem excretionem adiuuet. Ad inteſtina autem defertur bilis per meatum duodeno inſertum.

Atra bilis naturalis veluti fæx ac ſedimẽtum ſanguinis eſt, ideo colore, quod nomen ſatis indicat, nigra. Hæc autem, ſi volumus exquiſite loqui, Galeno ſect. 6. aphor. comment. 51. atteſtante, nondum atra bilis nominari debet, ſed melancholicus humor. Neceſſe vero eſt ab hoc humore expurgari iecur, ideoq; inſtrumentum, quo ille expurgetur, natura lienem condidit. Qui ſi minus quàm oporteat melancholicum

humorem ad ſe trahit, vt inde ſanguis impurior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perſpicuũ omnibus ſit, eum humorem in iecore generari, à quo tandem in lienem transfertur. Vſus autem atræ bilis naturalis eſt, Galeno libro 5. de vſu part humani corporis, capite 4. atteſtante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipſa enim cùm acerba & acida ſit, ventriculũ intendit, & in ſeipſum contrahit, & exquiſitè comprehendere cibos cogit ac retinere, quouſq; plenè concoquantur.

Verùm enimuerò cùm exacta humorũ cognitio vtiliſſima cumprimis ſit, & oppidò quàm neceſſaria, de ipſis latius nonnihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehenſum eſt, humor eſt calidus & humidus ex temperatiore parte ipſius chyli progenitus. Et hic quidem duplex eſt iuxta neotericorum diuiſionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, eſt humor calidus & humidus, ſubſtantia quidem mediocris, colore verò multum rubens, odore autem & ſapore dulcis, mitis ac benignus.

Verùm non naturalis ille dicitur, qui ab iſto nuper deſcripto deflexit degenerauitque, intra tamen ſuæ latitudinis terminos: quos ſi tranſgreditur, non iam ſanguis, ſed alius humor venit appellandus. Hoc autem (ſanguinem inquam degenerare à propria ſua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in ſe, hoc eſt, ratione ſui permutata propria eius ſubſtantia, citra alterius admiſtionem. Altero modo per alium, ſeu ratione alterius. Et per ſe quidem adhuc bifariam: nempe vel quia eius ſubſtantia craſſior

eſt,

ſt,aut tenuior quàm debeat: vel quia aduritur,
x quod ex eo tenuius eſt, in flauam bilem mu-
atur: quod verò craſſius,in atram,idq́; abſq; ſe-
aratione. Alterius verò ratione ſanguis fit non
aturalis, quando alius humor illi permiſcetur.
Quod multifariam contingere poteſt, prout ſci-
cet variæ ſpecies bilis,pituitæ aut melancholiæ
ım ipſo ſanguine miſceri poſſunt: qui ob id
ıultifariam à naturali etiam differt. Ac primò
uidem ſubſtantia: craſſior enim eſt & turbi-
ior, cùm ipſi miſcetur melancholia: tenuior,
ım flaua bilis aut aquoſitas. Secũdò,colore:pi-
itæ nanq; ratione declinat ad albedinem, fla-
bilis ad pallorem; melancholiæ verò ad ni-
edinem. Tertiò,odore: fœtet enim cui humo-
s admiſti ſunt putridi, omnino verò expers o-
ris eſt, cui crudi. Quartò, ſapore: flauæ bilis
nq; admiſtione ad amaritudinem,melancho-
ad aciditatem, pituitæ verò ad inſipiditatem
rgit. Auicenna 1.1.doct.4.cap.1.& Ioannes Ta
ultius lib.1.inſtitut.chirurg.cap.6.

Phlegma, quòd Latini pituitam vocant in ge-
ratione humorum ſanguinem conſequitur,
ıiorq́; eius portio eſt in corpore ſecundùm
ıguinem,quàm aliorum humorũ. Eſt autem
uita duplex,naturalis,& non naturalis. Et na-
alis quidem, eſt humor frigidus & humidus,
ſtantia crudus, colore vergens ad quandam
edinem,ſapore verò & (ſi fas ſit dicere) odo-
ad dulcedinem. Hæc certè concoctione in
guinem mutatur: eſt enim poteſtate iam ſan
s,ſed nondum exquiſitè concoctus. Eſt quo-
modus quidam pituitæ dulcis,quæ non exi-
valde frigida, imò ſi cum corpore confera-

tur, paucæ admodum frigiditatis videbitur eſſe particeps: ſin verò ſanguine ac flaua bile, non modò frigida, ſed naturaliter etiam alba erit. Dicitur autem dulcis, extenſo nimirum hoc nomine ad omnes ſapores, qui delectationem guſtui pariunt. Aliàs enim naturalis pituita ἄποιος καὶ ὑδατώδης, id eſt, qualitatis expers, inſipida & aquoſa, hoc eſt, aquæ ſapori valde aſſimilis eſt. Huic natura, vt dictum eſt, proprium inſtrumentum, veluti flauæ bili & melancholiæ machinata non eſt, ſed ſimul cum ſanguine fertur, vt in ipſum opportuno tempore facilè commutari queat: ſimilitudinem enim ipſi finitimam iam atque propinquam habet. Huius quidem pituitæ duplex eſt neceſſitas, & vna vtilitas. Ac prior quidem neceſſitas eſt, vt in hoc iuxta membra ſit, quò facultates eorum caliditate ſua naturali in ipſa concoquenda ac diſtribuenda operentur, ex eaq; tempore indigentiæ nutriantur, cùm proprio videlicet alimento, quod eſt ſanguis mitis ac benignus, ob rètentionem aliquam maſſæ ſanguineę deſtituta fuerint: eam enim à ventriculo nonnunquam atque hepate ex accidente quopiam retineri contingit. Altera neceſſitas eſt, vt ſanguini miſceatur, ipſumq; adeò membris phlegmaticæ conſtitutionis ſiue temperaturæ, quale cerebrum cumprimis exiſtit, atque ſpinæ medulla à Galeno νωτιαῖος μυελός, ab Arabibus verò Nucha appellata, nutriendis accommodet. Horum nanq; ſanguini pituitam actu admiſceri oportet, iuxta menſuram quam materiæ neceſſitas exigit. Vtilitas porrò eius eſt, vt articulos ac membra, quæ in continua ſunt atque iugi motione, humectet: vt ſcilicet

me-

melius inuerti poſſint, quia vbi non ſint partes humectatæ, ſed ſiccæ, difficiles ſunt ad motum: & ne per calorem, qui ex motu & colliſione proficiſcitur, penitus exiccentur. Non naturalis pituita, eſt ea quæ à modò deſcripta degenerat, intra tamen ſuæ latitudinis terminos, quos ſi forſan pertranſeat, non iam amplius phlegma pituitáve, ſed alius humor dici debet. Contingit autem bifariam pituitam ipſam à propria ſua natura degenerare: Vno quidem modo in ſe, quando ſcilicet in propria ſuijpſius ſubſtantia citra alterius admiſtionem permutatur. Quod ſanè multifariam contingit. Alia enim iuxta ſenſus iudicium in ſubſtantia, hoc eſt, craſſitie ac tenuitate partium ſuarum diuerſa apparet: eaq; à ſimilitudine muccaginis quæ è ſeminibus quibuſdam extrahitur, mucilaginoſa dicitur. Alia in ſubſtantia ſecundùm ſenſus iudicium æqualis apparet, cùm reuera tamen in partibus ſuis ſit diuerſa, eaq; pituita eſt cruda: quæ in ventriculo potiſſimùm atque inteſtinis colligitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo reſidet, Hippocrates in libro de ſalubri diæta, ſingulis menſibus bis vomitu expellendam præcipit. Ad alterius verò excretionem, quæ in inteſtinis congeritur, à natura conſtitutum eſt, vt flaua bilis è veſicula fellis, quæ χοληδόχος Græcis dicitur, ad ieiunum reliquaq; ad inferiora inteſtina deferatur, eaq; à pituitoſis excrementis repurget & abſtergat, ipſorumq; expulſionem iuuet. Hæc eadem interim in venis quoque, ſenum præſertim, ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem coaceruatur, ibidemq; diutius hærendo augetur ac craſſeſcit. Huius verò moleſtiam

cùm

cùm vlterius natura non ferat, ipſamq; per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è poſſibilibus quod melius eſt, repellitq; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eáque ignobilia, & præcipuè ad tibias: quò naturaliter alioquin ob grauitatem ſuam tendit. Eaque cauſa tibiæ ſenum inflantur nonnunquam, adeoque in tumorem attolluntur, vt preſſæ digitis foſſulam repræſentent: & maximè quidem appropinquante nocte. Idem euenire nonnunquam pinguibus etiam atque obeſis ſolet, quique humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde eſt & aquoſa, aquæ nimirum paululum admodum denſatæ ſimilitudinem quandam præ ſe ferens. Qualis quidem in ſaliuis haud raró ac ſputis illorum viſitur, qui cibos minus bellè conficiunt, quique largius bibunt: conſueuit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares diſtillare. Hæc eadem per decoctionem indurata, pituita euadit craſſa aut mucilaginoſa. Pituita alia craſſa admodum eſt & alba: cuius quidem quod tenue erat ob diuturniorem in iuncturis moram euanuit: craſſum verò inſpiſſatum ac conglutinatum manſit ceu lapis quiſpiam. Hinc nodoſa generatur podagra, morbus, vt Ouidius teſtatur, ferè incurabilis. Sic enim lib. 1. de Ponto, eleg. 4. de illa cecinit:

Tollere nodoſam neſcit medicina podagram.

Alia verò pituita denſa & craſſa eſt, colore & lentore pondereque fuſo ac liqueſacto vitro ſimilis: quæ ob id paſſim etiam apud rei medicæ ſcriptores vitrea appellatur. De qua copioſe admodum Galenus libro 2. capite 7. de ſanitate

tate tuenda & libro 1. capite 8. de ſympto. cauſis, & libro 2. capite 6. de differen. febr. & libro 2. capite 5. de loc. affect. & libro 12. capite 8. methodi medend. Altero modo pituita efficitur non naturalis, per admiſtionem: quando ſcilicet alius quiſpiam humor illi extrinſecus accedit: verbi gratia, vel ſanguis, vel bilis flaua, aut atra. Si ſanguis pituitæ permiſceatur, hæc dulcis efficitur: fiuntq; ex eo, ſicuti in libro de multitudine, capite 17. Galenus teſtatur, ſomnolenti. Si crudi humores, inſipida & aquoſa: quæ propter infirmam concoctionem in corporibus redundans cibi faſtidium parit, perindeque ac dulcis pituita apertè ſomniculoſos facit. Si flaua bilis, ſalſa: hæc mordacior certè ſicciorque, ac leuior cæteris pituitæ generibus inuenitur: nam flaua quoq; bilis mordax, ſicca & leuis eſt. Hæc quidem ex ſapore ſputi facilè iudicari poteſt, & in corporibus intemperantium, qui fortia vina bibunt, & ſalſis veſcuntur cibis, naſcitur copioſius: ac inde pernicioſi oriuntur catarrhi. Longo verò tempore in ventriculo reſidens intolerabilem nonnunquam excitat ſitim. Diutius autem huc illuc per inteſtina diſcurrens ipſa ferè exulcerat, dyſenteriamq; generat & teneſmum. Si melancholia pituitæ permiſceatur, ea acida efficitur, ſæpiusq; in imbecillo vētriculo, quàm in alijs corporis partibus reperitur: melancholia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt coctionem eius adiuuet, famemque ac naturalem appetentiam inuitet. Ea igitur ſubſidendo nonnunquam pituitæ miſcetur, ipſamq; reddit acidam: quæ ex acido certè ructu iudicari facilè poteſt: fiuntq; ex ea in corporibus redundante

te famelici. Quinetiam pituita per ſe nonnunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admiſtionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitoſis accidit frequentius, non ſecus ac dulcibus fructuum quorundam ſuccis accidere ſolet. Primùm enim illi feruent atque ebulliunt, deinde aceſcunt. Poſtremò verò pituita quædam melancholiæ ponticæ admiſtione pontica etiam efficitur: minùs ſæpè tamen ob eius melancholiæ raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoq; ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cùm nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neq; fortis, qui cōcoquendo in ſanguinem mutet) congelaſcit, & ad terream nonnihil eſſentiam inalteratur.

Bilis, quæ χολὴ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, eſt humor calidus & ſiccus, ex tenuiore & calidiore parte chyli, vel ex ſanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoq; duplex eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis. Naturalis, eſt humor calidus & ſiccus poteſtate: ſubſtantia quidem tenuis, colore verò flauus, aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, ſeu flauitiem: ſapore verò exactè amarus, non autem acutus ſiue acris, vt quidam malè affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata in duas ſtatim diſtribuitur partes. Vna cum ſanguine ad venas defertur: altera ad κύστιν id eſt, veſiculam fellis tranſmittitur. Quæ quidem cum ſanguine defertur, neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum eo tranſit. Neceſſitatis quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membri, in cuius temperatura

con-

conuenientem flauæ bilis partem eſſe oportet iuxta menſuram, quam materię neceſſitas requirit. Galenus libro 5. de vſu part. huma. corp. capite 6. de pulmone. Iuuamenti verò, vt ſanguinem, quo commodiùs per anguſtos venarum meatus ad nutriendum penetret, ſubtiliorem reddat. Quæ verò de ea colata ad cyſtin fellis tranſit, ob neceſſitatem itidem ac vtilitatem eò tranſmittitur. Neceſſitas autem vel eſt ratione totius corporis, nempe vt ipſum à pituitoſis ac bilioſis excrementis repurget & abſtergat: vel vnius cuiuſdam membri, vt nimirum vaſa fellis nutriat. Vtilitatis verò duo ſunt iuuamenta: vnũ, vt inteſtina ab inhærentibus fæcibus & viſcoſo phlegmate abluat & expurget: alterum, vt inteſtina & ani muſculos pungat atq; irritet ad excernendum quod ipſis noxium ineſt. Propterea quando porus, qui à veſica fellis ad inteſtina protenditur, obſtructus eſt, malè habent inteſtina in expulſione excrementorum, & colica ſæpe accidit paſſio.

Non naturalis verò bilis dicitur, quæ à prædicto humore verè bilioſo degenerauit, intra terminos tamen ſuæ latitudinis continetur: quos ſi egrediatur, non iam bilis, ſed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites ſuæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt ſic dicatur) per ſe, & in ſe: altero modo per admiſtionem. Per admiſtionem quidem bilis efficitur non naturalis, ſeu præter naturam, cùm alius humor illi extrinſecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim eſt, cui pituita admiſcetur: quæ, quòd frequentius generari ſoleat, nota & famoſa, ſiue maioris famæ vulgo appel-

appellatur: hinc ſæpe tertiana notha oritur. Alia verò eſt, cui melancholia admiſcetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem ſiue cholera maioris famæ duplex eſt, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miſcetur, appellatur bilis citrina: quando verò cum craſſa pituita miſcetur, vitellina bilis appellari ſolet, quòd ouorum vitellis tum colore, tum craſſitudine ſit ſimilis. Et hæc quidem vitellina rurſum duplex eſt, ſicuti vitellorum ouorum duplex eſt color. Quidam enim magis alijs albicant, alij ruſiores videntur. Bilis autem quæ ruſioribus eſt ſimilis, per aſſationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex eſt. Aut enim cholera naturalis miſcetur atræ bili ex bilis naturalis aſſatione factę, & hæc eſt peior, aut miſcetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum alijs humoribus generatur, & hæc eſt melior: color eius ruber eſt, ſed non clarus, neque floridus, imò ſanguini qui in venis eſt ſimilior. Bilis verò non naturalis per ſe & in ſe .i. ſecundum propriam ſuam ſubſtantiam, alia quidem in hepate ſæpius generatur per aduſtionem eius quod tenuius ineſt in ſanguine, craſſum enim in melancholiam vertitur. Alia verò in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, ſed corruptis: vel ex alijs humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex eſt. Vna porracea, praſſinam etiam vocant, quæ porri virorē præ ſe fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Aduſtio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate miſta generatur viriditas. Altera eſt æruginoſa, quæ æruginis colorem imitatur, &

gigni-

gignitur ex porracea, quando euſque aduritur, donec humiditas eius exiccetur, & ob ſiccitatem albeſcat. Et hæ duæ extremè quidem malæ ſunt, ſed æruginoſa peior. Auicenna loco ſuprà citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capite 8. Inſtitut. chirur.

Melancholia ſi in vniuerſum definiatur, humor eſt frigidus & ſiccus, ex craſſiore ipſius chyli portione progenitus. Hæc quoq; duplex eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis.

Naturalis, eſt boni ſanguinis fæx, ac veluti limoſa quædam ſuperfluitas, hoc eſt, craſſior quidam ſanguis, cuius color niger eſt, ſapor verò acerbus, vel acidus, vt vomentibus eam non rarò innoteſcit: hæc in hepate quidem, & in maſſa ſanguinaria (in qua humores vniuerſi continentur) generata in duas ſtatim deducitur partes. Vna enim cum ſanguine ad venas defertur, altera ad lienem trahitur. Quæ quidem cum ſanguine defertur, neceſſitatis & iuuamenti cauſa cum ipſo tranſit. Neceſſitatis quidem, vt ſanguini permiſceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiæ partem eſſe oportet iuxta menſuram, quam materiæ neceſſitas exigit: ſicuti ſunt lien, oſſa, & omnia membra terreſtria. Vtilitatis verò ſiue iuuamenti, vt nimis fluidam illam ſanguinis tenuitatem euſque reſtringat, firmet ac condenſet, dum inde nutriendorum membrorum pars ſolida fiat. Requirit enim ſanguis in hiſce animalis particulis nutriendis craſſitudinem quandam.

Altera pars nempe craſſior magiſque terrea, quæ non ſatis commodè à naturali calore alte-

rari potuit, ob neceſſitatem pari modo ac vtilitatem ad lienem ſeiungitur. Neceſſitas autem vel eſt ratione totius corporis, nempe vt ipſum à melancholiæ ſuperfluitate expurget, vel vnius cuiuſdam membri, nimirum vt lienem nutriat. Vtilitas verò eius eſt, vt ad os ventriculi profluens inuentas ibidem humiditates exprimat non aliter quàm mulierculæ lac mulgendo è vaccarum vberibus ſolent. Et huius quidem vtilitatis duo ſunt iuuamenta: Vnum, vt cōtrahat ventriculum ac conſtringat: & cum acerba ſit atq; acida, non modò non lædat actiones eius, ſed multò magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in ſeipſum, cogitque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quouſque fuerint concocti. Alterum, vt acredine ſua commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter ſuccum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem: ob id igitur ſuccus melancholicus vtilis in natura fuit. Melancholia non naturalis eſt, quæ à modò deſcripta naturali degenerat, intra tamen limites ſuæ latitudinis permanens: quos ſi prætergrediatur, non iam amplius melancholia, ſed alius humor dicetur. Eius quatuor differentiæ notę communiter ſtatuuntur, licet plures ſint obſcuræ.

Prima eſt, quando humor ipſe melancholicus (qui naturalis dictus eſt, & quotidie gignitur in corpore, dum animal ſanitate fruitur) in propria ſua eſſentia torretur, aduritúrve & putre-

ſcit,

t, fitque bilis atra exquiſitè. Talis enim, vt li-
o 14. capite 9. Therap. method. & libro de a-
bile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor.
lenus ait, ex humore atro ſupra modum a-
ſto conflatur, habetque ſplendidum aliquid,
luti bitumen & pix. Hæc autem (verè inquam,
q; exquiſitè atra bilis nominata eſt) acida eſt,
in terram effuſa velut acetum feruet, & ipſam
rmenti ritu eleuat, tum omni animanti iniu-
nda adeò, vt ne mures quidem ipſi aut muſcæ
m guſtauerint, non magis quidem, quàm co-
oſum ſalem, in quo nullum animans vitam
ragit, vt mare quod Mortuum appellatur in-
cat. Porrò tum gignitur huiuſmodi nigra bilis,
im ille veluti ſanguinis limus (quam melan-
ioliam naturalem diximus) diutius moratur
corpore, & neq; per aliquem ſenſibilem ef-
uxum, neq; occultũ excernitur: verùm tranſ-
iutatur, corrumpitur & putreſcit. Siquidem
ic humor, vbi amplius incaluerit, aut propter
utredinem, aut febrem inflammantem, ni-
ram efficit bilem, inquit Galenus libro 14. ca-
ite 9. methodi medendi: quæ quidem frigida
ſt, quia terreſtris, ſed tamen caloris non ex-
ers, quemadmodum & cinis, & acetum, appa-
etque dum per aluum (vt contingit aliquando
lyſentericis) excernitur, ſplendidior ac nigrior
pſo ſanguine craſſiore & nigriore, quem humo-
em melancholicum appellamus. Splendent e-
nim veluti Mortui maris bitumen, quod Iudai-
um vocant.

Secunda ſpecies ſeu differentia bilis atræ non
naturalis eſt, quæ ex aduſtione aliorum humo-
rum naſcitur, vt illa quæ fit ex flaua bile vehe-

menter vſta: quæ etiamnum tantæ eſt malitiæ, vt & terram radat, & eam more bilis exquiſitè atræ in altum attollat. Sed & muſcæ ipſam, non ſecus quàm verè nigram bilem, refugiunt. Si ſanguis quoque aut pituita in corpore vehementer incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verùm duæ iſtæ poſtremæ ſpecies (quæ ſcilicet per ſanguinis, aut pituitæ aſſationem fiunt) Auicennæ mitiores ſunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. libro tertio prædict. Hippocrat. illam bilis atræ ſpeciem, quæ ex flaua bile vehementer aſſata generatur, deteriorem eſſe ea, quæ ex craſſiore ſanguine generationem habet: qui ſubſidenti in dolio vini fæculæ aut amurcæ, hoc eſt, fæci olei proportione reſpondet. Hæc enim mitior eſt, ſed potiſſimùm quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verùm priuſquam in exactam atram bilem tranſmutetur, primò in vitellinam, ſecundò in porraceam, tertiò in æruginoſam tranſit.

Tertia ſpecies melancholiæ non naturalis eſt, quæ orginem ſortitur à lapidoſa quadam concretione, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis eryſipelata & inflãmationes (quas Græci φλεγμονὰς vocant) aut quiuis alij tumores ex naturalibus humoribus procreati admotis extrinſecus præſidijs nimis vehementer refrigerantur, adſtringunturque: vel cum ijſdem tumoribus ea quæ valenter nimis trahunt digeruntq; medicamẽta applicantur Tunc enim toto quod in eis ſubtiliſſimum erat diſſipato, id quod reliquum

quum eſt(nempe craſſius)plus iuſto deſiccatum lapidis duritiem cõſequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholiæ non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipſi melancholiæ naturali permiſcetur: quod dum fit, dulcoratur ac miteſcit magis, niſi dum alterutra bilis aduſta huic commiſcetur. Siquidem tunc vel aceſcit, vel amareſcit, & eroſionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro primo, capite decimoquarto Inſtitut. chirurg. Plura Ioannes Baptiſta Montanus in 1.1. doct 4. capite 1. Auicennæ, & Leonhartus Fuchſius libro 1. Sect. 4. capite 2. Inſtitut. medic.

DE TEMPERATVRA SIVE complexione Sanguinea.

CAPVT LXXXIIX.

Natura pingues iſti ſunt atq; iccantes,
Rumoreſq; nouos cupiunt audire frequenter.
Venus & Bacchus delectant, fercula, riſus.
acit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
ibus hi ſtudijs habiles ſunt, & magis apti.
libet ex cauſa non hos facilè excitat ira.
us, amans, hilaris, ridens, rubeiq; colotis,
ns, carnoſus, ſatis audax, atq; benignus.

gna, quibus ſanguinea tẽperatura facilè di-i queat, hîc recenſentur.

primum quidem, quòd ſanguinei ſint pin-quod de pinguetudine propriè dicta mini-c in loco accipiendum eſt. Ea enim, ſicuti [illegible] libro 2. capite 9. de temper. & poſt eum

Auicenna 2.1.doct.3.capite 3. atteſtantur, ex habitus frigiditate gignitur:ſed de pinguetudine ad mediocrem corpulentiam ſiue carnis abundantiam extenſa,quam εὐσαρκίαν Græci vocãt. Siquidem rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidæ ac humidæ,hoc eſt,ſanguineę temperaturæ nota eſt. Quibus enim plus eſt carnis rubræ, ij & virtutem aſſimilatiuam habent potentem, & ſanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teſte) vigeant inualeſcantq; calido atq; humido. Corpulentia,inquit ſiue abundantia carnis ex ſanguinis copia naſcitur. Cùm enim calori intra debitos fines manenti boni ſanguinis accedit copia,neceſſe eſt vt corpulentia ſequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnoſum abſque multo adipe & pinguedine calidum eſt, & humidum,id eſt,ſanguineum.

Secundum, quòd Sanguinei ſint vel iocantes, vt qui multa iucunditate magnoq; iocandi lepôre amicis ac familiaribus ſuis riſum ſubinde moueant: vel læti,hoc eſt,alacri & erecto animo: idque maximè ob ſpirituum, qui ex ſanguinei humoris benignitate procreantur, ſubtilitatem & perfectionem.

Tertium, quòd facetiarum iocoſarumq; fabularum & nouarum rerum auditione eandem ob cauſam mirificè capiantur.

Quartum,quòd proni admodum ſint in Venerem: Nimia enim Venus, ſeu intempeſtiuum eius deſiderium fit ob multitudinẽ genituræ,quæ ex ſanguinis copia potiſſimùm naſcitur.

Quintum & ſextum, quòd conuiuia appetant, vino ſuauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis

ptimis atq; exquiſitiſſimis, ſcilicet ſui ſimilibus, & quibus ſeruari poſſint: ſeruantur enim ſimilia ſimilibus.

Septimum, quòd ridibundi ſint, hoc eſt, facilè rideant: quod Hippocratis etiam teſtimonio confirmatur, qui in libro de Structura hominis ita ſcriptum reliquit: Qui puri ſanguinis participes ſunt, hi vſquequaque rident, & aſpectu ac corpore floridi, nec non perſpicui coloris exiſtunt.

Octauum, quòd hilares ſint ac læto vultu: idq; ob viuidum maximè ac floridum colorem & venuſtatem corporis: hæc enim omnia ſanguinem qui temperatus eſt conſequuntur.

Nonum, quòd blanda plerunq; & auditu iucunda verba ab ipſorum ore profluant, quod & ipſum vtiq; ob ſanguinis benignitatem euenire putandum eſt. οἷαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων κράσεις, τοιοῦτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.

Decimum, quòd ingenioſi, hoc eſt, artibus quibuſlibet addiſcendis idonei ſint: nimirum ob vigorem & inſitam ingenij ex ſanguine vim, ſiue docilitatē. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita ſcripſiſſe videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore ſunt nihil magis ad prudentiam conferre, quàm ſanguinem.

Vndecimum, quòd nō facilè excandeſcant, præcipiteſq; in iram ferantur: reprimit enim ſanguinis humiditas bilis feruorem, qui ὀξυθυμίαν efficit. Vnde eleganter ſanè flauæ bilis frenum ab Auicenna quarta, primi, capite vigeſimo dicitur.

Poſtremis duobus verſibus non ſolùm ex iam

dictis repetuntur quædam, ſed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum *primum* quidem eſt, quòd ſanguinei ſint largi, hoc eſt, liberales, benefici, & ab omni auaritia alieni.

Secundum, quòd amoribus ſint dediti.

Tertium, quòd hilares ſint, & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quòd ridibundi: quæ quidem omnia ſanguinis benignitate eueniunt.

Quintũ, quòd rubei ſint coloris. Humor enim cuti colorem adfert, quemadmodũ lib. 1. aphor. commentar. 2. Galenus adſerit. Et Auicenna 2. 1. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus ſanguinis multitudinem ſignificat. Quod intelligendum maximè de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commiſtus ſit; & nõ qualis in facie eorum viſitur, qui fortia potant vina, & in cibo ſalſis atq; acribus vtuntur ſpeciebus, nempe rubeus fuſcedine quadam permiſtus: hic enim lepram portendit.

Sextum, quòd cantionibus & muſicis delectentur harmonijs: quippe quæ & ipſæ (autore Theophilo Citharœdo apud Athenæum libro 14. *δειπνο.*) perinde atque ſanguis temperatior, *εὐηθείαν*, id eſt, bonos ac candidos mores pariãt. *Μέγας γὰρ θησαυρός ἐστι καὶ βέβαιος ἡ μουσικὴ ἅπασι τοῖς μαθοῦσι παιδευθεῖσί τε. καὶ γὰρ ἤθη παιδεύει, καὶ τοὺς θυμοειδεῖς τὰς γνώμας διαφόρους κατταπραΰνει.*

Septimum, quòd ſint corpulenti.

Octauum, quòd ſint audaces: idq; ob ſanguinis caliditatem.

Nonum,

Nonum, quòd ſint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris ſanguinei, qui eſt dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATVRA CHOlerica, ſiue biliosa.

CAPVT LXXXIX.

Est humor cholera, qui competit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum cupiens praecellere cunctis.
Hi leuiter diſcunt, multum comedunt, citò creſcunt.
Inde & magnanimi ſunt, largi, ſumma petentes.
Hirſutus, fallax, iraſcens, prodigus, audax,
Aſtutus, gracilis, ſiccus, croceiq; coloris.

Bilioſæ temperaturæ notæ hoc in loco traduntur.

Ac prima quidem, quòd bilioſi ſiue cholerici, quos χολώδεις Græci vocant, prōpti admodum ſint ad operationes: ſed impetu animi potiùs quàm cogitatione faciant omnia. Igneum enim habent calorē, qui impetum & agilitatē ad motiones præſtat. Hinc 2. 2. doct. 3 cap. 3. ita ferè ab Auicen. ſcribitur: Cùm operationes plenè ac pfectè naturali curſu procedūt, tēperaturæ æqualitatem indicant: cùm verò ad ſuperfluos mutantur motus, caliditatis exuperantia ſignificatur.

Secunda, quòd ambitioſi ſint & honorum cupidi, primasq; in concilijs ac conſeſſibus expetant cathedras, adeoque præferri omnibus velint: perinde atque ignis ipſe, qui ſine pondere ſemper euolat, excelſaque locum ſibi quærit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad inſolentiam plerunq; & arrogantiam excitat atq; inflammat.

Tertia, quòd celeris ſint mentis ingenijque, & facilè diſcant: ob calidam nimirum & ſubtilem cerebri ſubſtantiam, quæ formas citò ac facile ſuſcipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioſo humore proficiſci, commentar. 40. de natura humana, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capite duodecimo, artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quòd edaces ſint & multiuori: tum enim fortiorem habent calorem concoquentem, tum ipſis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aërem euacuatur, quàm alijs corporibus.

Quinta, quòd citò adoleſcant, & corporis incrementum conſequantur, validiſſimum enim habent calorem innatum: hic verò omnes actiones naturales adauget: ergo & eam, qua corpus ad ſummum incrementum (ἀκμὴν Græci vocant) perducitur. Galenus commentar. 14. aphoriſm. libro 1. & libro 5. capite 8. de ſimplic. medic. facultat.

Sexta, quòd magnanimi ſint, illatasq; iniurias iniquo animo ferentes à ſe propulſare ſtatim conentur, idq; maximè ob caliditatis exuperantiã. Parum enim ab vnaquaq; re pati poſſe, caliditatem ſignificat, inquit Auicenna.

Septima, quòd largi, benefici ac liberales ſint: præſertim in eos à quibus honores ſe conſecuturos ſperant.

Octaua, quòd ſumma petãt, id eſt, ad ſummos ſemper dignitatum ac honorum gradus affectent viam.

Nona, quòd ſint hirſuti: calida enim & ſiccæ in-

intemperies, ſicut Galenus lib. 2 cap. 10. de tempera. teſtatur, hirſuta eſt: verùm ea in ſummo: quippe per omnem cutem difflatur ſemper aliquid à calido, quod ſecum etiam interim humoris nonnihil ad cutem adfert, vnde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copioſè admodum ibidem docet.

Decimum, quòd verſuti, fallaces, & deceptores ſint.

Vndecima, quòd præcipites ſint in iram, acerbè nonnunquam vehementerq; excandeſcant & iraſcantur: ob animoſæ nimirum facultatis vehementiam, magnũ caliditatis exceſſum, facilem bilis commotionem, & caloris in corde feruorem: Lege Galenum cap. 29. & 3 artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de ſanitat. tuend. & in lib. de cauſis morborum, cap. 2.

Duodecima, quòd ſint prodigi, in eos potiſſimùm, à quibus ſe ad ſummos dignitatũ gradus promotum iri ſperant.

Decimatertia, quòd audaces, fortes, ac animoſi ſint: Plurimum enim in corde caloris habent, Galeno libro ſecũdo, capit. 12. de temperament. teſte.

Decimaquarta, quòd ſint aſtuti, & hoc ſanè ob flauæ bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quòd graciles, id eſt, macilenti ac raræ ſint corpulentiæ: ob exuperantem nimirum & immodicè difflantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles ſunt bilioſi. Galen comment. 6. lib. 4. aphor.

Decimaſexta, quòd ſicci ſint, id eſt, macri eadem ratione.

Decimaſeptima, quòd crocei ſint coloris, id eſt, pallidi aut flaui. Certiſſima enim ſucci animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus ſicubi albius ſolito eſt effectum, pituitoſum abundare ſuccum indicat: ſicubi pallidus aut flauius, bilioſum: ita ſicubi ad rubicundius quàm pro natura eſt mutatum, ſanguinis abundãtiam ſubeſſe ſignificat: ſicubi ad nigrius, nigram redundare bilem oſtendit. Ita Galenus libro 4 capite 7. de ſanitat. tuend. Lege eundem commentar. 2. libro 1. aphoriſm.

DE TEMPERATVRA PHLEgmatica, ſiue pituitoſa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, latosq; breuesq;.
Phlegma facit pingues, ſanguis reddit mediocres
Otia non ſtudio tradunt, ſed corpora ſomno.
Senſus hebes, tardus motus pigritia, ſomnus,
Hic ſomnolentus, piger, & ſputo crebriore.
Eſt huic ſenſus hebes, pinguis, facie color albus.

Hic recenſentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quòd phlegmatici viribus ſint infirmis ac inualidis: cùm enim phlegma frigidiſſimum ac humidiſſimum ſit omnium quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes magna ex parte obtundit ac debilitat, & occaſione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: humiditatis verò ratione neruos omnes relaxat, languidosque facit: quo fit vt phlegmatici, in quibus hic humor

mor præualet, in omnibus motibus voluntarijs pigritiam ſentiant.

Secunda, quod ſint lati, ſed breuioris ſtaturæ: ob debilitatē enim caloris innati corpus in longum extendi non poteſt: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues ſint & obeſi, nimirū ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo ſuperflua frigiditatis & humiditatis exceſſum ſignificat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in ſanguine pingue, leue & tenue eſt, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus ſeruatur. Cùm porrò id venæ extra ſe tranſmiſerint, vbi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ ſunt, in ijs concreſcit, & in adipem ſiue pinguedinem conuertitur. Galenus libro 2. capite 9. de tempera. Sequitur deinde, ſanguineos eſſe ſtaturæ mediocris: quicunque enim corporum habitus & temperati natura ſunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos neceſſe eſt εὐσάρκους eſſe: id verò eſt, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quòd ad ocia, quàm ſtudia propenſiores ſint: inſtrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de ſympto. cauſis, capite 3.

Quinta, quòd ſint ſomnolenti, idq; ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem vim ad procreandū ſomnum, quàm humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quòd tardi ac hebetis ſint ingenij: quemadmodum enim mētis celeritas, ἀγχίνοια

Gra-

Græcis dicta, & diſcendi facilitas, quam εὐμάθειαν ijdem vocant, à caliditate & ſiccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à cõtrarijs nempe à frigiditate & humiditate exordium ſuſcipiunt. Galenus capite duodecimo, 16. 18. & 22. artis medicinalis.

Septima, quòd tardi ſint motus: & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione: frigidi enim proprium eſt non mouere: humidi verò, relaxare.

Octaua, quòd ſint pigri.

Nona, quòd ſint ſomniculoſiores: quorũ omnium cauſæ ex iam dictis ſatis conſtant.

Poſtremis duobus verſibus repetuntur notæ prædictæ cum quibuſdam alijs.

Prima, quòd ſint ſomnolenti.

Secunda, pigri ac tardi ſint ad quamlibet operationem.

Tertia, quòd multi ſputi: frigiditas enim improbè concoquit ac digerit: proinde multa in corpore excrementa relinquit.

Quarta, quòd ſenſibus minimè vigeant. Galenus cap. 22. artis medic.

Quinta, quòd ſint pingues.

Sexta, quòd album habeant faciei colorem, de quo ſatis in præcedenti capite, nempe 89.

DE TEMPERATVRA Melancholica.

CAPVT XCI.

Reſtat adhuc triſtis cholera ſubſtantia nigra:
Quæ reddit prauos, pertriſtes, pauca loquentes.
Hi vigilant ſtudijs, nec mens eſt dedita ſomno.
Seruant propoſitum, ſibi nil reputant fore tutum.

Inui-

Inuidus & triſtis, cupidus, dextraq; tenacis,
Non expers fraudis, timidus, luteiq; coloris.

Signa melancholicæ temperaturæ hoc in loco referuntur.

Ac *primum* quidem, quòd melancholici ſint praui, hoc eſt, malis, feris ac perditis moribus, vt qui eò mœſtitiæ facilè inducantur, vt mortem deſiderent, iugulariq; ſe optent: & odio proſequantur omnes quotquot viderint. Galenus libro 3. de loc. affect. cap. 7.

Secundum, quòd triſtes admodum ſint, inſidiasque ſibi tendi in omni vita ſuſpicentur; ob turbidos nimirum & tenebricoſos qui ex melancholico humore procreantur ſpiritus. Quemadmodum enim puri ac tenues ſpiritus lætitiam, ita ecõtrario turbulenti ac craſſi triſtitiam contrahunt.

Tertium, quòd taciturni ſint, & paucorum verborum: vt enim caliditas garrulitatem, ſic frigiditas taciturnitatem & ſilentium generat.

Quartum, quòd ad bonarum artium ſtudia apti, habiles atq; accommodati ſint: propter ſolitudines nimirum & ſecreta quæ ferè petunt loca. Nam, vt libro ſecundo, epiſtol. vltima, Horatius ait:

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem ſententiam ſic extulit Ouidius lib. 1. eleg. 1. Triſtium.

Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt.

Hinc eſt quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenem ita ſcriptum reliquit: Non inſaniam, ſed quandam excellentem mentis ſanitatem vir ille declarat, dum neque liberorum,

rorum, neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit, ſed & diu & noctu apud ſeipſum conſiſtit, & priuatim vitam degit, plerumq; in antris & ſolitudinibus, aut ſub arborum vmbris, aut in mollibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Contingunt igitur talia plerunque atra bile percitis. Taciturni enim aliquando ſunt, & ſolitarij ac deſerti amantes, & rerum familiarium conſpectum auerſantur, alienum putantes. Nec verò diſſimile vero eſt, etiam his qui circa diſciplinas verſantur, ab vna erga ſapientiam adfectione alias curas excluſas eſſe. Lege Ariſtotelem problemate 1. ſect. 30. Ciceronem libro 1. Tuſculan. quæſtion. & Quintilianum libro 10. capite 3.

Quintum, quòd breuibus admodum miniméque profundis pertententur ſomnis. Nam ad ſomnum creandum calidum adeſſe humorem opus eſt: hic enim concoqui expeditè poteſt, indeque ad caput vapores ſurriguntur, à quibus ſubinde ſomnus inducitur. Quòd ſi deeſt, exiguusq; humor aut concoctu difficilis ineſt, ſomnus non oritur. Qua de cauſa poſt cibum ſomnolentiſſimi fieri ob calorem ſolemus. Melancholicos verò & vehementer æſtuantes inſomnia tenet: illos, quia refrigeratus humor penitus eſt: hos, quia nullus eſt, aut certè minimus. Horribilia etiam viſa melancholicis per quietem obijciuntur, quibus maturius è ſomno excitantur. Galenus libro primo, capite octauo. de ſymptom. cau. Et Cælius Rhodiginus libro 16. capite 36. & 37. lect. antiq.

Sextum, quòd conſtantes ac ſtabiles admodum

dum

ſint in rebus gerendis, ægerrimeq; dimo-
ntur ab eo quod menti ſemel hæſerit, adeó
difficulter etiam, ſi quando offendantur, in
erem gratiam reſtitui poſſint. Et hoc certè
itatis occaſione, quæ non ſinit propoſitum
ilè immutari.

Septimum, quòd nil ſibi tutum fore putent eó-
e ſemper timeant Hinc eſt quod Galenus lib.
capite 7. de ſympt. cauſis ita ſcriptum reliquit.
ud quod ab Hippocrate perhibetur, omni- *Lib. 6. aphoriſm. Aph. 23.*
ıs melancholiæ ſpeciebus commune eſſe vi-
etur. Si timor & mœſtitia multo tempore du-
ınt, melancholicum eiuſmodi ſymptoma eſt.
unt enim omnes ſine cauſa mœſti: nec ſi roges
uamobrem mœreant, reddere cauſam poſſint.
Timent autem eorum nonnulli tum mortem,
um alia quæ minimè ſunt timenda. Nec de-
ſunt & qui mori vehementer expetant. Cæte-
rùm quod ex atra bile, cùm principium rationa-
lis animæ occupauit, timor mœrorque, ac mor-
tis expectatio accidant, nihil mirum. Siquidem
etiam eorum quæ extra corpus ſunt nihil vide-
mus quod nos perinde terreat, ac tenebræ. Ergo
cùm tenebræ rationalis animę parti ſunt circun-
fuſæ, neceſſe eſt hominem timere: vt qui ſem-
per vnà cum corpore ſuo timoris cauſam cir-
cumferat. Quod enim nobis extrinſecus fit, al-
tiſſimis tenebris circundatum nobis aërem ad
tempus aliquod occupantibus, id melancholiæ
vitio laborantibus ab interno & ipſo corpore
contingit, ſcilicet vel ipſa nigra bile cerebrum
occupante: vel aliqua melancholici halitus ex-
halatione, veluti in morbo quem flatuoſum &
hypochondriacon vocant. Idem libro tertio, ca-

 pite

pite ſeptimo, de locis affectis iam citatam ſententiam his ferè repetit verbis: Differunt autem inter ſe melancholici. Nam omnes timent, mœrent, vitam damnant, odio habent homines, ſed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipſum nonnullis melancholiæ caput eſt, quòd mortem pertimeſcunt. Quoſdam etiam alieno admodum atque extraneo videbis animo: vtpote qui ſimul & mortem metuant, & tamen mortem ſibi conſciſcant. Proinde rectè videtur Hippocrates omnia ipſorum accidentia in duo hæc coëgiſſe, metum & mœſtitiam. Mœſtitia nimirum eos inducit, vt odio proſequantur omnes quotquot viderint, nunquam non triſtitiam præ ſe ferentes: terrentur quoque vt in tenebris pueri, atq; ex adultis indocti. Sanè quemadmodum externæ tenebræ omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, niſi vel audaces admodum vel edocti fuerint: ſic atræ bilis color, mentis ſedem tenebris ſimilem reddens, timorem efficit. Etenim ſummis tum medicis tum philoſophis in confeſſo eſt, & humores & omnino corporis temperamentum animæ actiones variare poſſe. Poſtremis duobus verſibus repetuntur quædam ex iam dictis, & addun tur nonnulla alia.

Primum, quòd ſint inuidi: Eſt enim inuidia triſtitiæ ſpecies.

Secundum, quòd triſtes.

Tertium, quòd auari.

Quartum, quòd tenaces.

Quintum, quòd fraudulenti.

Sextum, quòd valde timidi.

Septimum, quòd lutei, id eſt, terrei ſiue fuſci

ſ ſint. Color enim purè fuſcus, qui viridi-
opinquus eſt, melancholiæ dominium
it, teſte Rhaze libro ſecundo, capite pri-
Almanſorem.

DE COLORIBVS.

CAPVT XCII.

ſunt humores, qui præſtant cuique colores.
mnibus in rebus ex phlegmate fit color albus.
ie fit rubeus, cholera rubea quoque rufus.

DICIA REDVNDAN-
tis ſanguinis.

ſanguis, facies rubet, extat ocellus,
r genæ, corpus nimiumque grauatur,
uſque frequens, plenus, mollis, dolor ingens,
frontis fit conſtipatio ventris,
ingua, ſitis, ſunt ſomnia plena rubore,
deſt ſputi, ſunt acria dulcia quæque.

aiuſque temperaturæ ex coloribus indi-
ſcribuntur. Phlegmatici enim coloris
i: bilioſi, pallidi ſiue flaui: ſanguinei, ru-
lancholici verò fuſci. Eſt autem color
roprie, Galeno libro 14. capite 9. Thera-
hod. teſte, inter rubrum & nigrum me-
ed de his omnibus in præcedentibus ſa-
lictum eſt.
lo loco tredecim traduntur notæ redun-
nguinis.
, rubor faciei: ob aſcenſum enim ſan-
mnia quæ circa caput ſunt rubicundio-
ent.
a, oculorum prominentia: calor nan-

que exuberantis ſanguinis ipſos dilatat, ac flatu diſtendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem eſt ratio.

Quarta, vniuerſi corporis cum diſtentione grauitas: Natura enim cùm contentos humores moderari nequeat, corpusque multitudine grauatum ſuſtinere minus valeat, ſupplantatur ac deijcitur.

Quinta, pulſus creber, propter caliditatẽ, quæ ſanguinis multitudinem ſequitur.

Sexta, pulſus plenus: ob calidorum & humidorum vaporum copiam.

Septima, pulſus mollis: nimia enim ſanguinis exuperantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maximè quidem circa frontem: ob ſanguinis in plexu reticulari, vt quibuſdam placet, augmentum.

Nona, ventris conſtipatio: nimia enim caliditate fæces exiccantur & indurantur.

Decima, ſiccitas linguæ ob eandem cauſam.

Vndecima, vehementia ſitis: orificiũ enim ſtomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, ſomnia plena rubore: Nam quæ in ſomnis viſuntur agique putantur, magna ex parte corporis affectionem humorumque naturam, plenitudinem, defectum ac qualitatem teſtantur. Nam qui ægrè ſe moueri putant, aut grauia onera portare, aut in ea re impediri, quam ſe efficere ſomniant, animalem facultatem ex plenitudine aut craſſitie, aut viſcoſitate humorum deprauatè habere conijciendum eſt. Contrà qui ſe vel volare, vel currere ocyſſimè credunt, humores paucos eosq́; leues minimeq́;

excre-

mentitios habere veriſimile eſt. Et qui noas Veneris imagines patiuntur,genitali ſeabundare. Ad eundem modum qui in loitentibus,ſordidis ac immundis ſe volutaant,illos in corpore materiam putrem cormq; ac grauiter olentē habere ſuſpicio eſt: admodum contrà qui in locis odoris ſe utumant, materiam probam ſuauiterque em: & cui accenſus ignis apparet, hunc à bile infeſtari: cui verò fumus aut caligo ofundæ tenebræ,ab atra bile. Imbres au rigidum humorem abundare teſtantur:nix & glacies, & grando, frigidam pituitam. rum gallinaceorum criſtas habere, aut ruædam, ſanguinem exuperare. Luctatorem bi viſus fuit in ſanguinis ſolio ſtare, & vix eminere, multo ſanguine abundare Galeoniecit, & euacuatione opus habere. Hæc Galenus commentat. 3. in libro primo en. aphoriſm. 1. & in libello de dignotioinſomnijs. Lege & Rhazem libro ſecunapite vigeſimoquarto, ad Almanſorem, & ennam ſecunda, primi doctrinæ tertia capiptimo.

cimatertia, dulcedo ſputi: propter ſanguiulcedinem. Rhazes libro ſecundo, capite d Almanſorem.

DICIA EXVPERANTIS Choleræ, ſiue flauæ bilis.

ſat choleram dextra dolor, aſpera lingua,
itus, vomitusq; frequens, vigilantia multa,
a ſitis pinguisq; egeſtio, tormina ventris.
ſea ſit, morſus cordis, langueſcit orexis.

Pulſus adeſt gracilis, durus, veloxq́, caleſcens.
Aret, amareſcitq́, incendia ſomnia fingit.

Lege de his omnibus Rhazem libro ſecundo, capite primo, ad Almanſorem, & Auicennam 2. 1. doctr. 3. capite 7.

INDICIA REDVNDANTIS phlegmatis.

Phlegma ſupergrediens proprias in corpore leges,
Os facit inſipidum, faſtidia crebra, ſaliuas.
Coſtarum, ſtomachi ſimul occipitisq́ dolores.
Pulſus adeſt rarus, tardus, mollis, quoq́ inanis.
Precedit fallax phantaſmata ſomnia aquoſa.

Rhazes lib. 2. cap. 23. ad Almanſorem, & Auicenna 2. 1. doct. 3. cap. 7.

INDICIA ABVNDANTIS Melancholiæ.

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulſus, tenuisq́ vrina.
Sollicitudo, timor, triſtitia, ſomnia tetra.
Aceſcunt ructus, ſapor & ſputaminis idem.
Læuaq́ præcipuè tinnit vel ſibilat auris.

Rhazes libro 2. capite 22. ad Almanſorem & Auicenna 2. 1. doct. 3. cap. 7.

DE PHLEBOTOMIA, AC primò quidem de ætate phlebotomiæ.

CAPVT XCIII.

Denus ſeptenus vix phlebbotomon petit annus.
Spiritus vberiorq́ exit per phlebbotomiam.

Spiri-

tus ex potu vini mox multiplicatur,
orumq́, cibo damnum lentè reparatur.
ina clarificat, ſyncerat phlebbotomia
tes & cerebrum, calidas facit eſſe medullas.
ra purgabit, ſtomachum ventremq́, coërcet,
s dat ſenſus, dat ſomnum, tædia tollit.
itus vocem, vires producit & auget.

e venæ ſectione, quam φλεβοτομίαν Græci nt, iam agitur: Ac primò quidem huic rei mmodata oſtenditur ætas, annus nimirum mus ſeptimus, vel vt alijs placet, decimustus. Pueris nanque vſque ad quartumdecin ætatis annum ſanguis mittendus non eſt: em enim habent teneram & facilè perſpiran. Quod Galenus libro nono, capite deciſeptimo, method. medend. his teſtatur ver- Puerorum, inquit, ſubſtantia omnium famè digeritur ac diſſipatur, propterea quòd mnium humidiſſima: & nulla frigidior, eſt, omnium minimè frigida. Quo minus antis præſidij eget, cùm habeat ex ſe ipſa naturaliter vacuetur. Idem etiam libro 11. te 14. eiuſdem operis de ſynocho loquens irmat: Si in puerum incidat qui quartummum annum hactenus non attigit, mitti illi guis non debebit, propterea quòd tantillis, præſertim calidi ac humidi ſint, plurimum oris ſubſtantiæ quotidie defluat ac digera- Ita quòd ex incidenda vena moliendum no fuerat, id vltrò nobis ex curandi corporis na præſtatur. Quanquam Auenzoarus memodederit, ſe filiolo trimo venam diſſecuiſſe, ue hunc à morte tali remedio liberaſſe. *Auerrh. lib. 7. cap.* od ſi corpus decimumquartum annum ex- *3. collectan.*

 ceſſe-

ceſſerit, æſtimandum eſt qualiſnam eius natura ſit, num gracilis, ſpiſſa, dura, & copioſi ſanguinis, an contrà. Atque ita in priore miſſionem ſanguinis adhibebis: in ſecunda, nequaquam. Senibus quoque poſt ſeptuageſimum annum, ſi multi ſanguinis fuerint, viresque robuſtas habuerint, ac morbus ita iubeat, venam ſecabis. Quod ſi in hac ætate conſtitutis, vires parum validæ ſint, & ſanguine non admodum abundent, in totum ab huiuſmodi euacuatione arcendi ſunt. In his enim cùm, Galeno libro quarto, capite decimo, de ſanitate tuend. teſte, ſanguis bonus exiguus ſit, crudi verò humores plurimi, inciſa vena bonum ſanguinem emittit: malum verò qui in primis maximè venis circa iecur & quod meſenterium vocant colligitur, in totum attrahit corpus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phlebotomia incommodum: nempe quòd vberior per ipſam exhalet ſpiritus. Quod certè Galenus in libello de ſcarificatione his oſtendit verbis: Venam incidere ſæpè in anno, minimè cõmodum puto. Nam vnà cum multo ſanguine vitalis ſpiritus excernitur. Hoc aũt frequentiùs conſumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur venæ ſectio maturam ſeneƈtam, & hanc morbis grauioribus obnoxiã reddit: cuiuſmodi ſunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralyſis & apoplexia. Impenſiùs enim refrigerato natiuo calore, humidoq; primigenio imminuto viſcera angueſcunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum cauſa ſit atq; origo.

Tertio verſu traditur remedium reparandorum

ſpirituum, potus nimirum vini. Hoc enim
mnibus celeriter ac ſubitò nutrientibus, ve-
ſuprà capite 8. & 11. oſtendimus, principem
net locum. Quin ex cibo quoque, ut quar-
ocetur verſu, ſpiritus recuperantur: ſed len-
oc eſt, tardiùs. Vbi ſciendum cumprimis,
d exhibendus ſit à venæ ſectione cibus con-
u facilis, optimi ſucci, ac plurimi nutrimen-
lut oua ſorbilia, & eiuſmodi. Eo modera-
tamen, vt libro ſeptimo, capite vigeſimopri-
ad Almanſorem Rhazes præcipit, primo ac
ndo die vtendum eſt: quippe concoctoria
ltas, ſanguinis eductione debilis, mul-
ſuperare cibum nequit. Hinc Iſaacus in
is ita fermè ſcriptum reliquit: Cibus ipſis
uendus, ſed potus augendus, reſpectu ni-
i cibi, & non conſuetudinis: imò verò quàm
phlebotomiam minùs bibendum eſt, quòd
is concoctrix debilior adhuc ſit, quàm vt co-
i eius ferat.
uarto demùm loco vndecim moderatæ
e tempeſtiuæ phlebotomiæ enumerantur
moda.
rimum, quòd viſus aciem roboret, clario-
q; reddat: imminutis enim & detractis per
botomiam humoribus, quorum effumatio-
culorum claritas obſcurabatur, viſus neceſ-
roboratur ac reficitur.
cundum, quòd cerebrum expurget, integrita-
menti reſtituat, & ingenij excitet aciē: idq;
imilem omnino ob cauſam.
rtium, quòd medullas excalfaciat: ſuperfluas
que humiditates, quarum confluxu infrigi-
ntur, abſumit.

Quartum, quòd viſcera, id eſt, interiora expurget: leuata namq; quæ corpus noſtrum regit natura exoneratáq; ſanguine, quo velut ſarcina premebatur, haud ægrè crudos in interioribus detentos humores concoquit & euincit.

Quintum, quòd vomitus & alui profluuia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna quarta 1. capite vigeſimo, ita ſcriptum eſt: Phlebotomia, propterea quòd ad diuerſa trahit, naturam ſecundum plurimũm retinet. Vbi tamen ſilentio prætereundum non eſt, quòd in alui profluuio cubiti vena incidenda veniat: vt quæ citiſſimè conſpicuam nonnunquam adferat vtilitatem: quòd ſi contrà ſeces, nempe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamen aliquando vt aluus venæ ſectione fluida magis fiat, idq; duobus maximè modis: Vno quidem, quòd naturæ onere per phlebotomiam ſublato virtus roboretur, adeoq; alias haud rarò incitet euacuationes: Altero verò, quando alui profluuium oritur ex retentricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ ſectione augetur: quo fit vt venter magis proritetur.

Sextum, quòd ſenſus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde ſenſus turbantur, imminuit.

Septimum, quòd immodicis conferat vigilijs: ſi quidem humorum exuperantiã, vnde acres ſubinde atq; diuerſi ſurſum feruntur fumi qui ſomnum impediunt, euacuat.

Octauum, quòd tædia, id eſt, nimiam corporis grauitatem ſegnitiemque, ſiue laſſitudinem tollat: leuat nanque quæ corpus noſtrum regit na-

turam,

am, exoneratq; humorum multitudine, qui- ſ velut onere quodam grauiſſimo premeba- . Melancholia quoque, quę præcipua quædam liorum ac grauitatum cauſa exiſtit atq; ori- vnà cum ſanguine educitur: quippe fæx eius & ſedimentum.

Nonum, quòd audiendi difficultatem corrigat: minuit enim redundantiam humorum, vnde ſſi ac flatuoſi ſurſum euecti ſpiritus audito- s obturant meatus.

Decimum, quòd voci cōferat: ſubtrahit nanq; erfluas humiditates, quibus vocalis arteria modicè irrigata raucas edebat voces.

Vndecimum, quòd vires reficiat augeatque: ſi- idem corpore humorum exonerato multitu- e vires recreantur & augentur.

QVIBVS MENSIBVS conueniat, quibúſve noceat Phlebotomia.

CAPVT XCIIII.

Res inſunt iſtis, Maius, September, Aprilis,
Et ſunt Lunares, ſunt velut Hydra dies.
ima dies primi, poſtremaq́ poſteriorum,
ec ſanguis minui, nec carnibus anſeris vti.
ſenium atq́ iuuenta licet, ſi ſanguis abundat,
ni menſe probè confert inciſio vena.
ſunt tres menſes, Maius, September, Aprilis,
quibus eminuas, vt longo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur. Ac *primum* qui- m, quòd tres menſes ſunt lunares, nempe Ma- s, Aprilis & September, ipſiſq; dies quidam ſint, quibus venam incidere nefas habeatur:

Maij

Maij ſcilicet primus, & reliquorum trigeſimus. Id verò vulgo quidem ita creditur, cùm reuera fictum atque à veritate alienum ſit. Siquidem & his ipſis diebus, modò conſtellatio non deterreat, venam ſecare nihil impedit. Vanum item ac errore plenum eſt, & quod de anſerum eſu ſubiungitur, magisq; faſcinationi tribuendum, vel tractum forte à Iudæorum conſuetudine eſſe exiſtimandum.

Secundum, quòd ſenibus æquè atque iuuenibus ſingulo quoque menſe, modò in venis ſanguis abundet, ac morbus ita iubeat, ſanguinem ſubtrahere fas ſit: vt in quibus non facilè digeratur diſſipeturq; ſubſtantia, & boni ſanguinis adſit copia.

Tertium, quòd phlebotomia pro conſeruanda ſanitate adminiſtranda ſit in aliquo horum trium menſium: in Aprili ſcilicet, aut Maio, aut Septembri: differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit, ob exundantem nimirum ſanguinis copiam: eſt enim tempus vernum. In Septembri verò lienaris: ſiquidem per id tempus, cùm ſit autumnale, atra bilis nonnullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS phlebotomiæ.

CAPVT XCV.

Frigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, poſt coitum, minor ætas, atq; ſenilis,
Morbus prolixus, potus repletio & eſca,
Si fragilis, vel ſubtilis ſenſus ſtomachi ſit.
Et faſtiditi tibi non ſunt phlebotomandi.

Duo-

)uodecim hic recenſentur impedimẽta phle-
omiæ.

Primum,frigida hominis natura: quippe quę
æ ſectione augeatur. Fundamentum enim
oris innati, ſanguis eſt: hoc igitur per phle-
omiam imminuto & calorem innatum im-
iui, totumq; corpus grauiter refrigerari ne-
e eſt. Galen. capite ſexto de curand. rat. per
g. miſſionem.

ecundum,regio impensè frigida: Hæc enim
am vacuationem, qualis phlebotomia eſt,
d ſuſtinet: quòd corpus detracto cum ſan-
ne natiuo calore ſatis antea refrigeratum ma
ſubinde refrigeret. Præterea nec calida ni-
regio venæ ſectionem tolerat: quòd ſua ca-
tate vires diſſoluat ac humores diſcutiat.
npus etiam anni mittendo ſanguine expen-
dum, num ſcilicet calidum ſit, aut frigi-
n. In frigido enim tempore corpus refrige-
ır: ideoque ſanguinis miſſionem impedit.
d enim attinet corpus antea abundè ſatis
igeratum ſanguinis detractione magis refri-
ıre? In calido tempore improbè vacuati ſyn-
e & reſolutione intereunt: quippe calor am-
ntis è corpore foràs euocatum ſpiritum di-
t, reſiccatque corporis habitum & imbecil-
em reddit. Quocirca tùm omnino à ſangui-
miſſione abſtinendum erit. Quod Galenus
o vndecimo, capite 4. method. medend. his
ois confirmat: Et omnino quidem non mit-
in tempore æſtatis,& regione æſtuoſa,& cœ-
atu calido ac ſicco. Proinde eadem eſt tem-
is,quæ regionis,conditio.

Tertium, dolor ingens, ſub quo & nimia cor-
poris

poris inflãmatio comprehenditur. In his enim ſecta vena multa ſeditionem & agitationem in humoribus excitat: phlebotomia nimirum attrahente ac vacuante humores, dolore verò atque inflammatione contranitentibus, adq; ſe rapientibus. Siquidem dolor omnis & calor attrahunt influxumq; humorum efficiunt: quo fit vt inflammatio augeatur, & natura magis debilitetur. Et hoc quidem, vbi temperatior & artificialis fuerit phlebotomia. Si verò aceruatim, vel ad animi deliquium vſque fiat, in prædictis caſibus plurimum adfert emolumenti. Quippe hoc præſidio feruentis ſanguinis copia in maximis inflammationibus educitur, & laborans phlegmone pars refrigeratur. In vehementiſſimis autem doloribus ideò ſanguinis miſſio confert, quòd ſanguinis confluxum, dolorem reſcindendo, inhibet. Accedit quòd excretoria facultas cauſam dolorem excitantem elicere properans phlegmonem interdum excitet. Quum enim primis ſuis conatibus nihil profecit, vehementiùs aggreſſa quod infeſtat expellere ſanguinis aliquid ex ſuperpoſitis partibus in afflictam ſimul exprimit, vt copioſe libro 23. methodi medend. capite tertio Galenus oſtendit. Quapropter ne id accidat, ſanguinem mittere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni commentar. 23. libro 1. aphoriſ. vbi ſic ſcriptum reliquit: In ardentiſſimis febribus ſi vſq; ad animi defectionem ſanguis mittatur, ſtatim totius corporis habitus refrigeratur, & febris extinguitur. In maximis verò doloribus nullum maius noui remedium, quàm vſque ad animi defectionem euacuare. Lege plura apud eundem libr. 9. me-

hodi medend capite 4. & in libro de curan. per ſanguin miſſionem,capit. 11 & Leonhar- Fuchſium libro 2. Sect. 5. capite 4. & 6. Inſti. medic

Quartum, Balneum: & maximè quidem διαφορητικόν, id eſt, reſolutiuum. Hoc enim cùm eno in libro de vtilitate reſpirationis, capi- ptimo, teſte, ſpiritus ex toto corpore eua-, adeoque vires debilitet, phlebotomiam edit. Nam plurimum & repentè euacuare culoſum eſt, inquit Hippocrat. libro ſecun- phoriſm.51.

Quintum, coitus: poſt quem prohibetur inci- venæ,quòd is corpus iam plus æquo excalfe- t, vires deiecerit ac debilitarit. Porrò quo- modo Venere vires diſſoluantur, diſertè modum Galenus libro 1. de ſemine,capite 25. demonſtrat verbis: Circa tempus, inquit, cubitus teſtes ex venis ſeminarium humo-, quantum eius in ipſis continetur, trahunt. utem modicus hic, & ad roris ſimilitudi- ſanguini ammixtus: huiuſmodi autem illę s habent. Violenter igitur eo per teſticulos, ote potentiori facultate præditos quàm ve- detracto, venæ ipſæ rurſus à ſuprapoſitis re- unt: hæ verò rurſus ab his quæ deinceps ſitæ, deinde hæ rurſus à vicinis, atque hoc fieri ceſſat, donec ad omnem corporis particu- tranſſumptio perueniat, adeò vt omnes to- animalis partes proprio alimento euacuen- Reuellit enim ſemper id quod perfectè eſt cuatum,ab eo quod plus habet velut violen- eripiens. Hoc igitur quum ſemper fiat,& om- velut in choro inter ſe mutuò participent. in

tam-

tantum ſanè omnia vaſa ac partes totius animalis euacuari neceſſe eſt, donec fortiſſima ex omnibus pars depleatur. Neq; verò ſolam ſeminariam humiditatem ab omnibus animalis partibus auferri continget hoc tempore, ſed etiam ſpiritũ vitalem. Nam & hic ex arterijs vnà cum ſeminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum eſt, immoderato coitu vtentes imbecilliores reddi, à toto corpore vtroq; ſynceriſſimo ablato, accedente inſuper voluptate, quæ ipſa per ſe ſufficiens eſt vitalem firmitatem diſſoluere, adeò vt iam quoſdam ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos eſſe conſtet. Quæ omnia Marſilius Ficinus libro primo de ſanitate tuenda, capite ſeptimo, his etiam confirmat verbis:

[V]enereus, inquit, coitus ſi vel paululum vires exceſſerit, ſubito exhaurit ſpiritus, præſertim ſubtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat ſtomachum atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduerſius eſſe poteſt. Cúrnam Hippocrates coitum comitiali morbo ſimilem iudicauit? niſi quia mentem, quæ ſacra eſt, percellit, tantumq; obeſt, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid ſpermatis ſuprà quam natura toleret, coitu profluat, obeſſe magis, quàm ſi quadragies tantundem ſanguinis emanarit, vt non iniuria priſci Muſas atq; Mineruã virgines eſſe voluerint. Plura de hoc lege apud Galenũ, capite octuageſimoſexto artis medicinalis, Paulum Æginetam libro primo, capite trigeſimoquinto, & Aëtium lib 3. cap. 8.

Sextum, ætas, vel maior vel minor quàm phlebotomia requirit: qualis eſt infantiæ, & ſenij. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20.

in hunc fermè modum ſcribens: Cauere
es à venę ſectione in complexione vehemen
rigiditatis, & in regionibus fortis frigidita-
t in hora fortis doloris, & poſt balneum re-
tiuum, & poſt coitum, & in ætate quæ eſt
or 14. annis; quanto plus poteris, & in ætate
m quanto magis poteris: niſi in figura con-
fueris, & in ſoliditate muſculorum, & ve-
m amplitudine, & earum repletione, & co-
n rubedine: hos nanque ex adoleſcentibus
ibus phlebotomare audebis. Adoleſcētes
n ſecundum ordinem ad phlebotoman-
paulatim prouehere debes cum pauca mi-
ne.

timum, morbus prolixus: virtus enim tem-
tractu exoluta nō tolerat venæ ſectionem,
e à morbo plus ſatis iam debilitata phle-
nia facilè exhauriretur. Galenus de curan.
er ſang. miſſ. capite 20. Idem Auicenna e-
oco citato confirmat: In corporibus, in-
s, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudi-
bſtinendum à venæ ſectione, niſi ſan-
affuerit corruptio, quæ ad hoc te per-
: quoniam tunc ſanguinis ſubtractione

uum, nimia potus repletio.
um, largior cibi ingeſtio: ſub qua inconco-
ue cruditas etiam comprehenditur: cauſa
omnium eſt; vt ex Auicenna 1. 1. doct 6.
3. colligitur, quòd tria ſint materiam at-
tia, loca ſcilicet inanita; membrorum ca-
, ac totius corporis habitus. Sanguis igi-
ic affectis mitteretur, venę proprio & com
deſtitutæ nutrimento quod nondum in

ventriculo ac hepate concoctum eſt attraherent: hoc verò in membra raptum non corrigeretur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor eſt, non emendat erratum ſecundæ, nec ſecunda primæ. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem ægritudines prouenire neceſſe eſt. Tanto igitur tempore differenda eſt phlebotomia, quantum ſatisfacere tum ad eorum concoctionē, tum vt excrementa deſcendant, videbitur.

Præſtiterit tamen intemperantibus vinoſisq; ac ventri gulæq; deditis, vt capite ſexto libri de curand. rat. per ſanguin. miſſionem Galeno viſum eſt, à venæ ſectione in totum abſtinere, vt quos neq; purgatione, neq; ſanguinis miſſione magnoperè adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam, crudorum humorum copiam ocyſſimè colligunt: verùm his ne manum quidem admouere tentandum eſt. Quorſum enim attinet apud vulgum infamare præſidia, quæ multis fuere ſaluti? Galenus libro vndecimo, capite nono, method. medend.

Decimum, fragilitas, id eſt, debilitas virtutis: quippe ſanguine miſſo virtus ſemper ijs extremè concidit, nec poſtea reuocari recolligiq; poteſt. Galen. cap. 6. de curan. rat. per ſang. miſſ. & lib. 11. cap. 14. meth. med.

Vndecimum, os ventriculi ſupra modum ſenſile: ſub quo imbecillum etiam comprehenditur, & quod amara bile redundat: ob hæc enim multi in venæ ſectione ante iuſtam euacuationem per initia ſtatim animo deſtituuntur.

Porrò os ventriculi magno ſenſu præditum eſſe ex eo maximè conijcitur, inquit Auicenna,

quòd

d acria mordaciaque citra offenſionem non
lè tranſglutiat. Imbecillitatē arguit deiecta
potusq; appetētia. Amaræ verò bilis redun-
tiam,oris amaritudo, nauſeæq; perſeueran-
& bilis frequentiores vomitus oſtendunt.
itaq; indicationes à ſanguinis ſubtractione
ortantur. Siquidem humores venæ ſectio-
xagitati ſic affectis ad os ventriculi haud ra-
eu ad conſuetum locum,confluunt: ſed cùm
iembrum debilius iam ſit, quàm vt tali hu-
um confluxui reſiſtat, multa omnino ex ſan
iis miſſione contrahunt mala. Et hæc vna
a eſt, cur multi ex ipſis animo linquantur.
s nanque in ſtomachum refuſa morſu ſuo
nonnunquam ac cerebrum εἰς συμπάθειαν,
ſt, in conſenſum trahit, ſyncopenque parit,
ndoque verò ſubitam etiam adfert mortem,
enus libro 9. capite 5. method.meden. & A-
nna loco citato.
Duodecimum, nauſea: in hac enim ſi ſanguis
teretur,venæ exhauſtæ prauam illam ac nau
am ad ſe facilè attraherent materiam. Ne-
ob dictas ſolùm cauſas, ſed ob alias eti-
non paucas à phlebotomia interdum ab-
emus.
c primò quidem ob αἱμοῤῥοΐδων menſiúm-
fluxum. Quod certè Galenus libro nono,
ite quinto,method. medend. his innuere ver
voluit: Si tempore,inquit, mittendi ſangui-
menſes moueri cōtigerit,ſiue etiam hæmor-
is ſit recluſa, ſi inſpecto fluentis impetu ipſe
s fore videbitur, qui ſolus quod requiris va-
t,naturæ rem omnem permittes: ſin minus,
tum ipſe detrahes, quo ex coniunctis am po-

bus perficiatur quod poſtulas. Nonnunquam tamen reuulſionis etiã cauſa in immodicis ſanguinis è naribus, vtero, ſede aut thorace eruptionibus venæ ſectio citiſſimè conſpicuam adfert vtilitatem.

Deinde ob corporeæ conſtitutionis raritatẽ, hoc eſt, humidam calidámq; temperaturam. Eius enim ſubſtantia celerrimè in ambientem diſſipatur, aliàs in halitum ſenſibilem, aliàs in perſpirationes, quæ viſum fugiant, ſed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius cauſa aut prorſus venam non ſecabimus, aut parũ detrahemus. Galenus libro nono, capite decimoſeptimo method. medend.

Tertiò, ob lentorem ac cruditatẽ humorum, hæc enim venæ ſectione augentur. Vnde in diutinis morbis ſanguinis miſſione vtendum non eſt: ne cruditas ſcilicet augeatur, virtus debilitetur, & morbus eouſq; producatur, vt nequaquam poſtea curari queat. Hinc præcipit Auicenna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ ſectioni præmittatur, & non contrà, licet vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas porrò humorũ duabus potiſſimùm de cauſis accidere ſolet. Primùm quidem ob aggrauantem humorum copiam: quæ innatum calorem velut ſuffocando in tantum debilitat, vt ipſos euincere poſtea nequeat. Et in hac phlebotomia vti licet, quemadmodum id ipſum Alexander Trallianus libro 9. capite 2. in curatione Anaſarcæ his confirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda eſt, ſed Aſcitis quidem dicti aut Tympaniæ à ſola purgatione. Cui autem Anaſarca nomen eſt, ea venæ ſectionem

erdum requirit, vt quæ ex ſanguine frigido catur. Ac frigiditatis quidem ratione illa nõ iget, ſed quoniam copiæ detractio naturam ât, vt hæc minorem illam effectam facilè ſuet, non alienum, ſed rationi conſentaneum hîc quoq; venæ ſectione vti. Videmus enim od etiam ignis externus, cùm à lignis viridi- propemodum extinguitur, refocillatur rurſi illa quæ ipſum ſuffocabant auferãtur. De- e verò ob caloris innati debilitatem, vt hoibus frigidæ naturæ, quales à diutino mor- conualeſcentes cumprimis ſunt, & ſenes, ebotomia ex vſu non eſt. Subtracto enim guine, qui fomes natiui caloris ac vitæ thetus eſt, neceſſe eſt vt corpus vehementius reeretur, humorumq; cruditas augeatur. Sans igitur ipſis, vt humores concoquat & euinrelinquẽdus eſt. Quinetiã poſt χολέρας diu- s vomitus, διάῤῥοιαν, inediam, vigilias, labo- vehementiores, & vno verbo, poſt omnia corpus impenſius calfaciunt exiccantq; ac s diſſoluunt, à venę ſectione abſtinendum, opioſè admodum docet Rhazes libro 6. ca- 11. ad Almanſorem.

QVÆ CIRCA VENÆ SEctionem obſeruanda.

CAPVT XCVI.

HÆc facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris vel quando minutus,
tio, ſiue lauacrum & potus, faſcia, motus,
ent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Quinq; in ſanguinis miſſione obſeruanda eſ-

ſe hoc loco traditur: & ex ipſis alia quidẽ prius quàm vena tundatur, quædam interea dum ſanguis emittitur, nonnulla verò eo ſubtracto.

Primum eſt vnctio: aliàs enim membrum in quo vena incidi debet, oleo irrigatum fricamus, vt tepore eius ſanguis reddatur fluxilis: interdum ipſi etiam φλεϐοτόμῳ ſiue ſcalpello olei nonnihil allinimus, vt inflictum dolorem mitiget. Quandoq; verò & vulneri olei cuiuſpiam parum illinimus, quo nimirum cicatrice tardiùs obducatur, humoresq; in venis relicti liberiùs expirent, & mali fumi diſcutiantur.

Secundum, potus: & præcipuè quidẽ vini. Hoc enim cùm in ipſa ſectione, ſi ſyncope obuenerit, tum poſt eam etiam ad boni ſanguinis generationem ſpirituumq; recuperationẽ conuenientiſſimè exhibetur. Suprà cap. 8. & 10.

Tertium, lauacrum, id eſt, balneum: quo certè per biduum aut triduum ante & poſt ſanguinis miſſionem vti conceditur, nequaquam verò eodem die. Ante quidem, in illis quos craſſorum humorũ copia aggrauari ſuſpicio eſt: hos enim balneum incidit, mobilesq; facit: ob eandem etiam cauſam paululum dimoueri ante phlebotomiam conuenit, & aſſumere nonnihil ſyrupi acetoſi. Eodem quoq; tempore membrum incidendæ venæ fricandum eſt, vt humores è propinquis venis ad locum ſectioni deſtinatum alliciantur, & ad exitum properent. Poſt verò emiſſionem ſanguinis, valet ad humorum vaporumq; reliquias diſcutiendas. Verùm eo ſuperſedere in ipſo die oportet: cutem enim nimis reddit mollem, quò fit vt plaga facillimè cedat, quod non eſt citra periculum.

Quar-

Quartum, faſciæ, hoc eſt, ligaturæ, ex pannis
ilicet lineis, quas tam ante, quàm poſt venæ ſe-
ionem adminiſtrari oportet. Ante quidem, &
inde venæ incraſſeſcant, conſpicuæq; magis
ınt, & vt humores ad conſtitutum inciſioni lo-
ım faciliùs prolectentur. Poſt verò, ad ſiſtendũ
primendumq; fluxum.

Quintum, motio ſiue inambulatio, moderata
imirũ ac tranquilla: qua quidem & ante & poſt
enæ inciſionem vti conuenit: ante quidem, vt
umores diſſoluãtur extenuenturq;: poſt verò,
d diſſipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit conſuetudo,
t venæ ieiuno ferè ac vacuo incidantur ſtoma-
ıo: ſed hoc ipſum Doctoribus quibuſdam mi-
us probatur, vt quibus conducibilius eſſe vi-
eatur, vt ouum molliuſculum ſiue ſorbile cum
auſtulo vini prius exhibeatur, idq; circiter ho-
ım nonam, vel decimam ante meridiem, ac
onfeſtim deinde vena incidatur. Natura enim
omacho exiſtente vacuo, ne alimento deſti-
uatur, ſanguinem pertinaciſſimè retinet. Con-
rà verò pauculo eoq; exigua mole plurimum
utriente (cuiuſmodi vinum & oua ſorbilia
umprimis habentur) ingeſto cibo, eundem fa-
illimè exire patitur.

Porrò quòd ad diei, in quo fit venæ ſectio,
empus attinet, ſciendum ſanguini mittendo
onuenire maximè tempus matutinum, ſic ta-
nen vt non protinus excitis è ſomno, ſed ho-
am vnam antea vigilantibus vena ſecetur. Qui-
uſdam etiam poſteaquam rerum ſolitarum
uidpiam obierunt, ſiue in ludo literario, ſiue
n officina, ſiue in foro, ſiue in ædibus, ſangui-

nem auferre expedit. Ægris autem nullum eſt venæ ſectionis præſcriptum tempus: quamobrem nec per noctem ſanguinem mittere iјs, ſi morbus ſic expetat, verearis. Sic Galenus in libro de curand. rat. per ſanguin. miſſ. capite decimotertio & vigeſimo, & in præſagio experientia comprobato, capite 4.

Oribaſ. lib. 1. cap. 11. Synopſ. ad Euſta. Aëtius li. 3. cap. 6.

DE QVIBVSDAM PHLEbotomiæ effectibus.

CAPVT XCVII.

EX hilarat triſtes, iratos placat, amantes
Ne ſint amentes phlebotomia facit.

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quòd contriſtatos exhilaret, ac lætos reddat.

Secundus, quòd animos iratorum placet reconcilietq́;. Ac vtriuſq; quidem cauſa eſt, quòd hæc, ſcilicet ira, maximè fiat, cùm ſanguini admiſcetur multum flauæ bilis, illa verò nempe triſtitia, cùm multum melancholiæ: ſed horum humorum vterq; vnà cum ſanguine per phlebotomiam educitur: ergo, &c.

Tertius, quòd præcaueat, ne amantes ob rabidos quoſdam appetitus ad inſaniam adigantur: humores enim à capite ad partes ſubiectas reuellens expellit.

Ob quinq; porrò cauſas venæ ſectio adhiberi ſolet: quarũ vna tantùm directa eſt, reliquæ verò omnes indirectæ.

Directa ſanè habetur ſanguinis vacuandi cauſa ipſius abundantia: ſed cùm is vtilis ſit naturæ, probè hanc adminiſtrari conuenit, ſic vt quod

utile naturæ ſit emittat. Fit autem ſanguis na-
ræ inutilis bifariam: vel cùm propriam quali-
tem ad vnguem non ſeruat, nec amplius nu-
re ſicut prius, cùm vtilis eſſet, poteſt: vel ita
ultitudine creuit, vt aut vires premat, aut tum
nas, tum arterias vel diſtendat, vel findat, vel
ſtruat. Ac in his quidem miſſio ſanguinis vti-
eſt, ceu vacuantium præſidiorum vna. Diffe-
ıter tamen adhibenda eſt: Siquidem in ſan-
inis multitudine copioſè detrahere, in reli-
is verò pauca vacuatione vti oportet. Hinc eſt
od libro nono, capite decimo, method. me-
nd. Galenus in hunc propè modum ſcriptum
iquit: Si ſanguis vitioſus in corpore fuerit,
ılatim quod vitioſum eſt vacuare oportet, &
ılatim inuicem quod ſalubre eſt pro eo repo-
e. Vocant medici eiuſmodi vitioſi ſucci cu-
onem Græcè ἐπίκρασιν. Huic ſubſcribit A-
ınder etiam Trallianus libro nono, capite ſe-
do, his verbis: At hoc non vna vice facien-
ı eſt, ne vires deijciantur. Etenim quamuis
uod vacuatur recrementitium eſt, tamen v-
rſa ac ſubita mutatione magis offendit. Sa-
igitur eſt paulatim & tutò euacuare, quàm
nando perturbandoque vnà cum morbo e-
ı ægrum è medio tollere. Atque hinc certè
et, quàm peruersè phlebotomia abutantur
itioſum ſanguinem ſtudioſè auferunt tam
dum bonus effluere cœperit: cùm vniuer-
orte ſanguis citius erupturus ſit, quàm bo-
ıppareat. Paucam igitur eſſe decet, &, vt Ga-
s præcipit, in eiuſmodi caſibus ante venæ
ionem ἐπικράσει vtendum eſt, hoc eſt, cibus
endus eſt probum generans ſanguinem,

quò nimirum in vitioſi locũ bonus ſuccedat: & paulò pòſt ſanguis extrahẽdus eſt modicus. Hæc quidem directa dicitur phlebotomia: quòd per ſe fiat, ad euacuationem illius quod per ſe venæ ſectione euacuari debet: nempe ad multitudinis humorum, ſiue ſanguinis euacuationem: principaliter tamen, ſecundum quòd cum eo ſunt alij humores.

Reliquæ quatuor dicuntur indirectæ: & adminiſtrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuerſam reuocent partem, vel ad latera deriuent.

Prima adhibetur ob magnitudinem morbi, ſiue vehementiorem apoſtematis cuiuſpiam inflammationem. Nam in àpoſtemate vehementis inflãmationis, in febribus, & doloribus maximis, non inuenitur excellentius remedium, quàm ſectio venæ, teſte Galeno lib. 1. aphor. commentar. 23.

Secunda, vt materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda eſt: vnde in menſium atque hæmorrhoidôn ſuppreſſione ſaphena aperienda eſt, quemadmodum in libro de curand. rat. per ſang. miſſionem capite 9. in hunc ſcribens modum Galenus atteſtatur: Plenitudines à ſuppreſſis mẽſibus ortas omnino per crura euacuabis, ſiue venam ſecare oporteat, ſiue ſcarificare. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationem aſſolent.

Tertia, vt humores deriuentur ad partem oppoſitam loco, ad quem ſua ſponte rapiuntur: & hoc quidem, vt materia à membro, in quod confertim ingruit, auocetur reuellaturque: & propterea in immoderatiore menſium fluxu ſecamus

us baſilicam, id eſt, interiorē cubiti venam, hepatitis etiam vocatur, vt reuulſa materia ocum oppoſitum à fluxu ſuo diuertatur.
uarta, vt portiuncula materiæ quapiam per e inciſionem euacuata natura reſiduum e- ere valeat. Atque ita tandem venam inci- conuenit, vbi repletio in corpore fuerit, ne eretur apoſtema, virtute ſcilicet imbecillio- xiſtente, quàm vt vniuerſam illam humo- redundantiam ſimul moderetur ac regat. portiunculam eius emittimus, ne ob natu- npotentiam imbecillitatemq́; in debiliores es ingruēs inibi abſceſſus aut tumores præ- aturam excitet.

E SCISSVRÆ QVANTI- tate in venæ ſectione.

CAPVT XCVIII.

Ac plagam largam mediocriter, vt citò fumus
Exeat vberius liberiusq́; cruor.

Hîc vnicum habetur præceptum de ſciſſuræ ntitate in venæ ſectione: nempe vt ea me- criter ſit ampla: quò nimirum craſſior ſan- s ac fumi liberius exeant. Fiſſura enim ſtricta ſtente tenuior ſanguis duntaxat effluit, craſ- ntus remanente. Vbi hoc quoq; ſciendum, od in venæ ſectione aliquando amplum, non- nquam verò arctum infligere vulnus opor- t: Et amplum quidem, tribus maximè de cau Primò, cùm humores ſunt craſſi, & craſſior guis educendus eſt: vt faciliùs exire queat. nc melancholicis etiam amplū infligendum . Secundò, ob temporis ac regionis frigidita- tem.

tem: per eam enim humores craſſeſcunt: quare per hyemem, ſic neceſſitate iubente, amplo potius vtendum eſt vulnere. Tertiò, ob redundantiam humorum: qui melius certè amplo, quàm arcto, euacuantur vulnere. Contrà verò arctum vulnus magis cõuenit, cùm virtus imbecilla eſt: ne ſcilicet immodicè ſpiritus excernantur, & calor innatus extra modum debilitetur. Eadem habenda eſt ratio in calido tempore, & cùm ſanguis ſubtilis ac tenuis euacuatur.

QVÆ IN VENÆ SECTIONE conſideranda.

CAPVT XCIX.

Sanguine ſubtracto ſex horis eſt vigilandum,
Ne ſomni fumus lædat tibi ſenſile corpus,
Ne neruum lædas, non ſit tibi plaga profunda.
Sanguine purgatus ne carpas protinus eſcas.

Tria in venæ ſectione conſideranda eſſe hoc in loco traditur.

Primum, vt is cui vena ſecta eſt non dormiat illicò poſt phlebotomiam, niſi ſex ad minus horæ præterierint: ne fumi ſcilicet, quos ſomnus efficit, ſurſum ad caput euecti cerebrum offendant. Poſſunt tamen & aliæ adſignari cauſæ. Ac prima quidem, ne æger vertendo ſeſe inter dormiendum ſupra membrum voluatur, in quo vena ſecta eſt, itaq; læſionem percipiat. Secunda ne inter dormiendum humores transfluant in partem ex ſcalpelli ictu dolentem, inibiq; apoſtema generent. Siquidem partes dolentes, vt capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan.

rat. per ſanguin. miſſion. capite ſeptimo, Galenus aſſerit, natura ſolent fluxionem ſuſcipere: & præcipuè quidem in ſomno. Auicena verò hanc adfert cauſam, nempe quod ex dormitione phlebotomiæ propinqua plerunq; accidat in membris confractio. Dum enim huc & illuc inordinato atque inopinato voluuntur reuoluunturq; motu, faſciæ diſſoluuntur: quò fit vt rectæ & adhuc à recenti ſectione hiantes plagæ immodicam nonnunquam ſanguinis vim inſcientibus effundant: quod quàm ſit vitæ diſcrimini coniunctum nemo eſt qui ignoret. Ad hæc fumida quoque excrementa per ſomnum intrò rurſum ad principalia reuocantur membra. Quinetiam ſpiritus, ſanguis & calor venæ ſectione ad exteriora prolectati per ſomnum ad centrum retrahuntur: atque ita certè haud rarò cùm ob venæ ſectione excitatam commotionem, tum ſomni quoque retractionem, ebullitio in humoribus contingit, ac inde febris tandem accenditur. Satis igitur liquet, confeſtim à vena ſectione non eſſe dormiendum: præſertim ſi interea nihil dum cibi ingeſtum fuerit. Quod ſi verò à cibi ſumptione in vnam atq; alteram horam, imò & in pluſculas (ſi ita patitur animus) ſomno indulgeatur, nihil aut parum admodum offendit. Siquidem exagitatio humorum tanto temporis ſpacio ad plenum contrahi ſedariq; poteſt. Satius tamen fuerit à ſomno abſtinere: aut certè ſi qua neceſſitas dormire omnino cogat, quàm breuiſſimo vti ſomno, adhibita ſemper cautione quadam, ne diſcinctæ faſciæ ægrotantes in vitæ diſcrimen adducant. Nonnulli hanc quoque adſignant cauſam, nempe quòd materia

per

per ſomnum craſſeſcat, confractioq; in membris eueniat, perinde atque in quartanæ typo ob materiæ craſſitiem frigiditatemque ſolet. Tum nerui præterea atque lacerti frigidi ſunt: fumus igitur ad ipſos perlatus in ſomno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, craſſeſcit ſimul & refrigeratur: is ſic refrigeratus & craſſior effectus frigiditatem quoque & craſſitiem, ſiue confractionem cum membris communicat. Simile nanque à ſimili facilè afficitur. Et hæc quidem de ſomno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne venæ ſector profundam nimis incutiat plagam, ita vt ſcalpello neruum, aut arteriam venæ iunctam attingat. Nerui enim punctura ob ſentiendi præſtantiam, ob idq; quòd cum principio pars hæc continuitatem habet, promptè dolorem accerſit, quem neceſſariò comitatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex neceſſitate deinde non ſolius quidem puncti nerui, ſed totius etiam inſtrumenti conſequitur conuulſio, & inde acerbiſſima tandem mors, vel ad minus membri, vt pote brachij, aut digiti, &c. amiſſio. Quod Cornelius Celſus libro 2. capite 10. his etiam verbis ſignificare voluit: Iuncta eſt, inquiens, vena arterijs, his nerui. Ita ſi neruum ſcalpellus attigit, ſequitur neruorum diſtentio ea quæ hominem crudeliter conſumit. Lege Galen. cap. 92. artis medicinalis, & lib 1. cap. 2. de motu muſculorum & lib. 6. cap. 2. method. medend. Porrò ex arteriæ pūctura fluxus ſequitur ſanguinis arterialis difficillimæ curationis.

Tertiū,ne is cui vena ſecta eſt, protinus à miſſione ſanguinis cibum ſumat, ſed expectet dum humorem exagitatio ſedetur, ne cibus nondum concoctus ad ſubueniendum membro læſo cum ſanguine ſimul attrahatur. De hoc Galenus, libr. 4. cap. 10. de ſanitate tuenda.

QVÆ POST PHLEBOTOMIAM VITANDA.

CAPVT C.

Omnia de lacte vitabit ritè minutus,
Et vitet potum phlebbotomatus homo.
Frigida vitabit, quia ſunt inimica minutis,
Interdictus eritq; minutis nubilus aër.
Spiritus exultatq; minutis luce per auras,
Omnibus apta quies, & motus ſæpe nociuus.

Hîc quinq; ab inciſa modò vena cauenda eſſe præcipitur.

Primum, lac & lacticinia omnia. Siquidem ex humoribus venæ ſectione agitatis ac commotis ſæpe in ventriculum nōnihil transfluit. Lac igitur, quod per ſe alioqui corruptioni obnoxium eſt, ſumptum dictisq; humoribus admiſtum facillimè omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione incoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur. Suprà cap. 7. *Lacticinia.*

Secundum, potus: quippe qui & ipſe pari modo incoctus facilè ab iiſdem abripiatur. Suprà capite 95.

Tertium, frigida omnia, tam intrò ſumenda, quàm foris admouenda. Eiuſmodi autem cumprimis ſunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, *Frigida.*

balnea

balnea frigida, ambiẽtis nos aëris frigiditas, veſtium exilitas, ſuper petram nuda ſeſſio, capitis ac pedum frigiditas. Hinc enim corpus, calore nimirum innato plus ſatis iam venę ſectione im minuto, præter modum refrigeraretur.

Nebula. *Quartum*, ne is, cui vena ſecta eſt, verſetur ſiue ambulet in aëre turbido ac nebuloſo: hic enim eſt qui (vt ſuprà capite decimoquarto oſtendimus) ſanguinem melancholicum efficiens animam contriſtat: ſed verſetur potiùs incedatq; in aëre lucido, claro atq; ſereno. Hoc enim ſpiritus recreantur omnes, & iucundiſſima quadam voluptate diſtracti ad eum ceu ſibi ſimilem promouentur.

Quintum, vt idem temperatam amplectatur quietem, motionemq; vitet. Hæc enim humores venæ ſectione agitatos magis adhuc commouet, & vires vſquequaq; debilitat: illa verò commotionem contrahit ac ſedat.

Sunt qui tradant cauendum etiam eſſe à ſalitorum piſcium vſu, poſtquam vena alicui inciſa eſt: ἀλφοὺς τε γὰρ πολλάκις καὶ ψώρας ἀπογεννῶσιν, id eſt, vitiligines enim & ſcabiem ſæpenumero gignunt. Simeon Sethi in Syntagmate de piſcibus.

QVIBVS MORBIS ET ÆTATIBUS phlebotomia conueniat, & quantum ſanguinis quoque tempore detrahendum.

CAPVT CL.

Principio minuas in acutis, perperacutis,
Ætatis media multum de ſanguine tolle.

Sit puer atq; ſenex, tollet vterq; parum.
Ver tollat duplum, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quatuor phlebotomiæ pręcepta hoc loco traduntur.

Primum, vt in principio acutorum & peracutorum morborum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia ſciendum initio, peracutum morbum eſſe duplicem: exquiſitè peracutum, qui vltra quartum non producitur diem (hunc recentiores Medici barbaram ſectantes medicinam, peracutum vocare ſolent.) Non exquiſitè peracutum, cuius vigor in ſeptimo futurus eſt. Hi itaq; morbi cum breues ſint, ac ſtatim ſummos, id eſt, maximos obtineant labores, neque inducias concedant, illicò per initia curandi ſunt. Iidem porrò, quod à calidis magna ex parte humoribus, ſanguine nimirum & flaua bile, naſcantur, venæ ſectionem potiſſimùm expoſcunt. Hinc non temerè Hippocrates librò quarto, de victus ratione in morbis acutis aphoriſm. 19. ita ſcriptum reliquit: In acutis morbis ſanguinem detrahe, ſi vehemens morbus videatur, florueritque ægrotanti ætas, & virium adfuerit robur.

Secundum, quòd in ætate media ſiue florenti, ab anno nimirum 30. ad 45. vel 50. copioſiùs quàm in alijs ſanguis detrahendus ſit. Etenim hîc corpus ſolidum eſſe incipit, quod nequaquam tantum ſanguinis quantum ſolebat in ſe traducit, ſed plus ſolito in venis relinquit. Quò fit vt eius ſubtractio incrementũ non impediat, neq; virium robur diſſoluat. Corpus nanq; in ea

ætate neq; augeri ſenſibiliter,nec imminui, ſed veluti ſtare videtur.

Tertium, quòd ſenibus ac pueris parum ſanguinis detrahendum ſit: vt per pueros intelligamus etiam eos, qui pubertatis, hoc eſt, 14. ætatis annum exceſſerunt. Nam vſq; ad pubertatis initium tota illa ætas pueritiæ mollis eſt & tenerior,quàm quę phlebotomiam toleret:quoniam licet concoctio & nutricatio in ijs liberalis ſit, tamen ſpiritus & ſanguis modicus, vtpote qui continuò atque affatim in corpus quod nutriri ſimul & augeri poſtulat,tranſſumitur:neque natura citra noxam illius vacuationem ſuſtinere poteſt: Nam eſto quòd natura noſtra in ſolidis habitet,tamen ad immodicam omnem euacuationem labefactatur, aut interit. Pubertas ergo primùm ſanguinis miſſionem tolerat.Hic igitur pro mutatione naturæ ſanguinem mittere licebit,neque tamen id facere decet affatim, ſed admodum breuiter.

Porrò per ſenes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atq; ſecunda ſenectute conſiſtunt. In his enim audacia mittendi ſanguinis paulatim decreſcit, adeò vt in decrepitis, hoc eſt, poſt 70. annum ob virtutis imbecillitatē vix liceat. Plura Galenus in libro 4.Hippoc. de vict. rat. in morbis acu.com.19 & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum,quòd dupla ſanguinis portio, reſpectu nimirum reliquorum temporum vere detrahenda ſit. Tunc enim ſanguinem maximè creſcere in corporibus noſtris apud omnes medicinæ ſcriptores in confeſſo eſt. Cæterum quod ad pri-

primum præceptum attinet,regulæ nõnullæ circa ſanguinis miſſionem obſeruandæ ſunt.

Ac prima quidem,vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus enim, vt capite 87. artiſ medicinalis,& comment.22.lib.4 aphor. Galenus adſerit,naturæ miniſter eſt. Sed natura ipſa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc ſunt humores,vllam vacuationem inſtituit. Ergo nec medicus ipſe in principio morbi, dũ adhuc omnia cruda ſunt, vacuationẽ vllam moliri debet. Cruda enim cùm vacuationi non obediant,grauia ea de cauſa ſymptomata excitant. Galenus comment.22.lib.1. aphor.

Fallit tamen hæc regula in tribus caſibus: Primo,quando noxij humores turgent, hoc eſt, ſua ſponte concitati ad excretionem nos adducunt: tùm enim in principio etiam morbi nondũ coctis humoribus vacuare licet, ne ſcilicet humores parum ſtabiles & ab vna parte ad aliam ſine ordine moti ad principem aliquam partem decumbant. Rarò autem accidit vt humores mobiles ab vna parte ad aliam transfluant, ſed plerunq; ſunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoque non eſt in principijs morborum vacuandum,niſi rariſſimè, hoc eſt, quando humores turgent. Hinc non temerè 4.1.cap.20.& 22.3.tract.2.cap. 7.&1.4 tract 1. cap.33. ab Auicenna præcipitur, vt in principijs morborum venæ inciſio penitus dimittatur,vt quæ ſuperfluitates extenuet,vt per corpus fluant ac ſano ſanguini permiſceantur, non extrahat tamen quod extrahi neceſſe erat: quò fit vt poſt temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat,interim eodem die, in-

terim poſtridie. Atque hinc profectò vires nimium debilitantur.

Secundò, in materiæ multitudine: hîc enim circa principia quandoq;, quemadmodum comment.29.lib.2.aphor. Galenus teſtatur, venæ ſectionem, nonnunquam verò & purgationē adhibere oportet, quò minorem iam factam materiam natura poſſit concoquere.

Tertiò, in morbi magnitudine ac vehementia, vt in magno vehementiſſimiq; doloris apoſtemate: licet non ſit multa in corpore materia, ſcilicet antecedens. Nam repellendus humor eſt, ne apoſtema citiùs, quàm par eſt, crepet aut aperiatur. Venæ igitur ſectio; vt magna hæc & praua ſymptomata euitentur, circa initia ſtatim adhibenda eſt. Quod Galenus libro decimotertio, capite vigeſimo, method. medend. his innuere verbis voluit inquiens: Itaque incidenda in talibus affectibus vena ſtatim ab initio, ſi modò tam valens virtus ſit, vt ſine noxa miſſionem ſanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum quæ de ſecanda vena retulimus, ſicuti vel crudi humoris copia, vel pucrilis ætas, vel anni tempus, vel regio in qua ſit extremus calor aut frigus. Non ſolùm autem in morbis acutis, atque adeò inflammationibus, verùm etiam in vulneribus & contuſionibus particularum, præſertim nobilium, ſanguis ex oppoſita parte mittendus eſt, vt inflammatio prohibeatur, etiamſi ſanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, velut in criſi: vt in qua neq; venæ ſectio, neq; aliqua alia vacuatio tentanda ſit: ne mate-

materia ſcilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipſam vt excernatur pellit. Pari modo nec in ipſo paroxyſmo tale quippiam tentandum: recteq; commentar.29. libro ſecundo aphoriſm. Galenus præcipit, vt morbo iam conſiſtente neque venæ ſectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones morborum tunc maximè fiant: quæ melius in quiete, quàm motu perficiuntur. Cæterùm ſicuti ſe habet ſtatus ad integrum morbum, ita & paroxyſmus reſpectu dierum ἀπυρεξίας, id eſt, intermiſſionis: quemadmodum igitur in ſtatu non eſt vacuandum, ita nec in paroxyſmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia ſtatim morborum fiat, quando criſis adhuc remota eſt. Sanguis enim inſiti caloris fundamentũ eſt, ipſum nimirum ſuſtinens, licet cor generet, & ſpiritus ipſe deferat: ſed ſanguis eſt fundamentum eius: ex ipſo enim vt materia natiuus calor gignitur: per ſanguinis igitur ſubtractionem calor, qui coquere materiã morbi debebat, vacuatur: quò fit vt morbus in longum protrahatur, viriumque robur deijciatur, vt timendum ſit, ne ob morbi diuturnitatem ac viriũ imbecillitatem natura ſuccumbat.

Quarta, ne in corpore, cui ſtercus multum inter inteſtina cohibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim ſunt, velut ſuprà capite 95. oſtendimus, attrahentia: loca ſcilicet inania, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ igitur ſanguinis miſſione exhauſtæ à membris rurſum propinquis attrahunt, quemadmodum & meſaraicæ è ventriculo: quò fit vt aluus ma- *Auerrh. li. 7. cap. 1. collect.*

magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrumpatur. Meſaraicæ enim humiditatem è ſtercore penitus exugentes ipſum exiccant. Proinde molli clyſtere, aut ſubiecta glande æger prius vacuandus eſt, ne venæ putridam quampiam ſuperfluitatum eſſentiam ab inteſtinis venentur attrahantq́;. Galenus in præſagio experientia confirmato, cap. 5.

Quinta, vt ne frequens ac multa phlebotomia fiat: Hinc enim circa ſenium multi ac mali generantur morbi, ſicut eſt epilepſia, apoplexia, & paralyſis: ſiquidem ob ſanguinis & caloris imminutionem multæ generantur phlegmaticæ ſuperfluitates, quæ dictas tandem ægritudines excitant. Hinc non temerè vulgò dici ſolet. Qui in iuuentute phlebotomiam exercent, hoc eſt, ſanguinis miſſione citra neceſſitatem ſæpius vtuntur, ſenectutem deflebunt.

Sexta, ne venæ ſectio adhibeatur mulieri cui menſes fluunt, aut vtero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: calor enim cibum concoquens venæ ſectione diminuitur, & alimentum fœtui ſubtrahitur, & maximè quidē ſi is auctior fuerit. Nam fœtus ex menſibus nutritur: cùm autem non inueniat vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & diſſoluitur, exciditq́; ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, ſi maior ſit fœtus, quippe qui maiori indiget alimento. Non inuenit autem, ipſo ſanguine miſſo. Plura de hoc Leonhartus Fuchſius cōment. 31. lib. 5. aphor. Hippoc. Cui verò menſes fluunt, naturaliter ſcilicet & ſecundùm reuolutionem menſis, vena ſecanda non eſt, niſi in immodera-

tiore

tiore fluxu, nempe ad reuellendam materiam. Sed quando naturaliter & ſecundùm debitũ naturæ curſum erumpũnt, naturæ res omnis permittenda eſt. Suprà cap. 95.

Septima, ne phlebotomia fiat poſt immodicã ventriculi perturbationẽ infrà & ſuprà factam, quam χολέραν Græci, Latini choleram etiam appellant: Barbaram ſectantes medicinam Cholericam & choliricam paſſionem nominant. Cùm enim venæ ſectione humores commoueantur, timendum ne per hoc bilioſus humor in ventriculum transfluens ipſum inflãmet. Plura ſuprà, circa finem capitis 95.

Poſtremò videndum etiam eſt, quibus hominibus phlebotomia cõueniat: cuius ſanè rei regulæ etiam nonnullæ ponendæ ſunt.

Ac *prima* quidem, quòd hominibus delicatis, otioſis, deſidioſam vitam agentibus, valde corpulentis & multũ nutriente cibo vtentibus potiſſimùm conueniat.

Secunda, quòd illis etiam qui ſanguine abundant: quod quidem per vrinæ craſſitiem cognoſcitur. Abundantia enim ſanguinis eam efficit craſſam: flaua verò bilis, tenuem.

Tertia, quòd ijs quoque ex vſu ſit qui melancholico abundant ſucco: vnde multa melancholia naturali cum ſanguine per corpus diſcurrente, quòd ab ea ſanguis in hepate adamuſſim non depuretur, purgationem antecedere debet phlebotomia, ſequi verò purgatio. Duplex porro melancholia eſt, naturalis ſcilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum ſanguine ſimul diſcurrit, quare ad eius euacuationem, primùm

quidem venæ ſectio adhibenda eſt: ab eodem enim calore, temperato nimirum, ſanguis & melancholia generantur: deinde verò poſt temporis aliquod interuallum, nempe poſt concoctionem, purgatio phlebotomiæ ſuccedet.

Quarta, quòd illis cumprimis etiam conferat, in quibus periculum eſt, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam ſæpenumerò falluntur. Quando enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adeſſe ſuſpicati, venæ ſectione ſtatim vtuntur, cùm ex flauæ bilis feruore & incenſione hoc intèrim accedere etiam poſſit. In qua ſanè tantum abeſt vt calfactio & ebullitio per venæ inciſionem cohibeatur, vt magis etiam incitentur & augeſcant. Phlebotomia enim humores commouet, vt maiore deinceps impetu per corpus diſcurrant. In tali igitur caſu phlebotomia vtendum non eſt, niſi ſit ex humorum redundantia: quod quidem ex ſudoris multitudine dignoſcitur, & præcipuè cùm is matutino tẽpore oboritur. Aliqui enim nõ ſudant, niſi cùm euacuatione opus habent.

Quinta, quòd venæ ſectio illis potiſſimùm adhibenda ſit, quibus vires adhuc firmæ ſunt, quiq; ſanguineæ, & non frigidæ ac ſiccæ ſunt temperaturæ. Hinc Rhazes libro ſeptimo ad Almanſorem, capite vigeſimoprimo. Corpora, inquit, quæ venas habent amplas & conſpicuas, quæq; hirſuta ſunt, & colore inter rubrum fuſcumq; medio, adoleſcentium nimirum, iuuenum, & ſenum nondum decrepitorum, phlebotomiæ

tomiæ

tomiæ præſidia magis tolerare poſſunt. Pueris verò & infirmis vena ſecanda non eſt, niſi maxima incumbente neceſſitate.

QVÆ MEMBRA, QVOQVE tempore venæ Sectione vacuanda.

CAPVT CII.

Ver, æſtas, dextras, autumnus hyemsq́ ſiniſtras.
Quatuor hæc membra, hepar, pes, cepha, cor, vacuanda.
Æſtas hepar habet, ver cor, ſicq́ ordo ſequetur.

Hic oſtenditur, quæ membra quoq; tempore per phlebotomiam ſint vacuanda.

Ac *primò* quidem dicitur, Vere & æſtate venas dextræ partis eſſe ſecandas: dextræ ſcilicet manus, brachij, vel pedis. Sed Autumno ac hyeme ſiniſtras: ſiniſtræ nimirum manus, brachij, vel pedis. Vere enim creſcit atq; augetur in corpore ſanguis, æſtate verò flaua bilis: quò fit vt vere ac æſtate vacuandæ ſint venæ, quæ ſanguine & flaua bile magis abundant: tales autem cumprimis ſunt venæ dextræ. Siquidem in dextra corporis parte ſitum eſt membrū ſanguificationis, nempe hepar, & κύστις χοληδόχος, id eſt, folliculus flauæ bilis. In Autumno verò humor generatur melancholicus, qui aceruatur etiã, nec diſſoluitur per hyemem: vnde autumno & hyeme illæ venæ potiſſimùm ſecandæ ſunt, in quibus melancholia magis dominatur, ſuntq; venæ ſiniſtræ. Nam in ſiniſtra corporis parte ſitus eſt lien, receptaculum melancholiæ.

Secundo deinde loco traditur, quatuor hæc membra, nempe κεφαλὴν, id eſt, caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda eſſe iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem vere, hepar æſtate: caput hyeme, & pedes autumno.

DE COMMODIS EX SECtione Saluatellæ.

CAPVT CIII.

EX ſaluatella tibi plurima dona minuta,
Splenem, hepar, pectus, vocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Sex commoda hoc loco recenſentur ſectionis venæ, quam ſaluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicũ & medium frequenter admodum & ſæpiſſimè inciditur. Alius inciſionis eius locus eſt vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac *primum* quidem eius commodum, quòd lienem expurget.

Secundum, quòd iecur emundet.

Tertium, quòd pectus purificet.

Quartum, quòd vocis auferat incommoda.

Quintum, quòd à nocumento tueatur ac conſeruet præcordia: quo nomine os ventriculi, membra ſpiritus & quæcunque cordi vicina hìc intelligenda ſunt.

Sextum, quòd non naturalem cordis dolorem tollat: ac ratio quidem omnium eſt, quòd huius venæ ſectio, vt latius paulò pòſt declarabitur, ab omnibus illis locis ſanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia pri-

mò quidem ſciendum eſt, aperiri nonnun-
am venas, nonnunquam verò arterias. Verùm
opter difficilem fluxus arteriæ cõpreſſionem
erias Medici incidere metuunt: quippe cùm
quis in ſecanda fortè vena arteriam vulnera-
, ægrè ſtatim ſanguinis eruptionem compe-
at, ac vbi res optimè cadat ad cicatricem per-
ucta diuiſione, tamen ἀνεύρυσμα, hoc eſt, arte-
æ inciſæ dilatatio exiſtat, teſte Galeno in libro
e curan. rat. per ſanguin. miſſio. capite 21. & 22.
Difficilis porrò eſt fluxus arteriæ compreſſio, par-
im quidem ob arterialis ſanguinis feruorem:
ic enim promptiſſimè mouetur, arteriamque
ilatando aperit: quare ſanguinis eiaculationẽ
n arteriæ inciſione admodum iuuat: Partim ve-
ò, quòd motus arteriarum, vt libro ſecundo, ca-
pite vigeſimo de ſanitat. tuend. Galenus atte-
ſtatur, nunquam intermittatur, quò fit vt ipſa-
rum vulnera tardiùs etiam curentur: cùm vtiq;
quietem requirant ea quæ ſananda ſunt. Gale-
nus libro quinto, capite octauo method. meden.
& commentar. 6. libro 6. aphor. Prodeſt autem
arteriæ inciſio, quando corpus redundat ſangui-
ne tenuiore aut flatuoſo, aut feruidiſſimo. Sedes
enim ſanguinis ſubtilis ac tenuis, vnde calor na
turalis & ſpiritus procreantur, atque item fla-
tuoſi, in arterijs eſt. Quin feruidiſſimus etiam
ſanguis, qui à calidiſſimo membro, corde ſcili-
cet, perficitur, inq; ſingula corporis membra di-
geritur, in arterijs continetur. Craſſioris verò,
quo membra nutriuntur, receptaculum in venis
eſt. Sanè verò quæ Galeno occaſio extiterit ſe-
candæ arteriæ, ipſe capite 22. de curandi rat. per
ſan-

ſanguin. miſſion. aſſerit. Monitus, inquit, per quædam inſomnia, quorum duo perſpicuè mihi viſa ſunt, acceſſi ad dextræ manus arteriam inter indicem ac pollicem ſitam: ſiuique fluere donec ſpontè ſanguis ſubſiſteret: nam ita ſomnium præceperat. Effluxit autem non tota libra. Subitò itaque diuturnus extinctus dolor eſt, in illa maximè parte fixus, qua iecur ſepto tranſuerſo committitur. Mihi quidem hoc ætate iuuenili euenit. At miniſter Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans liberatus eſt arteria in ſumma manu inciſa, aggreſſus & ipſe illud inſomnij monitu.

Secundo verò loco ſciendum, quòd venæ ſectio multis admodũ membris adhiberi ſoleat: Aliquando quidem brachio, ſiue manui magnæ, nonnunquam paruæ, quandoq; pedi, interdum naſo, aliquando fronti, nonnunquã labijs, quandoq; linguæ ſiue palato, nonnunquam etiam angulis oculorum frontem verſus. Quinq; venæ ſecandæ veniunt in manu magna, per quã intelligitur apud Medicos totum brachiũ cum ſumma manu: vt per pedem totũ crus, hoc eſt, quicquid ab iſchio vſq; ad plantas pedum eſt, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7. ad Alman. cap. 21. & Auicenna 4. 1. cap. 20.

Vna vocatur humeraria ſiue humeralis, Græcè ὠμιαῖα, quòd per humerum in manum feratur: vel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: vel κεφαλική, id eſt, vena capitis.

Altera interior cubiti vena, quæ ἡπατῖτις Græcis dicitur: Latini Iecorariam & lienarem, hodie facientes medicinam Baſilicam vocant.

Tertia

Tertia media, quam nonnulli & alio nomine non ineptè cõmunem, vel cardiacam, vel nigram, vel matrem nuncupant: Barbari verò medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ eſt ramus baſilicæ.

Quinta funis brachij, quæ eſt ramus cephalicæ deſcendentis. In minori ſiue ſumma manu eſt Sceilen, ſiue ſaluatella. Et ita in manu ſex venæ ſecandæ veniunt.

Cephalica incidenda eſt, vbi ſuperiores pectore partes, facies nimirũ, aut caput malè afficiuntur: quare confert paſſionibus capitis, vt hemicraniæ, maniæ, & ſimilibus. Galen. cap. 16. de curan rat. per ſang. miſſ. *Cephalica.*

Baſilica à partib ſtatim euacuat, quæ infra ceruicem ſunt, verbi gratia, à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo. *Baſilica.*

Communis ſitu & compoſitione inter duas iam dictas media eſt. Nam ea ex fiſſione vtriuſque oritur: Eſt etiam in vacuando media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicem, à collo, & ſupra collum. Vnde exquiſitiſſima omnium humorum & vniuerſalis toti corpori per huius venæ ſectionem fit euacuatio. Vniuerſalis quidem, nõ vt quibuſdam placet, quòd à corde oriatur, ſed quòd ſit ramus cephalicæ & baſilicæ. Sanguinem igitur à cephalica detracturus, ea non apparente, mediam potiùs quàm baſilicã ſecabis. Quòd ſi nec baſilica ſe oſtenderit, ad mediam potiùs, quàm ad cephalicam confugies. *Mediana.*

Saluatella ſiue ſalubris, Sceilen Auicennæ 1. 1. doct. 5. ſum. 5. capite 4. appellatur, & eſt vena *Saluatella.*

ſub

ſub annulari & medio digito exporrecta. Verùm aliàs ſubinde apud Arabes & Barbaros illam Sceilen vocari obſeruatur, quæ iuxta brachiale ab humerariæ ramo & axillaris venæ propagine conſtituitur, cui eadem quæ axillari medicorum vulgus nomina imponit, hanc quoque ſaluatellam & ſalubrem vocans. Hæc obſtructo hepate in dextra manu, liene verò in ſiniſtra incidi ſolet. Quare hoc fiat, ratione oſtendere non eſt, ſed experientia licet. Porrò manus illius cui hæc vena ſecatur, in calidam aquam ponenda eſt, donec locus infletur, & leuiter extumeat, conſpicuusq; fiat: ſecta autem iam vena, iterum in aquam ponenda eſt: ideò vt ſanguis citò eiaculetur, ſi eius eruptio debilis fuerit, ſicuti ſolet in pluribus eorum quibus per hanc venam ſanguis extrahitur, & ne ſanguis in ore venæ coagulatus illicò reſtringatur. Cùm autem ex ea quantum volueris emanarit, parum olei ac ſalis imponendum eſt, ne iuſto citius vulnus cicatrice obducatur. Rhazes libro ſeptimo, capite vigeſimoprimo ad Almanſorem, & Auicenna 4.1. capite 20.

Axillaris. Axillaris ramus eſt baſilicæ, & apparet in curuatura brachij verſus inferiora: de hac idē quod de baſilica iudicium.

Funis brachij ſimilis eſt cephalicæ: eſt enim ramus eius. Quanquam autem venæ ſectione, quemadmodum idipſum à Galeno & Auicenna adſeritur, vniuerſalis è toto corpore fiat euacuatio, non tamen ex omnibus venis æquabiliter, ſed tantùm ex communibus, vt viſum eſt. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent,

non

n tamen æqualis in omnibus eſt timor. Imò
ˈhalica Rhazæ eſt ſecurior: baſilica verò &
diaca magis timendæ, quanquam hæc quàm
ı minus.

Cephalica omniũ minùs eſt noxia, quòd nul-
ı neruus, nulla arteria, nullus etiam tendo ſub
vena procurrens ſectionem impediat.

Cardiacæ ſiue medianæ inciſio admodu dif-
ilis ac periculoſa eſt, propter ſubiacentẽ ner-
ım ac tendinem: maximè ſi in ipſo brachij ſi-
ı profundiùs incidatur.

Baſilica inter cęteras eius loci periculoſiſſimã
abet ſectionem: tum propter arteriã quæ ſub-
ıcet, tum etiam propter incertũ & varium ner-
orum in ea parte procurſum, qui te dubium &
nxium reddunt: præſertim in interiore brachij
lexu, qui minus carnoſus eſt.

Sceilen ſiue ſaluatella non eſt periculoſa, ſed
amen ſubtilis: vnde cõuenit vt in ſectione eius
manus in aqua calida detineatur, quò expedi-
iùs erumpat ſanguis.

In pede tres venæ ſunt, iſchiatica ſcilicet, ſa- *Pedis venæ.*
phena & vena poplitis, quas incidere conſueui-
mus ſanguinem deorſum reuulſuri, vt in men-
ſium prouocatione.

Sed in hoc vena poplitis, iuxta Auicennæ ſen-
tentiam, efficacior eſt ſaphena, aut iſchiatica:
propinquior enim eſt vtero, vnde melius ab i-
pſo deorſum trahit.

Saphenæ ſectio à renibus, ab vtero, teſticulis,
& virga ſanguinem educit.

Iſchiatica ab ancha, id eſt, iſchio, ſiue à coxa,
renibus & membris verſus exteriorem partem

ſitis.

ſitis meliùs trahit. Iuuamentum ſectionis eius magnum eſt in iſchiade, podagra, varice & elephantiaſi.

Saphena ab vtero trahit, & membris verſus interiorem partem ſitis, licet eiuſdem venæ ſint rami, menſes prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis vena. In media fronte inter duo ſupercilia ſita eſt vena, cuius inciſio confert grauitati capitis, & præcipuè illi quæ eſt à parte poſteriori, & antiquis faciei vitijs, nempe morpheæ, impetigini, ſcabiei, & oculorum affectibus, inciſa tamen prius cephalica.

Naſi. Eſt in naſo quoq; vena, in cuius inciſione collum ſudariolo ſtringere oportet, donec capitis partes intumeſcant, & vena cõſpicua fiat. Idem etiam in ſectione venæ frontis faciendum.

Labiorum. Inter labra item & gingiuas venæ ſunt, quæ propter oris aut gingiuarum abſceſſus ſcindi ſolent, cephalica tamen prius inciſa.

In palato venę ſunt quatuor, quarũ inciſio cõfert fluxioni rheumatis ad dentes, ac in eis dolorem incitantis. Suntq; omnes cõſpicuæ, & incidendæ potiſſimùm poſt concoctam materiam.

Oculorum. Sunt quoq; venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem verſus, quæ inciduntur in paſſionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, ſecta prius cephalica.

Linguæ. Præterea venæ quæ ſub lingua conſpiciuntur poſſunt in multis affectibus incidi, præſertim in angina, ſecta tamen prius cephalica.

Temporũ. Quinetiam in temporibus iuxta aures venæ ſunt,

ſunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemicraniam, vehementem capitis dolorem, & ægritudinem diuturnam: ſed hæc inciſio, vt in libro de genitur. & in libr. de aëre, aquis, & locis Hippocrates autor eſt, hominem reddit ſterilem. Quibuſcunque, inquit, iuxta aures venæ ſectæ ſunt, hi coëunt quidem, & genituram emittunt, verùm modicam, & debilem ac infœcundam. Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures in ſpinalem medullam procedit. Ipſe autem genituræ meatus cicatrice ſectioni inducta obſtruitur. Et proceres Scytharum, inciſis iuxta aures venis, ſterileſcere affirmat. Auicenna eas iuueniles vocat.

Colli. In collo etiam venæ ſunt, quas Græci σφαγίτιδας, Latini iugulares, id eſt, venas faucium & gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, Apoplecticas & ſomni venas appellant, quòd preſſæ, ligatæ & complicatæ afferant κάρον, id eſt, ſomnum veternoſum, & torporem quendam apoplecticum. Hæ inciduntur, cùm anhelitus in principio lepræ maximè conſtringitur coarctaturque, & in principio fortis anginæ, in aſthmate acuto, in raucedine vocis, in abſceſſu pulmonis, in dyſpnœa, quæ eſt ex multo ſanguine calido, & in ægritudinibus ſplenis ac laterum. Plura in libro anatomiæ viuorum Galeno adſcripto, capite vigeſimooctauo, & apud Rhazen & Auicenna locis citatis.

EMISSI SANGVINIS obſeruatio ex Ioannis Fernelij de vacuandi ratione, cap. 20.

EFfluens ſanguis excipiendus mundis terſisq; peluiculis, terrenis, vitreis, ſtanneis aut argenteis: non item æneis, ne ab his vel propriæ ſubſtantiæ, vel coloris, vel alterius qualitatis conuerſionem ſubeat, quæ noſtrum de corporis affectione iudicium peruertat. Sint & peluiculæ multæ, in quibus ſanguinis varietas diſpici ac diſtingui poſſit. Seponantur loco mundo, quò nec puluis, nec fumus, nec ventus, nec Solis radij pertingant.

Iudicium de ſanguine emiſſo ex ſubſtantia. Omnium prima in his obſeruabitur ſanguinis ſubſtātia. Viſcoſus eſt qui lentè fluxit, & tanquam glutinum digitis adhæret: quorum neutrum efficit probus atque mediocris. Craſſus eſt & denſus, multasq; fibras habet qui ocyùs concreſcit atq; conglaciat: hic obſtructionum aliorumque inde morborum fit autor. Qui tardiùs concreſcit ac dureſcit, tenuis eſt: qui verò iam refrigeſcens minimè dureſcit, is omnino vel aquoſus vel putridus eſt, cuius fibræ omnes direptæ atque corruptæ vanuerunt. Idipſum planius diſtinguit fiſſio. Craſſus ac compactus difficilè finditur, tenuis facilè: putridus verò non finditur, verùm ſimul atq; attingitur, totus in partes exiguas diſcerpitur.

Serum. Serum multum tanquā aqua citrina concreto

anguini innatans vel potum liberaliorem, iecur infirmum, quale hydropici, vel imbecillos renes, vel eoſdē obſtructos oſtendit: quibus ex cauſis ſerum redundans in venas ſanguini permiſcetur. Hunc tamen non eo prorſus detui par eſt, velut in his qui frugalius bibunt, ut immoderatiùs ſeſe exercent: craſſeſcēs enim ſanguis difficilè in tenues venas diſtribuitur, easq; promptè intercludit.

Spuma innatans, niſi fluoris impetu nata ſit, incendium atque feruorem eius humoris oſtendit cuius colorem præ ſe fert: rubra quidem, ſanguinis: citrina, bilis: alba, pituitæ: liuida, melancholiæ. *Spuma.*

Dureſcentis ſanguinis color per ſumma rubicundus boni vtilisq; ſanguinis eſt index: ruber quidem ac lucidus ardentis, qualis eſt arteriarum: ruber verò & obſcurus mediocris, qualis eſt venarum. Color citrinus, bilem: albus, pituitam: viridis, bilem retorridam: liuidus aut plumbeus, atram bilem cum pernicie, vt diſparium colorum permiſtio varios humores exuperare commonſtrat: qui an etiam putridi ſint necne, ſanguinis ſubſtantia palàm facit. Eſt autem quum albus color ex optima concoctione proficiſcitur: quod his præſertim accidit, quorũ plenior eſt virtus, & quorum vrinæ bene coctæ viſuntur, multo alboq; ſedimento confertæ. Illorum quippe ſanguis in venis tenuioribus concoctione iam albeſcit. *Color.*

Sanguinis parte ſumma innatãt nõnunquam pingue quiddam & adipoſum, inſtar telæ aranei cohærens. Hoc, ſi admodum pingue & obeſum *Pingue.*

corpus eſt, ex ipſo ſanguine cauſam habet, qui eſt in adipem pronus. Sin corpus ſtrigoſius fiat minusq; opimum, idipſum colliquari & marceſcere portendit.

Subſidentia. Ima parte concreti ſanguinis ſubſidet quod terrenum magis eſt atq; fæculentum. Id quum ſcinditur, ſæpius apparet vel rubrum, obſcurum, vel nigrum, vel lucidum, vel viride: vnde humoris, qui ſanguinem perfundit, naturam videre eſt: atque ex coloris copia aſſequi, quantum vnuſquiſque humor in venis abundet.

Grana. Si diffiſſo ſanguine grana quædam arenularũ æmula offendantur, aiunt vel Elephantiaſin, vel ad hanc propenſionem notari: quanquam obſeruantibus nihil tale deprehenſum eſt.

Graueolentia. Rarum eſt ſanguinẽ à venis graueolere: quod ſi contigerit, putredinis corruptionisq; deploratæ eſt indicium.

Sapor. Detractum ſanguinem nemo deguſtarit: at ſi cui in os fortaſſe incidet, dulcisq; apparebit, ſecundùm naturã eſt: qui amarus, bilioſus: acidus aut ſtypticus, melancholicus: inſipidus, pituitoſus: ſalſus, pituita ſalſa perfuſus.

Iudicium ex collatione peluicularũ. Sanguinis ſubſtantia atq; colore animaduerſis, conferendæ inuicem erunt peluiculæ. Quæ ſi omnes optimum ſanguinem æquabiliter exhibeant, credibile eſt reliquum in venis ſimilem haberi, illum tamen detrahendum fuiſſe, quòd multitudine peccaret: quæ vna corpus grauat, ſenſus offendit, & in putredinem, aut in grauiorum malorum pericula conijcit. Si vitioſus & impurus ſanguis conſpicitur, multò etiam vtilius eductus eſt, vt qui & copia & qualitate moleſtus.

leſtus corpori negotium faceſſeret: ſed & poſt hac diligentiùs vacuari corpus debet, aut pharmaco, aut venæ ſectione. Si qui prius manauit, ſyncerus, qui autem poſterius, prauus exiſtit, multi huiuſmodi reſident in corpore, proba victus ratione, idoneiſque vacuationibus exterminandi. At ſi hoc ex phlegmone accidit, bono eſſe ſolet: nempe indicium completæ & integræ vacuationis, quæ morbi materiam ex affecta ſede extirpauit. Si poſtrema peluis purior eſt primis, conſummata eſt vacuatio, quæ ſanguinem vitioſum omnem detraxit, dum vtilis ac bonus dimanaret. Sanguis in tepeſcentem aquam effuſus diuulſis ſecretisq; ſubſtantijs multa profert. Serum aquæ omnino confunditur, vt internoſci nequeat: illi etiam permiſcetur tenuior ſanguinis portio, ex cuius colore liceat de humoris natura & ſpecie quodammodo iudicium facere. Craſſior ſanguinis portio & fibroſa ſubſidet in imo: quæ pura & ſecundum naturam eſſe iudicabitur, ſi lucida, tenuis, ſubalbida & cohærens fuerit. At craſſior, craſſum etiam ſanguinem ineſſe: obſcura & nigra, alióve infecta colore, ſanguinē vitioſorum humorum fæcibus inquinari commonſtrat, quos ipſa coloris differentia diſcernit. Si parum illa cohæret, diſtractaq; facilè dilaceratur, ſummæ putredinis eſt argumentum.

DIOCLIS CARYSTII

Medici ab Hippocrate fama & ætate ſecundi, aurea ad Antigonum Aſiæ Regem Epiſtola, De morborum præſagijs, et eorundem extemporaneis auxilijs è Græco Latinè reddita, per Antonium Mizaldum.

DIOCLES ANTIGONO REGI SALVTEM.

Antigoni Regis eruditio non vulgaris.

QVONIAM ſumma tibi inter omnes Reges, *ANTIGONE*, comparata eſt eruditio, & iam ſenilis procedit ætas, vniuerſæq; philoſophiæ ac mathematicarum non vulgaris tribuitur cognitio, quibus ſingulis clariſſimus haberis, & palmam alijs longè præripis: Ego regiam quoque & familiarem tibi eſſe debere exiſtimans, eam philoſophiæ partem, quæ ad tuendam ſanitatem pertinet, idcirco tuæ Maieſtati hac noſtra Epiſtola paucis complecti volui, vndenam infirmitates hominibus contingant: & quibus indicijs præcedentibus augurentur, quibúſve præſidijs opportunè eis proſpiciatur. Quemadmodum enim ſigna quædam minimè obſcura, cœli tempeſtatem ferè ſemper præueniunt, quibus nautæ, & alij rerum naturæ periti, quid faciendum ſit vt tutiores euadant facilè colligunt: ſic nullus præter naturam affe-

Similitudo ſanè quàm appoſita.

ctus

ctus homines corripit, niſi certis præcurrentibus ſignis ille indicatus fuerit. Tu itaque noſtris ea de re præceptiunculis admonitus, illas obuijs vlnis excipere & ad vnguem obſeruare minimè dedignaberis.

Diſtribuimus humanũ corpus in partes quatuor, Caput, Thoracem, Ventrem, & Veſicam. *Corporis partes quatuor.*

CAPVT.

CVM itaque morbus quiſpiam caput præhenſurus eſt, certa præſagia & ſigna illum magna ex parte ſolent prædicere. Cuiuſmodi ſunt capitis ad ſupercilia vſque grauitas, aurium murmurans ſonitus, & temporum pulſatio. Manè lachrymantur oculi & caligant: hebetatur odoratus, ac gingiuæ intumeſcunt. Itaque dum eiuſmodi præſagiorum & ſignorum quidpiam animaduerteris, caput confeſtim repurgandum eſſe iudicato: nullis, inquam, pharmacorũ præſidijs, verùm, ſumptis hyſſopi, vel origani ſummitatibus tritis, & in ollula ebullitis cum paſſo, vel iuris ſemiſextario, quibus os ieiunum colſlues: & quoad pituita educatur gargarizabis. Hoc ſanè morborum capitis facillimum eſt remedium. Saluberrimum quoque fuerit, decocto ſinapi, in aqua mulſa & calente præmacerati, ieiunum os itidem colluere, & gargarizando humorem è capite deducere. Oportet autem caput ipſum antea perblandè fricare, & tegumento quopiam calfacere: vt liquefacta pituita ſublato obſtaculo, meliùs fluere poſſit. Quiſqs præuiſa ſigna & poſita remedia neglexerit, ſe morbis iſtis opportunum fore certò ſciat: nempe

Præſagia inſtantiũ morborũ capitis.

Remedia morborũ capitis.

Semiſextarius vncia decem.

Cautela notatu digna.

Accidentia ex neglectis remedijs capitis.

pe ophthalmiæ, glaucomati, aurium dolori, ſtrumis in ceruice, tabi cerebri & φακελισμῷ, coryzæ, raucedini, anginæ nocturnæ, lapſui vuluæ, capillorum defluuio, vlcuſculis capitis & dentium cruciatui.

THORAX.

Signa morborum thoraci impendentium.

QVando verò mali quidpiam thorax paſſurus eſt, his præſagitur & præſignificatur notis. Sudor quidam per corpus vndique diffluit: ſed omniũ maximè ad thoracis regionem. Lingua craſſeſcit, & ſalſa, amara, aut biliosa exſpuuntur: ſpontanei dolores in lateribus & ſcapulis citra manifeſtam cauſam oboriuntur: oſcitationes crebræ fiunt. vigiliæ fatigant, vrgent ſuffocationes, ſitis adeſt, & ex ſomno labor & animi anxietas, infeſtant pectoris anguſtiæ, & brachiorũ laſſitudo, ac manuum tremula affectio. Quibus nec malè, nec imprudenter ad hunc ſuccurritur modum. Imprimis vomitus haudquaquam crapuloſus, à cœna, quoad eius fieri poteſt, proritandus eſt ac mouendus: ſed abſq; medicamento. Proſunt etiam vomitus ante paſtum matutini, & ieiuni, à Græcis συρμαϊσμοὶ nũcupati. Quibus igitur hoc pacto vomere placuerit, radiculas tenues, ſeu raphanos, naſturtium, erucam, ſinapi, aut portulacam deuorẽt, deinde aqua tepida affatim hauſta vomant. Qui dicta præſagia & præſidia negligendo prætermiſerint, hos metuant affectus, pleuritidem, peripneumoniam, melancholiam, febres acutas, phrenetidem, veternum, & cum ſingultu faucium ardorem & phlegmonem.

Remedia morborum thoracis.

Vomitoriũ paratu facillimum.

Incommoda ex neglectu præſidiũ thoracis.

VEN-

VENTER.

SI quis autem morbus ventrem inuaſurus eſt, his detegitur indicijs. Venter in primis conuoluitur, obmurmurat & perturbatur: eſculenta cum poculentis amarorem præ ſe ferunt: genuum adeſt grauitas, ſpinæ & lumborum rigor inflexilis, cum vniuerſi corporis laſſitudine, citra manifeſtam cauſam. Vbi hæc ſigna obſerues, venter, nullo quidem medicamento, ſed victus ratione emolliendus ac lubricandus eſt. Nam & meliùs & longè tutiùs eſt ijs vti, quibus non facilè poteſt delinqui. Ex horum claſſe & numero ſunt beta aqua mulſa incocta allia elixa, malua rumex, mercurialis, & omnia melle condita: cuncta enim hæc alui excrementa clementer ac benignè deijciunt. Quòd ſi præſagiorum quodpiam magis atque magis intendatur, cnici ſeu cartami liquorem omnibus decoctis infundes: nam is & ſuauior & tutior eſt. Vtilis etiam fuerit læuis braſſica, multa aqua elixata. Huius etenim iuſculum heminæ dimidiæ ſeu vnciarum quinque menſura cum melle & ſale hauſtum, ſummè iuuabit: perinde atque cicerum decoctum ieiuno ſtomacho eadem menſura potum: nam eundem habet effectum. Hæc ſigna & auxilia paruipendentibus affectiones iſtæ ſæpenumerò ſuccedere ſolent, diarrhœa, dyſenteria, lienteria, voluulus, coxarius morbus ſeu iſchias, tertiana febris, podagra, apoplexia, hæmorrhoides, & articularis cruciatus.

Indicia futurorũ ventris morborum.

Remedia morborum ventris per illius lubricationem.

Aluũ blandè & facilè ſoluentia.

Quæ ſequũtur neglectã ventris curationem.

VESICA.

Signa morborum veſicæ propinquantiũ.

QVando autem veſicæ mali aliquid imminet, his indicijs dignoſcitur. Poſt exiguum cibum plenitudo infeſtare deprehenditur: oboriuntur flatus & inflationes, ructus & pallor vniuerſi corporis. Somni adſunt graues, vrinæ tenues: aquoſæ & ægerrimè ſtillantes, necnon circa pudenda bubones, vel œdemata. Vbi ſeſe proferent eiuſmodi ſigna & præſagia, auxilijs lotia impellentibus & promouentibus, opportunè ſuccurrendum erit. Id quod ſine periculo præſtabunt apij & fœniculi radices, in vino albo, tenui & odorato, maceratæ & decoctæ: modò cyathi duo iuſculi, ſeu vnciæ tres, quotidie exhibeantur: manè nimirum & veſperi, cum aqua dauci, ſmirnij, vel enulæ campanæ: quodcunque horum ad manum fuerit, nam ęque ſingula proſunt. Cicerum quoque præmaceratorum & coctorum aquam, ſi cum vino biberit ægrotans, idem prorſus conſequetur. Qui verò ſcripta ſigna & auxilia imprudenter neglexerit, à ſequentibus morbis ſibi metuat: nimirum ab hydrope, lienis tumore, hepatis dolore lithiaſi, nephritide, ſtranguria, colico cruciatu, & torminibus. Cęterùm, in omnibus ſignis & malis quæ hactenus propoſuimus, infantibus quidem & iunioribus, clementiora medicamenta, grandioribus verò, & natu maioribus, validiora ac efficaciora exhibere conueniet.

Auxilia affectuũ veſicæ.

Incõmoda ſequentia neglectam curationẽ veſicæ affectæ.

Aduertenda & notanda.

Cæterùm quoniam ſtatis anni temporibus certi quidam morbi ingruere ſolent, quæ in ſingulis

gulis alimēta tibi ſumenda fugiendáve ſint, paucis exequar, auſpicatus a ſolſtitio hyberno.

SOLSTITIVM HYEMALE.

Solſtitium itaque hyemale vſque ad vernum æquinoctium auget in hominibus deſtillationes humiditatesque: ac propterea calidioribus vti cibis, parciore potu, ſed meraciore, atque ex origano bibere oportet, nec non Veneri indulgere. Numerantur ad æquinoctium dies nonaginta. *Hæc poſtrema ex I. Guinterij Andern. interpretatione tranſcripta ſunt.*

ÆQVINOCTIVM VERNVM.

Hoc tempore pituita in hominibus creſcit, & dulce ſerum ſanguinis vſque ad Vergiliarum ortum: eoque tum * maximè ſuccoſa acriaque aſſumi debent, corpus exerceri & Venus. Sunt autem ad vſque Vergiliarum ortum dies ſex & quadraginta. *Corn. oderatiſſimè*

VERGILIARVM EXORTVS.

Hoc tempore bilis amara augetur, amarumq; ſerum vſque ad æſtiuum ſolſtitium: dulcia omnia tunc quæ aluum moueant conueniunt, Venus quàm parciſſimè exercenda. Hinc ad ſolſtitium æſtiuum dies quinque & quadraginta exiſtunt.

SOLSTITIVM ÆSTIVVM.

Hoc anni tempus atram bilem aduſque Æquinoctium autumnale promouet: Quapropter

propter aqua frigida atque odoratis omnibus vtendum eſt: venus pernicioſa: aut innocentiùs ſaltem quæ de ea præſcripſimus adhibeto. Porrò ſunt ad Æquinoctium autumnale dies tres & nonaginta.

ÆQVINOCTIVM AVtumnale.

HÆc anni pars pituitæ copiam generat, tenueſque defluxiones, donec Vergiliæ occidant. Conuenit igitur tunc humores ex capite elicere atq; acerrima * maximeq; ſuccoſa aſſumere, vomitum rariſſimè citare, exerceri atque concubitum vitare. Numerantur ad Vergiliarum occaſum ſex & quadraginta.

Corn. odoratiſſima

VERGILIARVM OCcaſus.

HOc tempore pituita ad vſque Solſtitium hyemale in hominibus redundat, quamobrem acerbiſſima quæque, vinum ſuauiſſimum aſſumere oportet, pinguibusq; vti & exercitari. Sunt autem ad Solſtitium hyemale, dies quinq; & quadraginta.

DE SA-

DE SALVBRI DIAETA incerti autoris Liber Hippocrati quondam falſò adſcriptus,

Iano Cornario medico phyſico interprete.

Argumentum in librum ſequentem Ioan. Culm. Gepping.

I. Diæta idiotarum & priuatorum, qualis hyeme, vere, æſtate, & autumno eſſe debeat.

II. Diæta ad ætates, ad omne tempus, & ad corporum ſpecies conſtituendæ.

III. Ambulandum hyeme velocius, æſtate tardius, niſi per æſtum iter facias. Carnoſi gracilibus citius ambulent. Balneis quomodo vtendum. Veſtes puræ hyeme induendæ, æſtate ſordidæ, & oleo imbutæ.

IV. Gracilitatem corporis quo ſtudio conſequaris. Pinguis ex gracili quomodo ſias.

V. Vomendum ſex menſibus hybernis.

VI. Quæ infuſa, quibus temporibus, quibusq; naturis conueniant. Infuſa craſſa & tenuia quæ.

VII. Craſ-

VII. Craſſos & graciles, quomodo ad vomitum præpares. Bis in menſe vomere conſueti, ijs melius eſt, vt conſequenter in duobus diebus, quàm per maiora interualla vomant.

IIX. Cibos reuomere conſuetorum, aut quorum alui non probum tranſitum habent, curatio.

IX. Puerulorum infantium educandi & cibandi ratio.

X. Mulieribus ſiccioris modi diæta conuenit. Exercitiorum ratio iuxta temporum anni differentias inſtituatur.

XI. Alui profluuij in exercitijs vtentibus & excrementis ciborum ſpeciem referentibus, curatio diætetica: Item quibus temperamentis hic morbus ſit familiaris. Corpora denſam carnem habentia, ijs quæ raram habent à carnium eſu magis læduntur.

XII. Cibum poſtridie eructantes, longiori ſomno & alijs laboribus curantur.

XIII. Siti correptis cibi & labores detrahendi, vinum verò aquoſum & frigidiſſimum exhibendum.

XIV. Aquæ aut muci per nares vel aures eruptio, capitis torporem ſoluit. Sanitas res precioſiſſima.

1. EOs qui propria priuataq; negotia agunt homines, hac diæta vti oportet. Hyeme quidem

dem comedere quàm plurima, bibere autem quam parciſſimè. Sit potus vinum quàm meraciſſimum: cibi, panis, & obſonia aſſata omnia. Oleribus quàm pauciſſimis hoc tempore vtendum eſt. Sic enim corpus maximè ſiccum ac calidum reddetur. Vbi verò ver apprehenderit, tūc ſanè potum ampliorem aſſumere oportet, vinum dilutius & paulatim: cibis quoque mollioribus ac paucioribus tum vtendum eſt: ablato pane mazam exhibere conuenit & iuxta eandem rationem obſonia detrahere, & loco aſſatorum omnia elixa facere. Oleribus verò paucis tunc vti oportet, donec ad æſtatem perueniat homo, cibis mollioribus vtendo, & obſonijs elixis, & oleribus, tam crudis quàm coctis, ſimiliterq; potibus quàm dilutiſſimis ac plurimis: ita tamen vt paulatim non derepente his vtatur, ne videlicet magna mutatio fiat. At verò æſtate maza molli nutriatur, & potu aquoſo ac multo, obſonijs omnibus elixis. Sic autē his vbi æſtas fuerit vti oportet, vt frigidum ſit corpus & molle. Tempus enim calidum eſt & ſiccum, & facit corpora æſtuoſa ac ſqualida. Quapropter tali ſtudio auxiliari oportet. Iuxta eandem verò rationem, quemadmodum ex hyeme ad ver, ſic ex vere ad æſtatem deducendus eſt, cibo quidem detracto, potu verò aucto. Sic quoq; contraria faciendo ex æſtate ad hyemem perducatur. In autumno verò rurſus cibi plures exhibendi ſunt & ſicciores, & obſonia iuxta eandem rationem: potus verò pauciores & meraciores, quò etiam hyems bona fiat, & homo in ipſa vtatur potibus meracioribus ac paucis, cibis verò quàm plurimis ac

ſiccif-

ſicciſſimis. Sic enim & maximè ſanus fuerit, & minime frigore impetetur. Nam tẽpus hoc valde frigidum ac humidum exiſtit.

2. Porrò habitibus corporum carnoſis & mollibus ac rubris, plurimo anni tempore ſiccioribus diætis vti conducit. Humida enim eſt ipſorum naturā. Verùm ſiccos & graciles, fuluoſq; ac nigros, humidiore diæta maiore temporis parte victitare oportet. Corpora enim talia ſicca exiſtunt. Sed & iuuenibus corporibus, mollioribus & humidioribus diætis vti confert. Nam ætas ipſorum ſicca eſt, & corpora compacta ſunt. Seniores autem ſicciore victus modo maiori temporis parte degere oportet. Corpora enim in hac ætate humida ſunt, & mollia ac frigida. Oportet igitur & ad ætatem & ad tempus anni, & ad corporum ſpecies ac habitus, diætas conſtituere, ita vt conſiſtentibus & caloribus & frigoribus nos opponamus. Sic enim maximè ſani fuerint.

3. Quin & ambulandũ hyeme quidem velociter eſt: æſtate autem leniter, niſi per ſolis æſtũ iter faciendum ſit. Oportet autẽ & carnoſos citius ambulare, graciles verò tardius. Balneis quoq; multis æſtate vtendum eſt, hyeme paucioribus. Gracilibus autẽ magis expedit lauari, quã carnõſis. Veſtes autẽ puras induere hyeme oportet: oleo imbutas ac ſordidas æſtate.

4. Cæterùm pingues, & qui graciles fieri volunt, omnes labores ieiuni facere debent, & cibos aſſumere anhelantes adhuc ex fatigatione, & non refrigerati, præpoto vino diluto, & non valde frigido, & obſonia præparata aſſumere ex ſeſa-

mis,

mis,aut condimẽtis hortenſibus, & alijs huiuſcemodi. Sint autem obſonia pinguia quæ offeruntur: ſic enim à quàm pauciſſimis impleri poterint. Sed & ſemel in die cibum ſumere, & illotum manere, & ſtratum durum habere & nudum deambulare oportet, quantum eius maximè fieri poteſt. Quicunq; verò graciles ſunt, & pingues fieri volunt, tum alia his quæ dixi contraria facere,tum ieiunos nullum laborem ſubire oportet.

At verò vomitibus & alui per infuſa elotionibus hoc modo vtendum eſt. Sex menſes hybernos vomendũ eſt. Hoc enim tempus pituitoſius eſt æſtiuo,& morbi circa caput fiunt,& regionem eam quæ eſt ſupra ſeptum tranſuerſum. Quum verò æſtas ac calor fuerit, infuſis vtendũ eſt. Hora enim hæc æſtuoſa eſt, & corpus bilioſius,& lumbi ac genua grauantur,& calores oboriuntur,& in ventre tormina fiũt. Quapropter corpus perfrigerare oportet,& quę in ſublime elevantur,infernè ſubducere ex iſtis locis. 5.

6. Sint aũt infuſa pro craſſioribus ac humidioribus ſalſiora & tenuiora,pro ſiccis verò & gracilib. ac debilioribus,pinguiora ac craſſiora. Craſſa autẽ & pinguia infuſa ſunt quæ ex lacte fiunt, & cicerum decoctum,& alia huiuſmodi. Tenuia verò & ſalſa,ſunt muria & aqua marina, & eiuſcemodi. At verò vomitus ſic facere oportet.

7. Quicunque homines craſſi ac pingues ſunt & non graciles,ieiuni vomant à curſu aut ambulatione cita,iuxta meridiem. Sit autem dimidia hemina hyſſopi in aquæ congio cõtriti, atq; hoc ebibat affuſo aceto & adiecto ſale, quò iucun-

 dius

dius euadat. Bibat autem primùm ſenſim ac lentius, poſtea citius. Qui verò graciliores ſunt ac debiliores, à cibis vomitum faciant hoc modo: Lotus calida præbibat meri heminam, deinde cibos omnigenos edat, & neque dum cibum ſumit, neque à cibo bibat, ſed contineat ſe donec quatuor ſtadia quis percurrat: deinde vina tria permixta ipſi in potu offerantur, auſterum, dulce, ac acidum: primùm quidem meracius & paulatim, & per multum temporis ſpacium, deinde verò dilutius, & citius & multum. Quicunq; autem bis in menſe vomere cõſueuit, huic melius eſt vt cõſequenter in duobus dieb. vomat, quàm per quintum & decimũ. Verùm aliqui penitus contrarium faciunt.

8. Quibuſcunq; verò cõmodum eſt reuomere cibos, aut quibus alui non probum tranſitum habent, his omnibus cõducit ſæpe in die comedere, & omnigenis edulijs vti, & obſonijs varijs modis præparatis, vinumq; bibere duplex aut triplex. Qui verò reuomunt cibos, aut aluos habent humectas, his omnibus contrarium huiuſmodi facere conducit.

9. Cæterùm puerulos infantes per multum tempus in aqua calida lauare oportet, & vinum bibendum dare aquoſum, & non penitus frigidũ. Dandum eſt & id vinum, quod minimè ventrem eleuet ac inflet. Hæc autem facere oportet, vt à conuulſionibus minus corripiantur, & maiores fiant, & meliorem calorem adipiſcantur.

10. Mulieres porrò ſiccioris modi diæta vti oportet. Nam & cibi ſicciores ad muliebrium carniũ mollitiem cõmodiores ſunt, & meraciores potus

tus præſtabiliores ſunt ad vteros,ac fœtuum nutrimenta. Qui exercitijs vtuntur, hyeme currere ac luctari debent: Æſtate verò luctari quidem parum,currere autem minimè, ſed multum deambulare ſecundũ frigus. Quicunq; ex curſibus fatigati fuerint,eos luctari oportet. Qui verò ex lucta fatigantur,eos currere expedit. Sic enim laborans, fatigata corporis parte vel maximè calfieri componiq; ac recreari queat.

Quoſcunque exercitijs vtentes alui profluuia corripiunt, & recrementa ciborum ſpeciem referentia ac cruda habent, his exercitiorum nõ minus quàm tertiam partem detrahere oportet, & ciborum dimidium ſaltem exhibere (palam eſt enim quòd ventriculus confouere non poteſt) quò ciborum multitudo concoquatur. Sint autẽ his cibi,panis quàm maximè aſſatus in vino intritus,& potus quàm parciſſimi ac * meraciſſimi, & deambulationibus à cibo ne vtantur. Oportet autẽ ſub hoc tempus ſemel duntaxat in die cibum ſumere. Sic enim quàm maximè concaleſcit ventriculus, & ea quæ ingeſta ſunt exuperauerit. Fit hic profluuij alui modus his corporibus,quæ denſam carnem habent,quum ad carnium eſum homo cogitur, natura eiuſmodi exiſtente. Venæ enim denſatæ cibos ingeſtos non ſuſcipiunt. Eſt autem hæc natura acuta, & in vtramq; partem vertitur, & ad modicum tempus viget bona habitudo in talibus corporibus. At verò rariores ac hirſutiores corporum ſpecies ac habitus tum carnium eſum ſuſcipiunt, tum labores magis tolerant,& bonæ habitudines ipſis fiunt diuturniores. II.

Mero temperati.

12. Quicunq; poſtridie cibos eructant,& præcordia ipſis eleuãtur, vtpote cibis crudis & incoctis exiſtentibus,his longiori quidem tempore dormire conducit,verùm & alijs laboribus corpora ipſorum cogere oportet. Vinum autẽ meracius & amplius bibant,& cibis paucioríb. ſub id tempus vtantur. Palàm eſt enim quòd ventriculus, præ imbecillitate ac frigiditate,ciborum multitudinem concoquere non poteſt.

13. Quoſcunque verò ſitis corripuerit, his & cibi & labores detrahendi ſunt, & vinum bibant aquoſum & quàm frigidiſſimum. Quibuſcunq; autẽ dolores fiunt ex viſceribus, ſiue ex exercitijs,ſiue ex aliquo alio labore,his quieſcere conducit cibis abſtinentes: potione autem vtantur, quæ quàm parciſſimè in corpus aſſumpta plurimam vrinam ducat, quò venæ viſceribus inſitæ non diſtendantur repletę. Ex talibus enim tubercula oboriuntur ac febres. Quibuſcunque verò morbi à cerebro fiunt.torpor primùm caput occupat,& frequẽter mingit æger, & reliqua velut in vrinæ ſtillicidio perpetitur, atq; hæc ſanè ad dies nouem patitur.

14. Et ſi quidem erumpat per nares aut aures aqua ſiue muccus,à morbo liberatur, & vrinæ ſtillicidium ſedatur. Mingit autem multum, & citra dolorem,idq; album,donec viginti prętererint dies,& capitis dolor hominẽ relinquit. Intendenti autem oculos ſplendor occultatur. Porrò virum prudentem id ſecum reputare oportet,quòd res precioſiſſima eſt ſanitas,& proinde ſcire vt ex ſuo ipſius conſilio in morbis vtilitatem percipiat.

DE RATIONE VICTVS SALutaris poſt inciſam venam & emiſſum ſanguinem, ad Armatum Epigramma Anaſtaſij.

VEnam Armate tibi medici incidére, timenti
Neſcio ventriculi qualia damna mali.
Nunc quo vita modo fuſo peragenda cruore,
Sitq́; diata tibi qualis habenda rogas.
Illi morborum dicant Armate periti.
Hac non eſt noſtra falce metenda ſeges.
Non miſſum facis, & cupio ex te audire diſerti.
Atq; aliquid tua quod Pieris ornet, ais.
Accipe, quandoquidem nugas ad ſeria ducis.
Quæ facias, octo verſibus, octo dies.
Prima cœna die ſit miſſo ſanguine parca,
Lux abeat lætis aucta ſecunda modis.
Tertia ſed placidæ debetur tota quieti:
Quarta & quinta ſibi mollius eſſe volunt.
Balnea ſexta petit: mox ſeptima colligit auras,
Fertq́; vagos circum rura nemusq́; pedes.
Octaua amplexus dilectæ coniugis, & quæ
Ante fuit, vitam reſtituiſſe ſolet.

VICTVS ET CVLTVS RAtio expoſita quaternis in ſingulos menſes verſibus, per Ioachimum Camerarium.

Ianuarius.

MEnſis amat tepido Iani decurrere victu,
Et refici grato ſæpe liquore iubet.
Vena tibi nullos exudet ſecta cruores.
Sed calida fas eſt mergere corpus aqua.

Februarius.

Februa olus, volucresq́; cibis odere paluſtres,
Eſſeq́; inertifica febre timenda ſolent.
Pharmaca tunc hauri, tunc ſcinde in pollice venam,
Et calido multum flumine membra foue.

Martius.

Martius humores & terræ & corporis auget,
Tunc ratio eſt puri magna tenenda cibi.
Dulcia tum proſunt acri condita ſapore,
Pharmaca non proſunt, venam aperire nocet.

Aprilis.

Frigore vim lenta reuocat telluris Aprilis.
Tunc etiam eſt tenuis perq́; forata cutis:
Tunc intus ſunt aucta magis, ſuntq́; omnia plena,
Soluere ſe venter, vena aperire iubet.

Maius.

Omnia iam florent, iam formoſiſſimus annus,
Iamq́; ſibi cuncti mollius eſſe volunt.
Balnea nunc cole, nunc ſit pharmaca ſumere cura,
Et tibi nunc miſſo ſanguine vena fluat.

Iunius.

Iunius & gaudet gelidis & paſcitur herbis:
Viuifico humori tunc inimica fuge.
Lætitia & recreet tunc mentem blanda voluptas,
Affligat corpus nec medicina tuum.

Iulius.

Aëris ignifluos intendit Iulius æſtus,
Hoc breuior ſomno tempore danda quies.
Balnea vitentur, nec venam tangere ferro,
Nec dominæ petulans accubuiſſe velis.

Auguſtus ſiue Sextilis.

Ipſe etiam Auguſtus ſomnum reſtringit & eſcas,
Et Veneris cupidos gaudia ferre vetat.

Phar-

Pharmaca nemo bibat, laceret neq; corpora ferro,
Nec gelidas intra delicietur aquas.

September.

Poma dat & gratos September ab arbore fructus,
Tunc etiam preſſo paſcere lacte capræ.
Pharmaca nil prohibet tunc ſumere, ſcindere venam.
Nec tuus externum vitet aroma cibus.

October.

Octobri offertur venatio, vina, volucres:
Vtere, nec dubites non tenuiſſe modum.
Sic tamen vt ne oneres nimio præcordia victu,
Cumq́; modo ſtudeas non tenuiſſe modum.

Nouember.

Eſſe ſalutaris perhibetur mulſa Nouembri,
Gingiber & dulci fiſſile melle natans.
Tum neq; ſæpe laues, Veneris neq; ſacra frequentes:
Ante ſenex tempus ne videare ſuum.

December.

Iuxta menſe focum calidis vtare Decembri.
Tunc iaceant menſis gramina nulla tuis.
Incîdas capitis defenſi à frigore venam.
Cinna meoq́; tuus fragret odore calix.

LOCI ALIQVOT PHILIPPI
Melancht. in lib. de Anima, de moderatione cibi & potus, item ſomni & vigiliarum.

1. Modus organorum hortatur ad temperantiam. Cùm enim immodicè onerantur, non poteſt coctio perfici. Et vitia primæ coctionis deinde nō poſſunt corrigi in alijs coctionibus. Quare cibo immodico ingeſto, cùm ſit malus chylus, e-

tiam poſtea fit inſuaue nutrimentum, & corpus vitioſis humoribus impletur.

2. Traditur vtiliſſima regula: Vitium prioris coctionis non poteſt corrigi in poſteriore. Quare cùm ventriculus non facit ſuum officiũ, nunquam fiet ex crudo chylo ſanguis bonus. Ideo intemperantes, qui non concedunt ocium primæ coctioni, replent corpus vitioſis humoribus, fiunt pallidi, & proſternuntur vires ventriculi, ac deinde hepatis.

Labores, cibi, potus ſomni, omnia ſint moderata.

3. Sæpè citatur dictum Hippocratis; in quo complexus eſt & res vtiles corpori, & earum modum & ordinem: πόνοι, σιτία, ποτὰ, ὕπνοι, πάντα μέτρια. Primum locum tribuit labori, qui propter multas cauſas præcedere cibos debet. Excitatur enim calor, ſuperfluitates conſumuntur & expelluntur, quod vtile eſt antequam ingerantur alij cibi. Vt enim ſi ad focum calfacias aquam, & iam feruenti infundas frigidam, rurſus extinguitur calor, ita turbatur coctio, cùm rurſus cibi ac potus ingeruntur crudi: id cauere iubet Aphoriſmus, τὰ μὴ καθαρὰ τῶν σωμάτων ὁκόσῳ ἂν θρέψεις, μᾶλλον βλάψεις. Sunt autem vtiliora exercitia, in quibus agitantur brachia, & thorax panditur, vt diſcutiãtur ſuperfluitates in pectore & pulmone, & motus calorq; diaphragmatis in ventriculo proſunt. Poſt cibum cauendi ſunt omnes vehemẽtiores motus corporis & animi, cauenda & vocis intentio. Tribuenda enim quies ventriculo amplexo iam cibum, qui cùm agitatur, non poteſt integrè concoqui. Motus enim aperit orificium, vbi exhalant calor & ſpiri-

Non pura corpora, quãtò plus nutries, tãtò plus lædes.

ſpiritus,aperit & pylorum,vbi crudus chylus ante tempus effunditur. Ac interdum ſubitum exitium afferunt illi vehementiores motus poſt cibum. Nec quiſquam eſt,qui non experiatur ſibi tales contentiones nocere. Itaq; videmus naturâ etiam pecudibus hunc ſenſum inditum eſſe,quietē vt ament poſtquam paſtæ ſunt. Qualis eſt autem immanitas, homines prorſus contemnere ordinē à natura inſtitutum,vtilem vitæ & conſeruandis non ſolùm ventris, ſed etiã ingenij viribus. Eſt etiam quædam diligentia quæ eruditos decet, cibi & potus diſcrimina conſiderare,qui iuuent aut offendant corpus, vt calidis & ſiccis minimè proſunt calida aromata, & pleniora vina. Ad ſomnũ conciliandum proſunt lactucæ & cibi ex amygdalis facti. Obſeruet igitur quiſq; qualibus cibis opus habeat.

De ſomno.

4. Conducit quies ad recreãdas tres virtutes. Ad rigationē cerebri, ad generandos ſpiritus,& ad perficiendum officium ventriculi & hepatis. Verè igitur Ouidius:

Is quoq; qui gracili cibus eſt in corpore ſomnus.

Et Vergil.

—— *Feſſos ſopor irrigat artus.*

Nam cùm coctio rectè perfecta eſt, omnibus membris diſtribuitur nutrimentum,quod membra irrigat,gignũtur ſpiritus, qui nouas vires addunt; & tamen æſtus corporis ipſa quiete mitigatur:perfunditur etiam corpus quadam vtili & ſuaui rigatione ex cerebro. Recipit & cerebrum vires,vnde fiunt nerui viuaciores.

De ordine cibi & ſomni.

5. Nec inanes ſuauiter dormiunt, nec immodico cibo onerati: Balneæ antecedant cœnas, à cœna exiguum ſit interuallum ad ſomnũ. Molli ambulatione cibus ex orificio ventriculi deſcendit, & orificium clauditur. Deinde quies gratiſſima eſt ventriculo, ac primùm in dextro latere cubandum eſt, ne hiet os ventriculi. Fit igitur collecto calore in ſomno coctio, prohibetur cruditas, conſeruatur calor naturalis, gignitur ſanguis ſuauior, ſequitur & viriũ & coloris bonitas. Nec dubium eſt certiſſimam eſſe perniciem virium corporis & ingenij, extendere vigilias poſt cœnam in multam noctẽ. Quia non tantùm cruditas ſequitur, ſed diſſipatur calor naturalis, languеſcit virtus ventriculi, gignitur ſanguis impurus, corpus vitioſis humoribus repletur, ſequitur aut κακοχυμία aut macies, accedunt pallor, conturbatio ſpirituũ, debilitas cerebri. Quare aſſuefacienda eſt iuuẽtus, non modò ne cõuiuia producat in multam noctem, ſed etiam vt lucubrationes omittat principio noctis, nec tempus ad quietem diuinitus conſtitutũ omnibus animantibus transferat ad exitioſos labores.

6. Eſt etiam opus animi tranquillitate. Nam dolor cordis, item ſanguinis ac ſpirituum æſtus in metu, mœſtitia, ira, nimis intenta cogitatione, impediunt cerebri quietem, nec ſinunt cor vacare huic actioni naturali.

NON-

NONNVLLA DE REGIMINE SANITATIS iuxta

SEX RES NON NATVRALES, placita ex Hippocratis & Galeni libris deſumpta, cùm alijs, tum literarum ſtudioſis, & ijs qui minus exercentur, cognitu neceſſaria.

PER D. IOANNEM KATZCHIVM Hallenſem Med. doctorem iam olim edita, ſed recèns à varijs mendis repurgata per I. A. S. L.

TAMETSI duo eſſe humani corporis principia Galenus in primo de tuenda ſanitate libro adfirmet, Semen videlicet viri, Sanguinemq; menſtruum mulieris: tamen tum veteres, tum neoterici Medici omnes ipſum ſequuti

quuti prudentiſſimè ſeptem res numerant, quæ corporis humani conſtitutionem ingrediuntur, quas quidem res Naturales vocant: expeditque eaſdem tueri conſeruareque perpetuò ſimilibus. Nam Medicus qui harum rerum naturalium exactam cognitionem non habuerit, neque per morbum ſanandum earum vires ſedulò tuebitur, in eum haud dubiè incidet ſermonem: Morbus quidem curatus eſt, Homo autem obijt: id quod à quàm plurimis quotidie factitari videmus, præſertim ab ijs, qui rationi experientiam ſine ratione præferunt, teſte Galeno ſecundo artis curatiuæ libro ad Glauconem.

Sunt autem ſeptem res vocata naturalés.

1 Elementa,
2 Temperamentum,
3 Humores,
4 Membra vel partes,
5 Virtutes ſeu facultates,
6 Operationes vel Actiones,
7 Spiritus.

De his ſingulis nunc differere non eſt noſtri inſtituti: Verùm hoc non eſt ſilentio prætereundum, principiò, Sanitatem non eſſe abſolutè elementorum ex quibus cõſtamus, aut medium temperamentum, quam Eucraſian vocant, aut debitam conuenientiam, quam ſymmetrian appellant: ſed eam duntaxat, quæ ſimilarium eſt partium.

Deinde Inſtrumentalium partium ſanitatem in

in figura, numero, magnitudine ac compoſitione ſimilarium conſiſtere: functionibus verò ſecundum naturam obeundis ſanitatis habitum diſcerni.

Poſtremò duplicem eſſe ſanitatem: Vnam quę optima, conſummata ac ſumma eſt: Alteram quæ imperfecta, & ceu ab hac deficiens eſt: quarum vtraque maioris minoriſque ratione diuidua ingentem habet latitudinem. Veluti enim album corpus aliud magis, aliud verò minus album cernitur: ita & quod ſanum dicimus, magis minusq; tale eſſe videtur. Cuius rei duplex eſt demonſtratio: Prima ſumitur ex mutatione, quæ ætatum viciſſitudines ſequitur. Alia enim ſanitate fruuntur Infantes, alia itidem Iuuenes, & alia denique Senes, cùm tamen omnibus per omnes ætates liceat eſſe ſanis. Tametſi ſint qui ſenectutem ipſam morbum eſſe velint. Altera adminiſtratio ab actionum differentia habetur. Siquidem nec qui ſani ſunt omnes oculis æquè cernunt: ſed alij perſpicacius, alij obtuſius: Nec auribus pari modo audiunt. Sed nec pedibus nec manibus ex æquo ſimiliter valent: ſed hi probiùs, illi deterius. Neque reliquorum denique membrorum munia ſimiliter omnes obeunt: imò in ſingulis penè magna eſt in exceſſu defectuq; diuerſitas: Tamen cuique propoſitum eſt ſeruare tueriq; eam quam ab initio accepit ſanitatem. Nam ſi quis eos duntaxat ſanos eſſe contendat, quorum ſingula membra functiones ſuas obeunt abſolutiſſimè, cæteros qui minus probè ſint affecti non eſſe ſanos: is vniuerſæ artis quæ de ſanitate tuenda inſtitui-

tur

1.libr.de ſanitat. tuend. tur,fundamentum ſubuerteret. Hæc ex Galeno eam ob rem aſſignaui, vt quiſq; intelligat haud ſimilem vniuerſis hominibus naturam contigiſſe: ob idque nihilo felicius eandem victus rationem omnibus præſcribi poſſe, quàm ſi Sutor vnum calopodium omnibus hominibus adaptare conetur.

Porrò ex prædictis ſeptem rebus naturalibus humanum corpus conſtitutũ formatumq; duobus potiſſimùm modis in ſanitate conſeruatur. Vno quidẽ ac primo modo (Quia corpus in continuo fluore eſt) per reſtitutionem illius quod effluxit. Si enim ex corporibus noſtris nihil efflueret,ſed æqua moles ſubſtantię ſemper ſeruaretur,nulla foret alimenti neceſſitas.

Altero verò modo conſeruatur corpus per excrementorum, quæ per concoctionem collecta ſunt,expulſionem.

Quæ ambo ſi ritè à medico ac ſedulò procurantur, neceſſariò ſequitur, corpus præproperè nec ſeneſcere,neque putreſcere: Atq; ſic primo modo à celeritate mortis naturalis:Secundo verò modo à morte accidentali ſecurus redditur. Nemo enim exiſtimare debet, Artem de ſanitate tuenda corporis immortalitatem præſtare, quemadmodum Galeni temporibus quidam ſophiſta edito libro immortalitatis viam docere aggreſſus eſt. Huius ſimiles hodie ſunt, qui tametſi omnium bonarum literarũ expertes ſint, mira tamẽ βαττολογια aureos de ſe montes polliceri audent. Sed non eſt nunc de his locus. Vterq; verò conſeruandi modus perficitur per ſex ineuitabiles res,quas tum veteres, tum neoterici

ci

ei Medici prudenter non naturales voçant: propterea quòd tam morbi quàm ſanitatis cauſæ eſſe poterunt. Si nanque vt neceſſitas corporis exigit, cum menſura & æqualitate opportuna adhibentur, ſunt res ſalubres cauſæq; ſanitatis: Sin præter neceſſitatem citraq; modum corpori adferuntur, ſunt res inſalubres, cauſæq; morbi: ob id commodam artificialemq; requirunt adminiſtrationem.

Sunt autem hæ ſex Res non naturales:

1 Aër,
2 Cibus & potus,
3 Repletio & Euacuatio,
4 Exercitium ſeu motus, & quies,
5 Somnus & vigilia,
6 Accidentia ſeu motus animi.

Porrò per haſce ſex res non naturales (quibus duæ virtutes ſcilicet pulſatiua ſeu vitalis, & naturalis deſeruiunt) in ſanitate cōſeruatur totum humanum corpus, ſi ritè ac debitè adminiſtrantur. Per eaſdem enim fit non modò refectio eius quod è corpore effluxit, verumetiam excrementorum expulſio.

Quod verò è corpore noſtro aſſiduè effluit, aut eſt ſubſtantia aërea & ignea, & potiſſimùm reſtauratur per aërem, mediante virtute pulſatiua: Aut eſt ſubſtantia ſicca, & reſtituitur per cibum: Aut eſt ſubſtantia humida, & reſtauratur per potum, agente virtute naturali: & ſic primæ duæ res non naturales, Aër videlicet, & cibus ac potus, potiſſimùm refectioni deſeruiunt, quemadmodum deinceps videbimus.

DE

DE PRIMA RE NON *Naturali, Aëre.*

Quando verò Aër tam per inſpirationē, quàm per arteriarū motum ac pulſum attractus nobiliſſimam corporis noſtri partem, videlicet ſpiritus vitales, animales, naturalesque, qui ſunt de ſubſtantia ignea aëreaque, conſeruat: primùm de ipſo tanquam de nobiliore dicemus.

Sciendum quòd aër inter cæteras res non naturales principatum obtinet, fortiusque humanum corpus alterare poterit omni alia re non naturali: partim quia continuò degimus in ipſo, nullaque eius vitandi ratio eſt, quando ſine eo inſpirato non conceditur viuere, inuitisq; nobis hauriendus eſt: partim quia nunquam non nos vndique ambiens ſubtilitate ſuæ ſubſtantiæ in profundum corporis ingreditur, per vniuerſos corporis poros dilatatione arteriarum attractus: partim quia eſt pabulum, imò de ſubſtantia ſpiritus vitalis.

Ipſe verò aër in ſe multas patitur mutationes, tum propter ſubſtantiæ ſuæ raritatem, quæ valde mutabilis eſt, tum quia inter quatuor Elementa (ſi Aſtrologis credimus) plures habet Planetarum Sphæras, quæ ipſum continuò mouent ac alterare poſſunt. Sphæra nanque Solis tantum mouet ignem: Sphæra Lunæ aquam: Sphæra ſtellarum fixarum terram: reliquæ verò Sphæræ omnes, ſicut Saturni, Iouis, Martis, Veneris & Mercurij, mouent aërem. *Si credimus, inquam Aſtrologis.*

Cuius rei gratia aër vbi bonus eſt & commodus,

s, plus iuuamenti humano corpori adfert o-
i alia re naturali. Contrà verò vbi nocuus eſt
lusq;,ibi omni re eſt nocentior, imò peſti-
tiſſimus eſt.

Saluberrimus verò vniuerſis hominibus aër
licatur, qui optimus ac puriſſimus. Optimus
tem ac puriſſimus aër is eſt,qui nec ſtagni,nec
ludis halitu ſit infectus,nec aliquid ex metal-
,aut caminis,aut barathris ſibi admixtum ha-
at, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram
ret: Nec qui ex cloacis,quæ vrbem aut nume-
ſum exercitum purgant, vitium contraxerit:
ec qui ex animalium, olerum, aut legumi-
im, aut cuiuſcunque rei putredine coinquine-
r: Nec qui ob ſtagnum aut flumē vicinum ne-
ilofus ſit: Nec qui editis vndiq; montibus aut
lificijs in cauo loco occluſus nullum recipit
erflatum: ſuffocans enim putriſq; eſt, ſimilis
qui in domibus quibuſdã eſt incluſus, in qui-
is ob putredinem & perflatus defectum pluri-
us aceruatur ſitus. Huiuſmodi ergo aër omni
tati eſt noxius: ſicut è diuerſo qui purus om-
ino eſt,nulli non ætati eſt ſaluberrimus.

Hinc admodum prudenter mihi agere viden-
ır Principes ac magnates,qui in locis liberis ve
ıti ad finem ciuitatum, ad Orientem, Septen-
ionem,aut Occidentem arces ſuas ædificare ſo
ent,vbi commodè perflari poſſint, & ab homi-
um mechanicorum fœtore, præcipuè cadaue-
um,ſint liberæ.

Sic aëris quidē eſſentia vniuerſis hominibus
qualiter conuenit,quæ optima eſt.

At verò quæ ex ipſius qualitate, calido ſcili-

cet aut frigido, humido aut ſicco contingit diuerſitas, non perinde ſe ad omnes homines habet: Sed corporibus quæ optimo temperamento ſunt, etiam optimè temperatus aër eſt ſaluberrimus. Optimè autem temperati aëris termini hi ſunt, vt in aëre quidem ambiente, neque horreat corpus propter frigus, neque ſudet propter æſtum. In quibus verò aliqua exuperans qualitas dominatur, his vtiliſſimus aër eſt, qui ei qualitati maximè eſt aduerſus: vtpote frigidus aër calidæ, calidus frigidæ: Humidiori qualitati, ſiccus aër: Sicciori quàm par eſt, tantò humidior, quantum ſiccitas ipſa modum exceſſit. His omnibus proſpiciat oportet qui vires illæſas tueri velit.

DE QVATVOR MVNdi plagis.

Quod autem ad quatuor mundi plagas attinet, Orientem videlicet, Occidentem, Septētrionem, & Meridiem, non ignorandum eſt, quòd aër & venti Septentrionales omnium penè ſaluberrimi cenſentur.

Quippe qui non modò putredinem aliquam non adferunt, verumetiam ipſam, ſi adeſt, corrigunt. Quamobrem tempore peſtilitatis huic plagæ feneſtras nonnunquam apertas eſſe expedit, quia Boreas, qui frigidus & ſiccus natura ventus eſt, peſtilentem aërem, ſicut & ſolares radij, corrigere ſolet, omniaq; imputria ſeruare. Orientales verò venti, quia calidi & ſicci, Occidentales verò, quia frigidi & humidi cenſentur, non ipſa lubres exiſtunt.

Gal. in 1. de temp. lib.

Om-

Omnium deterrimi ſunt Meridionales venti, quia calidi natura & humidi ſunt: qua de re omnia facillimè Auſtrino ſtatu putreſcunt. Vitandi igitur ſunt, præcipuè verò infecti aëris tempore.

DE ANNI TEMporibus.

Inter quatuor anni tempora ſaluberrimum Ver eſſe Hippocrates teſtatur, ideoq; temperatum eſſe conſtat. Longeq; errant qui ipſum Ver calidum humidumq; eſſe autumant, cùm nullum temperamentũ putredini magis obnoxium ſit, quàm calidum & humidum. Quod ſanè temperamentum (ex Galeni ſententia) in quatuor anni temporibus inuenire nequeas: in graui ac peſtilenti aëris ſtatu nonnunquam incidit. Aër itaq; Vernalis, tum quia tẽperatus eſt, tum quia ob ſolem aſcendentem à commixtis vaporibus depuratur: ſaluberrimus minimeque mortifer cenſendus eſt. *Ver.*

Autumnalis verò aër ſedulò fugiendus eſt, non quòd frigidus ſit & ſiccus, vt falſò quidam illi hoc temperamentum abſolutè adſcribunt, ſed propter inæqualem eius temperiem, quæ maximè autumnum morbiferum facit & exitialem, ſicut Hippocrates illa ſentẽtia ſignificauit: Cùm eodẽ die modò frigus, modò calor nos vrget, Autumnales expectandi morbi ſunt. *Autũnus Gal. 1. lib. de temp.*

Hyems verò frigida & humida, Æſtas autem contrà, calida & ſicca eſt. Et huiuſmodi quidem temporum viciſſitudo iuxta Prouerbium, ἡ μεταβολὴ τῶν πάντων γλυκεῖα, non ſolùm ſuauis *Hyems & æſtas.* *.i. omniũ rerum vi-*

uiſſitudo ſuauis eſt.

Galen. de tempera. lib. 1.

eſt, verùm etiam ad valetudinem neceſſaria. Nam ſi vnum anni tempus frigidum in corpore pituitoſo aut parato commouere poterit Epilepſiam, Apoplexiam, Paralyſin, aut ſimiles morbos: Tempus verò calidum in corpore bilioſo & parato, maniam, febres acutas, & id genus alios morbos: Quanto magis ſi duo triáve tempora, aut totus annus eiuſmodi fuerit? præcipuè ſi totus annus (aut magna ex parte) Auſtrinus fuerit, pluatque per æſtum imber largus aſſiduè. Id nanque humidi ac calidi ſtatus proprium eſt, vt in æſtu aſſiduè pluat. Tum verò neceſſe eſt, vt aut magna peſtilentia ſuccedat, aut magna hominum corruptela ob putredinem ſubſequatur. Quapropter excedens temporum qualitas cum cōtraria ſibi qualitate ſemper corrigenda eſt.

Hæc quidem de aëre, qui deperditam aëream igneamque corporis ſubſtantiam, videlicet ſpiritus, reſtaurat, nunc ſufficiant: ſi modò hanc reſtaurationem, per virtutem pulſatiuam ſeu ſpiritualem perfici denuò admonuerimus. Nunc verò de reſtauratione humidioris ſicciorisq; ſubſtantiæ quæ effluxit dicendum eſt. Atque hæc quidem reſtauratio per virtutem naturalem nutritiuam perficitur. Cui quatuor virtutes naturales nulli non corporis parti inſitę, attractrix in quam, retentrix, concoctrix & expultrix deſeruiunt. Cibus nanque & potus non nutriunt, niſi per dictas virtutes probè mutati confectique ſint & adſimilati.

De ſe-

De ſecunda re non naturali.

CIBO ET POTV.

Circa cibi potusq; adminiſtrationem multa à multis dici ſolent: omnia tamen ferè eò referuntur, vt bona commodaq; comeſtorũ in ventre fiat concoctio. Neq; enim quiſquam (ſi Galeno Medicorum principi credimus) morbo corriperetur, ſi accuratè obſeruaret, ne in cruditates incideret, nec poſt cibum vehementer exercitaretur. Hinc idem Galenus à craſſi lentiq; ſucci cibis nõ prohibet eos, qui nulla re impediti exercitatione multa ſomnoq; ad ſatietatẽ vti poſſunt. Breuiter igitur circa cibi rationẽ ſex conſideranda ſunt. *1.lib.de ci-bis boni ac mali ſucci.*

Primum cibi ſubſtantia, ſecundum cibi quantitas, tertium cibi qualitas, quartum tempus, quintum ordo, ſextum conſuetudo.

DE CIBI SVBSTANTIA.

Primùm quo ad ſubſtantiam, An tenuis, aut craſſi ſucci cibus ſit, obſeruandum eſt.

Quanuis neque craſſus neque tenuis cibus damnandus ſit, neuter tamen quandoque vitio caret. Siquidem craſſus cibus difficulter concoquitur, lentumque ac glutinoſum ſuccum gignit, qui calorem innatũ ſuffocando extinguere potis eſt.

Tenuis autem cibus parum nutrit, corporaq; quæ eo aluntur, & gracilia & imbecilla reddit: Imbecillitas verò morbis facilè eſt obnoxia.

Ad bonam itaq; tenendam valetudinem cibi

ſunt eligendi, qui neque tenuem neque craſſum penitus ſuccum gignunt, ſed qui mediam quaſi inter tenue craſſumque naturam habeant. Cuiuſmodi ſunt.

DE PANE.

Panis mundiſſimus ex farina triticea cum ſale ac fermento ſecundùm artem probè confectus: cuius grana non in aëre infecto, nec de terra corrupta ſed ſana ſint collecta: quiq; ob vetuſtatē non corruptus ſit, nihilq; vitiarum loliive, quæ oculis neruisq; incommodare ſolent, commixtum habeat.

Ex Gallinaceorum genere ſunt tam mares, quàm fœminæ, & caro pullorum.

DE AVIBVS ET *Piſcibus.*

Ex auibus phaſiani, perdices, columbæ, turtures, & omnes fere aues ſylueſtres.

Galen. in lib. de boni maliq; ſucci cibis.

Ex piſcibus ſunt ſaxatiles, marini & ſquamoſi, qui in aqua munda arenoſa & nati & capti ſunt habentes carnes duras, friabiles, ſapidas, & bene odoratas.

Aues nanque & piſces ferè omnes boni ſucci cenſentur, exceptis lacuſtribus, paluſtribus, & qui in immundis fluminibus ac turbidis degunt: minus enim ſeſe natationibus exercent, vitiatoq; tum aëre, tum victus genere vtuntur: præſertim ſi in aquas illas vrbis alicuius ampliſſimæ latrinarum, balneorum, culinarumq; loturæ purgamenta defluant. Caro enim animantium,

tium, quæ in eiuſmodi aquis viuunt ac immotantur, deterrima eſt.

De ſyluestribus & quadrupedibus.

Syluestrium animalium caro, quia multis curſitationibus ſe fatigant, & in aëre ſicciore verſantur, quàm domeſtica incolumior cenſetur. Pluribus enim diebus à putrefactione adſeruatur. Caro tamen hœdina, vitulina, aliorumque id genus laudabilium animalium, non eſt reijcienda.

DE LACTE.

Lac omnium ferè Medicorum ſententia probatiſſimi ſucci habetur. Muliebre tamen lac primas ſibi vendicat: deinde lac aſininũ: poſteà caprinum, tandemq; vaccinum & ouinum.

Neceſſe autem eſt vt animal, ex quo lac ſumitur, ſit boni habitus, boniq; ſucci: qui quidem ex optimis paſcuis ac nutrimentis eueniunt.

Immiſcendum tamen lacti eſt vel mellis puri, vel ſacchari & ſalis nonnihil, ne in ſtomacho coaguletur: vacuo præterea ſtomacho ſumendum eſt ſeorſim, præſertim abſq; piſcibus.

Porrò aſſiduus lactis vſus dentibus ac gingiuis officere ſolet: has enim humentes & flaccidas, dentes verò putrefactioni & eroſioni obnoxios facit. Aſſumpto igitur lacte conuenit vino diluto, cui aliquid mellis ſit admixtũ, aut (quod præſtantius eſt) primùm melicrato, deinde vino adſtringente os abluere. Sic enim ſi quid ex lacte caſeoſum dentium interſtitijs gingiuisq; infarctum obhæſit, abſtergetur.

DE OVIS.

Inter cibos mediocres numerantur oua gallinarum. Eliguntur autē paruula,oblonga,ad mediocritatem cocta.Nam ſi nimis ſorbilia ſunt,vt facilè digeruntur, ita & eorum nutrimentum facilè euaneſcit,diſſipaturq́;.

DE CASEO.

Caſeus omnis craſſi, vetus verò etiā mali ſucci eſt: recens autem nonnunquam mali,ſed minus craſſi ſucci eſt,quàm vetus.

DE CIBIS OMNIBVS HOminibus vitandis.

Cibi verò vniuerſis hominibus noxij ſunt,qui excellentem in primis qualitatibus virtutem obtinent, ſiue in calido, ſiue in frigido, ſiue in humido, ſiue in ſicco: vti ſunt Allia, cepæ, porri, caules, ſinapi, & fructus penè omnes qui aſſeruari exiccarique nequeunt, ſed antea quàm exiccentur putreſcunt, vt mora, perſica, fungi, pepones, & id genus. Hæc de cibi ſubſtantia ſufficiant.

DE CIBI QVANTItate.

Secundò conſideranda eſt cibi quantitas, quæ tanta eſſe debet, vt commoda eius fiat in ventre concoctio, & quantū naturæ,non appetitui ſufficiat,quæq; minime grauet ventriculum: quod cùm vitari in imbecillo vētriculo nequeat, proximum

ximum eſt vt quam citiſſimè grauis eſſe deſinat. Solus enim temperatus ſtomachus tantum appetit,quantum concoquere poteſt.

Frigidus verò natura ſtomachus melius appetit,quàm cõcoquit: Calidior aũt ſtomachus contrà melius concoquit,quàm appetat:potiùs ergo cibi craſſi,quàm ſubtiles ei conueniunt:quia illi concoquũtur, hi verò in eodem corrumpuntur. Exploranda igitur eſt ſtomachi tẽperatura, quæ pro ætate,ſexu, & alijs variatur. *Galen. in arte med.*

Ad hæc ſciendum quòd vt nimia quantitas, ita & nimia cibi paucitas ſtomachi coctionem impedire poterit. Nam ſi in magno ſtomacho adeò exiguus ſit cibus, vt ſtomachi corpus corrugatum vndiq; amplecti cibum non poſſit, non exacta, nec commoda fiet cibi concoctio. A nimio autem cibo ſtomachus multò vehementius læditur. Membrũ enim vltra modum extenſum in continuitate ſua nonnunquam ſoluitur: quare virtus eius naturalis omnino deficit,fitq; cruditas, quæ mater eſt omnium ægritudinum; ob idq; dici ſolet, Plures mori crapula, quàm gladio. Etenim multis nominibus exitialis eſt cruditas. Primùm enim crudi ſucci ſi copioſi in corpore ſunt,grauãt: Deinde tum multitudine tum craſſitudine ſua exiguos corporis meatus obſtruentes calorem innatum extinguunt Rurſus manifeſta ſua qualitate nõ tantùm alterant temperamenti mediocritatem, verumetiam corrumpunt. Denique cùm nutrire corpus,priuſquàm concoquantur, crudi ſucci nequeant, ſyncopæ obnoxium reddunt.

Quotquot enim ſuperfluè ſe repleuerunt, aut *2. Aph. 17.*

rupta vena, aut ſuffocato calore naturali, ſubitò interierunt, vt Galenus de quibuſdam athletis teſtatur. Et Hippocrates, Vbi cibus (inquit) præter naturam copioſior ingeſtus eſt, inde morbum creari ſanatio indicat. Hinc eſt quòd Medici communiter ferculorum multitudinem in vna menſa damnant, ne ob varietatem, quæ delectare ſolet, plus cibi quàm concoqui poſſit ingeratur. Quamuis mihi non pauci ſunt noti, quos vnius cibi repletio magis, quàm moderata varietas lædit, vt in hoc certè conſuetudo experientiaq; non parum momenti habeant. Breuiter verò ſciendum eſt. Quòd

Cibus	Multus, plenus ſeu craſſus	corporis virtutem	auget
	Moderatus		conſeruat,
	Paucus ſeu tenuis		minuit.

Si igitur augere corporis robur voluerimus, vtemur alimento multo ſeu pleno: ſi cuſtodire, mediocri. Si verò minuere ac demoliri vires corporis voluerimus (id quod per ſanitatem nunquam, in morbis verò non omnibus, ſed quibuſdam, ijsq; acutis moliendũ eſt) vtemur alimento pauco, ac tenui victu.

c. Aph. 4. Sicut igitur in ſubſtantia cibi dictum eſt, medios cibos eligendos, ita in quantitate etiam mediocritatem ſeruaſſe optimum fuerit. Hinc rectè Hippocrates inquit: Non ſatietas, non fames, neque aliud quicquam, quod modum naturæ exceſſerit, bonum: Omne enim nimium naturæ eſt inimicum.

Quan-

Quando tamen à medio ad aliquod extremorum declinare neceſſe fuerit, tutius, meo quidē iudicio, erit vt plurimū in paulò pleniore, quàm nimis tenui victu excedere, vt clariſſimè Hippocrates teſtatur. Quiuis, inquiens, error cõmittitur grauior in tenui victu quam paulò pleniore. Propterea etiam ſanis valde tenuis ſtataq; & exquiſita victus ratio parum tuta, quoniam errores grauius ferunt: ob hoc igitur tenuis victus atq; admodū exquiſitus, eo qui paulò plenior eſt, vt plurimū magis periculoſus exiſtit. Ex his Hippocratis verbis manifeſtū fit, per victum paulò pleniorē vires corporis augendas potius, quàm per tenuem deijciendas eſſe. Sicut enim corporis imbecillitas morbis ferè omnibus obnoxia eſt, ita contrà natura fortis nulli nō morbo reſiſtere poteſt, dum materiā morbi mirè expellit, Galeno teſte. Atq; hæc ferè cauſa eſt, cur violenti nonnulli homines omnibus penè in rebus inordinatè viuentes nullam tamen ægritudinem incurrere videntur. Adde quòd nocumentū cruditatis & morbi materiales faciliùs ſanantur, quàm morbi immateriales & arefactionis.

Summè tamen curandum, vt ſi quando mediocritas planè ſeruari nequeat, exceſſus ſaltem ſit mediocris, Ne habitus corporis ad ſummum bonitatis attingat: Siue enim refectiones, ſiue euacuationes, ſi ad extremum perueniant, periculoſæ ſunt, teſte Hippoc.

DE CIBI QVALITATE.

Tertiò conſideranda eſt cibi qualitas. His enim qui æquali temperamento ſunt præditi, æqua- *6. lib. de ſanitat. tuēd.*

qua-

Porrò tametſi moderata ciborum varietas concedenda ſit ſedulò, tamen cauendum eſt ne cibi vna vice ſumendi ſiue ſubſtantia, ſiue qualitate valde inter ſe diuerſi ſint: Nam ob ſubſtantiæ diuerſitatem inæqualis fit concoctio, vt patet de carnibus boum & hœdi in eadem olla ſimul decoctis.

Ob qualitatis verò contrarietatē ac pugnam inter ſe oriuntur in ventre tormina & inflationes, quæ non niſi pugnantium expulſione finiri ſolent: vt Galenus de braſſica teſtatur, quæ licet ſimplex eſſe videatur natura, tamen compoſita eſt. Succus enim eius ad expulſionem ſtimulat: ſolida autem eius ſubſtantia ſtringit ventrē: ob id tutius eſt ſuccum à ſubſtantia ſeparare. *1.de alimētorum facult.*

DE CIBANDI TEMPORE.

Quartò obſeruandum eſt in cibando tempus, quod trifariam conſideratur: Primò ratione anni, ſecundò ratione ætatis, tertiò ratione diei. Non parum enim ad victus rationem inſtituendam anni tempora conferunt. Hyberno nanque tempore & plus appetunt homines, & cibum facilius cōcoquunt, quàm in æſtate. Cuius rei cauſam reddit Hippocrates, Ventres, inquiens, hyeme & vere natura calidiſſimi ſunt, & ſomni longiſſimi: quare per ea tēpora alimenta copioſiora ſunt exhibenda: Etenim calor innatus tum plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis. Oportet enim eſſe alimenta non ſolùm quantitati eius quod ex corporibus noſtris effluit, ſed & innati caloris multitudini proportionata. *1. Aphoriſmo. 15.*

Porrò Hyemi adſimilatur & veris initium, & *Hippoc. de vict. ra-ti. pri.*

Au-

Autumni finis: Æſtati verò finis Veris, & Autũni initium ſimilia ſunt.

Hyems. Quod autem ad temporum qualitatem attinet, Hyemis quidem tempore, cùm immoderatè frigida humidaque ſit, corpus calfaciendum exciccandumque eſt: ideoque plurimo cibo, ſed calido & ſicco: potu verò pauciſſimo, eoq; meraciſſimo: carnibus magis aſſatis, quàm elixis: holeribus pauciſſimis hoc anni tempore vtendum eſt.

Ver. Vere autem: quia temperatum eſt, temperatis cibis ac potibus vtendum: paulò plus dilutiusq; quàm in hyeme bibendam, ciboq; paululum demendum eſt

Æſtas. Æſtate vero, quia hoc anni tempus calidum ſiccumq; eſt, corpus exuritur, ſqualidumq; euadit: ob id humectandum refrigerandumq; corpus eſt. Commodiſſimum igitur fuerit tum temporis nutrimento vti humido & molli: carnibus potius elixis, quàm aſſatis: potio ſit multa, magisq; diluta, quam in vere.

Autũnus. Per Autumnum verò cibo paulò pleniore & ſicciore boniq; ſucci vti expedit: minùs verò, ſed meracius bibere cõmodum eſt. A fructibus verò qui tum abundant, quia cõmuniter putreſcibiles ſunt, abſtinendum eſt, exceptis fructibus auſteris, qui non facilè corrumpuntur.

Secundũ tempus ætatis. Differentia ætatum etiam nonnihil conducit ad victus rationem capiendam. Siquidem ſenes facilè ferunt inediam: pueri difficulter: mediæ autem ætates inter ſenes & pueros, quantò alteri ipſorum proximiores ſunt, tantò minus aut magis ex longis inedijs offendũtur. Egregiè igi-

igitur Hippocrates: Senes, inquit, facillimè ieiunium ferunt: ſecundo loco, qui ætatem conſtantem agunt, minus adoleſcentes, omniũ minimè pueri, præſertim qui inter eos viuidiores ſunt: Qui enim creſcunt, plurimum habent calidi innati: plurimo igitur egent alimento: alioquin corpus abſumitur. Senibus verò parum calidi innati ineſt: paucis propterea fomitibus egent, quia à multis extinguuntur.

Ex his manifeſtum eſt, pueris multũ cibi ac ſæpe in die dandum eſſe, propter multum eorum calorem innatũ. qui alioqui in ſubſtantia humida ac molli abſumitur defluitq́;. Senioribus verò ac decrepitis ſæpe quidem, ſed parũ pro vice comedendum eſſe, ne paucus eorum calor multo alimento extinguatur: ſicut parua flãma multo oleo ſimul infuſo extingui ſolet.

Tempus verò diei ſic conſiderandũ eſt: vt per æſtatem ſæpius quidem in die, parùm tamẽ pro vice vna, & horis & locis cõmuniter ſiue arte ſiue natura frigidis, cibum ſumamus: in Hyeme verò contrario modo. Nunquã tamen, niſi priore cibo probè concocto verus ac naturalis adſit appetitus, edendum eſt: ſicut rurſus nec famelico ſtomacho cibus denegandus eſt, ne impleatur malis humoribus, videlicet bilioſis, pituitoſis ac feroſis, quos iecur nonnunquã ſtomacho valde appetenti trahentiq́; remittit.

DE ORDINE CIBORVM.

Quamuis melius ſit minimè varios neq́; ſubſtantia, neque qualitate cibos ſimul in vna cibatione coniungere: tamen quando id ob conſue-

ſuetudinem, aut magnatum reuerentiam hoc noſtro tempore vſuuenit, tum ſi ſtomachus fuerit frigidus, qualis in ſenibus & ocioſis hominibus eſſe ſolet, ſemper mollia & humida & quæ concoctu ſunt facilia præmittere expedit. Contrà verò, ſi ſtomachus fuerit præcalidus, vt eſt in quibuſdam iuuenibus laborantibus ac exercentibus ſe (quos Galenus facilius carnes bouinas, quàm ſaxatiles piſces concoquere poſſe ſcribit) ijs expedit craſſos, ſiccos, duroſque cibos præmittere ſubtilibus ac mollibus. Craſſi nanque cibi ſat bellè in eorum ſtomachis concoquuntur: ſubtiles autem in nidorulentam ac fumoſam quandam qualitatem corrumpuntur. Eiuſmodi verò cruditas, ſi Galeno credimus, deterior eſt ac promptius febres accendit, quàm ea quæ ob frigiditatem cibos in acidam qualitatem vertit.

1. Alimen.

3. lib. ar. curat.

Communiter tamen humida, pinguia & dulcia primo loco: quæ ſicca aſtringentiave ſunt, ſecundo loco aſſumuntur.

DE CONSVETVDINE.

Conſuetudo non ſolùm in cibo & potu, verumetiam in omnibus alijs rebus non naturalibus diligenter obſeruanda eſt. Maximam nanque vbique & maximè principalem habet vim, tam in recuperanda, quàm in conſeruanda ſanitate. Cuiusque enim corporis naturam oſtendit, adeò vt Galeno ſui tẽporis medici nonnulli etiam ſenſu communi caruiſſe videantur, qui eam velut inutilem reijcere audebant. Quis enim adeò ſtupidus eſt, vt magnoperè ex aquæ frigi-

9. method. medend.

frigidæ potione læſus, hanc in diutinum vſum duxiſſe velit?

De conſuetudine ſic inquit Hippocrates: Qui conſueti ſolitos labores ferre, etſi fuerint imbecilles & ſenes, non conſuetis fortibus atque iuuenibus facilius ferunt. Quæ enim ex longo tempore conſueta ſunt, etſi deteriora ſunt, inſuetis minùs moleſtare ſolent. At cùm nemo ſit hominum, qui inopinatis rerũ ſortibus non ſubijciatur, periculoſa eſt vnica tantùm cõſuetudo. Addit ergo Hippo. Oportet igitur ad inſueta permutari: mutatio tamen debet eſſe modica. *2. Aphor. 49. 50.*

Quòd verò conſuetudo longo tempore contracta temerè mutanda non ſit, aptiſſimè Galenus ex iſta Hippocratis ſententia euincit: Humidus omnis victus febricitãtibus eſt idoneus, potiſſimùm autẽ pueris, & alijs qui ita cibari ſunt ſueti. Febricitantibus enim, vt inquit, ex ipſa contrariorum indicatione, humidus victus conducit: Pueris verò & alijs qui tali victu vti conſueuerunt, ex indicatione ſimilium. Vt enim ætas pueris, non morbus, ſed ſecundùm naturam eſt: ita conſuetudo aſcititiam quandam naturam in corporibus gignere ſolet, cui contraria dediſſe imprimis eſt noxium: gaudent enim naturæ conſuetis ſemper. Ergo aſſuetudines tametſi prauæ ſunt, tempore ægritudinis non ſunt mutandæ. Imò nec per ſummam ſanitatem ſemper id tentandum eſt: ſed tùm cùm à negotijs maximè liberi ſumus. *1. Aph. 16.* *8. lib. meth. medend.* *5. libr. de tuenda ſanitat. Galen.*

Ad conſuetudines etiam naturarum proprietates pertinent, quas recẽtiores Medici Naturas ſpecificas, aut inſequentes materiam appellant.

Secundùm quas quidem proprietates (ex Galeni ſententia) alij ſemper ad alios cibos & potus rectè ſe aut non rectè habent. Et in hoc certè falluntur nonnulli, ac imprudenter operantur, qui exhibent vinum, aut aliud quippiam ſecundùm proprietates ſpecificas alicui contrarium, quantumuis cognouerint illud ſecundùm qualitates manifeſtas conuenire. Proprietates enim in omnibus, ſiue ſpecifica, ſiue inſequens materiam, eſt ſupra omnes diſpoſitiones manifeſtas obſeruanda. Et hoc eſt, quod Hippocrates ait: Parum deterior cibus & potus, delectabilior verò, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus. Atque in hoc experimentum vincit rationem.

7. art. curati. libr.

2. Aphoriſmo. 38.

DE POTV.

Quoniam compendioſè de ratione cibi, quo ſubſtantia ſicca è corpore noſtro effluxa reſtauratur actum ſit: nunc breuiter dicendum eſt de potu, qui ſubſtantiam corporis humidam effluxam reſtituit, tametſi ſint qui eſſe ipſum vehiculum tantùm cibi exiſtiment.

DE POTIONIS MODO.

Potionis, Galeno credimus, is modus erit, vt nec in ventriculo innatet, nec fluctuationis vllius ſenſum inuehat. Illico etiã poſt cibum antequam concoquatur bibendum non eſt: ſiquidem innatant cibi ſi bibantur, ita vt eos ventriculi corpus propter interpoſitum humorem nõ contingat: veruntamen ſitibundus quis fuerit, prohibere eum in totum vt graue eſt, ita nec expediens: ſed tantillum indulgendum eſt, quod

7. lib. method. medend.

&

& deſiderium ſoletur, & ſitim leuet. Poſtea-quam verò nutrimentum concoxerit, abundè bibere ſinendus eſt: quippe celerrimè, ſi ita fecerit, per corpus alimentum diſtribuitur, id quod extenuatis cumprimis cōducit. Qua de cauſa potum hora cibationis non in quantitate continua, ſed diſcreta, non vna inquam, ſed pluribus vicibus aſſumere expedit.

Potus verò tum ſubſtantia tū qualitate eiuſmodi eſſe debet, vt præcordia celeriter tranſiens non diu in ventre fluctuet.

DE AQVA.

Aqua quidem optima eſt fontana recens, cuius nulla qualitas vitioſa aliunde ſit contracta, cuius fons ad orientem ſolem erumpit, quæque per meatum aliquem mundum, aut puram coletur terram, quæque calefiat, refrigereturque ocyſſimè. Cauēdæ verò ſunt aquæ quæ ex ſtagnis hauriuntur, & quæ turbidæ, & quæ malè olentes, & quæ ſalſæ: Denique in quibus qualitas aliqua guſtu deprehenditur: quando quæ optima eſt, non guſtui modò, verumetiam olfactui omnis qualitatis expers videbitur. Eadem quoque tum potui iucunda erit, tum planè pura. Quòd ſi præcordia quoque celeriter tranſit, nihil eſt quòd magis idoneā requiras: quando ſi qua pura lympidaque eſt, nec potu inſuauis, ac nihilo ſecius tamen circa præcordia hæret, hæc vitio non caret, atque abſtinendum ab ea cenſeo: vti cùm prorſus eſt frigida calefacta non diſſuadeo. Tutiſſimum tamen fuerit experientia ipſa de eiuſmodi aqua iudicium fieri.

Gal. r. de ſanitate tuenda.

DE VINO.

Vinum haud ita omnibus ſicuti aqua conducit: quam enim iam optimam iudicauimus aquam, hac vti puero, iuueni, ſeni (velut & de aëre dictum eſt) conducet. Vino autem alijs aliâs pro ætatis ratione vti expedit. Sciendum enim quòd vinum calefacit & humectat: cuius rei gratia pueris, qui calido humidoq; ſunt temperamento, minimè conducit. Nam præterquàm quòd nihil cōmodi ex vini potione ſentiunt: etiam læduntur, eo quòd nō ſolùm plus æquo caleſiunt humectanturq;, ſed etiam quia caput ijs halitu repletur, ſicuti & alijs omnibus, qui calido humidoq; temperamento ſunt præditi.

Quare neque adoleſcentibus vinum niſi modicè ſumptū vtile eſt, quòd videlicet & ad iram & libidinem eos præcipites faciat, & animi rationem hebetem turbidamq; reddat. Cùm autem ſit omnis exceſſus fugiendus, maximè hunc fugere expedit, ex quo nō corpori modò, ſed etiā animo damnum accedit. Senes autem quia frigido ſiccoq; temperamento ſunt, omnium commodiſſimè vino vtuntur.

DE VINI IVVAMENTIS.

Iuuamenta vini ſunt humectare ac nutrire quicquid immodicè ſiccatum eſt, ſiue ex immodicis laboribus, ſiue ex proprio ætatis temperamento ſiccitas prouenerit. Bilis item amaræ acrimoniam mitigare ac frangere, per ſudores vrinaſque eandem vacuare: ea quæ in ventriculo aut venis ſunt concoquere: vires organorum

3. lib. art. curat.

rum

rum augere: excrementis expellendis viam facere,& cùm vina boni ſucci ſint, corpus nutrire: quorum tamen iuuamentorum penè nullo egent pueri.

Porrò vina validiſſima ſunt, quæ plurimum aquæ in mixtura ſuſtinent,qualia mox colore flaua, ætate vetera, boniq; odoris eſſe ſolent: quæ verò paulò minus calida exiſtũt,fulua ſunt: quæ adhuc plus à vehemẽtia caloris recedunt, rubra ac dulcia ſunt: quæ verò colore alba & aquoſa conſpiciuntur, omnibus minus calefaciunt, & quaſi media inter aquam & vinum videntur. *Gal.lib.12. metho.medend.*

Auſtera vina roborant quidem ventrem, caputq; inter omnia minimè tentant,cæterùm digeſtionem in corpus minimè accelerant.

Vinum ſubſtantia tenui & qualitate calidum conducit phlegmaticis,crudos humores habentibus,ob idq; in ſyncopẽ incidentibus. Vinum verò ſubſtantia craſſum confert macilentis, qui impinguari deſiderant. Cauendum autẽ ne obſtructiones inuehat.

Ieiuno prætereа ſtomacho bina communiter cauenda ſunt. Quemadmodum autem diluenda ſint vina retione temporum, dictum eſt ſuprà, cùm de cibandi tempore ageretur. Breuiter cuique obſeruanda eſt ſua conſuetudo. Sunt enim quibus caput ob imbecillitatẽ, ſi vel paulò meraciùs biberint, ſtatim tentatur: rurſus ſunt qui meraciore adeò delectantur, vt ſi dilutius biberint,eorum ſtomachus ſubuertatur. Vetus verò vinum adeò ſitim non extinguit, vt inexhauſtam etiam ſitim generet. Quidam enim veteri vino obrutus ac inebriatus ſiti perijſſe legitur.

Et immoderatius ingeſtum, præter cætera nocumenta, etiam Apoplexiam, morbum comitialem,& id genus alios morbos frigidos excitabit, calorem innatum ſuffocando.

De tertia re non naturali.

REPLETIONE ET *euacuatione.*

Dixi hactenus nõnihil de primo ſanitatis tuendæ, ſcilicet de refectionis eius quod è corpore effluxit modo. Nunc breuiter dicendum eſt aliquid etiam de altero conſeruandi ſanitatem modo, qui per excrementorum, quæ per concoctionem collecta ſunt,expulſionem fit.

De repletione,quòd vitanda ſit,dictum eſt ſuprà in cibi quantitate: quia omnis immoderata repletio,ſiue ad vaſa,ſiue ad virtutem, ſiue ex potu,ſiue ex cibo pernicioſiſſima exiſtit.

Hîc præter dicta obiter notandum, duplicem eſſe repletionem: vnam recèns factam, alteram paulò antè factam. Recèns factam repletionem voco, quando quiſpiam ſe nimio cibo & potu ſic repleuit,vt grauem ſe crudumque ſentiat. Et iſta quidem repletio per purgantia pharmaca, vt nonnulli ignari faciunt, haud curanda eſt, ſed potiùs per abſtinentiam, per deambulationem,per ſomnum multum, & his ſimilia,donec cibus ad inferiora deſcenderit. Tum enim adiuuari poteſt,aut glãde ſubdita,aut leui per anum infuſione.

4. lib. de ſanitate tuenda. Nam ſi crudi humores in corpore collecti admodum pigri, & ad expulſionem inepti ob craſ-

ſitu-

ſitudinem frigiditatemque ſunt: quanto magis cibi nondum in ventriculo confecti, neque in humores conuerſi. Vbi igitur cruditas in corpore eſt, alui deiectio plus periculi, quàm iuuamenti adfert: præterquàm enim quòd nec notatu quippiam dignum educit, etiam tormina, roſiones & animi deliquia creat: id quod Hippocrates illo oraculo præcauit, quo breuiſſimè præcipit, Concocta medicamento tentanda eſſe, non cruda, &c. *1. Aphor. 22.*

Paulò ante facta repletio eſt, quãdo cibi & potus longo temporis ſpacio in humores conuerſi, ac per calorem innatum iam nonnihil concocti ſunt. Et huic quidem repletioni conuenit Euacuatio, quia rectiùs nõ curatur, quàm euacuatione. Hanc duplicem repletionem innuit Hippocrates illa ſententia: Sudor multus ex ſomno factus abſq; cauſa manifeſta, &c. *4. Aphor. 41.*

DE EVACVATIONE.

De euacuatione ſciendum, quòd Hippocrates euacuationem ſimpliciter vocare ſolet, quando humores omnes æqualiter euacuãtur: purgationem verò appellare, quãdo humores praua qualitate affecti educuntur. Vbi enim æqualiter inter ſe ſucci ſunt adaucti, id & plethoran Græci vocant, nos plenitudinem & ſuccorum redundantiã dixerimus: vbi verò vel flaua bili vel nigra, vel pituita, vel ſeroſis humoribus refertum corpus eſt, eum habitum cacochymiã, quaſi ſuccorum vitium dicas, nominant. *2. Aphor. 17.* *Gal. libr. 13. meth. medend.*

Ergo plethora tum ſanguinis miſſione ſcarificationéve curatũr, tum frequenti balneo: tum

exercitatione:tum frictione præterea digerentibus medicamentis, & præter hæc omnia ex accidenti inedia.

Succorum verò vitiũ, purgatione, quæ cuique ſuperanti ſucco ſit accommodata, corrigitur.

Cùm autem purgantium medicamentorum vſus ſanitatis tempore rarus eſſe debeat, nec niſi valde indigentibus, & ex longis interuallis vtilis ſit (quoniam earum quæ quotidie generantur, in corpore ſuperfluitatũ euacuatio plerunq; minor eſt, quàm vt purgantis pharmaci operationem exigat) non erit nunc de ijs locus.

Sed breuiter notandum, cùm eorum quæ è corpore exigenda ſunt, variæ ac multæ ſint ſpecies, non ſolùm vacuationem ſecundum eaſdem variandam eſſe, ſed vnumquodque etiam excrementum per conuenientem regionem ac propriam à natura ſibi inordinatam viam excernendum eſſe.

Sunt enim excrementorum ſpecies: aliæ quidem eorum quæ in ventre perficiuntur, & à ſero ſeparantur, ac per omnia inteſtina paulatim impulſa tandem per ſeceſſum excernũtur. Aliæ verò eorum quæ in iecinore perficiuntur, & eſt aut flaua, aut atra bilis: quæ & per aluum, & per vomitum expurgari poſſunt. Cæterùm aptior eſt vacuatio per aluum, tanquam vſu iam valentibus inteſtinis iecinoris ſuperflua tolerare. Aliæ eorum quæ in arterijs & venis: & eſt vrinalis aquoſitas per renes ad veſicam transmiſſa. Aliæ eius quod per ſingula membra diſtribuitur alimenti: & eſt partim ſudor, partim materia quę per omnes exiguos corporis meatus ſeu po-

Gal. li. 7. method. medend.
Gal. 1. de ſanitat. tuend.

ros euaporat,ac per occultam tranſpirationem euaneſcit,quę vt ſenſum fugit,ita & nomen non habet. Sunt præterea tamen partes, quæ præter hos latentes meatus alios quoſdam apertos & conſpicuos obtinent: ſicut cerebrum propter ſuam eminentiam plurimis maximiſque canalibus expurgatur,primùm per nares & palatum: ſecundò per vtranque aurem: tertiò per caluariæ commiſſuras: necnon etiam aliquid ab eo confluit ad oculos. Oculus verò, quò probius munus ſuum obeat, per euidentes meatus eijcit quicquid in eo excrementi gignitur, nempe per nares genaſque. Sic pulmo per ſputum ac tuſſim præcipuè expurgatur.

Porrò omnium excrementorum retentorum commune hoc documentum eſt: quòd retentionis cauſæ ſemper contraria cauſa admouenda ſit. Exempli gratia, ſi reſtricta aluus fuerit ob comeſtorum paucitatem ac ſiccitatem, videndum vt tum plura,tum humidiora exhibeamus: ſi verò ob ſiccitatem tantùm,non quidem plura, ſed humidiora offeramus: ſi ob comeſtorum auſteritatem & acerbitatem, dulcibus & pinguibus cibabimus.

Quòd ſi in ordine ciborum erratum eſt, vt ſi ea,quæ adſtringunt ſiccantque primo: quæ verò humida, dulcia ac pinguia ſunt, ſecundo loco ſunt comeſta: tunc corrigendus error, & mutandus ordo eſt.

Si verò ob vtendi modum, vt ſi quis cùm bis edendum eſſet, tantùm ſemel comederit, non bis tantùm,ſed & ſæpius cibabimus.

Deinceps ſi excrementi mora ob ventris in-

teſtinorumque intemperiem quandam euenerit, conſiderandum eſt, an naturalis, an recèns contracta intemperies ſit. De naturalibus quidē hîc nihil agetur.

Recentium verò intemperierum octo ſunt differentiæ: quatuor ſimplices, calidæ, frigidæ, humidæ, ſiccæ: quatuor compoſitæ, calidæ & humidæ, calidæ & ſiccæ, frigidæ & humidę, & frigidæ & ſiccæ.

Quæcunque ergo ex his recèns contracta intemperies, ſiue ſimplex, ſiue compoſita fuerit, contrarijs ſibi remedijs reducenda ad æqualitatem eſt, quam ad rem peritus nonnunquam ac fidelis aduocandus eſt medicus.

Sic de reliquorū excrementorū in corpore retentorū ſpeciebus haud diſſimile eſto iudiciū.

DE VOMITV.

5. lib. de vſu part. Bene, inquit Galenus, Antiqui medicorum ſimul cum alijs documentis ad ſanitatem tuendam pertinentibus, à cibarijs vomitum ſingulo ménſe ſuadebant: nonnulli quidem ſemel ſufficere exiſtimantes, alij autem etiam bis concitandum cenſentes. Omnes tamē hi qualitates ipſas comeſtorum acres & abſterſorias eligendas ſuadent, vt totum phlegma ventris expurgetur, & nihil cacochymia lædatur corpus. Frequens tamen & laborioſus vomitus omnibus ferè hominibus cauendus eſt, præcipuè verò ijs qui ſtricto pectore & ad ſanguinis reiectionem per os paráti ſunt. Nocet enim pectori, auribus, oculis, dentibus, & ipſi quoq; capiti, niſi ob ſtomachi repletionem ſit læſum.

DE PHLEBOTOMIA ET *ſcarificatione.*

Venam per annum ſæpius incidere haud conuenit: vnà enim cũ ſanguine vitalis ſpiritus excernitur, qui ſi copioſius abſumatur, fit vt tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiantur. Quamobrẽ à minus principalibus, puta cruribus, detractio cum ſcarificatione facienda eſt.

ex lib. Galen. de hyru. & reuul. cucurbitula & ſcarificat.

Vbi tamen magni cuiuſdam morbi metus immineret, cum virium robore florenteq; ætate, tutò ſanguis mittendus eſſet.

Gal. in li. de rat. curandi per ſang. miſ. & 3. li. de locis affe.

In hoc tamen conſideranda eſt naturalis hominis temperies. Nam quibus amplæ ſunt venę, quiq; modicè graciles ſunt, nec candidi, nec tenera carne præditi, ſecuriùs ſanguinis miſſione vtuntur. Contrarij verò minus tutò: quippe qui exiguum ſanguinis habeant, carnemque facilè tranſpirabilem: cuius rei gratia nec pueris venã ſecare tutum eſt vſq; ad quartum decimum ætatis annũ. Qui igitur nigriores natura ſunt, craſſiorem ſanguinem ac magis melancholicum colligunt: magis verò, ſi etiam magnas habere venas conſpiciuntur ac corpore hirſuti ſint, ij ſecta vena iuuantur. Qui verò albidiores natura ſunt, & carnoſi, & paruas venas habentes, ſanguinem plerunq; tenuem aceruare ſolent: quocirca ijs malleolos aut poplites ſcarificare, quàm venam incidere, præſtiterit.

Senibus prætcrea venam incidere periculoſum eſt: Ætas tamen ſenilis, non annorum numero ſolùm, ſed & corporis habitu æſtimanda eſt.

eſt. Sunt enim qui ſeptuaginta nati annos venæ ſectionem adhuc perferant, cùm rurſus ſint, qui ne ſexageſimo quidem ætatis anno ferant. Si igitur vires robuſtæ adfuerint, quas pulſus vehemens cum æqualitate indicare perpetuò ſolet, vel ſeptuagenarijs (ſi affectus iubeat) venam ſecare par eſt: minus tamen vtique ijs detrahendum eſt ſanguinis, quàm ætate florentibus, tametſi affectio ſit vtriſq; æqualis.

DE BALNEIS.

2. Apho. Com. 17. 3. Aphor. Com. 15. 4. Apho. Com. 2. 3. libr. de vitan. ratio. in morb. acut.

Balnea, quia per cutem æqualiter corpus euacuant, rectè ad ſanitatẽ tuendam nonnunquam adhibentur. Et quamuis parua ſit quæ per Balnea fit euacuatio, tamen à Galeno omnes penè euacuationes, quibus Medici circa ægrotantium corpora vtuntur, recenſente, etiam balnea inter ipſas adnumerantur tutiusq; crebrò, quàm purgantia pharmaca adhibentur. Raro autem lauacro vtuntur homines (ſi Hippocrati credimus) quòd ipſum præparare neſciunt: Balneæ nanq; ſi veterum Medicorum ritu iuſtituũtur, quatuor partibus varia facultate prędita cõſtant: ob idq; Galenus rectè eaſdem calidæ intemperiei hecticisq; febribus duplici ratione, tam per ſe, quàm ex accidenti prodeſſe autumat.

10. libro method. medid.

Primùm enim homines balneandi in aëre verſari calido debent: poſtea in aquam calidam deſcendere (lauacrum vocant) mox ab hac egreſſi in frigidam: poſtremò ſudorẽ detergere Quibus enim omnia ritè adhibita ſunt, ij poſt frigidæ vſum adhuc ſudant, & omnia ipſis excrementa euacuantur. Præcipuè autem euacuatur per

bal-

balneas quicquid in corpore vel fuliginoſum vel fumidum fuit. Conſiſtunt autem in naturali ſymmetria, tum caro ipſa, tum cutis: ſolidarum partium ariditas corrigitur, & calor nō modo is qui ex lauacro acceſſit, verum etiã qui priùs fuit ex frigidæ vſu, ſummouetur.

Hæc quidem cōmoda balnea aquæ dulcis potabilis ſequuntur.

Aquæ verò naturaliter calidæ medicamentoſæ (quas thermas vocant) ſiue marinæ atq; ſalſæ fuerint, ſiue nitroſæ, ſiue ſulphureæ, plus quidem bilis educunt, quàm dulces: ſed non ita humectant, neque proſunt: imò qualitate ſua non nunquàm plus nocere, quàm euacuationibus iuuare conſpiciuntur, vti Galenus teſtatum reliquit de quodã, qui corrupto iudicio ijs balneis vſus, ad tantam corporis extenuationem ac perniciem peruenit, vt tabe conſumptus interiret. *Gal. 3. lib. de ſanit. tuend.* Dulcium autem calefactarum aquarũ, ſi media temperie ſint, vis calida & humida eſt: ſin tepidiores ſint, humida & frigida: quòd ſi iuſtò calidiores fiant, calida quidem, ſed non perinde humida vis eſt. Qui carnis augendæ gratia balneantur, ſicut macilenti, & qui atrophia vexantur, nullumque ex cibo fructum ſentiunt, poſt comeſtionē, facta tamen prima & ſecunda concoctione, balneas ingredi debent, ac tantiſper in ijs morari, donec membra ac venæ in tumorem attollantur: ſed antequàm concidat tumor egrediantur, ne id quod attractum eſt nutrimentum reſoluatur.

Qui verò gracilis eſſe cupit, ieiunus ac famelicus balneãdus eſt, calidè magis quàm frigidè,

mo-

moreturq; in lauacro, donec tumor ac venarum inflatio minuatur, ac poſt exitum dormiat.

DE CAPITIS LOTIONE.

Caput verò lauandum eſt aqua aut lixiuio valdè calido, quantum ſcilicet quis tolerare poterit, ne ſuperfluitates ob tepiditatem aut frigiditatem in capite retineantur: moxq; pannis calidis caput exiccandum eſt.

De quarta re non naturali.

MOTV ET QVIETE.

Motus quidem omnis calefacit corpora, contrà verò quies refrigerat. Hæc calidis, ille frigidis naturis ex vſu eſt.

Non omnis motus ex æquo omnibus exercitatio eſt: Idem enim motus alteri poteſt exercitatio eſſe, alteri verò non.

Is verò motus exercitatio dicitur, qui anhelitum crebriorem citatioremq; reddit. Sed omnium exercitationum vtiliſſimæ hæ eſſe probantur, quæ non corpus ſolùm, ſed & animum oblectare poterunt. Hinc admodū ſapienter feciſſe videntur, quicunq; venationes aliasq; animalium capturas excogitarunt.

2. libr. de ſanit. tuenda. Exercitationis iuuamenta licet multa ſint, tamen tria præcipuè numerat Galenus, quibus reliqua priuatim commoda accepta referuntur.

Primum eſt, membrorū durities ac robur, ex mutuo eorum contritu eueniens.

Secundum, innati caloris augmentum.

Tertium, ſpiritus citatior motus.

Porrò ex membrorum duritia vtiq; ſequitur, vt

vt & membra ex labore minus afficiantur, & ad labores valentiora promptioraq; reddantur.

Ex calore verò aucto omnes corporis virtutes ſeu facultates, præſertim naturales, vegetiores redduntur. Atq; adeò tum validior fit deducendorum in corpus attractio, tum immutatio magis expedita, tum nutritio magis fœlix.

Ex ſpiritus verò valentiore motu, & purgari omnes exiguos corporis meatus neceſſe eſt, & excrementa expelli.

Si igitur hoc præſtat exercitatio, ſicq; impura atque ab excrementis parum mundata corpora quantò magis nutriuntur, tantò magis læduntur, vtilius certè eſt, ante cibationem omnẽ adhibere exercitationem. Id quod Hippocrates his verbis indicat: Labor, cibus, potio, ſomnus, venus, omnia mediocria. Singulorum enim mediocritatem ſeruandam eſſe: per epitheton mediocria præcipit. Tempus verò ipſo ſermonis ordine definiuit, interpretante ſic Galeno. Illud idem Hippocrates clariùs ſic oſtẽdit: Labores, inquiens, cibos præcedant. Ex his manifeſtum eſt, prauã atq; erroneã eſſe in omnibus fermè gymnaſijs literarijs conſuetudinem: vbi literarum ſtudioſa iuuẽtus nunquã penè niſi ab aſſumpto ſtatim cibo corpora exercitare ſolet. Sicut enim maximi momenti ad ſanitatis tutelam eſt exercitium ante cibos, ita pernicioſiſſima res eſt, omnis poſt cibum motio: diſtribuitur nanq; tum cibus ex ventre per omne corpus, priuſquã concoctus ac vtilis factus ſit, &c.

2. Aphoriſmo. 10.

Gal. libr. de boni ac mali ſucci.

Cõmodiſſimum ergo ad exercitationem tempus eſt, cùm heſternus cibus prorſus iam duplici

con-

3.de tuenda vale. concoctione ſit confectus, ea videlicet quæ in ventre & ea quæ in vaſis ſanguinis agitur,ac iam denuò cibandi tempus inſtet. Nam ſi aut priùs, aut poſteriùs exercitatione vtêre, aut crudis humoribus hominem impleueris,aut pallidæ bilis prouentum auxeris. Huiuſce verò temporis nota,color propriæ vrinæ cuiq; eſſe poterit. Vrina nanq; quæ aquæ ſpeciem prĕfert,crudum adhuc in venis eſſe ſuccũ eum indicat.qui à ventre ſubmittitur. Quæ verò ruffa bilioſaq; eſt, iamdudũ concoctum eſſe huiuſmodi ſuccum: quæ modicè pallet, peractæ iamiam ſecundæ cõcoctionis eſt ſignũ: cùm nanq; bili infecta vrina nondum eſt,aquæ ſpeciem albedinemq; præfert. Cùm verò plus iuſto eius bilis acceperit, ruffa cernitur. Ergo cùm mediocriter eſt ruffa, mediocritérve pallens,tum eſt exercitatio adeunda: expulſis tamen prius excrementis, quæ vel in veſica vel in inferiore ventre continentur, ne quid ex his vi caloris(qui per exercitationẽ accenditur) in habitum corporis rapiatur.

Hæc de exercitationis tempore iam dixiſſe ſatis ſit.Quòd autẽ ad exercitationis quantitatem ſeu menſuram attinet, ſciendum quòd tum demum à motu deſiſtere fas eſt, quando vel tumor corporis detumeſcit, vel coloris pulchritudo & robur mutatur, aut cùm ex motu vel laſſi-
1.Aphor. 48. tudo vel ſudoris copia ſequitur: id quod Hippocrates partim in Aphoriſmis teſtatur, partim
6.Epi.p. in ſexto Epidemiorum libro, quem noſtra tem-
3.Aphor.5. peſtate Leonhartus Fuchſius, Medicus omni & bonarum literarũ & rerum cognitione inſignis, doctiſſimè feliciſſimeq; interpretatus eſt: cùm pri-

primùm enim laſſari cœperit corpus, confeſtim quieſcendum eſt.

Qualitas etiam exercitationis corpus alterare poteſt. Motus nanq; in quibus validiſſimè ocyſſimeq; corpus mouetur, gracile, muſculoſum, durum, compactum ac vegetū corpus reddunt: contrà verò remiſſi, tardi ac languidi motus planè diuerſum à prædicto, languidum videlicet ac molle corpus efficiunt.

DE QVIETE.

Eſſe quoſdam eorum qui florente ætate ſunt, qui quietem poſtulant, teſtatur Hippocrates in libro de vulgo graſſantibus morbis, vbi calidis naturis quietem imperat. Magnæ enim flammę, eo quòd calorem accendat minimè egent, cùm ſatis ipſæ ſibi ad tutelam ſint, & vt materiæ dominentur. Vnde præclarè Galenus: Illud multo maximè, inquit, mirandum eſt, cùm Hippocrates moneat, calidis naturis vtilius eſſe in ocio agere, quàm exercitati, non paucos tamen Medicos eſſe, qui ne norint quidem, cuiuſmodi tales homines ſint: ſed omnibus iuxtà exercitationes iniungant.

4.p.6.lib. ſan.tu. *5. libr. de ſanitate tuenda.*

Non tamen ignorandum eſt, quòd Hippocrates per ocium non planè intelligat deſidiam, qua nuſquam in totum adiutus quiſquam eſt: ſed cùm quietem agere calidis naturis ſuadet, vehementi motione vti verat. Qui enim calido & ſicco ſunt temperamento, ob vehementes motus plerunque in æſtate bilioſos morbos incurrunt: intermiſſis verò immodicis laboribus ſani ſeruantur.

Similiter etiam à cibo tum animi tum corporis quies habenda eſt.

DE FRICTIONE.

Quia corporis frictio eandem ferè cum exercitatione vim habet, rectè de ea hoc in loco agitur. Debito enim modo adhibita vitale robur excitat,& modicè calefacit: vnde fit vt diſtributio alimenti ſit facilior, & nutritio promptior. Nam multi, quorum corpori longo tempore ex alimēto nihil acceſſit ἀτροφοῦντας Græci vocant, commoda frictione adhibita paucis diebus carne impleti ſunt.

Frictionis quatuor præcipua ſunt genera:

Frictio	dura mollis multa mediocris	vim habet	ligandi ſoluendi minuendi augendi	carnē.

Expedit autem varium in frictione fieri manuum iniectum & circumactum, quo videlicet vniuerſæ muſculorum fibræ, quoad fieri poteſt, omni ex parte fricentur.

2.ſanit. tuend. Porrò apud Veteres frictionū plurimus erat vſus, adeò vt nemo etiā ex iuuenibus prius exercitaretur, quàm fricatus oleoq; inunctus fuiſſet. Noſtro verò ſeculo tū potiſſimùm eius vſus eſt, quando vel ob impeditum motū, vel aliam quācunq; cauſam exercitatio fieri nequit: ſupplet enim vicem exercitationis. Frictionis quantitas, qualitas, ac tempus eundem penè ſcopū, quem exercitatio & balneæ, habent.

His enim qui carnis augendę gratia fricantur,

tunc

tunc planè finienda frictio eſt, cùm corpus & intumuit, & ad ſummũ ferè tumorẽ peruenit. Qui autem ad excitandum iam præparantur, his minimè id tempus expectandum, ſed longè prius deſiſtendum à frictione eſt: potiſſimũ ſi optimi temperamenti & ætate puerili ſunt.

Qui verò carnis minuendæ cauſa fricãtur, eatenus fricandi ſunt, donec corporis tumor concidat in ſeſe molesq; deponatur: primùm nanq; corpus attollitur, deinde fit gracile, veluti ſi aquã calidam infundas, primùm quidem corpus intumeſcit: deinde ſi largius infundas, concidit: ita & frictio quoq; attollit quidem primùm, poſtea contrahit ac molem deponit.

Poſtremò quia frictio vacuandi vim obtinet, maximè cõfert ijs qui prauis ſimul ac crudis humoribus oppleti ſyncope prehendi ſolẽt, cuiuſmodi nonnullos vidi. Hi ſanè vacuari poſtulant, verùm neq; venæ ſectionem, neque alui deiectionem citra noxam ferunt. Nulla igitur alia ijs vacuatio excogitari poteſt commodior, quàm ea quæ ex frictione paratur. *Gal. libr. 12. meth. medend.*

De quinta re non naturali.

SOMNO ET VIGILIA.

Somnus vtrunque ferè ſanitatis tuendæ modum adiuuare videtur. Primùm reſtitutionis modum, quia per ſomnum ſpiritus reſoluti regenerantur, & calor & humiditas radicalis conſeruatur augeturq;.

Alterum verò, qui per excrementorũ expulſionem fit: quia neminem latet toto hoc tempore, quo quis dormit, animalem facultatem quie- *Gal. in lib. de morb. cauſ.*

1. Aphoriſmo 15. Galen. de morbor. cauſis. ſcere: naturalem verò validius agere. Ob id in ſomnis longioribus ſuperfluitates expurgantur, quæ quidem exquiſitè extenuantur per cutem: quæ verò in vapores conuertuntur, per expirationem: quæ verò ſufficientem habent craſſitudinem, per vrinas.

Experientia enim videmus, quòd ſomno conuenienter facto omnes ferè corporis ſuperfluitates per ſuos meatus ritè expurgantur, ſiue id ob naturam inſtauratã contingat, ſiue quia materia concocta ſit. Optima enim fit per ſomnum, *Hippoc. 2. reg. acc. vitan. de mor. cau.* non ſolùm in ventriculo, verùm per vniuerſum etiam corporis habitum concoctio: & ſunt qui precipuum eſſe ſomni officium putant, adiuuare concoctionem. Siquidem multæ vigiliæ cibos potusq; tum crudos, tum incoctos reddunt. Ad hæc quia per ſomnos quieſcit prima ſentiendi vis, quę non in corde, vt Ariſtoteli, ſed in cerebro reſidet, vt Galeno Medicorum principi placuit: quamobrem tẽperatus ſomnus non ſolùm corporis, ſed & animi ſanitatem conſeruat, eiusq; morbis, vti Phrenitidi, Melancholiæ, amentiæ, & ſimilibus mederi ſolet: Vigiliæ verò, quia ſomno planè contrariũ effectum obtinent, corpusq; exiccant, omnibus tum morbis, tum naturis ſiccis aduerſiſſimæ ſunt. Vt autem ſomnus ſit temperatus, quatuor breuiter obſeruanda ſunt. Primum Tempus, ſecundum Locus, tertium Corporis ſitus, quartum Somni quantitas.

DE SOMNI TEMPORE.

2. præſa. 11. & 12. Scribit Hipp. ad hunc modum: Quod ad ſomni rationem pertinet, quemadmodũ ſecundum

na-

naturam conſuetũ nobis eſt, interdum quidem vigilare, noctu verò dormire oportet: ab hac conſuetudine ſi quis aberrauerit, peior erit ſomnus, qui à tertia diei parte ad noctem vſque capitur, quàm qui matutino tempore fit. Peſſimũ tamen eſt, ſi ſomnus neq; noctu, neq; interdiu accedit: id enim vel ob dolorem laboremq; accidit, vel delirium futurum ſignificat. Ex quibus Hippocratis verbis manifeſtum eſt, aptiſſimum ſomno tempus, ob tranquillitatem eius, noctem eſſe: hanc ſi quis inſomnem tranſegerit, aptius dormiendo tempus eſſe matutinum, minus verò aptum tempus pomeridianum: quia ſomni tùm non quieti, nec ſine interruptione fiunt. quod citra digeſtiuę virtutis noxam non contingit, quãquam dandum ſit aliquid conſuetudini. Quæ enim ex longo tempore cõſueta ſunt, minus moleſtare ſolent inſuetis.

Huc pertinet quòd illico poſt aſſumptum cibum dormire nocet & ſenſibus, neruis & capiti, multarumq; ægritudinum occaſio eſt: præterquã quòd ſomni ſunt inquieti, vanis ac phantaſticis ſomnijs perturbati, quæ ob cerebri repletionem ſæpè eueniunt. Conducit ergo à cœna vnam & alteram horam antè confabulando, aut inſtrumentis muſicalibus, aut aliter lætando trãſigere, quàm quis ſomnum admittat. Ieiuno etiam dormire ſtomacho, corpus debilitat & extenuat, ſtomachumq; malis replet humoribus. *2. Aph. ſ0.*

DE SOMNI LOCO.

Secundò conuenit, vt locus, in quo dormitur ſit ſubobſcurus, radijs ſolaribus ac lunaribus pri

uatus: in caliditate verò ac frigiditate temperatus, aut ſubfrigidus potius, quàm calidus & vaporoſus. Si enim in loco præcalido admittatur ſomnus, periculum eſt ne accedat ſyncope, ob ſomni & caloris extranei mutuam inter ſe pugnam. Spiritus enim & calor innatus propter ſomnum ſuapte natura ad interiora refugere ſoliti, ad exteriora & ad circumferentiam corporis à calore extrinſeco trahuntur.

DE SITV CORPORIS *per ſomnum.*

Primus & vltimus noctis ſomnus fieri debet ſuper dextro corporis latere: medius autem ſuper ſiniſtro, capite ſemper eleuato: quanquam etiam ſuper ventre dormire adiuuat ſtomachum in concoquendo. In dorſum verò dormire ſupinè, omnibus malum eſt, quia præparat corpus ad multas & periculoſas ęgritudines, ſuperfluitates cerebrales retinendo, atq; ab expulſionis vijs auertendo, quæ in anteriori parte capitis exiſtunt.

DE SOMNI QVANTITATE.

Gal. in lib. de ar. cur. per ſang. miſſ.

Somni quantitas vniuerſis hominibus æqualiter præſcribi facilè non poteſt. Nihil enim eſt, quod artem Medicam æquè coniecturalem reddat, atq; ſingulis in rebus quantitas.

Solùm autem optimè temperati abſq; præceptore ſomno modum præfiniunt: alij autem qui intemperati ſunt, egent aut prohibente, aut adiuuante ſomnum, penes quantitatē ſuorum lapſuum ad calidum vel frigidum, humidum vel ſic-

ſiccum, &c. In frigido enim & humido corpore cùm maior ſoleat eſſe ſomnus, quàm vt ſolùm reſtauret quod diſſolutũ eſt, nimia etiam caloris cõſtrictione ipſum corpus ſuffocat & extinguit: in corpore verò calido & ſicco minor eſt ſomnꝰ, quàm vt reſtauret deperditũ. Atq; hoc eſt quod Hippocrates ait, Somnus & vigilia, vtraq; ſi modum exceſſerint malum.

Tametſi autem ſint, qui ſomni naturalis terminum communiter in ſeptem horarum ſpacio conſiſtere contendunt: rectiùs tamen, quod eorum pace dixerim, ex perfecta ciborum concoctione, quàm ex horarum numero ſomni terminus ſumendus eſt. Non enim eſt dubium, quin ſenibus & alijs qui debili ac frigido ſunt ſtomacho, aut βραδυπεψία, id eſt, concoquendi tarditate quacunq; de cauſa laborant, longior ſomnus ſit concedendus.

Ad hæc manifeſtò nouem horas æquinoctiales ſomno naturali præſcribere Galenus videtur, idq; non planè liberis, ſed aut Romæ, aut in magna Alexandria ſic miniſtrantibus, vt ſole occidente liberè à miniſterio recedãt, corporiſq; curam agant. Nam cùm minima nox (inquit) nouẽ horas æquinoctiales æquet, abundè ijs fuerit, ſi id totum tempus ſomno dederint. *6. libr. de ſanita. tuenda.* *ibidem.*

Somni igitur terminũ manifeſtat perfecta ciborum concoctio. Hanc aũt perfectam eſſe præſumitur, primùm ex ſtomachi contractione ventriſq; ob ciborũ deſcenſum mollitie: poſteà ructuum paucitate, aut ſaltem eorum inſipiditate, deinde ex capitis totiusque corporis leuitate ac agilitate: poſtremò ex vrinæ colore, &c.

ad mediocritatẽ, tum per non ſpernendã artem Muſicam inſtrumentaq; Muſicalia, tum per hiſtriones & mimos, & cantilenas ridicularum rerum. Quo nomine non temerè, nec ſine ſingulari conſilio aut prudentia factum eſſe arbitror, vt in omnium ferè Principum aulis id genus moriones alantur, qui facetè ſuis dictis aut factis Principum ac magnatũ animos, ob varias rerũ publicarum curas ſeueriores mulcere atq; ad mediocritatẽ reducere queant. Id porrò Æſculapius, totius ferè Aſiæ numen, primus inſtituiſſe fertur. *Gal. lib. 1. de ſanit. tuend.*

Rurſus quibus ſegniores deiectioresq; animi motus ſunt, illis profectò nõ ſolùm venandum, equitandum, & in armatura corpus exercitandum: verumetiam & venationis & armorum & motuum ſpecies definienda eſt.

Non enim pari modo excitatur animi vis, quando léporem, aut capream, & id genus fugacia ac timida animalia ſectamur, atque vbi cum apris, vrſis, tauris, & id genus robore præualentibus feris agitandis ſumus attenti: Nec ſimiliter cùm in leui armatura, & graui exercitamur, nec pariter cùm citato curſu dimouemur, & cùm mediocri motu agimur: nec vbi cum alijs contendimus, aut vbi ſoli agimus: Iam clamoréne an tacitus ad labores inhorteris irritesq;, non parum intereſt.

Denique vnusquilibet immoderatus animi affectus contrario ſibi affectu corrigendus eſt. Perpetuò nanque certa atq; rata hæc regula eſt, Contraria contrariorum eſſe remedia, non ſolùm in elementarium qualitatum, verumetiam in omnis alterius rei exceſſu.

DE VENERE.

Quia vſus venereus abſq; imaginatione fieri poſſe non videtur, ſolent ipſum Medici animæ accidentibus annectere, deq; eo hoc loco nonnihil dicere: quanquam non abſurdè & inter euacuationes numeretur.

Innoxia autẽ his tantùm Venus eſt, qui calidi natura ſunt & humidi, quique genitura naturali abundant. Maximè verò aduerſa res eſt ijs, qui frigidi ſunt ac ſicci.

Præterea Venus nõ, ſicut cibus & potus, ſomnꝰ & vigilia, & exercitiũ, & cæteræ res nõ naturales, cuiuſq; eſt ætatis, ſed tantùm ętate florentiũ eſt. Quæ enim hanc vel præcedunt, vel ſequuntur ætates, aut planè ſemen non effundunt, aut certè malè fœcundum effundunt.

Tempus verò ad vtendũ Venere opportunum eſt, quando in omniũ exceſſuum mediocritate corpus conſtitutũ fuerit, quando ſcilicet nec ſupra modum plenum, neq; vacuũ extiterit, neq; nimio calore aut frigore, neq; nimia ſiccitate aut humiditate affectum fuerit.

Gal. in 3. techni. Quòd ſi in his alicubi aberrare cõtigerit, enitendum eſt, vt exceſſus ſit exiguus. Deinde ſciendum, quòd tolerabilior tamen exceſſus ſit, ſi calefacto potiùs quàm infrigidato, & pleno quã vacuo, & humecto potius quàm exiccato corpore venereis vtamur: eò quòd cruditas & repletio facilius tollitur, quàm maraſmus, phthiſis, aut arefactio corporis.

Tantum deniq; interualli in venereorum vſu adhibendum eſt, vt neq; reſolutio aliqua inde

de ſentiatur, & homo ſeipſo quodammodo leuior ſibi factus, ac melius ſpirare videatur. Sic enim venereorum vſus corpus leuat, animam exhilarat, iram ingentem remittit, & pleraſq; phlegmaticas melancholicaſq; ægritudines aufert, vertiginemq; tollit, ſeminis videlicet fumos à cerebro expellendo.

Tempus verò ad prolem procreandũ aptiſſimum eſt, vel incipientibus, vel ceſſantibus mulieris menſtruis: id enim conceptionis tempus eſt. Cùm enim fœmina conceptura eſt, acetabula, hoc eſt, venarum ora, per quæ ſingulis menſibus ſanguinis ſuperfluũ in vterum deriuatur, menſeſq; expurgari ſolent, aperiuntur: quamuis autem reliquo toto expurgationis tempore aperta ora hæc ſint, non tamen tunc concipere mulier vllo modo poteſt, cùm ſemen nequeat in matrice remanere, ſed ab influentis ſanguinis copia eleuetur. At ceſſantibus vel incipientibus menſtruis & ora aperta ſunt, & menſtruum non multum, neq; vniuerſum, ſed paucum & paulatim effluit, quaſi humiditate quadam inſudante: vnde efficitur, vt ob aſperitatem matricis ſemen adhæreat, ſatiſq; alimenti ex ſanguinis confluentis paucitate habeat. Antè enim quàm menſes veniant, conceptus fieri propterea non valet, quia & alimento caret ſemen, & adhærentiam nullam inuenit. *Gal. lib. de vul. diff.*

Ad hæc tam mari, quàm fœminæ cõmodiſſimum eſt, poſt congreſſum Venereum ſomnum admittere: mari quidem, vt laſſitudo quæ venerem comitatur, diſſipetur, vireſq; reſarciantur: fœminæ verò, vt ſemen genitale eò facilius retineat.

Digitized by Google

neat. Tametſi autē ex retento ſemine longè maior, quã ex menſtruis mulierũ noxa vniuerſo corpori accedere poſſit, ex immoderato tamē Venereorum vſu grauiùs, quàm ex eius intermiſſione corpus lædi poſſe exiſtimandum eſt. A Venere nanq; & laxius corpus & frigidius & imbecillius & ſiccius efficitur. Nulla præterea res eſt, quæ ſic debilitet ſenectamq; acceleret, atq; immodicus creberq; Venereorum vſus: quippe vnà cum ſeminali humiditate vitalis ſpiritus ex arterijs euacuatur, vt minimè ſit mirum, intemperantius coëuntes & imbecilliores effici, & uoluptate immodica accedente, quæ ipſa per ſe vitale robur diſſoluere poteſt, nonnunquam ſubitò interire poſſe. Itaq; ſi omnibus in rebus modus ſeruandus ſit, vt Hippocrati placet, profectò in Venereorum vſu ſapientis hoc dictũ, vt ne quid nimis, ſedulò obſeruandum eſt: præcipuè tamen peſtilentiæ tempore.

Multis præterea conducit poſt iuſtũ cibi modum aliquid eorum accipere, quæ ſtomachum roborant, cuiuſmodi ſunt auſtera ferè omnia, vt mala, pyra & punica: nam horum vſum ventrem ſoluere experientia compertum eſt. Non tamen

q. ſanita. tuenda.

multum de horum ſingulis pro vice ſumendum eſt, ſed quantum imbecillitatem ſtomachi reficere queat. Nullum autem medicamentum admodum calidum, quod ad cibi diſtributionem vehementer faciat, poſt cibum ſumendum eſt: Non enim diſtribui tùm quæ ſumpta ſunt, ſed concoqui eſt vtilius. Satius ergo fuerit ijs, qui externo aliquo præſidio ad concoctionē egent, hoc tempore exhiberi medicamentum, quod ex

tribus

tribus piperum generibus fit, Diatrion pipereon vocant, non medicamentoſum illud magis operoſum & cōpoſitum, ſed ſimplex. Cuius compoſitio talis eſt: ad cuiuſq; trium piperū drachmas quinquaginta abundè adduntur aniſi & thymi & gingiberis, ſingulorum drachmæ aliàs octo, aliàs ſedecim, in puluerem omnibus redactis, ac per tenue cribrum tranſmiſſis: admiſcetor mellis odori, flaui, acerrimi dulciſſimique, adhæc curiosè deſpumati, quantum ſatis eſt, aut loco mellis admiſcetor zaccharum albiſſimū, & formetur ad ſumentis placitū eclegma: Varianda nanque ſunt pro ſumentis tum natura, tum placito pleraq; medicamenta. Nec probandi ſunt, qui omnibus ſub vna quapiam menſura eadem medicamenta conficiunt. Simpliciſſimum quidem medicamentū hoc eſt, atq; hoc ipſo magis ſimplex, à quo detractum gingiber eſt. Prudens hîc omitto varia quædam medicamenta, quæ tamē ferè omnes hoc tempore prædicto medicamento admiſcent, veluti ammi, cuius loco nonnulli amomum ponunt, Seſeli, libyſticum, helenium, nardi ſpicam, & caſſiam. Cum Galeno nanque ſentio, hæc medicamento ſubtrahenda eſſe, propterea quòd cruda minimeq; mutata ab ijs qui ea ſumpſerint, longo tempore durare in ventre intelliguntur.

Debet autem, ſi haberi poteſt, aniſum Cretenſe eſſe, thymum verò vel Atticū, vel planè ex editis locis ac ſiccis: piper verò quod quidem longum eſt, & ſimiliter gingiber, debent eſſe vtraq; integra minimeq; perforata, atq; ex Barbaria allata: Album verò & nigrū piper vtrunq; eligen-

dum

dum eſt,quod ponderoſum,pleniſſimum, maximũq; ſit,quod nec rugoſum,nec exile, nec craſſi corticis fuerit. Ad hunc quidem modũ hoc medicamentum ritè paratum auxiliatur ijs, qui parum concoxerunt, & qui recens frigus in ventre habent,ac pituitoſum ſuccum : adhæc acidos ructus diſſipat: quemadmodum fumoſos ructus ſanare ſolet medicamentum ex aloë factum,quod hieram picram vocant: verùm ſic aſſiduè eo vti non licet,ſicut prædicto diatrion pipereon, quo etiamſi quotidie vtatur,quẽ frigidus venter infeſtat,nihil incommodi ex eo ſentiet. Imò quia huius medicamenti calor in totũ corpus non defertur, veluti aliorũ quorundam, ſed circa ipſas primas venas extinguitur, non tantùm ſemel aut bis quotidie porrigere conueniet, ſed & ſæpius. Siquidem manè, & ante cibum, & poſt, etiam cubitum euntibus rectè datur.

r. de locis affectis li. Gal.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Digitized by Google